

ivane jaxaxiSvi l is saxelobis Tbilisis saxelmwifo universiteti

zurab gaiparaSvi l i

saqarTveloSi heraldikis ganviTarebis
kulturni-msoflmxedvelobrivi safuZvlebi

istoriis doqtoris (Ph.D.) akademiuri xarixis mosapoveblad
warmodgenili disertacia

specialoba _ saqarTvelos istoria

samecniero xelmZRvaneli
istoriis mecnierebaTa doqtori,
profესორი qeTevan pavliaSvili

თბილისის
უნივერსიტეტის
გამოცემა

2010

Sinaarsi:

Sesavali - - - - -	1
Tavi I. heraldikis zogadi mimoxilva - - - - -	4
\$ 1. heraldikis ganvitarebis evoluciuri etapebis zogadi daxasiaTeba - - - - -	4
\$ 2. gerbis Semadgeneli nawilebi - - - - -	15
\$ 3. heraldikuri ferebi - - - - -	20
\$ 4. araheraldikuri figurebi - - - - -	23
Tavi II. heraldika rogorc damxmare saistorio disciplina - - - - -	25
Tavi III. qartuli heraldikis wyarotmcodnebiti baza da istoriografia - - - - -	28
\$ 1. wyarotmcodneobiti baza - - - - -	28
\$ 2. istoriografia - - - - -	45
Tavi IV. heraldikis pirveli nisnebi qartul sabewdavebze - - - - -	52
\$ 1. sabewdavisა da gerbis urTierTmimarTebis sakiTxisaTvis - - - - -	52
\$ 2. qristes kvarTi sabewdavze da gamorCeulobis idea - - - - -	54
\$ 3. "Sekvra_gaxsnis" Zalmosileba - - - - -	71
Tavi V. vaxtang VI-is kulturni msofilmxedvelobrivi kursi _ „Rerbi anu nisani“ - - - - -	76
Tavi VI. antimoz iverieli da qartuli heraldika - - - - -	84
\$ 1. rumელი საკლესიო მამა საკართველოდან - - - - -	84
\$ 2. antimoz iverიელის heraldikური მემკვიდრეობა - - - - -	88
\$ 3. heraldikური პარალები - - - - -	107

Tavi VII. kvarTi “gerbebis saerTo krebulSi”	116
Tavi VIII. saqarTvelos uaxlesi istoriis gerbebi	131
\$ 1. Tbilisis saxelmwifo universitetis gerbi	131
\$ 2. mxedari saqarTvelos respublikის gerbze demokratiული და socialistური მმართველობის ეპოქების	138
\$ 3. saqarTvelos საეკლესიო სიმბოლიკა _ საპატრიარქოს gerbi	146
daskvna	156
ilustრაციები	165
gamoyenebuli literatura და wyaroebi:	203

Sesava I i

Zneli saTqmelia, gerbi, rogorc araerTbunebovani movlena, artefaqti, adamianis moRvaweobis romel aspeqts ufro moWarbebulad Seicavs: gerbs mecnieruli moRvaweobis produqtad da mecnieruli kvlevis obieqtad miiCneven, amave dros, mas xelovnebis nimuSadac Tvlian da zust istoriul dokumentSac uwodeben.

kulturis ZegITa Soris iSviaTad moinxeba gerbiviT rTuli fenomeni, romelic masaviT mecnieruli sizustiT, mxatvruli saxeebiTa da rTuli niSan-simboloebiT inaxavdes fasdaudebel, xSirad Zneladamosacnob, informacias.

im dros, rodesac gerbebis da heraldikis ganvitarebis erT-erTi mTavari xelSemwyobi faqtori – jvarosnuli laSqrobebi evropuli civilizaciis yvelaze mZlavri Sejaxebs iyo iudaistursa da islamur civilizaciebTan, ra pozicia ekava maSin bizantiur civilizacias, mediatoris, monawilis, wagebulisa Tu gamarjebulis?!

Tu gerbis warmoSobisa da ganvitarebis Zlieri winapiroba, evropul socialur garemoTan erTad, iyo sabeWdavi (aRmosavlur, bizantiur civilizaciaTa produqti), mainc ratom iqca gerbis samSoblod dasavleTi evropa? rodis SemoiWra igi bizantiur civilizaciaSi, da Sesabamisad saqarTveloSi, da ram Seuwyo xeli am garemoSi mis damkvidrebas? romel Zlier kulturul dinebasTan da energiaTa mimoqcevasTan gvaqvs saqme im areaSi, romelSac dasavleT evropul-bizantiuri civilizaciebi moicaven? ra rols Tamasobs qristianuli religia heraldikis ganvitarebis xelSewyobis TvalsazrisiT? am globalur kiTxvebze amomwuravi pasuxis gacemas mravali gamokvleva da Sroma dasWirdeba. me Sevecade, qartuli kulturis magaliTze, gamomekvlia am TvalsazrisiT saintereso ramdenime sakiTxi da gameanalizebina is kulturul-msofli mxedvelobrivi safuZlebi, romlebmac gansazRvra saqarTveloSi heraldikis ganvitareba.

heraldika, zogadad, msofliო kulturuli memkvidreobის uარესად საინტერესო სეგმენტს წარმოადგენს, რომელმაც სიმბოლოთა ენით შემოინახა

saxelmwifoTa, qalaqebis, sagvareuloTa Tu adamianebis istoriisa da moRvaweobis umniSvnelovanesi faqtebi da movlenebi. qarTuli heraldika Cveni kulturis isnawilia, romelic evropul-qarTul kulturul dinebaTa urTierTobis Sedegad ganviTarda. am gavlenis Sedegad kidev erTxel gamovlinda qarTuli kulturis unari: miiRos da SeiTvisos ucxo civilizaciis sauketeso miRwevebi ise, rom ar dakargos sakuTari TviTmyofadoba, — am TvalsazrisiT, vfiqrob, aqtualuria qarTuli gerbSemoqmedebis saukunovani procesis Tvalis midevneba da saTanado daskvnebis gakeTeba.

naSromSi zogadad mimovixile heraldikis ganviTarebis evoluciuri gza dasavleT evropasi da misi, rogorc kulturis dargis, Seqmnis safuzvlebi; saero da sasuliero heraldikis saerto da ganmasxvavebeli nisnebi. Seviswavle qarTvel kaTolikosta sabeWdavebi, rogorc heraldikis nisnebis mqone artefaqtebi da kvlevis Sedegad davaskveni, rom qarTuli heraldikis nisnebi Cndeba sasuliero pirTa sabeWdavebze.

qarTuli heraldikuri memkvidreobidan gamovarcie, Cemi azrit, saetapo mniSvnelobis ramdenime artefaqti da, maTi Seswawlis magaliTze, gavakeTe ganzogadebuli daskvnebi saqarTveloSi heraldikis warmoSobisa da ganviTarebis mizezebze, maT rolsa da mniSvnelobaze qarTuli kulturisa da saxelmwifoebriobis ganviTarebis saqmeSi.

sakvalifikacio naSromSi Cem mier, faqtobrivad, pirvelad axali kuTxiT warmocinda bagrationTa gerbis SeqmnaSi rumineli saeklesio moRvawis anTimoZ iveriელის რილი, amastan dakavSirebit, Seviswavle da qarTul samecniero mimoqcevasi Semovitane anTimoZ iverიელის moRvaweobis iseti sfero, rogorც არის heraldika. პირელი qarTuli gerbebis nimuSebis analizis Sedegad, gavakeTe daskvna, rom maTi Seqmna gapirobebuli iyo qarTul-evropul kulturaTa Sexvedrisa da gavleniT. bagrationTa gerbze kvarTის სიმბოლოს დათანების და ამოცნების ქრონოლოგიის გაგნების Sedegad, gaazrebul iqna ruseTis imperიის saTanado heraldikuri institutebis mier am konkretul SemTxvevasi gacxadebuli ideოლოგიური საფუძველი.

pirvelad qarTul istoriografiaSi Cem mier Seswavlili da mecnierulad ganzogadebul iqna pirveli qarTuli universitetisa da saqarTvelos sapatrjarqos gerbebi, moxda maTi blazonireba da Seqmnis ms ofl mxedvel obrivi safuZvlebis gaanalizeba.

qarTuli gerbebis Sesaxeb arsebuli samecniero literaturis, saarqivo masalebisa Tu gamoqveynebuli wyaroebis, sagazeTo statiebis gaanalizebisa (heraldikis istoriografiuli da wyaroTmcodneobiTi bazis mimoxilva sakvalifikacio naSromSi warmocinebulia calke Tavis saxiT) da artefaqtebze dakvirvebis Sedegad momca SesaZlebloba, dameskvna, rom saqarTveloSi heraldikis ganvitareba evropul-qarTul kulturaTa urTierTobis Sedegia da mas zogadqarTul, saxelmwifoebriw faseulobebze dafuZnebuli ms ofl mxedveloba ganapirobebda.

Tavi I. heraldikis zogadi mimoxilva

\$ 1. heraldikis ganvitarebis evoluciuri etapebis zogadi daxasiaTeba

heraldika Seiqmna sakutriv evropul, Seizleba iTqvas, evropis aramarTImadidebeli nawilis istoriul-kulturul garemoSi. misi SeTvisebis procesi xangrZlivad mimdinareobda danarCeni civilizaciebis (gansakutrebiT bizantiuris) mier, magram es ar niSnavs imas, rom igi zogadad kaTolikuri religiis nisans atarebda. heraldika saero feodalTa, raინdTa (mogvianebiT dabali socialuri fenebisac) yofis ganuyofel nawilad iqca da saeklesio cxovrebis atributadac Camoyalibda.

niSanTa da emblemaTa gansxvavebuli sistemebiHyovelTvis da yvelgan arsebobda, magram emblematis gansakutrebuli forma _ heraldika dasavleT evropasi feodaluri urTierTobebis Camoyalibebasa da ganvitarebasTan erTad Seiqmna. heraldikis nateli da xatovani xelovneba Caisaxa ekonomikisa da kultურis dacemis epoqaSi, romelic evropasi romis imperiis damxobis Semdeg dadga. feodalizmis warmoSobisa da memkvidreobiTi aristokratiuli sistemis ganvitarebasTan erTad, gerbebis gaCenas ramdenime faqtori ganapirobebda, maT Soris pirvel rigSi aRsaniSnavia feodalizmis sazogadoebriv-ekonomikuri formacia da jvarosnuli omebi.

msoflilio historiografiaSi aRiarebulia, rom gerbebi X saukunidan Cndeba, Tumca moRweuli pirveli gerbebi, romlebic sabeWdavzea gamosaxuli da mimagrebulia dokumentze, XI saukuniT TariRdeba. mkvlevarTa nawili Tvlis, rom gerbebi pirvelad sabeWdavze gaCnda, mogvianebiT ki _ iaraRsa da samosze. heraldikis arseboba eWvs aRar iwvevs jvarosnuli laSqrobebis Semdgom. yvelaze adreuli nimusia franguli naxati minanqarze Jofrua

plantagenetis saflavidan (gardaicvala 1151 w.): gerbis farze laJvardis fonde datanili oTxioqros lomi.

ingლის პირველი მეფე, ვისაც პირადი გერბი ჰქონდა, რიკარდ I-მგული (1157-1199) იყო. მის სამხერალდურ ლეოპარდს იყენებდა სემდგომ მტელი ინგლისის სამეფო დინასტია.

ქვაროსნული ომები (1096-1291 წწ.) ევროპის ისტორიაში მტელი ეპოქის მომცელია. ამ ომებმა ევროპისა და აზიის მრავალი კულტურული სრის სეკმნას შეუვyes ხელი. ქვაროსნული ლასკრობები, როდესაც დასავლეთ ევროპის აზნაურობა, რაინდობა, ერთი წმინდა იდეით ანთებული, უფლის საფლავის გასათვისუფლებლად არმოსავლეთისკენ დაირაზმა, გერბების განვითარების ერთ-ერთ იმპულსად იყცა.

სეზაზლებელია, ქვაროსნული ომებთან ჰერალდიკის უარმოსობის მწიფე კავსირი იმით აიხსნება, რომ გერბების მასობრივად გამოყენება სწორედ ამ პერიოდში დაიწყო, რამაც საწირო გაცხადის სიმბოლური გამოსახულებების მოწესრიგებული სისტემის, როგორც კომუნიკაციის სასუალების, სეკმნა. გერბი ერთგვარი გამოსაცნობი ნიშანი იყო, რომელიც მისი მწიფეობის შესახებ გარკვეულ ინფორმაციას შეიცავდა და რომლის გარკვევა სწორედანაც შეიძლებოდა. XII საუკუნიდან მეომრის აბჯარი სულ უფრო რთული და მრავალფეროვანი გაცხადი. მუზარადმა მტლიანად დაფარა რაინდის სახე. თავად მეომარი კი თავიდან ბოლომდე შექვაროსნული იყო. ნიშანდობლივია, რომ მცირე გამონაკლისის გარდა, აბჯარი ერთი ტიპის იყო და ამის გამო, რაინდის ამოცნობა არა თუ სწორედან, არცაო მანკილადანაც კი შეუძლებელი ხდებოდა. ამ ვითარებამ მისცა ბიჭი გერბის, როგორც ამოსაცნობი ნიშნის, მასობრივ გამოყენება. თანდათან ფარზე გამოსახული ემბლემის დაგმნა სხვა საგნებზე ნიშნები, რომელთა სასუალებით რაინდებს ერთმანეთის ამოცნობა სწორედ მანკილადან ან გაცხადების ომის დროს მტრის ბურსიკი შეეძლო.

ჰერალდიკა რომ ქვაროსნების მიერ არმოსავლეთის ღვეყნების დაპყრობების ეპოქაში არმოცნა და დაიწვწა, ამას უამრავი ჰერალდიკური ტერმინის არმოსავლური უარმოსობაც ადასტურებს. ეწვწარეშა, რომ ქვაროსნული ლასკრობებთან არის დაკავსირებული გერბის ორი დეტალი: ნამეტი (იგივე ლამბრეკენი) და ბურლეთის უარმოსობა. ევროპელი მეომრები მწველი სიჭიჭისგან

Tavdasacavad, arabebis mibaZviT, qsovilis naWers iyenebdnen, romel sac Tavsა da mxrebze ifarebdnen da Tavze aqlemis dagrexili bewviT imagrebdnen. arabuli samosis TiTqmის dRemde SemorCeniლი am elementebidan momdinareobs heraldikuri lambrekeni და ბურleti.

jvarosnebi dapyrobiლ qalaqSi romelime saxlis dakavebisas mis karze sakuTar gerbs აWedebdnen, raTa danarCენeni meomrebisaTvis mieniSnebinaT, rom am saxlis ukve patronი hyavda. wminda miwidan Camotანილი farebi iTvleboda xSirad erTaderT damadasturebel sabuTad, jvarosnuლი omეbSi daRupული aristokratული gvarის memkvidreobის dasamtkiceblad. maSasadame, evropის feodalTa umravlesobის erT adგილze (uflის saflavisken mimaval gzebze) Tavmoyra, jvarosnuლი laSqrobეbis internacionalური xasiaTi, erTmaneTის amocნობის aucილებlobა, sakuTარი individualობის prezentებlobა, SeiaraRebis Taviseburebანი და aRmosavlური civilizაციის siaxleTa SeTviseბა iqca heraldიკის warmoSobისა და damkvidreბის mZლavr biZgebად.

gerბის formireბაSi aranაკლებ დიდი როლი iTamaSa agreTve raინdTა turnireბმა, რომლებიც jvarosnuლი laSqrobებამდე ადრე გამოCნდა evropaSi (svaraუდოდ IX საუკუნეSi). turnireბს formalizeბული xasiaTi safrangeTSi XII საუკუნეSi მიეცა, აყედან გავრცელდა იგი მTel evropaSi, რომლის კულტურის განუყოფელ ნაწილადაც იqca. დაუნობელი, სისქლიანი orTabrZოლებიდან TandaTan turnireბი სანაქაობრივად მომხიბვლელ Teatralizeბულ warmodgeneბად გადაიqca, სადაც უფრო მნიSვნელოვანი გახდა formalური მხარე, orTabrZოლას კი პირობიტი xasiaTi მიენიWa. turnirSi გამარჯვებულების სახელები SehqondaT specialურ ნუსხეбSi, raTa STამომავლობას არ დავიწყებოდა მატი ვინაობა. მენესტრელები ასპარეზობათა გმირებს სიმრერებს უZRვნიდნენ. turnireბზე დასვრების უწლება მხოლოდ warCინებული გვარის warmomadგენლებს hqondaT.

SeიZლება iTqvas, რომ turnირის მTავარ elements warmoadგენდა gerბი, რომელიც მისი მწიგნობლის კეტილSობილურ warmომავლობასა და სავარეულო იერარqიაSi მის ადგილს ადასტურებდა. heraldიკის მცოდნე პირებს, heroლებს, warmodგენილ gerბზე SeeZლოT ყველა საWირო ინფორმაციის ამოკითხვა.

heroldebi iyvnen oficialuri pirni, romlebic axcadebdnen turnirebis dawyebas, SeimuSavebdnen misi warmarTvis ceremonias da Tvalyurs adevnebdnen wesrigs, axcadebdnen orTabrZolas da masSi monawileTa saxelebs. am yovelives sagangebo ganaTleba swirdeboda. herolds kargad unda scodnoda im keTilSobil gvarTa genealogia, romlis warmomadgenlebic monawileobdnen asparezobaSi, unda SesZlebodaT, rogorc aRiniSna, raindebis gerbebis wakiTxva.

gerbebis simravlis gamo, male saWiro gaxda am sferoSi garkveuli wesrigis damyareba. heroldebis mier sistemaSi moyvanili codna gerbebis Taobaze, gerbis Sedgenisa da maTi wakiTxvis Sesaxeb SemuSavebuli saerto principebi da wesebi safuZvlad daedo gerbmcodneobas, igive heraldikas.

terminis “heraldika” etimologias ramdenime interpretacia moeZebneba. SesaZlebelia igi gvianlatinuri (“heraldica” sityvidan: heraldus _ macne), an germanulidan (Heeralat _ veterani)¹ momdinareobdes.

heraldikis franguli termini “blazon” germanulidan “blasen” (naRaris cema) momdinareobs. rodesac raindi miuaxlovdeboda turniris barriers, igi naRaras Cahberavda. amis Semdgom gamodioda heroldi da, turniris msajis moTxovnisamebr, raindis gerbs xmamaRla aRwerda. sityvidan “blasen” momdinareobs franguli “blasonner”, germanuli “blasoniren”, ingლისური “blazon”, espanuri “blasonar”, da rusuli “блazonировать”, rac yvela enaze niSnavs gerbis aRweras. heroldebis mier SemuSavebuli terminologia, romelsac specialistebi dResac iyeneben, efuZneba Zvel frangulsa da Sua saukuneebis droindel latinurs. termini “gerbi” qarTulSi rusulidan Semovida (SecdomiT miCneuliqna, rom es termini, “logikis”, “gramatikis” da mist. msgavsad, berZnulidan iyo da, axali berZnulis gavleniT, qarTul enaSi did xans “gerbis” nacvlad ixmareboda “Rerbi”, rogorc “lorika”,

¹ swored ase uwodebdnen Sua saukuneebSi germanaSi saxelovani warsulis mqone uSiSar adamianebs, visac turnirebze sapatio stumrebad da msajulebad iwvevdnen, maT turniris wesebis SemuSaveba da raindobis wes-Cveulebebis dacva eval ebodaT.

“Rramatika”, “traRedia”). rusuli “rep6” polonuri sityvis “herb” (memkvidre, memkvidreoba) gavleniT damkvidrda.

gerbis xelovnebam da kulturam udidesi adgili daikava dasavleT evropis qveynebis socialur-politikur cxovrebaSi. XII saukunidan heroldebi inglisSi gansakuTrebuli pativiT sargebloben. aq XIV saukunidan eduard III-is mier daarsebuli heraldikuri kolegia (“The College of Arms”) dRemde arsebobs.

individualuri paralelurad Sua saukuneebSive Caisaxa da ganviTarda saqalaqo da korporaciuli, maT Soris, saeklesio gerbebi. qalaqis xelosnebi da vaWrebi gaertianebebis Sedegad iuridiul organizaciebs afuZnebdnen da mistvis qmnidnen gerbs. aseT SemTxvevebSi xSirad farze amatuim xelobis mTavari samuSao iaraRi (CaquCi, saafTiaqo saswori da sxv.) daitaneboda. droTa ganmavlobaSi imdenad moduri gaxda amgvარი saqme, rom gamdidrebuli moqalaqeebi daukiTxavadac ki qmnidnen gerbebs, romlebsac saerto araferi hqondaT heraldikis mTavar principebTan da, ra sakvirvelia, romelTac oficialuri statusi ar gaaCnda. saqme iqamdec ki mivida, rom safrangeTis xelisuflebam gerbebis gacema saTanado anazRaurebis fasad daiwyo da Cinovnikebma savaldebulo xasiaTic ki misces “heraldikur aReb-micemobas”. XVII saukunis bolosTvis, dawesebuli gadasaxadis Sedegad, saxelmwifo xazinam udidesi Semosavali ki miiRo, radgan uamravi raodenobis gerbi daregistrirდა, magram aman safrangeTSi gerbis mnisvneloba mkveTrad gaaufasura. msgavs movlenebs adgili hqonda bevr sxva qveyanaSi.

saqalaqo da saxelmwifo gerbebis safuZveli xdeboda feodalTa sabeWdavebi, romliTac dokumentebis utyaroeba mtkicdeboda. feodalis sagvareulo gerbi gadadioda jer misi kuTvnil cixe-simagris, xolo Semdgom _ miwis beWdebze.

axali qalaqebisa da saxelmwifoebis Seqmnisas, drois moTxovnisa da iuridiuli normebis Sesabamisad, saWiro xdeboda gerbebis Seqmna, romelTagan zogi TavadznaurTa sagvareulo tradicias ki ar efuZneboda,

aramed masze gamosaxuli simboluri niSani asaxavda adgilobrivi RirsSesaniSnaobas, istoriuli movlenas, qalaqis meurneobis romelime ZiriTad dargs, da sxv. saukuneebis ganmavlobaSi saganmanaTleblo dawesebulebic iyenebdnen heraldikuri niSans. universitetebi ZiriTadad damaarsebel Tagan iRebdnen gerbs.

ევროპული heraldიკა gerbebs cxra jgufad hyofs:

1. Armoiries de la souverainite - monarqTa gerbebi, romlebic amave dros maTi mmarTvelobis qveS myofi saxelmwifos gerbebad gvevlineba;
2. Armoiries de pretention - xSirad ama Tu im saxelmwifos monarqebS Taviant pirad, saxelmwifo, olqebisa Tu provinciebis gerbebsi SeqvT im teritoriaTa gerbebi, romlebzec pretenzias acxadeben, romlebsac flobdnen maTi winaprebi da miuxedavad dakargvisa, mainc aqvT memkvidreobiti interesebi da pretenziebi;
3. Armoiries de concession - rodesac siuzereni Tavis gerbs "Cuqnis" romelime pirs raime gansakuTrebuli damsaxurebisaTvis, e.i. vasals uflebas azlevs, Tavis gerbis farSi Seitanos senioris gerbis faris raime figura;
4. Armes de communaute - sxvadasxva sasuliero da sasuliero-rainduли ordinebis, saarqiepiskoposo, universitetTa, korporaciaTa da sxva gerbebi;
5. Armes de patronage - xSirad iseT pirebs, romelTac raime Tanamdeboba ekavaT (marTavdnen olqebS, seniorTa cixeebs da sxva), Taviant pirad, sagvareulo gerbebsi SeqondaT iseTi emblemebi, romlebic gadmoscemdnen maT upiratesobas, uflebasა da Rirsebas sxvaTa winase;
6. Armes de Famille - piradi sagvareulo gerbebi, romlebic memkvidreobit gadadioda gvarSi;
7. Armes d'alliance - gerbebi, romlebic aRniSnavdnen naTesaურ kavSirebs, anu rodesac erTi gvari sagvareulo qorwinebis an sxva raime gziT ukavSirdeboda meores, amis Sedegad ki gerbsi SeqondaT am movlenis

aRmniSvneli figurebi, anu erT gerbSi meore gerbis romeli me figura gadadioda;

8. Armes de succession - raime mizeziT gerbi SeiZleba gadacemuliyo arapirdapiri gziT da miniWeboda sruliad sxva adamians. aseT SemTxvevaSi xSirad xdeboda, rom igi axlad miniWebuli piris kuTvnil, tradiciulad arsebuli gerbis Semadgeneli nawili gaxdeboda. aseT SemTxvevaSi aucilebeli iyo umaRlesi xeliuflis nebarTva;
9. Ares parlantes - iseT pirTa gerbebi, romelTac damsaxurebisTvis Tavadznauris wodeba miRes, memkvidreobiT ar hqoniaT heraldikuri niSani, amitom axalminiWebul gerbze iseTi emblemebi SeqondaT, romelic im movlenas asaxavda, ris gamoc daimsaxures es wodeba (afridonize 1997: 13).

im qveynebsi, sadac satanado heraldikuri institutebi arsebobs, gerbebis miniWebad Resac grZeldeba. iuridiuli firmebi da organizaciebi gerbis mopovebas cdioben, radgan dasavleT evropul da amerikul sazogadoebaSi heraldikuri niSani dResac saimedობისა და solidurobis niSnad iTvleba.

heraldikam ganvitarebis garkveuli etapebi gaiara. evropaSi heraldikis ganvitarebis istorias xuT periodad yofen:

- I. Seqmna _ XII saukune. am epoqas axasiaTebs mxedris identifikaciis niSani. Sinaarsobrivad iqmneba primitiuli gerbebi.
- II. konsolidacia _ XIII saukune. am epoqisTvis damaxasiaTebe lia primitiuli memkvidreobiTi gerbebi. asparezze gamodian hero l debi.
- III. ganvitareba _ XIV_XV saukuneebi. am epoqaSi Cndeba pirveli traqtatebi, normebi, wesebi. heraldikis principebis dacvas mkacrad akontrolen hero l debi. iqmneba samfo gerbebi.
- IV. dekadansi _ XVI_XIX saukuneebi. am epoqaSi gadaWarbebuli yuradReba eqceva teqnikurobas, ixveweba blazonireba. rTuli gerbebis epoqaa.

V. Tanamedroveoba _ XX saukunidan. am periodisTvis damaxsaitebelia mkacri wesebis aRdgenis mdebloba. samefo gerbebis sferoSic ki vawydebiT ukanonobas, Cndebian moyvarulebi (Luisi 1990: 27).

heraldikis periodebad dayofas safuZvlad evropasi mimdinare istoriul-kulturuli procesebi udevs. Suasakuneebis sazogadoebis kardinaluri struqturuli cvlilebebi naTlad aisaxa kulturasa da xelovnebazec. daiwo centralizebuli saxelmwifoebis formireba, qalaqebis momravleba da gaZliereba, am qalaqebis maRali socialuri wris warmoSoba, vaWarTa da xelosanta fenebis gaCena, agreTve sasaxlis karis aznaurTa _ raindobis institutis gaZliereba. ganaTlebis, xelosnobisa da teqniki miRwevebma, religiur-dogmatizmze dafuZnebulma msofilmxedvelobam da Semecnebis SesaZleblobis gaZlierebam xeli Seuwoyotikis ganvitarebas dasavleT evropasi XII-XVI saukuneebSi. goTikis ideologiasa da kulturas feodalur-saeklesio safuZveli hqonda. goTikuri xelovneba upirvelesad rCeboda daniSnulebiT sakulto da TematikiT _ religiuri xasiaTis. swored es ganapirobebda kulturis dargebSi azrovnebis simbolur-alegoriul formebsa da pirobitobis elementeb _ mxatvrul xerxebSi.

istoriuli movlenebis kvalobaze Camoyalibebuli msofilmxedveloba da, Sesabamisad, Seqmnili gamomsaxvelobiTi stili aisaxeboda dasavleT evropul heraldikazec, romlis ganvitarebis meore da mesame periodi swored goTikur epoqas emTxveva. heraldikaze gansakuTrebul zegavlenas axdenda XVIII saukunis dasawyisidan evropul plastikur xelovnebasა da literaturSi damkvidrebuli rokokოს stili, romlis safuZvels safrangeTSi absolutizmis krizisi da masTan dakavSirebiT, arsitokratiul fenaSi hedonisturi ganwyobilebis gaZliereba warmoadgenda. daxvewili, natifi, Tumca siRrmiseul gancdasa da idealebs moklebuli xelovneba zustad asaxavda sazogadoebriv msofilmxedvelobas, romlis mTavari faseuloba gmirobis, movaleobisa da pasuxismgeblobis nacvlad, galanturi artistizmi da udardeloba iyo. kulturis dargebSi Zlierdeboda bunebrivi formebisgan distancireba da Teatraluri,

warmosaxviTi samyarosken ltolva, rac ganapirobebda gamomsaxvelobiTi formebis dekorisken da sirTul isken gadaWarbebul swrafvas.

qarTul mecnierebaSi istorikosma T. asaTianma moaxdina heraldikis ganviTarebis istoriis periodebad dayofa da sami ZiriTadi etapi gamoyo. "pirveli _ nacionaluri (XVII saukunis meore naxevidan, XIX saukunemde), meore _ evropul-rusuli (XIX saukune da XX-is dasawyisi) da mesame _ respublikur-sabWouri (XX saukunis 20-iani wlebidan moyolebuli)" (asaTiani 2002: 92).

bunebrivia, saqarTveloSi heraldikis ganviTarebis safexurebi ar emTxveva evropulis gerbi CvenSi maSin gamoCnda, rodesac evropaSi mas ukve Tavisi evoluciis sami periodi gavlili hqvnda.

qarTული heraldikის განვითარების I პერიოდი საკართველოში ე.წ. "მცირე აროზონების" ეპოქის უკანასკნელ ეტაპს ემთხვევა, როდესაც განსაკუთრებით ზღირდება დასილი სახელმწიფოს არდგენის, გვეყნის ეკონომიკისა და კულტურის გადარცენა-არდგენის ტენდენციები. ტუკი იოანე ბატონიშვილის "კალმასობის" მიხედვით ვიმსჯელებთ, შეიზღებდა დავასკვნათ, რომ ამ პერიოდში საკართველოში heraldიკის ხელოვნების საფუზვლიანი ცოდნის ნიშნები უკვე არსებობდა. "კალმასობის" მიხედვით, ნატელი ხდება, რომ იმ დროისთვის გამოცნდნენ გერბის მკეტებელი ხელოსნები.² გერბი, ევროპულის მსგავსად, აკანმარტებუღია, როგორც უდებისა და პატივის ნიშანი, რომელიც ჲერებისა და ჲარის ნაკვეტებისგან სეღება. გერბის მტავარ ელემენტებს შეადგენს გვირგვინი,

² „ესე ხელოვნებაი... არის სამგვარი, ესე იგი: აკაგები, ანუ ბეუდებისა და რერბისა მომტხრელნი, მეორე _ ოკრომუდელნი, რომელნიცა გამოიყვანენ მეტალტა ჲედა სახეტა... ხოლო მესამე არიან კვის მუდრელნი და ხის მტელელნი“. აკვე გამოტვლიღია ის სამუშაო იარაგები, რომელტა სასულებით კმნიდნენ ხელოსნები ნამუშევრებს: „ხოლო ხმარობენ ესე გვარტა ხელოვნებატა სინა იარაგტა, ჲოლადისა რკინისაკან კმნილტა სხუდასხვა გვარტა მუდრეტიანტა კალმებტა და აგრეტვე სატელელტა იარაგებტა და კამოსხმელტა ჲალიბტა, დანებტა სხუდასხვა გვარტა და მაგარტა ტეზაფებტაკა, რომღისა დაუერიტა ჲლიტ ამოსუამს მეტალტა, და ესრეტვე აკვს სხუდასხვა გვარნი კარხები ამა ხელოვნებისათვის სამუშაონი. ხოლო ხელოვნებისა ამის მასალად იხმარებენ: ოკროსა, ვერცხღისა, სპიღენჯისა, ტიტბერსა, კალასა, ტუღიასა, რკინასა, ხეტა კუატა სხუდასხვა კარცტა და ჲვალტა სპიღოსა და ტევზის კბილტასა და პირუტუღტა რგებსა, ბარას ჲვალტა, და ესე ხელოვნება არს მრავალგვარი“ (იოანე 1936: 239).

porfiri da saxeebi, romel Tac monastris winamZRvris gerbze cvlis mitra (gvirgvins), mantia (porfiris magivrad), eklesiis saxe. „kalmasobaSi“ lakonurad gadmocemulia imdroindel saqarTveloSi rogorc saero, ise saeklesio gerbis Seqmnisa da gamoyenebis wesebi.³

"kalmasobaSi" motanili cnoba uaRresad saintereso informaciis Semcvelia. rogorc aqedan irkveva, gerbisa da heraldikis ganmartebanic, romlebic saqarTveloSi gamoiyeneboda, evropuli cnebebs Seesabameboda.⁴

³ "Jamsa amas arqimandritidam brZaneba mouvida bersa, romel raodenime xati ekklesiisaTvis miyide da amasTan Rerbica momiwrevine, romelnica arian saWiros Cvendaos.

...Semdgomad warviden aqaqTan Rerbisa mosawrelad. da ra ixiles aqiqi, moikiTxa diakvanman da rqvak

_ ZalgiZs Reraldikisa xelovnebis moqmedeba?

aqaqi: me ege leqsi ara uwyi, arca sparsta ena ars da leqsi, qartulad mibrZane, ra gnebavs?

ioane: Rerbi minda momiwraT Cemis winamZRvrisaTvis.

aqaqi: me ufro daxelovnebuli var beWdebis moWrisa da radgan Rerbi gnebavs, magisi fasi meti iqneba.

maSin zuraba: ufalo aqaqo, Tqven ggoniaT, rom didebulisa vistvisme gaWrevindebdes Rerbsa, rom momindes sxvadasxva saxeni da gvirgvinni, skiptra da porfiri da daSvre didxans, winamZRvrisTvis unda da imaSi iqneba an erTi, an ori magaliti mosawreli.

aqaqi: mitxarit, ra unda mouwra, magalitiad?

zuraba: kunkuli, bartyula da anafora, radgan beria.

aqaqi: matnevit amas Sina, mibrZaneT _ winamZRvars vitari niSniani Rerbi mouwra?

ioane: gvirgvinis magier qmeniT mitra da zed saukuno mamis Tvali gamosaxeT sxivebit. garSemo SemozRudeT mantiit da Suazed ekklesia gamoiyvaneT da saxeli winamZRvrisa da arqimandritobisa TiTo asomTavrulis asoTi da amasTan erTi Rerbi mec momiweriT" (ioane 1984: 340)

⁴ "ioanem: Reraldika ars hswavla RerbTaTvis, romelica aswavebs gansxuaebasa yovelTa ukuei nawilTa RerbebTasa, da, saxeldobri, TviTeulad wodebasa saxelTasa aswavebs mas Sesabamierita wodebita.

aqaqman: raisa gulisxma hyoft Tquen saxelita ama RerbisaRa?

ioanem: Rerbi arian niSanni xarixxisa da pativisani, warmodgeniIni ferebTa da nakveTebTagan farsa zeda anu gulsა zeda mis Rerbisasa gansxuaebisaTvis gvarTa, anu STamomavlobaT, da sakuTarTA adgiliTa da qveyniurobisaTa" (ioane 1991: 237).

sabewdavis gamoyeneba kacabriobis istoriaSi gacilebit Soreuli warsulidan iwyeba, vidre gerbis. ase iyo saqarTveloSi. "kalmasobis" personaJebi beWdebsa da gerbebs Soris parallelis gavlebit saintereso daskvnas gvTavazoben:

"aqaqman: rai sargebel da anu rai saWiros arq Cuen qartvelTaTvis qonebad Rerbisa, vinaidgan beWedsa vxmarobT Cuen, TiTqmis sruliad azieIni?

ioanem: ufalo, Senc kide aziuri Wkua ggonia, Torem didad da mravlisadmi ars saWiros da sargeblovamica, mitrameTu keTilSobili rameTi ukui kaci Tanamdeb ars codnad misa amad, romel igi azlevs mowmobasa aznaurobasa Tvisisasa. igi

როგორც ირკვევა, XVIII საუკუნის მეორე ნახევრისთვის საკრთველოსი, უკვე გერბების ბოჭების ტრადიციასთან ერთად, ბლაზონების ტექნიკასაც ფლობდნენ. ამის მაგალიტად გამოდგება მაგალიტად ერეკლე II-ის მერ თავად არრუტასვილებისთვის 1783 წელს სავარეულო გერბის მინიურის სიგელი გერბის არრერა.⁵

საკრთველოსი ჰერალდიკის განვითარების პერიოდებს ზირიტად მაინც საფუზვლად დაედო სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის საკითხი და არა კულტურულ-მხატვრული სტილი, თუმცა, ერთი მხრივ, კრტული ჰერალდიკის პირველ პერიოდს და, მეორე მხრივ, ევროპულის II-III პერიოდებს სორის პარალელების გავლება მაინც შესაზლებელია. საკრთველოსი სწორედ ამ დროს შემნილ გერბებსი იკვეთება რელიგიური თემა და წინა პლანზე მოდის სიმბოლურ-ალეგორიული ხასიათი. ეს სახელმწიფოებრივი პოლიტიკისა და იმდროინდელი კრტველი საზოგადოებრიობის მსოფლმხედველობის კარგად მოგებული გამოსახველობითი ფორმაა, რომელიც ეფეტურად გამოხატავს საკრტველოს "მცირე არრეზინების" ეპოქის სულისკვეთებას.

მეორე პერიოდის ხასიათს განაპირობებს რუსული ჰერალდიკისი მიმდინარე პროცესები, რადგან კრტული სინამდვილესთან დაკავსირებული გერბები კრტული ჰერალდიკურ სემოქმედებად ვერ ცაიტვლება, ამ პერიოდსი ცვენ სეგვიზლია, დავაკვირდეთ რუსეთის იმპერიული პოლიტიკის გავლენას კრტული წარმოსების მკვთა გერბებზე.

თ. ასათიანის მერ სემოწავაზებული პერიოდიზაცია ეფუზნება კრტული გერბების წარმოსების მიზეზების სწორ ანალიზს, თუმცა XXI საუკუნის დასაწყისიდან საკრთველოსი ისეთი ინტენსივობით განვითარდა სახელმწიფო

განასხვავებს ყოველსა მდგომარეობასა მისა და იგი აცვენებს სტამოწავლობასა გვარებტასა" (იოანე 1991: 238).

⁵ "ფარი ვერცხლის ადგილიტ, ზედა მას დროსა ანუ ბოვარაყი, ვიტარცა ნისანი სპასეტობისა, რომელსაცა ზედა გამოსახული არს ხატი ყოვლად-წმიდისა რმრტისა დედისა, რომელსაცა უყრის სიტყუა იგი საუკუნოსა მამისა, ზეი ტვისი. ყვესე ხატისა სორის არს განყრობილ მკლავი წმლიტა მარჯვნოვ, ვიტარცა ცხადყოფი გვარობიტისა სიმუნისა მატისა, და მარცხნოვ ფარი პირველ მდებარე და მას ზემოტ სწორედ დადგმული სუბი. და ყოველი ესე არის დავირგვინებულ ზემო საწავადოსა გვირგვინიტა" (საისტორიო 1945: 25).

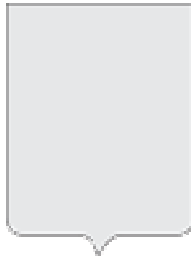
gerbSemoqmedeba (magალიTad mxolod samxedro segmenti gamodgeba), rom, albaT mizanSewonili iqneba, qarTული heraldikის განვითარების periodizაციაში meoTxე, postsაბოტა, ეტაპი დაემატოს.

\$ 2. გერბის შემადგენელი ნაწილები

გერბი გამოსახულებითი ხელოვნების რტული ნაწარმოებია. მისი შემადგენელი ნაწილებია:

1. ფარი;
2. გვირგვინი (ტიტულარული გვირგვინი და კუდები);
3. მუზარადი;
4. მუზარადის კიმი;
5. ბურელიტი;
6. ლამბრეკენი;
7. ფარის მტვრულები;
8. მანტია;
9. ზონრები;
10. დევიზი;
11. კომპორტი.

ფარი (écu) გერბის მთავარი ელემენტია, რომელსაც შეიზლება, ჰყონდეს სხვადასხვა ფორმა. გერბზე დატანილია ყველა ის ფიგურა და ფერი, რომელიც შეიცავს ინფორმაციას გერბის მფლობელის შესახებ.

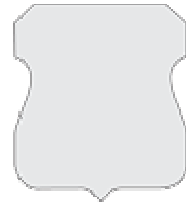
franguli fari

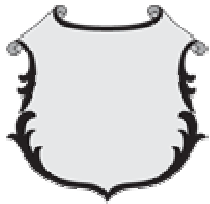
espanuri fari

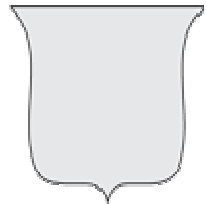
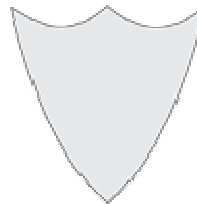
normanuli
fari

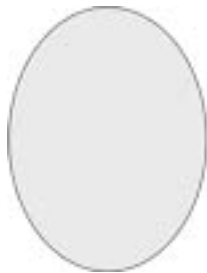
polonuri
fari

germanuli fari

inglisuri fari

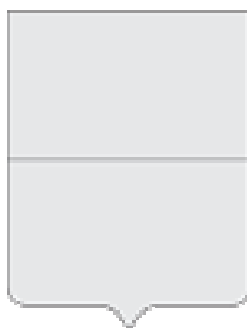

ovaluri (italiuri) fari

mrgvali (aRmosavluri)
fari

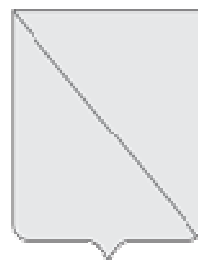
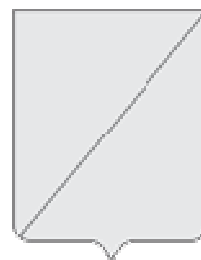
faris marjvena mxare mayureblis marcxena mxares Seesabameba, marcxena ki _
marjvenas. fari Seizleba iyos mTliani an ramdenime nawilad gayofilii.

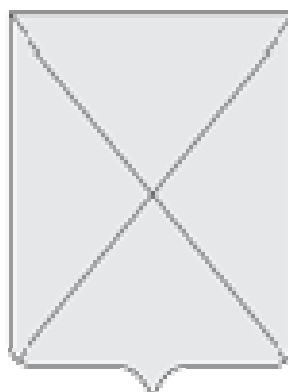
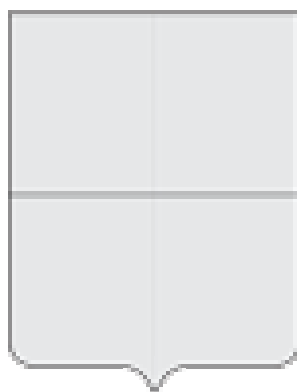
gadakveTil i

gakveTil i

CaWrili marcxnidan da
marjvnidan

oTxnawiliani fari
(am principiT kidev randenime nawilad SeiZleba faris gayofa)

faris aRwera marjvnidan iwyeba. amitom yvelaze sapatio figurebi ganlagdeba marjvniv da zeda nawilSi.

gvirgvini (la coronne) gerbis is nawilia, romelic upirvelsad gansazRvavs, Tu ama Tu im socialuri ierarqiis romel safexurze dgas gerbis mflobel i. satitulo gvirgvinebi gansxvavdeba qveynebis mixedviT. uaRresad sainteresoa ioane batoniSvilis "kalmasobaSi" sagerbo gvirgvinebis klasifikacia: "gvarTamebr maTisa, yovel i ukue xarisxi anu gvarianoba meqonars gvirgvinisa Tvisisa, ese igi: 1) gvirgvini imperatoria, 2) mefisa, 3) gvirgvini kurfirskisa, 4) gvirgvini mTavrisa anu ercRercorisa, 5) Rercorisa, 6) markizisa, 7) Rrafisa, 8) baronisa, 9) Tavadisa, 10)

aznaurisa; egreTve: 11) xontqrisa, 12) yaenisa da sxvaTa didTa xelmwifeTa kitaisha, indisa, abaSisa da sxvaTa. asreve ars xarixisa gamo patriarXTa, papisa, mRvdeImTavarTa sazogadod da arqimandritTa" (ioane 1991: 139).

Mmuzaradi (les casque) adreul saukuneebSi sabeWdavebze xSirad faris gareSec ki iyo gamosaxuli. muzaradi mxolod mamakacTa gerbebeze gamoiyeneboda, Tumca evropasi zogjer qalaqebis, an korporaciebis gerbebezec Cndeboda, gansakuTrebuli damsaxurebis gamo, mefis mier miniWebuli jildos saxiT.

muzaradis qimi (le cimier) muzaradis Tavze moTavsebuli figuraa, romelic raindis gamorCebis damatebiT saSualebas warmoadgenda.

bureleti (le bourelet) _ dagrexili qsovilisgan damzadebuli sartyeli muzaradze.

lambrekeni (les lambrequina) _ muzaradis zeda nawilidan CamoSvebuli feradi lентები, Tavsaburavi, რომელსაც მეომრები აჩვენებდნენ თავდასაცავად იარაღად.

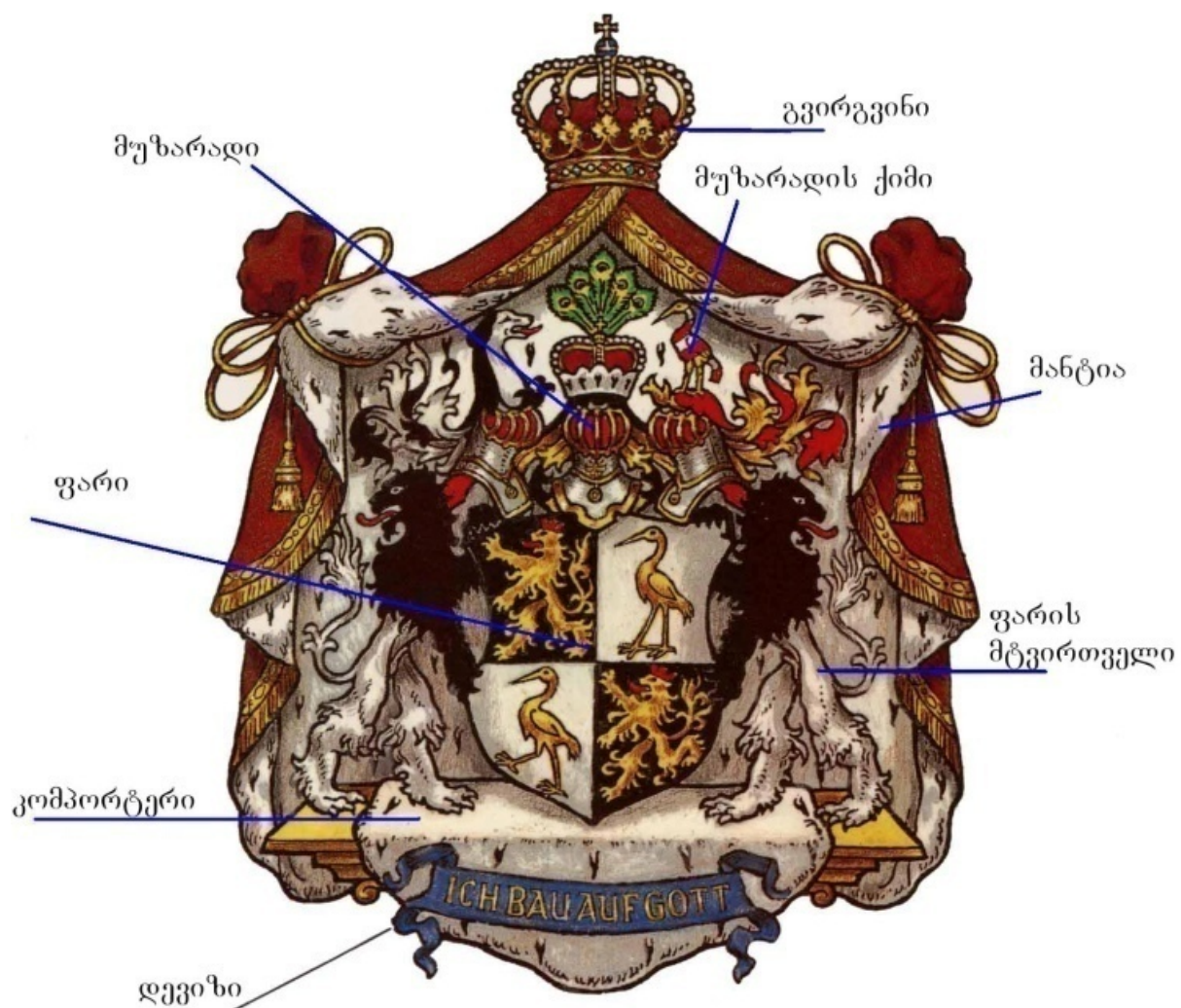
faris mtvirTvelebs (figures attenats) gerbis fari ukaviaT. es figurebi SeiZleba ganasaxierebdnen adamianebs, angeLozebs, cxovelebs, frinvelebs, fantastikur arsebebs. faris mtvirTvelebi alegoriaa raindTa saWurvelTmtvirTvelebisa, რომელთაც ტურნებზე თავიანთი პატრონის ფარს გამოჰყონდა.

mantia (le mantile) _ monarkis sadResaswaulo mosasxami Tavdapirvelad mefeTa gerbebeze gamoisaxeбoda, mogvianeბიТ sxvaTa gerbebezec gavrceლda. mantiam karvis forma turnirze raindTa dasasvenebლad gaSlili karvis gamo miiRo.

zonrebi (la cordeliere) Tavdapirvelad yvavilwnulebs warmoadgendnen, რომლებიც ფარს გარშემო ევლებოდნენ.

devizi (Le devise) gerbis faris gareT moTavsebuli warweraa, რომლის wesi მკაცრად არაა gansazRvული. mizanSeuwonლad iTvleba farze warweris gakeTeბa. Ddevizad SeiZleba gamoyenebulი iyos sityva, an fraza, რომელიც გერბის მფლობელის შესახებ დამატებით ინფორმაციას შეიცავს.

komporter i (comporter) far is mtvirTve l Ta sayr dens war moadgens.

\$ 3. heraldikuri ferebi

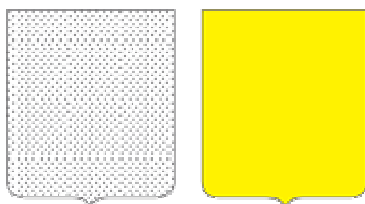
heraldikuri ferebis gamosaxvis sami jgufi arsebobs: liTonebis, minanqrisa da bewveulis. palitra Sedgeba Svidi ferisagan (ori liTonisa da xuTi minanqris).

gerbze fers simboluri mniSveloba aqvs, Tumca aqve unda aRiniSnos, rom ar arsebobs erTiani mkacri sistema, romelic daicavda heraldikur ferebs sxvadasxvagvari interpretirebisgan. amas xels uwyobs gansxvavebuli ganmartebebi, romlebsac sxvadasxva wyaro gvTavazobs. “arsebobda heraldikur ferTa simboluri ganmarteba, romlis Tanaxmadac, isini garkveul zneobrivi xasiaTTan asociრებოდნენ. კოლონბიერის, ვარენის, ანსელმის და სხვა ავტორთა უზველეს ნაშრომები ფერტა ასე განმარტება მთელი თავები ეზრუნება” (Zagashvili... 2006: 23). dReisTvis ferTa simboluri mniSvelobebi ramdenadme reglamentirebulia, Tumca ama Tu im feris erTmaneTisgan gansxvavebulი interpretაციას არსებობს. ასე მაგალიტად, wiTeli simamacis, vaJkacobis, siyvarulis, agreTve brZolaSi daRvrili sisxლის სიმბოლოა (eqskursi 2005). wiTels aseve siyvarulis, simamacisa da didsulovnebis (Zagashvili... 2006: 23), meomris an martvilis, samxedro Zlierebisa და სულგრZელობის (flier 1995) სიმბოლოდ განმარტავს ზოგიერთი wyaro.

heraldikuri ferebis graviurebze gadasatanad, anu Sav-TeTri gamosaxulebiT, XVII saukunidan italieლი heroldის ს. petra-sanktas mier specialuri sistema iqna SemoRebulი.

liTonebi:

oqro (yviTeli feri) -
simdidris,
samarTlianobisa და
didsulovnebis სიმბოლო.
გრაფიკულად ვერთილები
გამოისახება.

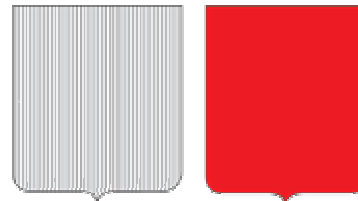

vercxli (TeTri feri) -
sisufTavisa da
ucodvelobis simblo.
grafikulad StrixebiT ar
gamoixateba, anu figura
iRebeba TeTrad an
nacrisfrad.

Tavdapirvelad mxolod oTxi feri gamoiyeneboda _ wiTeli, lurji,
Savi da TeTri. mogvianebiT daemata mwvane, yviTeli da mewamuli. yviTeli da
TeTri adre oqrosa da vercxlisan damoukideblad gamoiyeneboda.
gansakuTrebuli heraldikuri feria bewveuli _ yaryumisa da ciyvis.

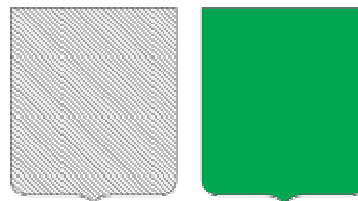
wiTeli – gambedaobis, vaJkacobis,
sulgrZelobis, samxedro Zlierebisa
da martvilibis simblo.
grafikulad vertikaluri
StrixebiT gamoisaxeba.

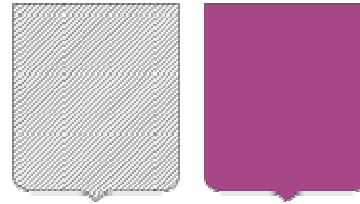
lurji _ silamazis, simsubuqis,
WeSmaritebis, Semwynareblobisa da
sidiadis simblo. grafikulad
horizontaluri xazebiT gamoisaxeba.

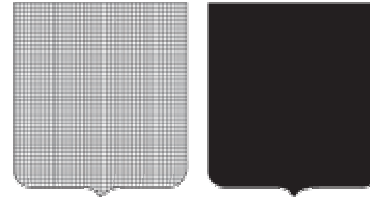
mwvane _ imedis, sixarulis, baraqis
simblo. grafikulad marjvnidan
diagonaluri StrixebiT gamoisaxeba.

mewamuli _ Rirsebis, Zalisa da
simdidris simbolo. grafiku lad
marcxnidan diagonaluri StrixebiT
gamoisaxeba.

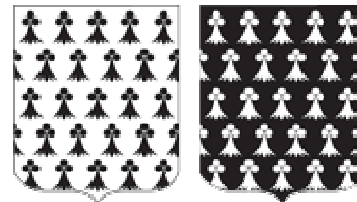

Savi _ sevdiz, keTilgonierebis,
morCilebis simbolo. grafiku lad
an sruliad Savi saRebaviT an
perpendikularulad gadakveTili
StrixebiT gamoisaxeba.

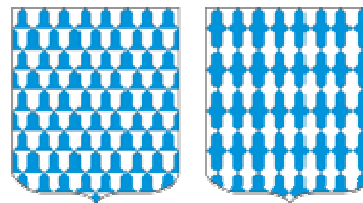

bewveuli:

yaryumi _ Zalaullebis
simbolo. grafiku lad
vercxlis mindorze
mofenili
bologafarToebuli
jvrebiT gamoisaxeba.

ciyvi _ grafiku lad
laJvardisa da vercxlis
muzaradebiT gamoisaxeba

gerbze yvela elementis arseboba savaldebulo araa, magram faris
gareSe gerbi warmoudgenelia. "im SemTxvevaSic ki, rodesac gerbis faris
forma mkafiod ar aris gamosaxuli, igi mainc igulisxmeba. yvela danarCeni
elementi gerbis garegnuI mortulobas warmoadgens, Tumca unda aRiniSnos,
rom isini xSirad didi informaciis matareblebi arian" (afridonize 1997:
11).

farze datanili gamosaxuleba an feri sagerbe figuraa. fari SeiZleba
iyos martivi an ramdenime nawilad dayofili. heralidikuri wesebis mixedviT
dayofili faris Seferil nawilebs heralidikuri figurebi ewodeba.

\$ 4. araheraldikuri figurebi

gerbze xSirad gamoisaxeba adamianis yofiT cxovrebaTan dakavSirebuli sagnebi, cxovelebi, frinvelebi, mcenareebi, agreTve fantastikuri arsebebi, _ es yovelive araheraldikuri figurebia. araheraldikuri figurebi sam jgufad iyofa:

1. bunebrivi (les figures naturelles)
2. gamogonili (les figures chimerigues)
3. xelovnuri (les figures artificielles)

pirvel jgufSi erTiandeba materialur samyaroSi realurad arsebuli sagnebi da arsebebi, meore jguფs ganekuTvneba, fantastikuri sagnebi, xolo mesameSi _ xelovnebis, arqiteqturis, xelosnobis sagnebi.

gerbeზე figurebi ararealisturi, stilizebuli saxiT gamoisaxeba. gamomsaxvelobiT xerxebი epoqebis mixedviT icvleboda. heraldikuri stili arqiteqturuli stili kvaldakval viTardeboda. XIII-XVI saukuneebSi heraldikam SeiZina goTikuri stili, Semdgom _ barokos stili, XVIII saukuneSi ki _ rokokos stili.

saqarTveloSi heraldikis ganvitarebis damoukidebeli etapi imdenad xanmokle iyo, rom aq heraldikuri gamomsaxvelobiT xerxebis gradacia ver moeswreboda. qartulma kulturam evropidan heraldikis mza kliSe miiRo, romelic adგილობრივ ისტორიულ-მსოფლმხედველობრივ სინარსს მოergo. damoukideblobis periodSi Seqmnili qartული gerbebi ar gamoirCeva heraldikuri da araheraldikuri figurebis siWarbiT. Tumca bagrationTa pirvelive nabeWd gerbze Cndeba gerbSemoqmedebaSi cnobili iseTi popularuli figura, rogoricაა lomi.

lomi _ cxovelTa mefe, aseve misi nairsaxeoba _ leopardi, erT-erTi yvelaze Zveli heraldikuri simboloა. jer kidev ingლისი mefe henri I (1070-1135 ww.) Tavisi faris ornamentSi iyenebda lomis gamosaxulebas. pirvel xanebSi heraldikuri lomebi sakmaod primitiულად, detaluri

sru lyofis gareSe gamosaxebodnen. amave dros lomi leopardisgan ar gansxvavdeboda – orives gamosaxavdnen wagrZe lebuli formiT, loms ar hqonda fafari. maT Soris gansxvaveba iyo da rCeba ara zoologiuri niSani, aramed _ heraldikuri, amitomac leopardi, rogorc calke heraldikuri figura, ar arsebobs. klasikuri heraldikuri lomi unda idges ukana fexebze da Sebrunebuli iyos profilSi. Tu lomi sam TaTze dgas, xolo Tavi ki mayureblisken aqvs Sebrunebuli, mas leopards uwodeben (Tu aseT leopardis Tavi profilSia warmodgenili, igi leopardiseburi lomia). saxiT mayureblisken momzirali loms lomisebur leopards uwodeben.

sagulisxmoa, rom XVIII saukunis dasawyisSi, roca CvenSi Cndeba pirveli nabeWdi gerbebi, am sagerbe figuris orive saxeoba gamoisaxeba qarTuli heraldikaSi. “samociquलोSi” (1709 w.) dabeWdil bagartionTa gerbis faris mtvirTvelebi lomebi arian (dganan ukana TaTebze da Tavi profilSi aqvT), xolo “paraklitonSi” (1720 w.) dabeWdil gerbze faris qvemoT, komporteris funqciiT, gamosaxulia leopardi (dgas sam TaTze da Tavi mayureblisken aqvs moqceuli). es mcire detali imis damadasturebelia, Tu ra swori formebiT viTardeboda saqarTveloSi heraldika, rac udaod kidev erTxel evropul kulturastan mWidro kavSiris mimaniSnebelia.

Tavi II. heraldika rogorc damxmare saistorio disciplina

heraldikis, igive gerbmcodneobis, rogorc damxmare saistorio disciplinis mizania gerbebis Seswavla, romlis meSveobiT is axerxebis naTeli mohfinos ama Tu im kulturis, saxelmwifos istoriuli etapebis naklebad cnobil aspektebs, srulyos istoriuli analizis procesebi da mkvlevari miyvanos obieqtur samecniero daskvnebamde. heraldika aseve gerbis Seqmnasa da misi gamoyenebis tradiciasac gulisxmobs. mas emblematis Semswavlel disciplinaTa jgufts miakuTvneben. terminebis „gerbis“, „emblemisa“ da „simbolos“ erTmaneTTan mWidro kavSirSi ganxilvis gareSe xSirad Zneli gasagebi xdeba heraldikis sakiTxebi. simbolo niSania, romelic qaragmulad mianiSnebs (asaxavs) raime sagans an movlenas (magaliTad, mTredi _ mSvidobis simbolo); emblema _ es simboloa romlis mizania sagnis ara abstraqtuli gageba, aramed am simbolos individუალური ან კოლექტიური პატონის მინიშნება (ამის მაგალიტად უამრავი საერო და სახელმწიფო ტიპის სიმბოლოა); გერბი ემბლემას მიეკუთვნება, რომელიც გამოირჩევა იმით, რომ მისი სიგელის, გამოყენების, სამართლებრივი სტატუსი დადგენილია ისტორიულად განსაზღვრული, განსაკუთრებული ვესებით.

X საუკუნეში დასავლეთ ევროპაში გაჩენილი გერბი შემდგომ საუკუნეებში გავრცელდა ევროპის ტერიტორიის ყველაზე დასავლეთ ნაწილში. შეიქმნა სასულიერო პირების, მოქალაქეების, კოლონიების, სახელმწიფოების გერბები. საუკუნეების ბოლოს heraldika-ში შემოიღეს სერვისის გარკვეული სამართლებრივი ვესები. თავდაპირველად კი, როგორც heraldika-ში, ისევე გერბების განსაკუთრებული სპეციფიკური ფიგურების გამოყენება მაინც საკუთარ პრივილეგიად იქცა. სახელმწიფოსა და სახელმწიფოს სხვა, heraldika-საკუთარი კონტროლის ქვეშ მოქცეულია ეს ტენდენციები. ფართოდ აისახა სწავლულთა ტრაქტატებში, რომლებიც, ახლანდელ დროის საუკუნეების სხვადასხვა heraldika-სა და სახელმწიფო-კულტურულ ასპექტებს, მხოლოდ heraldika-ს ტრადიციულად დამკვიდრებულ კანონმდებლობაში და, განსაკუთრებით, პრაქტიკაში მკაცრი ვესები დამკვიდრდა. heraldika-ში მაინც დამკვიდრებული კანონები მოქმედებდა.

zogად არეობს საერთაშორისო ჰერალდიკური წესები, მაგრამ ეს არის ნორმები, ჰერალდიკის მხედრები, განსხვავდება ერთმანეთისგან. არნისნული მიგვანიშნებს იმ ფაქტზე, რომ ნაციონალური ჰერალდიკის ნიმუშები შემოსაზრებით კონკრეტული ერის კულტურისა და ისტორიის, ტრადიციების საფუძველზე, რომელთა სრულყოფილად შესწავლა, ფაქტობრივად, შეუძლებელია ეროვნული ჰერალდიკის გააზრების გარეშე და უპირისპირაა. ისევე, როგორც ზოგადი არეული ჰერალდიკის განხილვა, ზოგადი ევროპული კონტექსტისა და ურთიერთგაგების გააზრების გარეშე, შეუძლებელია (მედიველი 2007), რადგან, როგორც არნისნა, ჰერალდიკის სამსობლოდ ევროპა იქნება.

გერბს ეს არის უოდეზიანი გერბი გრაფიკულ გამოსახულებას, რომელიც სიმბოლური სახით შეიძლება მოიკრებოდეს ზოგიერთ ტერიტორიაზე (ჰერალდიკა, ჰერალდიკა), იურიდიული ორგანიზაცია, გვარი ან ამ გვარის წარმომადგენელი პიროვნება. „გერბი“ ამგვარი გერბების, ზოგი ჰერალდიკოსი ამხრობა იმ მოსაზრებას, რომ მისი პროტოტიპები ეზონი კაცობრიობის კულტურის გარეგანად წარმოსახვითი განმარტება იქნება ნიშნის, რომელიც კი კულტურულ რეპრეზენტაციასთან ერთად შეიძლება სამართლებრივ-საკუთრების ტიპის პლასტიკური (არსენი 1908: 3). ამგვარი ნიშნები, რასაკვირველია, განსაზრვრელად დიდი მნიშვნელობა აქვს, როგორც ისტორიული წარმოდგენა ანუ იმ ხალხის ისტორიის, ეთნოგრაფიის, კულტურის შესწავლის ტრადიციის, მაგრამ მკვლევართა უმრავლესობა გერბს უოდეზიან გრაფიკულ გამოსახულებას, რომელიც განსაზრვრული ელემენტებისგან და რამდენიმე, ტუნდუკი პირობითად შედგენილი, მაგრამ დადგენილი გამოსახულებითი ხერხებით არის შედგენილი.

როდესაც გვარისნული საგრობებსა და ტურნირების მუშარადიტა და მოსახმარებელი დამატებითი მხედრები იშულებულნი იყვნენ, რაიმე ფორმით ერთმანეთისგან გამოეყოლებიან ყოფილიყვნენ, ამას მართლაც ახერხებდნენ, წარმოსახვითი ფერებით შედგენილი და მუშარადი სიტყვით ბუმბულსა თუ სხვადასხვა ფრინველის ფრთის დამატებით. წარმოსახვითი (გერბი უმთავრეს ელემენტები) დროთა განმავლობაში ემეტებოდა მოსახმარებელს, გვირგვინს, წარმოსახვითი ტიპის და სხვა ელემენტები. რაინდთა წინა მხრის შემთხვევითი გერბები, ჯერ ეროვნული, ხოლო მოგვიანებით სავარაუდო ნიშნად გველი,

Taobidan Taobas gadaecemoda da aRar hqonda samxedro daniSnu leba, iWreboda yofiT sferoSi. gerbebiT ankobdnen vercxliS WurWeIs, faifurs, minis sagnebs, qsoviIs, ekipaJebs, Senoba-nagebobebS, saflavebs, wignis ydebs, werilebsac ki... gansakuTrebiT intensiurad gamoiyeneboda gerbebi sabeWdavebze. msolflio kulturam uamravi artefaqti Seqmna, romlis Sesaxeb informciis mocema mxolod masze gamosaxul gerbs SeuZlia im sagnebis warmoSobis geografiuli arealis, misi mflobelis socialuri mdgomareobis, damzadebis TariRis TvalsazrisT. xSirad, gerbis yofacxovrebaSi gamoyenebis SemTxvevaSi, heraldika ama Tu im sagnis Sesaxeb sruliad axal monacemebs izleba ekonomikisa da meurneobis saferoSi, miT ufro, sameurneo kompleqsebis transformaciis Taobaze, maTi ganadgurebisa da calkeuli sagvareulo-saojaxo sakuTrebis mflobelTa cvlilebis dadgenis gziT. gerbi, rogorc gansakuTrebuli saistorio wyaro Seicavs axal mniSvnelovan monacemebs. sagerbo eqspertizas, rogorc saistorio kvlevis aucilebel Semadgenel nawils, SeuZlia socialur-ekonomikuri da kulturuli istoriis problemaTa axleburis gadaWra.

gerbis specifika isaa, rom igi pasportizacias ukeTebS da aTariRebs garkveul sagans, amave dros arkvevs mis mflobelS, adgens sakuTrebis qronologiur TariRebs da sagani Semoaqvs samecniero mimoqcevaSi.

amrigad, gerbmcodneobas, rogorc saistorio damxmare disciplinas, ama Tu im epoqis kulturul-sameurneo sakiTxebiT dainteresebul mkvlevristvis xSirad fasdaudebeli daxmarebis gaweva SeuZlia. gerbis swori atribucia da blazonireba bevr SemTxvevaSi iseTi informciis Semcvelia, romelsac sxva saistorio wyaro ver Seinaxavs. evropuli da qarTuli heraldikis ganvitarebis etapebic zustad asaxaven Sesabamis epoqebSi mimdinare istoriul procesebS da maTTan dakavSirebul kulturul-msolfimxedvelobriviTarebas.

Tavi III. qarTuli heraldikis wyaroTmcodnebiTi baza da istoriografia

heraldikis mTavar dokumentur wyaros Seadgens erTi mxriv, monumenturi (calkeul sagnebsa Tu nagebobebze arsebuli gerbebis gamosaxulebebi) da meore mxriv, werilobiTi Zeglebi (farTo plasti heraldikuri masalisa Semonaxulia qronikebSi, poemebsa da sxva epigrafikuli sabutebsa Tu nabeWd produqciaze).

Tavisi istoriuli ganvitarebis Sesatyvisad, saqarTveloSi heraldikis, rogoc samecniero disciplinis xasiaTidan gamomdinare, misi obieqturad Seswawlis pirvel da utyuar safuZvels istoriuli wyaroebi warmoadgens. heraldikis wyaroTmcodneobiTi baza pirobiTad dasaSvebia, or jgufad daiyos: qarTuli da rusuli wyaroebi. es ganpirobebulia imiT, rom qarTuli heraldikis ganvitarebis periodebi ZiriTadad emTxveva saqarTvelo-ruseTis mravalmxriveri istoriuli urTierTobebis etapebs. warmodgenil TavSi cal-calke gavaSuqeb Cem mier dajgufebul wyaroebს.

\$1. wyaroTmcodneobiTi baza

a). qarTuli wyaroebi.

naSromis momzadebisas gansakuTrebuli daxmareba gamiwia buqarestis mecnierebaTa akadmiaSi daculma im saargivo dokumentebis aslebm, romlebic rumელიma kolegebmამოაოოdes.

kvlevisas visargeble saqarTvelos sapatრიარგოს არგვის, saqarTvelos saxelmwifo saistorio არგვისა და ხელნაერთა ეროვნული ცენტრის, აგრეTve saqarTvelos S. amiranaSviliis saxelobის ხელოვნების saxelmwifo muzeumისა და ივ. ჯავახიSviliis saxelobის Tbilისის saxelmwifo universitetის muzeumის ფონდებSi დაცული მასალიT. საინტერესო კოლექცია არის დაცული saqarTvelos ს. ჯანაSიას saxelobის saxelmwifo muzeumის გლიტკის ფონდSi, ო. გეტლინგის არგვიSi, სადაც Tავმოყრილია რუსეთის იმერიის დიდგვაროვანTa, მათ Soris, qarTvel Tავად-აზნაურTa gerbebis ანაბეWდები.

Cemi daskvnebi efuZneba qarTuli gerbebis Seswavlas, romlebic Semonaxulia TbilisSi vaxtang VI-is mier daarsebul stambaSi dabeWdil wignebsa Tu gviandel qarTul raritetul gamocemebs.

zogadad, heraldikuri wyaros specifikur tips warmoadgens gerbebis krebuli⁶ da gerbTa nusxebi⁷. amgvar dokumentTagan savaraudod uZvelesad iTvleba konrad de muris (daaxl. 1240 w.) Clipearius Theutonicorum, romelic leqsis formiT aRweril 73 gerbs Seicavs da maTe parizelis (1244-1259 ww.) gronikebis heraldikuri nawili. igi Seicavs gerbebis gamosaxulebsa da aRwerilobebs. 1250-ian wlebs miekuTvneba Glover-is (inglisi) da Bigot-is (safrangeTi) „sagerbo nusxebi“ (etratibi)(medvedevi 2004).

1950 wels a. vagneris mier moxda gerbebis krebulis klasifikaciis formulireba, maTi Sedgenis principTa mixedviT (vagneri 1956: 35).

gerbebis krebulis ZiriTadi jgufebia: „movlenaTa“ an „sagangebo“⁸ („событийные“, „occasional“), romelic aertianebs romelime erT movlenasTan, laSqrobasTan, turnirTan da mist. dakavSirebul gerbebs; „korporaciuli“ („корпоративные“, „institutional“); „saerto“, romelic aertianebs gerbebs teritoriuli niSnit (local, provincial) da cdilobs, Tavi mouyaros mTeli msoflios gerbebs (general⁹); „Cveulebrivi“ („упорядоченные“, „ordinary“) krebuli, gerbmcodneobis TvalsazrisiT, gerbebs formaTa msgavsebis niSnit ajgufებს; „marginaluri“, anu aradamoukidebeli, romelic romelime epigrafikuli Zeglis araZiriTad nawils warmoadgens (magalITad, minezingerTa gerbebi, romlebic ilustraciebis saxiT erTvis heidelbergis xelnawers), amgvar krebulTa rigs SeiZleba mivakuTvnoT CvenTvis sayuradRebo ruseTis mefis alekseis 1672 wlis „tituliarniki“, romelSic

⁶(rus. Гербовник, frang. da ing. Armorial, ger. Wappenbuch)

⁷(frang. Role d'arms, german. Wappenrolle, rus. Гербовый столбец - viwro gagebit - gragnilis saxiT arsebuli gerbebis erToblioba, farTo gagebit ki _ gerbebis krebuli)

⁸ qarTuli heraldikuri terminologiis uqonlobis gamo, SeiZleba terminebi arazusti iyos da saWiroebdes daxvewas.

⁹ franguli tradiciis mixedviT, termini general gamoiyeneba rogorc lokaluri, ise universaluri gerbebis krebulis aRsaniSnad.

CamoTvlilia am mefis mflobelobaSi arsebuli miwebi da TandarTuli aqvs am teritoriebis simboloebi. „tituliarnikSi” qarTuli gerbebic aris Setanili. amave tipisaa vaxuSti batoniSvilis saqarTvelos ruka masze gamosaxuli gerbebis gamo.

erTad Tavmoyril qarTul gerbebs pirvelad vxvdebiT vaxuSti bagrationis mier Sedgenil kavkasiis atlasze (bagrationi 1997). vaxuSti bagrationi 1724 wels, qveyanaSi Seqmnili mZime politikuri vitarebis gamo, mamis, vaxtang VI-is, did amalasTan erTad, izulebuli gaxda, ruseTSi gadaxvewiliyo da samecniero moRvaweoba moskovSi gaegrZelebina. iq Seqmna man Tavisi geografiული naSromebi.

pirveli atlasი, რომელიც 1735 წლით არის დათარიღებული, კ. ყაზანის საიმპერატორო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში მოხვდა. 1880 წელს ეს რუკები კავკასიის სტატისტიკის კომიტეტმა სამი ტომით თბილისში გამოიტანა. 1742-1745 წლებში ვახუშტიმ შეკმნა საკარტველოსა და მისი რეგიონების ახალი 19 რუკა და 2 გეოლოგიური ტაბულა.¹⁰

¹⁰ ვახუშტის ატლასთან დაკავშირებით, საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს 1880 წელს გაზეთ „დროებაში” დაბეჭდილი ფელეტონი „ცვენებური საკარტველოს გერბი”, რომლის ავტორიც არის იონა მეუნარგია. „ამ ჯამთარსი, _ ვერს ავტორი, _ კავკასიის სტატისტიკურ კომიტეტმა დაბარა ყაზანის უნივერსიტეტიდან ვახუშტის ხელით Sedgenili საკარტველოს კარტა.

ეს კარტა, ანუ უფრო ნამდვილად რომ ვთქვათ, ატლასი, რადგანაც, ის წინა პირელაა, ყოფილა სემდგარი 8 ტაბაქიდან, რომელთაგანც აღმოჩნდა Tabax naxevarira დარცენილა, არ ვიციტ ნამდვილატყაიდამ უსოვია ყაზანის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკას. ზოგი ამბობს, ეს კარტა პოტენკინის ბიბლიოთეკიდან ergo უნივერსიტეტსაო, მაგრამ ტიტონ კარტიდან არა სწავს-რა. უეწველია, ბოლოს ზრცლებზე იგნებოდა ვარვერა, მაგრამ ეს ზრცლები არავინ იცის სად არის, ეს ატლასი დროებით იყო გამოგზავნილი თბილისში. ყველამ დიდის სიამოვნებით ვნახეთ ის, ყველას ცვენგანს მოგვარა იმან პატრიოტული ნერვით და კიდევ ერთჯერ მოვიგონეთ ცენი დიდებული ვარსული... მაგრამ ამ მოგონებებით ავ-მეოც კი არავითარი ნუგეში არ მიეცა. კარტული საზოგადოების რცეულთა, რომელთაც ნახეს ატლასი ბევრი ატრიალეს ის, ბევრი ატვალერეს, ბევრი იჯახეს: „რამსენიერია”, „რამდენი სრომა გაუწევია”, „რამდენი ცოდნა ჰქონია”, და ხელსი სიგარით გააბეს ამ ატლასზე დარბაისლური, ბრჭნული კარტული მუსაფი... მაგრამ არავის თავსი არ მოუვიდა გადაეჩვენებინათ ეს ატლასი და რამდენიმე ატი ეგზემპლარი მაინც გაეწვრცელებინათ საკარტველოსი. რომ გეკითხა, ყველას ესმოდა ამ ატლასის დიდი მნიშვნელობა, ყველას უნდოდა თავისი კაბინეტის გასამსენიერებლად ჰქონოდა ამისი პირი. ბევრს შეეზლო ერთი სიტყვა ეტყვა და იყვე, იმავე ვამს, მოეკრიფა 30-40 ტომანი, რომელიც საწირო იყო ამ ატლასის ლიტოგრაფიით გადაეჩვენათ; მაგრამ... ყველამ გებული სიჭრტილე და სიცუმე არცაა ცენსი ნაჯრახ საკმეს... ატლასი იყო ცენსი სამიოდე ტვე და ისევ უკან გაგზავნეს რუსეთში...

qarTuli heraldikT dainterebuli mkITxveli saintereso informacias naxavs erekle meoris mier saTavado wodebebisa da masTan dakavSirebul gerbis boZebis sigelebze, romlebSi moTxrobia ama Tu im gvaris istoria, misi damsaxureba da miniWebuli gerbis aRweriloba (ocdaSvidi 1971). saqarTvelos ruseTTan SeerTebis Semdgom gaxSirda gerbebis gamosaxulebi nabeWd produqciaze, sayofacxovrebo sagnebze, saflavis qvebze da sxv.

b). rusuli wyaroebi. gerbebis zogi krebuli xangrZlivi drois ganmavlobaSi iqmneboda da ivseboda. masSi gerbi SeqondaT an aRweriT formiT, an faris gamosaxviT, _ naxatis SemTxvevaSi xan gamosaxavdnen mxolod fars, xan _ gerbs srulad, yvela Semadgeneli nawilit: muzaradiT, bureletiT, lambrekeniT, mantiiT...

qarTuli heraldikis istoriis Seswawlisas xSir SemTxvevaSi erTaderT wyaros wadmoadgens mefis ruseTis droindel dokumenturi masala, romlis sruli sistematizacia, samwuxarod, rusulma historiografiam ver moaxerxa im cnobili Sexedulebis gamo, romlis mixedviT, sabWoTa periodSi heraldika, rogorc istoriis damxmardisciplina, sagangebod iqna ignorebuli - socializmis epoqaSi sabWoTa ideologiisaTvis naklebad momgebiani iyo sagvareulo gerbis, rogorc erTi, gabatonebuli klasis, yofierebis atributis Seswawla. im periodis erTgvar meTodologiur ganzogadebad SeiZleba CaiTvalos sabWoTa mecnieris a. vedenskis mosazreba, rom heraldika sabWoTa istoriisTvis usargeblo da miuRebeli iyo (vedenski 1962: 31). OcdaaTian wlebSi `oficialuri~ istoriuli mecnierება აქტიურად ცდილობდა, დაემცრო heraldika, რასაც სედეგად მოჰყვა უნიკალური გერბების მუზეუმის დახურვა რუსეთში, იმ საზოგადოებების (ეკსლიბრისტების, კოლექციონერების) დასლა,

netar-xsenebulma vaxuStma, რომელიც კლიომ usayvedura am nairi qarTvelebis დაუძვნელობა სტყვა, Turme: „მერამეტყმის, იგი qveyanasa Sina iyo da qveyanam igi ver icno” da miubrunda Tavis dausrulebel figrs saqarTveloze...” (meunargia 1880). 1997 wels saqarTvelos mecnierებაTa akademiამ TbilisSi gamosca vaxuStis kartografiული მემკვიდრეობის ატლასი.

rome lTa saqmianoba ama Tu im formiT dakavSirebuli iyo sagvareulo gerbebTan. amgvarma qmedebam ganapiroba heraldikis tradiciebis miviwyeba, am mimarTulebiT warmoebuli kvlevis Seferxeba-SeCereba. Tumca aqve unda aRiniSnos, rom maSinac da mogvianebiTac, gansakuTrebiT post-sabWoTa rusul istoriografiaSi, gerbisadmi mecnieruli interesi yovelTvis arsebobda (lukomski, soboleva, vilinbaxovi, borisovi da sxv.), Mmagram aswleulebis ganmavlobaSi dagrovili ruseTis imperiis sagvareulo gerbebis gamosaxulebiani dokumentebis didi umravlesoba sablood gauSifravi darCa. Mmasalaki sakmaod didi moculobisaa.

qarTული warmomavlobის გვარების გერბების Ziebisas gasaTvaliswinebelia ruseTis imperiis droindeli ramdenime dokumenturi wyaro, rome lTagan TiToeuli asobiT da aTasobiT gerbs aerTianebs; esenia:

1. feodalTa sagvareulo gerbebi, romlebic `sruliad ruseTis imperiis TavadznaurTa gerbebis saerTo krebulSi~ („Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи”)¹¹ oficialurad registrirebuli, _ maTi ricxvi 3127-s aRwevs (aqedan l-XX tomSi 3066 gerbi, xolo 61 gerbi damtkicebulia droebiTi mTavrobis mier 1917 wels).

2. Ggerbebi, romlebic ar Sesula `gerbebis saerTo krebulSi~, magram maTi gamosaxulebi SemorCenilia ruseTis imperatorTa mier XVII-XX saukuneebSi (1917 wlamde) naboZeb sigelebze, _ aseTi gerbebis raodenobaa 1568.

ruseTis imperiis umaRles xelisufalTa mier oficialurad damtkicebulia 4695 gerbi. AmaT garda rusul heraldikaSi gamoyofen daaxloebiT 2500-mde e.w. TviTmyofad gerbebs, rome lTa Soris rus, ukrainel, belorus feodalur sagvareulo gerbebTan erTad, kavkasiel TavadznaurTa gerbebic igulisxmeba.

zemoaRniSnulidan mkvlevarTaTvis SedarebiT iolad xelmisawvdomi iyo mxolod 1562 gerbi, romlebic dabeWdilia `gerbebis saerTo krebulis~ aT tomSi 1799-1840 wlebSi. DdanarCen tomebSi Tavmoyrili masala bolo

¹¹ qvemoT yvelgan: `gerbebis saerTo krebuli~

dromde daustambavi iyo. calke kvlevis sagania e.w. `daumtkicebeli gerbebi~, romlebic, sxvadasxva mizezis gamo, senatis heroldiis departamentSi ar aris registrirebuli da, aqedan gamomdinare, ar moxvdnen `gerbebis saerTo krebulSi~. gansakuTrebiT rTulia am kategoriis gerbebis blazonireba (mit ufro, Tu gerbis mxolod arasrulyofiligrafiku li gamosaxulebaa SemorCenili) da atribucia.

Aaqve unda aRiniSnos e.w. „kavkasiuri gerbebis krebulis~ arsebobis faqti. igi, rogorc saseminaro naSromi, cnobil rus istorikossa da heraldikos v. Lukomskis, leningradis saxelmwifo universitetis sazogadoebriv mecnierebaTa fakultetis arqeologiuri ganyofilebis aspirant vasil zenkeviCTan erTad, Cveni saukunis 20-ian wlebSi Seuqmnia. cnobilia, rom am naSromisTvis damuSavebula cnobebi bagrationebis yvela Stos sagvareulo gerbis Sesaxeb, sakmaod mozdili albomisTvis Sesrulebula 300-mde gerbis naxati, dawvrilebiTi teqstobrivi masalebiT, magram, Cvenda samwuxarod, am seriozuli heraldikuri gamokvlevis bedi dRemde ucnobia. arsebobs mosazreba, rom igi leningradis blokadis dros, 1942 wels, Lukomskis pirad arqivTan erTad, xanZarma gaanadgura (borisovi 1997: 72).

umTavresi wyaro ruseTis imperiis sagvareulo gerbebis Sesaswavlad, rogorc aRvniSneT, aris `gerbebis saerTo krebuli~, romlis Seqmna da gamocema grZeldeboda erT saukuneze met xans. masze muSaoba daiwyo 1797 wlis 20 ianvars, ruseTis imperatoris pavle pirvelis brZanebulebis Tanaxmad. mis Seqmnaze meTvalyureoba daekisra general-prokuror a. kurakins, 1800 wlidan pasuxismgebloba daevala direktors (heroldmeisters), senatis me-3 departamentis ober-prokurors o. kozodavlovs, xolo mis TanaSemwed gerbmcodneobasTan dakavSirebul specifikur sakiTxebSi dainiSna Cinovniki _ `vapenrixteri~ („sagerbo mosamarTle~) matvei vaganovi, romelmac Seadgina `gerbebis saerTo krebulis~ pirveliatiti.

1798 wlis pirveli ianvars gamoica imperatoris Mmanifesti `gerbebis saerTo krebulis~ damtkicebis Sesaxeb, romelic am krebulis gansazRvavda rogorc TavadaznaurTa sagvareulo wodebis maCvenebeli niSnebis krebulis.¹²

manifestis mixedvit gansazRvruli iyo, rom amieridan, imperatoris an Semdgomis STamovalTa brZanebis gareSe, ikrZaleboda `gerbebis saerTo krebulSi~ Setanili gerbebis yovelgvari cvlileba. yvela warCinebuli gvaris warmoadgenebs, romlis sagvareulo gerbi Setanili iyo `gerbebis saerTo krebulSi~, TavadaznaurTa winamZRolis, an cnobili naTesavebis mier micemuli momobis safuZvelze, SeeZlo pergamentze gadaRebuli gerbis aslisa da misi aRweris miReba. `gerbebis saerTo krebuli~ unda Senaxuliyo senatSi, sadac TavadaznaurTa warmoadgenlebs Tavianti wodebis dasadastureblad SeeZloT sarwmuno cnobebis mopoveba.

sankt-peterburgSi dabeWdili `gerbebis saerTo krebulis~ egzemplarebi igzavneboda general-gubernatorTa kancelariebSi, saidanac guberniis Sesabamis samsaxurebs awvdiდnen am Zvirfas gamocemebs. magaliTad, cnobilia, rom moskovis sagubernio sammarTvelom `gerbebis saerTo krebulis~ pirveli tomis 80 egzemplari miiRo. Tu gavitvaliswinebT im garemoebas, rom `gerbebis saerTo krebulis~ tomebi meored aRar gamocemula, gasagebi gaxdeba is faqti, Tu ratom warmoadgens dRes es gamocema mxolod mdidari biblioTekebis iSviaT saganZurs.

pirveli xuTi tomi imperator pavle I-ის სიცოცხლეSi momzadda, danarCeni xuTi _ alexandre I-ის brZanebiT daibeWda. sul Seiqmna `gerbebis saerTo krebulis~ 18 tomi: I და II tomi _ 1798 wels, III და IV _ 1799 wels, V _ 1800 wels, VI _ 1801 wels, VII _ 1803 wels, VIII _ 1807 wels, IX _ 1816 wels, X _ 1836 wels, XI _ 1863 wels, XII _ 1882 wels, XIII _ 1885 wels, XIV _ 1890 wels, XV _ 1895 wels, XVI _ 1901 wels, XVII _ 1904 wels, XVIII _ 1908 wels, XX-XXI _ 1917 wels.

¹² "...восхотѣли издать собраніе Гербовъ Дворянскихъ яко знаковъ Дворянскаго достоинства каждаго Дворянскаго рода" (manifesti 1993: 19).

pirveli aTi tomi daibeWda, danarCeni ki bolo dromde ar dastambula. dedani sankt-peterburgSi, centralur saxelmwifo istoriuli arqivSia daculi.

`gerbebis saerTo krebulis~ TiToeuli tomSi 150-200 gerbia Tavmoyrili. Mmisi momzadebisas iTvaliswinebdnen, rom `gerbebis saerTo krebuli~ erTi mxriv, wminda iuridiuli, xolo meore mxriv, zeaweuli sazeimo ganwyobilebis gamomxatveli mxatvruli Rirebulebis dokumenti iyo. tomebis Seqmnisas mxatvrebi Zvirfas masalas iyenebdnen.

`gerbebis saerTo krebulis~ yvela tomSi gamoyenebulia erTi da igive kompoziciuri principi: gverdis centralur nawilSi gamosaxulia gerbi, Tavze aRniSnulia gerbis mflobelis vinaoba, xolo qvemoT ki aRwerilia gerbi da xSir SemTxvevaSi gadmocemulia gvaris istoria. G

gerbebis fari frangulia, Tavadebis gerbis fari Semkulia xaverdisa da yaryumis mosasxamIT (mantiIT) margalitebiT gawyobili sami oqros rkaliani gvirgviniT, romelSac Tavze adgas ZalauflEBis niSani - jvriani sfero, uzveles sagvareulo gerbebzე fari upyriaT faris mtvirTvelebs.

stamburad gamocemul tomebSi gerbebi gamosaxulia grafikulad, Sav_TeTri pirobiTi StrixebiT, kolombieris sistemiT.

qarTული გვარების უმრავლესობას გერბი პირველად რუსეთის იმპერიის Sesabamისა დავესებულებმა Seuqmna, მაT ადრე გერბი არ ჰქონიაT, zogs, SesaZlebelia, manამდე ჰქონდა sagvareulo niSnebi, რომლებიც heraldიკურ embleმებს მიეკუთვნებოდა, მაგრამ მაTi არსებობის Sesaxeb გერბების blazonირებისა არაფერია ნატყვამი. `gerbebis saerTo krebuliSi”L dabeWdili is გერბები, რომელთა mflobelები qarTული გვარების wrმომადგენლები არიან, ან დაკავსებულნი არიან საკარტველოსTan, არაფრIT განსხვავდებიან ამავე gamocemaSi დასტამბული სხვა გერბებისგან. ამის საილუსტრაციოდ მოვიტანT „gerbebis saerTo krebuliSi“ მოTავსებული რამდენიმე გერბის აRვრას:

მე-4 tomSi dabeWdilia laSqaraSvilebis sagvareulo გერბი (sur. 1): `fari horizontalურად ორ ნაწილად არის გაყოფილი, რომელTagან ზედა ნახევარSi laJვადოვან მინდორზე გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული

ოგროსფერი ნახევარმთვარე, ღვდა ვითელ მინდორზე გამოსახულია აზიურ
ტანსაცმელსი გამოვყობილი ხმლიანი მამაკაცი, რომელსაც მარჯვენა ხელსი
უწირავს ხელჯოხი, ხოლო მარცხენაში – პალმის რტო. ფარი სემკულია
ცველებრივი თავადაზნაურული მუზარადით, რომელსაც თავზე ადგას
თავადაზნაურული გვირგვინი სირაგლემის სამი ბუმბულით. ნამეტი ვითელია,
ოგროტი გაუვყობილი.

სერგეი ღაზარეს ზე ღაღვარევი უარმოგობით ღართელი თავადია, მისი მამა
ღაზარე გრიგოლის ზე ღაღვარევი ბიბილოვი რუსეთსი საღართელიდან, მეფე
ვახტანგთან ერთად, ხელმწიფე იმპერატორ პეტრე დიდის მეგობარს დროს
გამოვიდა. სერგეი ღაღვარევი რუსეთსი ყოფნისას ნამდვილ სამოგალაგო მრცევიად
(`statski sovetnik~) მოგაგობდა. 1799 წლის 24 ივლისს მიენიჭა თავადის ვოდება
დიპლომით, რომლის ასლი ჰეროლდიაში ინახება.¹³ (გერბების 1799 ა: #140). ღ

ღართული ჰერალდიკის კვლევის ტვალსაზრისით, საინტერესოა არგუტინსკი-
დოღორუკების¹⁴ საგვარეულო გერბი (სურ. 4), რომელიც „გერბების საერთო
კრებულსი“ მე-5 ტომშია დაბეჭდილი: `ფარი გაყოფილია პერპენდიკულარულად ორ
ნაწილად, მარცხენა ნაწილსი გამოსახულია თავად არგუტინსკი-დოღორუკების
ზელი გერბი: ვითელ ფონზე რუბლიდან გამოვალის ვერცხლისფრად
სეაბჯრული ხელი, რომელსაც ხმალის უპყრია, მის ღვემოტ კი ცისფერ ფონზე
მიწაზე მდგარ ღმოს წინა ტატებით უკავია ოგროს ღვერთხი და ფარი. წფარის
მარჯვენა ნახევარს, არგუტინსკი-დოღორუკების გვარისთვის რუსეთის იმპერიის
თავადის ვოდების მინიუბასთან დაკავსირებით, მიემატა ოგროს ფონზე
წრტეგასილი სავიარწივი, რომელსაც თავზე გვირგვინი ადგას, ბრწყინვალეობით კი
სკიპტრა უპყრია. არწივის მკერდზე გამოსახულია წმინდა იოანე იერუსალიმელის
ზევამოსილი ორდენის ჯვარი, რომლის წუაგულსი, პატარა ვითელ წარზე,
იკითხება მისი უდიდებულესობის ხელმწიფე იმპერატორის პავლე პირველის
სახელი. წფარი სემკულია სათავადაზნაურო მანტიითა და გვირგვინით.

¹³ ეს და ღვემოტ მოთანილი გერბების ბლაზონის არაოფიციალური ღართული ტარგმანი
სესრულებულია წემწმერ.

¹⁴ არრუტასვილ/მხარგრზელთა

37

`gerbebis saerTo krebulis~ me-5 tomSi dabeWdilia qarTlis Tavadebis cicianovebis<sup>15</sup> sagvareulo gerbi (sur. 3): `fari oTx nawilad aris gayofili, pirvel nawilSi laJvardis mindorze diagonalurad marjvena qveda kuTxidan gamosaxulia Camogdebuli wiTeli droSa, romlis zemoT marjvena mxares moCans TeTr cxenze amxedrebuli maxviliT SeiaraRebuli mxedari. Mmeore oqrosfer mindorze faria gamosaxuli; mesame oqrosfer mindorze zeda narcxena kuTxidan gamosaxulia cisferi sartyeli, romlis SuaSi moCans aso S. meoTxe nawilSi laJvardis mindorze oqrosfrad gamosaxulia siuxvis rqa. fari Semkulia Tavadaznauris wodebisTvis gankuTvnilli mantiita da gvirgviniT.

cicianovebi, rogorc dadasturebulia aziis departamentis sagareo saqmeTa kolegiis mowmobis mixedviT, qarTlis Tavadebi da uZvelesi Tavadaznauruli Stos warmomadgenlebi arian, amJamad iqve saxloben da TavianTi arsebobis 400 wels iTvlian, warmomavlobiT saqarTvelos uganaTlebulesi mefis asulis STamomavlebad iTvlebian. Ees gvari moxseniebulia qarTl-kaxeTis mefis erekles mier warmogzavnil TavadTa da aznaurTa gvarebis siaSi. saqarTvelodan ruseTSi am gvaris warmomadgeneli Tavadi paata cicianovi Camovida, misi STamomavlebi Tavadi cicianovebi ruseTis taxts emsaxurebodnen sxvadasxva Tanamdebobaze. yovelive zemoaRniSnuli damtkicebulia aziis departamentis sagareo saqmeTa kolegiis mowmobiTa da sxva cnobeiT~ (gerbebis 1800: #7).

`gerbebis saerTo krebulis~ amave tomSi dabeWdilia ambrazancovebis<sup>16</sup> sagvareulo gerbi (sur. 2) : `fari perpendikularulad gayofilia sam nawilad, romelTagan pirvel cisfer mindorze gadajvaredinebulia oqros xмали da mSvildi. meore Sav mindorze vercxlis kvarcxlbeki dgas, romlis SuaSi wiTeli jvaria gamosaxuli, kvarcxlbekis Tavze zis frTebgaSlili frinveli, mesame wiTel mindorze gamosaxulia isrebiani oqros kaparWi.

¹⁵ ciciSvilebis

¹⁶ ambrosaZeTa

Ffari Semkulia Cveulebrivi saTavadaznauro muzaradiT, romel sac Tavze saTavadaznauro gvirgvini adgas. cisferi da wiTeli nametis sarCuli oqroa. Ffari uWiravs or meomars, romel Tagan marjvniv mdgoms xelT upyria droSa, marcxniv mdgoms ki _ Subi.

ambrazancovebis gvaris winapari petre ambrosaZe imeretisa da saqarTvelos mefis arCilis meriqife iyo, arCilma ruseTSi gardacvalebis win, 1712 wels, dawera sigeli, romel Sic sTxovda Tavisi taxtis memkvidreebs, petre ambrosaZe, gamoCenili muyaiTi Sromis gamo, daejil doebinaT samemkvidreo mamulita da CiniT. 1722 wels qarTvelTa mefe vaxtangisa da dedofal rusudanis sigeliT petre ambrosazes, mis vaJs dimitris da Zmas moses eboZaT saqarTveloSi soflebi. Aam gvaris STamomavlebs, romel Tac ewodaT ambrazancovebi, sxvadasxva Cini hqondaT da emsaxurebodnen ruseTis taxts, maT sakuTrebaSi aqvT soflebi. yovelive es dadasturebulia boZebuli sigelebiTa da sxva cnobebiT~ (gerbebis 1800: #127).

`gerbebis saerto krebulis~ me-6 tomSi dabeWdilia dadianebs sagvareulo gerbi (sur. 5): `fari gayofilia oTx nawilad, SuaSi gamosaxulia oqros jvari. Ppirvel nawilSi oqros mindorze gamosaxulia miwaze marcxniv mimavali verZi, meore nawilSi, wiTel mindorze, moCans TeTr cxenze amxedrebuli mxedari, romelic SubiT gmiravs gveleSaps. mesame nawilSi vercxlis mindorze gamosaxulia sami xelSubi, romlebzec gadajvaredinebulia maxvili da wiTeli droSa. meoTxe nawilSi cisfer mindorze gamosaxulia wyali da masze mcuravi afrebiani oqros xomaldi. fari Semkulia TavadaznaurTa wodebistvis Sesaferisi mantiiTa da gvirgviniT.

Tavad dadianTa gvaris winapari samegrelos Tavadi levan dadiani warmoSobiT uZvelesi dadianebs Stos memkvidre iyo. rodesac, xelmwife imperatoris petre didis sigelis Tanaxmad, 1700 wels mefe arCil vaxtangis Ze Camovida ruseTSi, Tavadi levanis vaJi _ Tavadi giorgi misi amalis wevri gaxldaT, man ruseTis qveSevrdomoba miiRo. Tavad giorgi dadianis STamomavlebs sxvadasxva Cini hqondaT da emsaxurebodnen ruseTis taxts,

ისინი ნაბოზებ სოფლებს წლობდნენ. ეს ყოველივე დადასტურებულია კოლეგის სამემკვიდრეო ცნობით, თავად დადიანთა გენეალოგიითა და სხვა ავტებით, რომლებიც ყრდნობა მოსკოვის სათავადაზნაურო საკრებულოს გენეალოგიურ ვიგნებს ~ (გერბების 1801: # 2).

არსებობს დადიანების სხვა გერბებიც, რომლებიც `გერბების საერთო კრებულის~ მე-13 და მე-16 ტომებისა მოთავსებული, მათი სიმბოლიკა ოგროს საშუალოდ ლეგენდას ეფუძნება.

`გერბების საერთო კრებულის~ მე-9 ტომში დაბეჭდილია გარსევანოვების<sup>17</sup> საგვარეულო გერბი (სურ. 6): `ფარის ციფერ მინდორზე გამოსახულია ზეტიხილის რტოებით მორთული ოგროს სამსხვერპლო, სამსხვერპლოს ზემოთ გადაკვეთილია გამოსახულია ორისკიტრა, ზემოთ კი ოგროს ურვლიდან გუნდრუკი იკმევა. ფარი სამკულია სათავადაზნაურო მუზარაღითა და გვირგვინით, ციფერი ნამეთის სარკულად ოგროა.

1788 წელს საკარტველოს მეფის ერეკლეს მიერ ნამდვილი სამოკალაო მრცევილია და კავალერის გიორგი გარსევანოვისადმი ნაბოზებ სიგელი შეიკეთა: გარსევანოვის წინაპრები, როგორც მომდინარეობს ტარადოქილია და მისი ტაქტის მემკვიდრეთა სიგელები, კარტლის უზენესი თავადები არიან, ამას დადასტურებს ვარსული საუკუნეების ნაციონალური ისტორიკა.

კარტლის მეფე ბაგრატ მესამე, როდესაც ცაიბარა მამის ტაქტი, 1027 წელს იკორვინა საბერძნეთის ხელმწიფე-იმპერატორ რომანის ასულ ელენეზე, საიმპერატორო სასახლის კარის ცნობილი აზნაური ტანგაოაილეს დადოქილის სამკითხო განკარგა. დეკანოზ გრიგორი გარსევანოვს საიმპერატორო კარის მიერ მიღებულია ყვდა პატივი, ყოფილიყო მხინდა ნაწილებით, შეუფასებელი ჯვრისფერი ღია მკული რეტიკულია ხატის მცველი. მეფე ბაგრატმა მას უბოძა სამემკვიდრეო მფლობელობაში სოფლები და კარტლის სამეფო ტაქტის აზნაურის ვოდება. იესე და გავრილი, მათ ჯმასთან გიორგისთან ერთად, სამსობლოს წინაშე განსაკუთრებული დამსახურების გამო, დაჯილდოვდნენ განსაკუთრებული პატივითა და გერბით. გარსევანოვების გვარის შტამოვლები რუსეთის ტაქტის სხვადასხვა ტანამდებობაზე დამსახურებდნენ. ეს ყოველივე

¹⁷ გარსევანის წილები

dasturdeba mosaxsenebeli sigeliTa da ekaterinoslavis saTavadaznauro deputatTa krebis dadgenilebis aslit garsevanovebis gvaris genealogiur wignSi Setanis Taobaze~ (gerbebis 1816: #134).

`gerbebis saerTo krebulis~ me-10 tomSi dabeWdilia qarTvel TavadTa titulis mflobelis begTabegovebis sagvareulo gerbi (sur. 7): `fari gayofilia or nawilad, romelTagan pirvelze wiTel mindorze gamosaxulia oqroTi aRkazmul TeTr cxenze amxedrebuli Cerqezi, romelsac mxarze udevs oqros Subi. meore nawilSi cisfer mindorze gamosaxulia ori gadajvaredinebuli vercxlis isari, romelTa bunebi zemoT aris mimarTuli, isrebze moTavsebulia wiTeli fari vercxlis naxevarmtvariT. Ffari dafarulia mantiita da saTavadaznauro wodebis Sesaferisi qudit.

B begTabegovebis gvari momdinareobs qarTveli Tavadebisgan da moxsenebulia 1783 wels sruliad ruseTis sasaxlis kars da saqarTvelos mefe erekles Soris dadebul traqtatSi, 1826 wels 25 Tebervals, saxelmwifo sabWos umaRlesi gadawyvetilebiT, begTabegovebis gvaris saTavadaznauro wodeba damtkicda” (gerbebis 1836: #107).

ganxiluli magaliTebidan natlad Cans, rom `gerbebis saerTo krebulSi~ mocemuli cnobebi qarTული გვარების ისტორიის შესახებ xSirad arazustia, sadaoa saqarTvelos istoriidan motanili bevri faqtic,¹⁸ Tumca, miuxedavad amisa, qarTული heraldikის კვლევის ტალსაზრისი, es gamocema rCeba erT-erT upirvels wyarod, romelsic, Semonaxulia heraldikის principebis sruli dacvit Sesrulebuli qarTელი დიდგვაროვანთა გერბები.

qarTული sagvareulo da saqalaqo-samxareo gerbebi Tavsdeboda ruseTis imperiaSi gamocemul yvela Sesabamis albomsa Tu dokumentebis

¹⁸ magaliTad, dRemde gaurkvevelia “gerbebis saerTo krebulSi” moTavsebuli qarTელი Tavadebad moxsenebuli xudobaSevebis gvaris vinaoba. ix.: Герб рода Худобашевых (имеретинские дворяне) (gerbebis 1836: 119) (sur. 8).

krebulSi: damtkicebuli gerbis mqone Tavad-aznaurTa siis oTxtomeuliSi¹⁹, saerTo gerbebis krebulSi arSesuli saqalaqo da samxareo damtkicebuli gerbebis ilustrirebul xuTtomeuliSi.²⁰

rusuli heraldikis dasabami dakavSirebulia mefe aleksei mixeilis ZesTan (1629-1678 ww.), romlis Txovnis safuZvelzec, winda romis imperatorma leopold I-ma (1640-1705 ww.) gamoagzavna moskovSi Tavisi heroldmeisteri lavreni kurelici. misma naSromma²¹ daudo safuZveli rusul heraldikur literaturas.

rogorc aRiniSna, 1722 wels petre I-ma daaarsa heroldmeisteris kantora, magram mxolod pavle I-is (1754-1801 ww.) Zalixmevit daiwo rus TavadaznaurTa gerbebis sistemuri aRricxva, romelic qarTuli aristokratiis, rogorc ukve ruseTis imperiis TavadaznaurTa, gerbebsac Seexo, Tumca mcire iyo im qarTuli gvarebis ricxvi, romelTac oficialurad damtkicebuli gerbebi hqondaT. XX saukunis dasawyisSi mxolod 100-mde originaluri qarTuli saTavadaznauro sagvareulo gerbi arsebobda, romelTagan mxolod zogierTma warmomadgenelma gadaixada saWiros Tanxa, raTa ruseTis imperiis xelisuflebisgan oficialurad damtkicebuli gerbi mieRo.

“amrigad, ew. umaRlesad damtkicebuli gerbebi saqarTvelodan warmomdgar Semdeg warCinebuli gvarebs hqondaT:

1. abamelek-lazarevebi
2. abaSiZe-gorlenkoebi
3. ambrazancovebi

¹⁹ Описки дворян Всероссийской Империи имеющих высочайше утвержденные гербы. I-IV т. 1906 w. ruseTis saxelmwifo istoriuli arqivi. s-pb. f.1411. anaw. 2. saqme 600

²⁰ Сборник дипломных гербов российского дворянства, невнесенных в в Общий Гербовник. I-XIX т. 1896-1904 ww. ruseTis saxelmwifo istoriuli arqivi. s-pb. f. 1411. anaw. 1. saqme 68-87.

²¹ "О родословии российских великих князей и государей, поднесённое царю Алексею Михайловичу от цесарского советника и герольдмейстера Лаврентия Курелича, с показанием имеющегося, посредством браков, сродства между Россиею и восемью европейскими державами, то есть цесарем римским и королями, англинским, дацким, французским, гишпанским, польским, португальским и шведским, и с изображением оных королевских гербов, а в середине их великого князя святого Владимира, на конце же портрета царя Алексея Михайловича" (1673 w.)

4. aragvis erisTavebi
5. argutinski-do lgorukovebi (arRuTaSvi l ebi)
6. bagrationebi
7. bagration-gruzinskebi
8. begTabegiSvi l ebi
9. garsevaniSvi l ebi
10. dadianebi
11. dadian-mingre l skebi
12. l aSqaraSvi l ebi
13. l oris mel i qovebi
14. mirzaSvi l i gabrie l i
15. mirzaSvi l i ivane
16. piradovebi
17. yo rRanaSvi l ebi
18. ServaSiZeebi
19. ciciSvi l ebi
20. wu l ukiZeebi
21. xudobaSevebi
22. javaxiSvi l ebi (dJavaxov)
23. javaxiSvi l ebi (Jevaxov)

1917 wl is revoluciis Semdeg, bunebrivia, saqarTveloSi, iseve, rogorc mTeli momavali sabWoTa imperiis teritoriaze, sagvareulo gerbSemoqmedeba praqtiku lad sruliad Cakvda.” (asaTiani 2002: 39).

gamosaxulebas rom gerbi vuwodoT, amiTvis heraldika ramdenime mkacr moTxovnas ayenebs: upirvelesad igi Sedgenili unda iyos heraldikis principebiT, unda atarebdes memkvidreobiTobis niSans da damtkicebuli iyos saamisod ufl ebamosi li pirisa Sesabamisi organos mier.

Sua saukuneebSi, heraldikis ganviTarebis garkveul etapze TandaTan Camoyalibda saerTo stereotipebi da sagerbo samarTlis lokaluri normebi da, amasTan erTad, gaCnda misi reglamentaciisa da dacvis socialuri institutebi.

XV saukunidan daiwo mefeTa mier gerbebis boZebis praqtika, am droidan ganviTarda qveSevrdomebis gerbSi suverenis emblemis asaxvis tradicia.

gerbebis warmoSobidan aTeuli wlebis gasvlis Semdgom gaCnda pirveli samecniero naSromebi heraldikaSi. erT-erTi uZvelesia 1320 wels ciurixSi Sedgenili "Zuricher Wappenrolle". yvelaze adreul naSromad, romelSi heraldikis principebia gadmocemuli, iTvleba italieli iuristis bartolos monografia "traqtati niSnebisa da gerbebis Sesaxeb" ("Tractatus de insigniis et armis", 1356 w.). bartolom, romlis fundamenturma Txzulebam heraldikur-samarTlebrivi TvalsazrisiT, dasabami misca heraldikis heroldTa saqmianobisgan distancirebulad, werilobiti samarTlis konteqstSi gaazrebas, gerbebis Seqmnisa da damtkicebis wesebis deklarirebisas upiratesoba mianiwa im gerbebs, romlebic boZebulia an damtkicebulia monarqis mier. XV saukunidan mraval qveyanaSi scades gerbebis Tavisufilad miRebis wesis Secvla boZebisa da damtkicebis wesiT.

am bolodros gamsakuTrebiT popularuli gaxda gerbis damoukidebeli (e.w. TviTmyofadi gerbebi, legenduri dasabuTebiT winaprebis Tavaduri warmoSobis Taobaze) miReba saqarTveloSi. angvari midgoma heraldikisadmi ufro epoqis socialur kvalis atarebs. niSandoblivia, rom Tavisufali gerbebisadmi aseTi ltolva XX saukunis 20-iani wlebis qartuli emigrantuli subkulturis damaxasiaTebeli niSanic iyo.

heraldika Sua saukuneebis dasavleT da Sua evropasi Seqmnili emblemaTa sistemaa, romlisTvisac damaxasiaTebelia erTi mxriv, Taviseburi wesebi gamsakuTrebiT piraduli Tu kolektiuri niSnebis (upirvelesyovlisa gerbisa) gaformebisa da gamoyenebisa da meore mxriv, am niSnebis dekoratiuli, reprezentatiuli da identifikaciurobis funqciebis myari erToba. Tavisufal (TviTmyofad) gerbebs, dekoratiulobis garda, ori danarCeni funqcia aRar aqvT. Tumca maTi patronebi uwinaresad pirveli ori funqciis warmosaCenad qmnian maT. rodesac gvaris, Taobis

makroku l turisaTvis damaxasiTebeli individualizmis warmocenis mcdeloba
aseTi Seuferebeli xerxebiT vlindeba da igi ar iTvaliswinebs am formaTa
gamovlenis organu l kanonebs, amiT xazs usvams arsisgan gaucxobis moments.
axal garemoSi adaptirebis mZime procesebis fonze, efemeruli Rirsebebis
mogonebiT fsevdowarsulis SeTxzvisa da TviTdajerebis gziT
socializaciis mcdelobis magaliTebad SeiZleba CaiTvalos XX-XI
saukuneebSi saqarTveloSi (aramarto saqarTveloSi, ufro masStaburad –
ruseTsa da mTel postsabWoTa sivrcesi) Tavisufali gerbebis Seqmnis
faqtebi. Cveni kvlevis areals scildeba amgvari xasiaTis gerbebi.

amrigad, qarTuli da rusuli wyaroebis SedarebiTi analizi damexmara,
gamekeTebina daskvna, ra kul turul-msoflmxedvelobrivi safuZveli edo
qarTuli heraldikis ganvitarebas sxvadasxva periodSi. rogor aisaxa
saxelmwifoebriv-politikuri vitareba samamulo gerbSemoqmedebis iset
umniSvelovanes simboloze, rogoric aris uflis kvarTi. qarTul da
rusul wyaroebSi daculma heraldikurma nimuSebma kidev ufro gaamyara
Cemi Sexeduleba wminda giorgis, rogorc saxelmwifoebriv-simboluri
metaforis, arsebobis Sesaxeb xangrZlivi drois ganmavlobaSi. saarqivo
dokumentebis wyalobiT, Sesazlebeli gaxda, Tvali gamedevnebina qarTuli
kul turis umniSvelovanesi artefaqtebis: pirveli qarTuli universitetisa
da saqarTvelos sapatrjarqos gerbebis Seqmnis SemoqmedebiTi
procesebiTvis da kidev erTxel mivsuliyavi im daskvnamde, Tu ra Rma
istoriul-kul turuli da religiuri plastebis Semcveli SeiZleba iyos
heraldikuri namuSevari.

\$ 2. istoriografia

sakvalifikacio naSromze muSaobisas, SeZlebisdagvarad, gul dasmit
gavecani da davamuSave qarTuli gerbebisadmi miZRvni li TiTqmis yvela
samecniero gamokvleva Tu publicisturi statia.

heraldikuri xasiaTis pirvel qarTul naSromad unda CaiTvalos ioane
batoniSvili (1768-1830) Txzuleba „kalmasoba“. samwuxarod, saqarTvelos

ruseTTan SeerTebis Semdgom, iseve rogorc Seferxda originaluri gerbSemoqmedebis ganviTareba, aseve Sewyda analitikuri mecnieruli xasiaTis kvleva, romelic sakuTriv qarTuli heraldikis problemebis Seswavlas mieZRvneboda.

rac Seexeba rusuli istoriografiaSi Seqmnil heraldikur naSromebs, maTi avtorebi ama Tu im kuTxiT ganxilavdnen qarTuli warmomavlobis gerbebsac, rogorc rusuli heraldikis Semadgeneli nawilis.

qarTuli gerbebiT dainterebuli mkiTxveli gverds ver auvlis 1855 wels sankt-peterburgSi gamocemul cnobili rusi mecnieris a. Iakieris fundamentur gamokvlevas rusuli heraldikis Sesaxeb (A. Лакиер, Русская геральдика, Москва, 1990), romelSic, evropuli da rusuli heraldikuri memkvidreobis safuZvlani kvlevisas, avtoris mier ganxilulia qarTuli warmomavlobis gerbebic, zogadad mimoxilulia saqarTveloSi heraldikis istoria. naSroms imave wels sakmaod kritikulad gamoexmaura mari brose (Несколько замечаний Академика М.Н. Броссе на книгу г. А. Лакиера Русская Геральдика).

ise Caiara mTelma sabWoTa epoqam, rom qarTul istoriografiaSi ar Seqmnila met-naklebad mniSvnelovani gamokvleva heraldikaSi, romelic monografiulad Seiswavlida qarTul gerbebs. amis fonze Zalze sayuradRebo iyo sara barnavelis seriozuli samecniero Txzulebebi qarTuli droSebisa da sabeWdavebis Sesaxeb (barnaveli 1953), (barnaveli 1965), romlebic saintereso naSromebs warmoadgens ara mxolod veqsiologiisa da gliptikis, aramed qarTuli heraldikis sferoSi.

xangrZlivi intervalis Semdgom, 1980 wels, qarTulsa da rusul enebze daistamba mixeili vadboliskis²² wigni „saqarTvelos heraldikuri

²² mixeili vadboliskis 1899 wels varSavaSi, mefis armiis generლის ojaxSi, daibada. ojaxis peterburgSi gadmosvlis mere male mama gardaevლა. man ganaTleba miiRo baron Stiglicis (SemdgomSi muxinas saxelobis) saswavleblis ferweris ganyofilebaze, magram sabWoTa revoluciam da samoqalaqo omma mas ojaxi da yovelgvari saxsari waartava. saxli da miwa Camoartves, deda gardaevლა. "ra tradiciebi makavSirebs me bolSevizmTan? _ werda igi axalgzardobis wlebis Sesaxeb memuarebSi, _ mSobliuri saxlis gapartaxeba, Tu is, rom me mawanwalad viqeci da Tavis Sefarebas versad vaxerxebdi?.. me vicodi, rom vertvebodi ra politikur brZolaSi da vemxrobodi mowinaaRmdege banaks, amiT me varRvevdi ara

simbolika”, romelic qarTuli heraldikuri masalis SerCevisa da klasificirebis pirveli cdaa. avtorma SeZlo, ara mxolod samecniero wreSi, aramed sazogadoebis farTo fenaSi gaeRviZebina interesi qarTuli gerbebisadmi. m. vadboliskim jer kidev sakuTari wignis dastambvamde gamoaqveyna ori werili, romlebSic pirvelad Tezisebis saxiT Camoayaliba Tavisi mosazrebebi gerbmcodneobisa da qarTuli heraldikis Sesaxeb. avtoris TvalTaxedviT, heraldikam Cvens droSi damoukidebeli mecnierების saxe miiRo, romlis Seswavlis obieqti farTovdeba xalxuri da sakulto simbolikis Seswavlis gziT. am mimarTulebiT unda warmoebdes Zieba heraldikuri gamosaxulebis im pirveladi wyaroebisa, romlebic ueWvelia, uZvelesi damwerlobis _ ideologramebis, ierogliffebisa da piqtogramebis dros warmoiSnen kacabriobis ganvitarebis gariJraJze (vadbolski 1957).

sainteresoa, Tumca sadao, saqarTveloSi heraldikis ganvitarebis qronologiuri dasabamis Sesaxeb vadboliskiseuli mosazreba, romlis Tanaxmad, qarTuli heraldika mxolod saqarTvelos ruseTTan SeerTebis Semdeg warmoiSva imave safuZvelze da wesiT, rogoriTac igi ruseTSi arsebobda, magram aqve SeniSnavs, rom am periodis saqarTvelos heraldika ar SeiZleba ganvixilოT, rogorc mTlianad rusuli gavleniT

mxolod dedaCemis anderZs, aramed vxdebodi mTeli Cemi warsulis renegati... Tu Tavis droze sxvis tyavSi CavZveri, gulwrfelad Tu aragulwrfelad, me Cavidine veraguli saqcieli ara mxolod sabWoTa xalxis, aramed sakuTari Tavis winase” (vadbolski 2004). axalgazrda m. vadbolski pagonebdaZrobil Zvel SineLSi gamowyobili wiTeli armiis StabSi gamocxadda. eWviT Sexedes, magram rogorc ki gaiges, rom mxatvari iyo, datoves da lozungebis, plakatebis, transparantebis xatva daavales. isic muSaobda samoqalaqo omis bolomde. 1924 wlidan m. vadbolski Camovida kavkasiaSi da sicocxlis bolomde TbilisSi icxovra. igi SekveTiT xatavda portretebs, duqnebs. misi grafikuli naxatebi da karikaturebi xandaxan Jurnal-gazeTebSi ibeWdeboda, xSirad fenda istoriul Temaze Seqmnil namuSevrebs.

m. vadboliskim Sekriba qarTvel Tavad-aznaurTa gerbebi, amistvis man kolosaluri Sroma gaswia. arsebuli saistorio wyaroebis mixedviT, scada saqarTveloSi daviwyebuli heraldikis gamococxleba. misi mdidari saarqivo memkvidreoba daculia saqarTvelos uaxlesi istoriis saxeImwifo arqivSi (suisa 170). mixeil vadbolski 1988 wels gardaicvala. rogorc Tavad werda “Cemi suli ufro istorias ekuTvnode, vidre Tanamedroveobas, me vgrZnobdi da mesmoda ufro warsulis, vidre Tanamedroveobis... me sxva epqis adamiani viyavi” (vadbolski 2004).

warmoSobili. saqarTveloSi aucilebeli gaxda gerbis mxolod is garegnuli forma, romelic dasavleTsa da ruseTSi iyo miRebuli (vadbol'ski 1960). vadbol'skis miaCnda, rom vaxuStis mier Semonaxuli droSebisa da gerbebis simbolika WeSmaritad adgilobrivi, qartulia. am simboloTa daTariReba XVII-XVIII saukuneebiT, misi azrit, arc iyos savsebiT zusti, Sesazlebeli iyo am simboloTa fesvebis ufro Sors gadatana (vadbol'ski 1960).

didi xnis ganmavlobaSi heraldika mainc rCeboda istoriis damxmare disciplinaTa: numizmatikis, sfragistikisa Tu veqsiლოლოგიისადმი მიზრვნილი გამოკვლევების დანამად. ამის ფონზე mainc ხანდaxან გამოცნობდა საინტერესო გამოკვლევები, რომლებსიც seriozული მეცნიერული დავები კედობდა qartული gerbebis Sesaxeb. ასეტი iyo Jurnal "საბოთა ხელოვნებასი" დაბედილი არეოლოგ გურამ ღორტიფანიზის statია "qalaq dioskuris monetebis motivebis sesaxeb" (1962 w.), რომელსიც განხილულია ServaSiZeTa gerbi.

istoriis sxva damxmare disciplinebSi Seqmnili გამოკვლევები დავეხმარა heraldიკის როგორც მეცნიერების ადგილის განსაზრვასი აყედან გამოდინარე, უარესად ნაყოფიერად მიმაცნია qartul numizmatikaSi, sfragistikaSi, ფალერისტიკაSi Seqmnili საინტერესო ნაშრომების Seswavლა. დამუსავბეული იყნა: გ. დუნდას და T. დუნდას „qartული numizmatika“ (Tb. 2006), T. დუნდას „kolxeტი, iberია და pontos samefo numizmatიკური მასალების mixedვიT“ (Tb., 1993), „saqarTvelo და dasavleტი numizmatიკური მასალების mixedვიT“ (Tb., 1995), „qartული ეთნოკულტურული ევოლუცია და dasavleტი numizmatიკური მასალების mixedვიT“ (Tb., 1997); დ. კაპანაზის „warsulის მაცნეები“ (Tb., 1965), qartული numizmatika (Tb. 1969); მ. ანთაზის „saqarTvelosa და Turqetის ურტიერთობა XV-XVIII saukuneebSi numizmatიკური მასალის mixedვიT“ (Tb., 1982); გ. ღორტიფანიზის და გ. გერაზის „ნარკვევები qartული numizmatიკის ისტორიიდან“ (Tb., 2007), მ. ღორტიფანიზის „saqarTvelos saxelmwifo muzeუმის გეგმები. ნაწ. 2 : არმაზისხევსა და ბაგინეტზე არმოცენილი გლიტიკური ზეგლები, ნაწ. 3. saqarTvelos ტერიტორიაზე მოპოვებული გლიტიკური ზეგლების კატალოგი“ (Tb., 1958; 1961), „Zveli

saqarTvelos gliptikuri Zeglebis korpusi” (Tb., 1969); q. JavaxiSvili „urbnisis naqalaqaris gliptikuri Zeglebi” (Tb., 1972), a. baqraZis „masalebi qarTuli sfragistikis istoriisaTvis : katalogi (Tb. 1988), n. JavaxiSvili „qarTuli faleristika (jil doTmecniereba)” (Tb., 1995), „qarTuli bonistika (qaraldis safasTmcodneoba)” (Tb., 1996), „saqarTvelos demokratiuli respublikis bonebi (1919-1921)” (Tb., 1998), „dajil doeba Zvel saqarTveloSi” (Tb., 1998). qarTuli eklesiis istoriisa da saqarTveloSi mimdinare religiur procesebSi garkvevaSi didad dagvexmara mTavarepiskopos anania jafariZis mravaltomeuli „saqarTvelos samociqulo eklesiis istoria“, q. pavliaSvili „saqarTvelos martImadidebeli eklesia 1917-1921 wlebSi” (Tb., 2000), misive „saeklesio globalizaciis istoria kavkasiaSi” (Tb., 2008). Seviswavle qarTul presaSi gamoqveynebuli werilebi, romelTa didi umravlesoba XX saukunis 90-ian wlebSi saqarTvelos saxelmwifo gerbis Secvlis sakiTxs eZRvneboda. am statiebis Sesaxeb qvemoT meqneba saubari.

XX saukunis 90-ian wlebSi saxelmwifo gerbze msjelobis kvaldakval aqtualuri xdeboda dedaqa laqis simboloebis Temac. q. Tbilisis xelmZRvanelobam gadawyvita Tbilisis gerbis, simboluri gasaRebisa da droSis Seqmna da saqalaqo sabWos aRmaskomis Senobis win Tbilisis gerbis aRmartva. am faqts gamoexmaura arqiteqtori simon kinwuraSvili da Seecada, daesabuTebina, rom Tbilisis heraldikuri nisnebi, Tavis mxatvruli RirsebiTa da Sesrulebis ostatobiT, namdvilad maRali donisani arian, Tumca Tavis daniSnulebas ver Seasruleben da saWiroyo, naCqarevi gadawyvetileba ar mieRoT (kinwuraSvili 1998).

Tbilisis gerbisa da droSis Sesaqmnelad gamocxadebuli konkurssa da mxatvar emir burjanaZis mier Seqmnili gerbis eskizs exmaureboda lado vardosaniZe, romelic winadadebas ayenebda, saqarTvelos SSR mecnierებაTa akademiasTan Seqmniliyo saqarTvelos qalaqebis heraldikis sakoordinacio komisia, romelsac unda uzrunveleyo heraldikisa da veqsilologiis ZiriTadi principebis SemuSaveba. avtori gasaTvaliswinebel faqtorad Tvliida imas, rom Tbilisis gerbi „cariei adgilas” ar Seiqmneboda. XIX

saukunis Tbiliss hqonda gerbi, romelic carizmis periodSi qarTul simbolebs Seicavda. es iyo ruseTis imperiaSi SemoRebuli „franguli” moxazulobis orad gayofili sagerbe fari, romlis zeda, TeTr ares svetixovlis sqematuri gamosaxuleba amSvenebda, xolo qvedas, lurjs _ jvari vazisa. asea Tu ise, XIX saukune Tbilisis istoriisaTvis amosagdebi furceli ar iyo... amitomac saWirod Tvliდა, rom gaTvaliswinebuli yofiliyo imdroindeლი heraldikis elementebi, amiT gamoixateboda memkvidreobiTobis idea, romelic heraldikaSi Tavistavad metad faseulia (vardosaniZe 1989).

gansakuTrebiT nayofieri iyo istorikos Tornike asaTianis naSromebi, gamoqveynebuli rogorc samecniero krebulebSi, ase calke monografiebis saxiT (asaTiani 1999 a), (asaTiani 1999 b), (asaTiani 2001). manve 2002 wels daicva sakandidato disertacia Temaze “qarTuli gerbmcodneoba anu herakdika”, romelic amave wels wignad gamosca.

heraldikis sakiTxebს intensiurad ikvleven istorikosebi malxaz afridoniZe (afridoniZe 1997), (afridoniZe 1998), (afridoniZe 2004) da daviT kldiaSvili (kldiaSvili 1997), (kldiaSvili 2001 a), (kldiaSvili 2001 b), (kldiaSvili 2003).

ბოლო periodSi istorikosma malxaz afridoniZem wignad dastamba Tavisi mravalwლიani naSromი, რომელსიc monografiული სიRმიTa და masStabiT არის gadmocemული heraldikის istorია, მისი ფილოსოფიურ-ესTetikური Sreebi და istorიული safuZvlebi.

qarTul heraldikas, evropulTan და rusulTan SedarebiT, bunebrivia, sakuTari Taviseburebani axasiaTebს. istorიული ganvitarebis xasiaTidan gamomdinare, qarTulma gerbmcodneobam ver moaswro originaluri heraldიკური literaturis, dasavleTevropulis adekvaturi leqsikis SemuSaveba. saqarTvelos ruseTTan SeerTebis Semdgom, faqtobrivad, Sewyda qarTul enaze heraldიკური literaturis, gerbebis aRweris saWiroeბა. amitomac dRes qarTul enaze ar arsebobs ara mxolod rTული heraldიკური struqturebis, aramed calkeული heraldიკური terminebis srulyofilad

gadmocemis Sesazlebloba. mit ufro, rom heraldikuri leqsika dasavleTevropul Tanamedrove enebSic ki ukve arqaul plastswarmoadgens. aqedan gamomdinare, gansakuTrebiT dasafasebelia qarTveli heraldikosebis (T. asaTiani, m. afridoniZe, g. zagaSvili, m. cibaZe) Sroma, romelic qarTული heraldikuri terminologiis Seqmnas emsaxureba.

Cems naSromSi gaSlili msjeloba eyrdnoba zemoaRniSnul mkvlevarTa naazrevs. maT mier Catarebuli kvlevebisa da samecniero debulebaTa urTierTSejerebis safuZvelze, saSualeba momeca zogierTi debuleba axleburad gameazrebina da Cemeul daskvnebamde mivsuliyavi. aRniSnul is gamo, sruli pasuxismgeblobiT SeiZleba iTqvas, rom winamdebare naSromi damisi avtori, dasmul problemis kvlevisas miRweuli Sedegebis gamo, valSia qarTული heraldikis sakiTxebis mkvlevarTa winase.

gansakuTrebuli madliერი var bedis, rom sadisertacio Temaze muSaobis procesSi momeca Sesazlebloba, Sevxvedrodi saqarTvelos kaTოლიკოს-patriarqs uwmindessa da unetares ilia meores, romlis rCevam udidesi daxmareba gamiwia winamdebare naSromze muSaobaSi.

Tavi IV. heraldikis pirveli niSnebi qarTul sabeWdavebze

\$ 1. sabeWdavisა da gerbis urTierTmimarTebis sakiTxisaTvis

Zvel saberZneTsa da romSi, iseve rogorc sparselebTan, egviptelebTan, midielebTan Tusxva uZveles xalxTa kulturaSi xSirad vnaxavT iseT universalur simboloebs, romlebic regularulad gamoisaxeba monetebs, medalionebs, beWdebze. uZveles qalaqebS TavianTi simboloebi hqondaT. magaliTisTvis gamodgeba korinto (pegasi), aTeni (bu), peloponesi (ku), samosi (farSavangi), rodosi (vardi)... es simboloebi sabeWdavebze gamoiyeneboda... mogzaurobdnen simboloebi qveynidan qveyanaSi, gadadiodnen mamidan Svilze... werilobiTma dokumentebma araerTi cnoba Semogvinaxa emblembis gamoyenebisa da maTi memkvidreobiT gadacemis Taobaze. swored aseT cnobebze dayrdnobiT cdilobdnen Sua saukuneebSi gerbis warmoSobis dakavSirebas amgvar simbolur niSnebtan. amas argumentad emateboda feris simbolikac, romelic romsa da bizantiaSi saxelmwifoebrivi kulturis sibrtyeSi ganxileboda. heraldikis warmoSobis erT-erT winapirobad mkvlevrebi sabrZolo iaraRze simboluri mniSvnelobის მკვლელები საბრძოლო იარაღზე სიმბოლური მნიშვნელობის მქონე ნიშნების გამოსახვასაც ასახელებენ, თუმცა თომის beladis an razmis meTaurTa emblembis gerbebtan dakavSireba gaumarTlebelia.

sabeWdavi, rogorc arte-faqt, kacabriobis istoriis uSores warsulidan iRebs saTaves. gerbis warmoSobas didi xnis ganmavlobaSi pirdapir sabeWdavebs ukavSirebdnen. sabWdavi da gerbi bevri ramiT hgavs erTmaneTs. orive maTi mflobelის nebis gamomxatvelia; orives garkveuli statusის მქონე მფლობელი atarebდა. beWdebის gansakuTrebulobas ganapirobebდა არამხოლოდ Zvirfasi liToni, risganac iyo damzadebuli, არამედ masze aRbeWdili გამოსახულებაც. es beWdebi xSirad memkvidreobiT გადაეცემოდაT და maT werilobiT dokumentებს beWdavnენ, riTac kanonier Zალას aniWebdnen და დამაჯერებლობას hmatebdnen maT. sabeWdavi sayovelTaod cnobili და ucvleლი unda yofiliyo. romis kanonebis Tanaxmad,

sasamarT los aqtebi da sxva garigebis oqmebi beWdiT unda yofiliyo damowmebuli. beWdis gayalbebisgan dasacavad uamrav xerxs mimarTavdnen. gansakuTrebuli mniSvnelobis mqone dokumentebze sabeWdavis dasmas xSirad erTgvari ritualic Tan axlda. process eswrebodnen sasaxlis karze miRebuli da gavleniani pirebi. sagangebo sabutis beWdiT dadasturebisas ki xSirad sasuliero pirebs, Tavadaznaurobis warmomadgenlebsa da mosamarTlebsac iwvevdnen. beWdis mflobeli sagangebod icavda beWeds, raTa igi sxvas ar gamoeyenebina. xSirad gardacvlil mflobelis gadatexil sabeWdavebs atandnen saflavSi (am wess iyenebdnen papebis dakrZalvisas). Tu sabeWdavi daikargeboda, an Seicvleboda, an ki, misi mflobelis nebisamebr, sxvas gadaecemoda, es faqti saqveynod cnobili unda gamxdariyo. sabeWdavis gayalbebisgan dasacavad X saukunis dasawyisidan gamoiyeneboda ormxrivi beWdebi, romlebsac zonrit hkidebdnen dokumentebze. sabeWdavis amosatvifri masalis gamZleobaze iyo damokidebuli, ramdenad did xans gaZlebda gamosaxuleba. Zveli romaelebi bulas (laT. bulla - burTula; gvian laT. _ beWedi, dokumnti beWdiT) tyviisagan amzadebdnen. aqedan modis amgvari beWdebis saxelwodeba: tyviis burTulebs jer zonars uyridnen, Semdeg ki gamosaxulebas amotvifravdnen.

saqarTveloSi arsebobs rogorc aRmosavluri (aziuri), iseve dasavluri (bizantiuri) warmoSobis mdidari gliptikuri memkvidreoba.

uZvelesi qartuli beWdebi XV saukunidan gv xvdeba: es aris 1470 wlis qartl-imeretis mefis bagratisa (1466-78 ww) da 1479 w. aleqsandre kaxTa mefis (1476-1511 ww) beWdebi (baqraZe 1978: 15).

cnobil da gamoqveynebul saqmeTa Soris uZvelesi Zegli, romelsac zed beWedi aqvs, amilaxoris ximSa maridel-abazaZis Sewirulobis wignia. igi 1405 wliT TariRdeba. gamomcemlis s. kakabaZis azrit, zed dasmul yofila ori beWedi, Eerti _ sparsuli da meore _ qartuli. Aam cnobaze dayrdnobiT, iv. javaxiSvili fiqrobda, rom uZvelesi qartuli beWedi jerjerobiT kerZo piris iyo (javaxiSvili 1926: 69). yvelaze Zveli warweriani qartuli beWedi, romelic dRemde amokiTxulia, aris bagrat

მეფისა და საკათოლიკოსო დიდი სწორებას, რომელიც 1470წ. საბუთში გვხვდება (ბაგრატი 1978: 31).

საბუღალისა და გერბის ურთიერთმართებას, აგრეთვე მრავალგვარობის მიუხედავად, ერთი ცხადია: საბუღალისი ყველაზე უფრო ხშირად იყენებდნენ მფლობელის გერბის გამოსახულებას (იგულისხმება ასეთის არსებობის შემთხვევაში). იმის მტკიცება კი, რომ გერბი საბუღალიდან უარყოფითაა, მყარია ვერა. კულტურის ორი დარგი: გლიტიკისა და ჰერალდიკის ურთიერთობა ერთმანეთზე არ იყო დამოკიდებული, მაგრამ ერთმანეთის განვითარებაზე კი უდავოდ დიდი გავლენა იქონიეს.

§ 2. გერბის კერძო საბუღალისა და გამოსახულების იდეა

საბუღალისზე გერბის კერძოს გამოსახვის მეცნიერული ანალიზისთვის საგანგებოდ უნდა შევადგინოთ ყურადღება ერთი გლიტიკური ხელნაწილისათვის. ზეგნულად _ დოკუმენტი საბუღალისზე.

XXI საუკუნის დასაწყისში წმ. საბა განმცემელის მონასტრის წინამძღვრის არქიმანდრიტ მამა ევდოკიმოს ისტორიკოსი. გავსივსთვის უცნებია ერთი ლავრის საბუღალი _ წვეთები დისკოს ფორმის (მსხლისებრი მოვანილობის) სილენის ფირფიტა, რომელსაც უკანა (ზედა) მხარეს, თავისი მოკლე ცილინდრული სახელითაა მოწებებული.

კერძო კომპოზიციის ცენტრში არმართულია სვეტი, რომლის ზედაპირზე გამოსახულია სპირალური ორთქლის ვაზი. სვეტი დგას თაღის (სამთხესი), რომელიც მინისებრია სვეტის ორივე მხარეს გამოსახული ხეობის მცენარეებით; ამასთან, მარჯვენა მცენარის ხეობის ორი ფრთხილია, ნიკარტებით სვეტისკენ მიმართული, მარცხენა მცენარის ზრთა კი დიდი ზომის ყვავილი _ ვარდია ამოკერძოებული. სამთხესი მოკეულია ოთხკუთხეა წმ. კოსთის, რომლის ზედა მარჯვენა კუთხე რკალურადაა მოკერძოებული.

სვეტისა და სამთხესის ზედა გამოსახულია საფლავის განსვენებული ღვალი, თავით მარჯვნივ მხედრთან მიმართული მარცხენა ხელის მას კერძო უფრო.

სვეტიცხოვლის ზემოთ, კართუში (ფიგურული წმ. კოსთის) წმ. კოსთის ხელმართული უფლისა, კუთხოვანი სარავანდით, და მის ორ მხარეს თითო

qarTuli mTavruLi aso: KRL da Kb, rac, iulon gagoSiZis azriT, unda wavikiTxoT, rogorc _ KRvTaeba.

svetis marcxniv dgas wm. nino jvriT xelSi, marjvniv ki aseve Saravandiani qali, vedrebi pozaSi, i. gagoSiZis varaudiT, _ wm. Nana dedofali. orive wm. dedis zurgs ukan TiTo wiwvovani xea gamosaxuli wawvetebul sadgarebze, rac, albaT, goraks aRniSnavs, marjvena sadgarSi tolmklava jvaria amokveTili, marcxniv ki, wm. ninos ukan, wiwvovani xis zemoT gumbaTiani eklesiaa gamosaxuli, Tumca gumbaTze mosalodneli jvris nacvlad samTiTasebur figuras vxedavT. wm. dedebis Tavebs zemoT, uflis gamosaxulebiani kartuSis orive mxares TiTo tolmklava jvaria dasmuli. aseTive jvari zis kartuSis zemoTac, sabeWdavis gamosaxulebiani zedapiris wetSi.

sveticxovlis aRmarTvis scena SemosazRvrulia CarCoTi, romelic sabeWdavis zedapiris kides gasdevs. CarCos zeda wetSi Cawerilia qarTuli asomTavruLi KqL da misgan marjvniv iwyeba da qveviT grZeldeba qarTuli asomTavruLi warwera _ maTes saxarebis me-16 Tavis me-19 muxlis bolo winadadeba: "romeli ganhxsenaT queyanasa zeda xsni l iyos igi caTa Sina".

qarTul warweras CarCos naxevarze meti ukavia da misi bolo orwertilis Semdeg uSualod iwyeba berZnuli warwera, romelic qveidan zeviT aris mimarTuli. am warweris bolo sityva CarCos SigniT, uflis gamosaxulebiani kartuSis Tavzea moTavsebuli... berZnuli warweris amocnoba Wirs. erTi ram ki ueWvelia: berZnuli warwera ar aris citata saxarebidan, e.i. qarTulis Sesatyvisi ar aris.Mmetnaklebi albaTobiT TiTqos irkveva sityva: ΔΕΜΕΤΙΟΣ, ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΔΑ ΙΒΣΡΗΣ (demetiosi, kaToLikosi iberiisa),magram aqac bevri ram saWoWmanoa.

saflavSi mwolare sidonias qveS, CarCos zemoT amokveTilia oTxi arabuli cifri _ sabeWdavis damzadebis TariRi hijriT: K1072, rac Seesatyviseba gristianuli welTaRricxvis 1661/1662 wels.

berZnuli warweris Sinaarsisa da am TariRis SepirispirebiT SesaZlebelia, gakeTdes daskvna, rom sabeWdavi ekuTvnode kaToLikoss

domenti III-s, რომელიც საკრებულოს საპატრიარქო საყდრის ეპრა 1659-1676 წლებში.

მ. ს. განმარტების მონასტრის სახელმწიფო მუზეუმის საგანგებო დაცული (საინვენტარო № 3202) დოკუმენტი III კათოლიკოსის კუთვნილი სახელმწიფო (სურ. 9) ორელი, რომელიც მისი ბრძოლის არის გამოწვეული, მაგრამ მისი ზედხედი, განმარტების, სახელმწიფო ზედხედი ფორმის და ზოგადი პრაქტიკული იდენტურობის სიღრმის გამოწვეული სახელმწიფო; დამზადების ტარიფი ერთი და იგივე უფროსი სახელმწიფო. ამ ორი სახელმწიფო განმარტების მხოლოდ უნიკალური სტრუქტურის განმარტება ერთმანეთს.

თვით ფაქტობრივად სახელმწიფო არსებობის მთელი რიგი შემთხვევები უპასუხო კითხვებს არღვევს. ვინაობა მისი დაამზადებინა ოფიციალური სახელმწიფო დუბლი და როგორ მოხდა საკრებულოს კათოლიკოსის სახელმწიფო იუდეის უდაბნოში, როცა ცნობილია, რომ დოკუმენტი III უმეტესად მიუძღვნება არასოდეს ყოფილა? – სვამს კითხვებს იულიან გოგოში. მისი მოსაზრებით, დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ მისი ბრძოლის სახელმწიფო დედანია და პირველადი, ხოლო სიღრმისა – მისი პირი, თანაც დამზადებული კრებული უცოდინარი ან უცოდნე ხელის მიერ (გოგოში 2003).

კათოლიკოს დოკუმენტი III-ის საკრებულოს ხელმოწერის მუზეუმში დაცული სახელმწიფო დაცულია. სეგება ორი ერთმანეთთან მიმართებაში მხრიდან შეერთებული ხელმოწერის უკვეტილი პირამიდისებური ხელმოწერის. ერთი პირამიდა უფრო დაბალია, ფუძისაკენ უფრო ვიწროა. მარალი პირამიდის ფუძე მხრივებული მოყვანილობისა და უკვეტილი სახელმწიფო, იგი ამოკვეტილია დაცულია მისი ბრძოლა. დაბალი პირამიდის ფუძე სახელმწიფო. ის, ბრტყელია, ამოკვეტილია დაცულია მრგვალი ფორმის ტიპზე.

სახელმწიფო დეტალურად არსებობს ისტორიკოს, საკრებულოს გლიტიკისა და სფრაგისტიკის ერთ-ერთ პირველ მკვლევარს სარა ბარნაველს, როგორც დოკუმენტი II-ის სახელმწიფო (ბარნაველი 1965: 123).

sabeWdavi didi zomisaa. mTlianad misi simaRle udris 9,4 sm; msxlisebri qvemo zedapiris sigrZe 5 sm-ia, sigane _ 5,2 sm; mrgvali zedapiris diametria 5,0 sm.

eqsponati xelovnebis muzeumisaTvis 1923 wels centraluri-samecniero arqvidan gadmouciaT, rogorc anton kaTolikosis sabeWdavi.

marTlac, xelnaweri sabuTebis mixedvit, dadgenilia, rom sabeWdavi ekuTvnode anton pirvelsac da anton meoresac. Aam sabeWdavit dabeWdili dokumentebi, romlebic gacemulia kaTolikosebis anton I-isa da anton II-ის მერ, daculia saqartvelოს საისტორიო არქვსა და xelnawerTa erovnuli ცენტრსი (ბარნაველი 1965: 124). მაგრამ არსებობს ამავებდით დამოუკიდებელი უფრო ადრინდელი სხვა დოკუმენტები, რომელიც, დიმიტრი ბაქრაძის მერ Sedgenil sabuTebis კრებულს warmoadgens (xelnawerTa erovnuli ცენტრის საბუთი # 2855-3037 Sd/5162 S), 632-ე გვერდზე Cans luqze gakeTebuli anabeWdebi zemodasaxelebuli sabeWdavis ორივე მხრიდან და მელნიტ Sesrulebuli არასრული სურათი msxlisebri zedapiridan. Aaqve, axლოს რუსულად არის warwerili: „эта самая печать католика Николая” (citata motanilia "qartveli mefeTA werilebidan ruseTis mefeebisadmi ucxour enebze 1639-1770 wlebSi", gv 126-129. ix.: barnaveli 1965: 142). ამ თემაზე მოთავეებულია saqartvelოს kaTolikosis nikolozის werili ruseTis patriarq ioakimesTan. საბუთის ბოლოს დასმულია msxliseburi beWedi.

AaRniSnuli dokumenti inaxeba moskovSi, saxelmwifo istoriuli muzeumis xelnawerTa ganyofilebaSi. sabeWdavidan aRebuli TabaSirის anabeWdis Sedarebam nikoloz kaTolikosis საბუთის anabeWdTan, დადასტურა, რომ ეს ერთი და იგივე sabeWdavia (barnaveli 1965: 125). მაგრამ sabeWdavi დამზადებული Cans უფრო ადრე, რადგან masze gakeTebuli warwera kaTოლიკოს დოკუმენტის ასახელებს. nikolozის winamობები კი kaTოლიკოსი დოკუმენტი მესამე Seizleba yofiliyo და არა დოკუმენტი მეორე, როგორც ამას wers s. barnaveli (თუმცა იგივე უთქმევს, რომ დოკუმენტი ეკლესიისათავესი 1660-1676 wlebSi edგაო, ანუ იმ wlebSi, როდესაც aRmosavleT saqartvelოს kaTოლიკოს-პატრიარქი იყო დოკუმენტი III, მაშასადამე, s. barnaveli სწორედ დოკუმენტი მესამეს გულისხმობს).

am sabeWdaviT dabeWdili wyalobis wigni, romelic daTariRebulia 1672 wliT, gacemulia damenti III-is mier (xelnawerT: # 1689 Ad). Uufro adrindel dokumentebSi, damenti III-is winamorbed kaTolikosTa sabuTebSi, es sabeWdavi ar iZebneba.

eWvgareSea, rom am sabeWdavs ramdenime kaTolikosi iyenebda, anu igi memkvidreobiT gadaecemodaT eklesiis meTaurebs XVII da XVIII saukuneebSi. amasTanave, aRsaniSnavia is garemoeba, rom kaTolikosebs amis garda sxva, sakuTari, sabeWdavebic hqondaT.

msxlisebur sabeWdavs gansakuTrebuli mniSvneloba eniWeboda, radgan kaTolikosebi mas sabuTis TavSi svamdnen, "boloSi ki Taviant sxva sakuTar sabeWdavs gamosaxavdnen" (barnaveli 1965: 126). SeiZleba amitic aixsnas am Zeglis dublikatis (safiqrebelia, aralegaluri gziT damzadebulis, radgan ori erTnairi sabeWdavis damzadeba principlad ewinaaRmdegeba TviT beWdis daniSnulebas) arseboba saqarTvelodan Sors, wm. saba ganmwmdelის monasterSi. ar aris gamoricxuli, rom mas saqarTvelos eklesiis saxeliT yalbi iuridiuli sabuTebis Sesaqmneladac iyenebdnen.

saqarTvelos xelovnebis muzeumSi daculi damenti kaTolikosis sabeWdavis waxnagebze 12 scenaa gamoxatuli Zveli da axali aRTqmidan. mosevadebuli miniaturebi maRaImxatvrulad aris Sesrulebuli. am sabeWdavis Sesaxeb monografiuli xasiaTis naSromis avtori sara barnaveli Tvlida, rom „nakleb sainteresoა sakuTriv sabeWdavianი ნაწილების გამოვლენა“ (barnaveli 1965: 136). ostatobis doniT aRniSnuli ნაწილები ვერ გათვლიდა საბუღალტრო ხატების სხვადასხვა ნაწილს, მაგრამ სინაარსობრივი იდეური ტვალსაზრისით უდავოდ განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონეა ეს ორი გამოსახულება.

TiTberze amokveTil sabeWdavian ნაწილები (sur. 10.) გამოსახულია ნახევრად სისვლით და დარბაზშია წარმოდგენილი (საბარნაველის მოსაზრებით, ცოდვილის სიმბოლოა), რომლის გულზე ხელები აყვს დაკრებილი. მარჯვენა დგას ხმალი, ხოლო მარცხენაში მთავარანგელოზი მიქაელი, რომელიც განდევნილია.

Wabuks samoTxis karidan. codvils Mmarcxnidan eSmaki CasWidebia da xels hkravs jo joxeTisaken, romelsac urCxulis saxe aqvs. Wabukis Tavis zemoT gumbaTze jvardadgmuli eklesia moCans. gamosaxulebas warwera akravs. naxevari qarTulia. AasomTavruliT weria: “q. romeli SekraT queyanasa zeda, krul iyos igi caTa Sina.” meore naxevarwres berZnuli warwera avsebs, romelic, rogorc eqvTime TayaiSvili wers, qarTulis msgavsi Sinaarsisaa (TayaiSvili 1910: 167). Q

sabeWdavis meore mxares warmodgenilia sveticxovlis motivi. centrSi gamosaxulia sveti (sur. 11). mis qvemoT _ miwaSi asvenia qali, aqeT-iqit dganan wm. nino da meore personaJi, romelic qals hgavs. XVIII saukunis sakaToIlikoso sxva sabeWdavebis mixedvit, romelTac msgavsi siuJeti aqvT, SesaZlo iqneboda, dagveskvna, rom es angelozia, magram frTebi ar uCans. svetis zemoT RvTaebis saxe aavdili xelebit, figurul CarCoSi. igi qmnis svetTan erTad mesvetis cnobili kompoziciis STabeWdilebas. RvTaebis xelebis zemoT TiTo0 mTavruli asoa: **R** da **b**. qalebis figurebis aqeT-iqit Cans patara xeebi da eklesia.

kompozicias naxevarwred evleba asomTavruli warwera: “romeli ganAsnaT qveyanasa, ...Asni l iyos igi caTa Sina” (maT. 16: 19).

aqvea berZnuli warwera: “demetios kaToIlikosi iberiisa”.

domeneti III-is sabeWdavis Seqmnamde ramdenime saukuniT adre saqarTvelos kaToIlikosebTan sveticxovlis gamomsaxvelobiti formiT kavSiri aRniSnuli aqvs xelovnebtmcodne vaxtang berizes Tavis cnobil gamokvlevaSi mcxeTis sveticxovlis Sesaxeb. “me-13 saukunis pirvel naxevars miekuTvneba uzvelesi svetis dRemde moRweul gamosaxulebaTagani: svaneTis sof. enaSSi daculi saxareba, romelic ydis warweris Tanaxmad, “epifane qarTlisa kaTaIlikozisagan Seimko kaToIlike eklesiisaTvis”. Wedur ydaze am warwerasTan erTad figurovani kompoziciaa Tvit kaToIlikosisa vedrebis pozaSi, mis win ki samsafexurian bazisze aRmarTuli Rarebiani sveti, romelsac zemoT kuburi svetisTavi aqvs. eqvT. TayaiSvili, ra Tqma unda, savsebit samarTlianad askvnis, rom “kaToIlike eklesia, moxsenebuli am warweraSi _ mcxeTis kaTedralia, xolo sveti, romlis winaSe kaToIlikosi

epifანეა warmodგენილი, სხვა არარაა, Tu არა სვეტი-ცხოველი”. რა Tqმა undა, გამოსახულება აკურობითა, ყოველი შემთხვევაში, სვეტის ნაგებობის შესახებ იგი არავითარ warmodგენას არ გვაჩვენებს. მაგრამ იგი მნიშვნელოვანია, როგორც უტუარი მაცნებელი სვეტის არსებობის ამ დროს” (ბერიძე 1948: 139). ამ ფაქტზე დაყრდნობით, ს. ბარნაველის მიაჩნია, რომ XIII საუკუნეში სვეტიცხოვლის გამოსახულება კათოლიკოსებთან იყო დაკავშირებული და “გერბისებური ნიშნის როლის ტანსაცმელი” (ბარნაველი 1965: 139). მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინი “გერბისებური ნიშანი” სიზუსტე აკლია, ს. ბარნაველის მოსაზრებას (რომელიც, თავის მხრივ, ე. თაყაიშვილისა და ვ. ბერიძის მოსაზრებას ეყრდნობა), იმის თაობაზე, რომ მოგვიანებით ბაგრატონთან სამეფო გერბზე გამოსახული სვეტიცხოვლის არმარტვისა და მასთან დაკავშირებული კვარტის ტემის იდეურ-გამოსახველობითი უნარშედეგები რამდენიმე საუკუნით ადრე მოიპოვება, საინტერესო სამეცნიერო მიგნებაა. კართული ჰერალდიკის განვითარება გაპრობებულია კართული გლიტიკაში გამოხატული მხატვრული-იდეოლოგიური აზროვნებით. უფრო გვიანდელი კათოლიკოსო საბედგებზეც ცნდება სვეტიცხოველის ტემა (ანტონ I-ის, დომენტი IV-ის, ბესარიონ კათოლიკოსის საბედგებები). აკუ დამახასიათებელი გამოხატულებას warmoadგენს სვეტიცხოვლის ლეგენდის სიუჟეტი, სახელდობრ, სვეტის დასვენება ბაზაზე.

ამ სიუჟეტის მკვლელობა დომენტი IV-ის საბედგავი, ბესარიონ კათოლიკოსის საბედგავი (ხელოვნების: # ტფ.21 გ), ანტონ კათოლიკოსის საბედგავი (ხელოვნების: # ტფ.21 დ), უკანასკნელი საბედგავი უარყოფაა, მაგრამ 1746 წელს ერთ-ერთ საბუთს (ხელნაწერია: # 517 სდ) ამიტომ ბედგავს ანტონ კათოლიკოსი.

როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში არის დადგენილი, ჰერალდიკის warmოსობა სამი იდეის განვითარება და ერთიერთ შემთხვევაში, რომელთაგანაც კალკულაცი ვერცერთივე განიხილება ჰერალდიკად. თავდაპირველად warmოსისა მხოლოდ ინდივიდუალური ხასიათის მკვლელობა მართივი პირადი დევიზები თუ ემბლემები. შემდგომ გაჩნდა საკუთრების დეკორატიული ფორმით არნისვნის იდეა, რომლის რეალიზება მოხდა საბედგავის, დამრის გზით. დაბოლოს, საუბრო გავდა მეომართა პიროვნული იდენტიფიკაციისა და პრეზენტაციის სასაუბრეების მოზიება, როდესაც საომარი ჯავსანი უკვე შეუძლებელს ხდოდა მხედართა შეცნობას. ამ სამი კულტურული-საყოფაცხოვრებო ნაკადის შემთხვევაში Sedegad

warmoSobi lma heraldikam samivesgan miiRo simbolo-emb lemebi da mecnierul sistemaSi moaqcia isini.

rodesac heraldikis zogad principebze vsaubrobT, ra Tqma unda, vgu l isxmobT, evropasi mimdinare procesebs. ar arsebobs xisti gamyofi zRvari zogadad heraldikasa da saeklesio heraldikas Soris, magram saeklesio mizniT heraldikis gamoyeneba Tavdapirvelad iwyeboda sasuliero pirTa Tu monastrebis sabeWdavebze piradi da sagvareulo gerbebis gamosaxviT. yvelaze adreul saeklesio beWdebze maTi mflobelis biusti iyo gamosaxuli, maSin, rodesac imdroindel eriskacTa sabeWdavebze gamoisaxebeda raინdTa an keTi l Sobi l Ta sruli figura Sesaferis gerbian farTan erTad.²³ XIV saukunis dasawyisidan ki beWedze gamoisaxeba mxolod gerbi, heraldikuri figurebiTa da devizebiT.

uZvelesi saeklesio sabeWdavebi, ueWvelia, mxolod individualuri xasiaTis iyo da masze gamoisaxebeda abatis an episkoposis portreti, misi sagvareulo gerbi an heraldikuri figura Tu devizi. XIV saukunidan evropul saeklesio samarTa l Si gaCnda moTxovna, rom monastrebsa da eklesiebs hqonodaT saerTo beWedi. Sesabamisad, yvela is sabuTi, romelic gacemuli iqneboda aseTi beWdis gareSe, baTilad cxaddeboda. saerTo beWedTan erTad gaCnda arapirovnuli gerbis saWiroeba. saerTo beWdebi iqcnen monastrebisa da religiuri gaertianebebis gerbebad. ufro zustad, saerTo sabeWdavze gamosaxuli figurebi gadavida Sesabamis gerbebze. saeklesio gerbebis didi nawilis sagerbo gamosaxulebebis (am SemTxvevaSi, ara heraldikuri figurebi igu l isxmeba) pirvelwyaros mfarveli wmindanebi warmoadgens (heimi 1978: 7).

²³ saintereso asociacia Cndeba giorgi III-is sabeWdavTan, romelic daviT aRmaSeneblis sabeWdavad iTvlebeda da romelic 1904 wels gelaTis monastris gaqurdvisas gaitaces. mis Sesaxebs mxolod d. ermakovis mier gadaRebuli fotoebis, agreTve n. kondakovis, d. baqraZis, g. wereTl is, g. CubinaSvilisa da s. barnavelis gamokvlebebis mixedviT SegviZlia msjeloba. sabeWdavze gamosaxuli yofila mxedari (wm. giorgi) mdgomare, fariTa da SubiT xelSi.

imdenad, ramdenadac qarTuli gliptikuri xelovnebis umniSvnelovanes ZeglSi _ damenti kaTolikosis sabeWdavSi veZebT Cvenamde moRweuli pirveli qarTuli gerbis fesvebs, saWiroa, SedarebiT vrclad visaubroT im epoqis saqarTvelos Sesaxeb, romelsac ekuTvnis Tavades artefaqti.

aRmosavlET saqarTvelos kaTolikos-patriarqisDdamenti III-is kaTolikosoba (1660-1676 ww.) vaxtang V (Sahnavazis) mefobis (1658-1675 ww.) Tanadroulia. kaTolikosobamde, 1649-1659 wlebSi, damenti mTavarepiskoposi iyo.²⁴

vaxtang V-is mmartvelobamde, qristianuli sarwmuneoba, miuxedavad roston-xanis prosparsuli orientaciisa, ar izRudeboda, Tumca mahmadianuri adaT-wesebis damkvidrebam, gansakuTrebiT qarTლის aristokratiul sazogadoebaSi, aRmosavluri kulturis elementebi danerga, sakmaod Searyia qristianuli rwmenis safuZvlebi. Aamis erT-erTi naTeli magaliTia martImadidebluri RvTismsaxurebis wesis darRveva. roston-xanis politikas "radganac kompromisuli xasiaTi hqonda (erTi mxriv, qarTvelTa mefe iyo, meore mxriv, sparseTis moxele), amitomac is Cveni eklesiis mimarT garkveul loialობას იცნა, მაგრამ აკრძალა სხვა მომენტი. Tu aqamde, ZvelqarTული სახელმწიფოებრივი სისტემის არსებობას, qarTული ეკლესია სახელმწიფოში უპირველესი და უპირატესი საარსებოებრივი organizacia iyo, rostonis dros man upiratesoba sxva qristianul mimdinareobebTan SedarebiT dakarga da igi sxvebs gauTanabres" (jafariZe 1999: 253). vaxuSti batoniSvili Tanaxmad, roston mefis zeobaSi, "ziareba

²⁴ "mokvda kaTალიკოზი კრისტეფო, dasva mefeman biZaSvili Tvisi damenti, kaci Rirsi saydrisa. iyo didi sayvareli da pativcemuli mefisa mier. aman daasaflava alaverdis taZarSi astrabadidan misvenebuli gvami Teimuraz I mefisa (+1663 w.). didis samRvdeloTa krebIT aaSena mWadijvris mTavarageloZTa saydari duSeTis maxloblad. wilknis taZars Seswira ori patara tyavzed naweri saxareba vercxlis budeebSi. ganaaxla tfilisSi anCisxatis taZari da aRaSena samreklo 1675 w. anCis xelTqmnil xati Camoasvena litoniit s. Walidgan, sadac amilaxvris givis saxlSi esvena ramdensame wels da daasvena tfilის RvTismSoblis sakaTალიკოზო taZarSi, romelsac mas aqET anCisxati ewoda. miicvala 1675 w. seqtembris 22-s q. tfilisSi" (kaTალიკოსი 1900: 126), _ ase mogvitxrobs am didi mRvdelmTavris cxovrebis Sesaxeb qarTvel kaTალიკოსთა მეისტორიე პ. კარბელაშვილი.

sisxlisa da xorcisa uflisa Cuenisa sircxvilad uCndaT. Aman (igulixmeba vaxtang V) kaTalikoz domentisa kualad Semoiyuanna aRsarebad da ziarebad” (saqarTvelos 2000: 24).

aRniSnulis Sedegad, mZime memkvidreoba miiRes vaxtang V-m da domentikaTolikosma. zogadad XVII saukune erT-erTi gamorCeulad tragikuli furcelia saqarTvelos istoriaSi im TvalsazrisiT, rom “Tu wina saukuneebSi mtrebi saqarTvelos dapyrobit anda daxarkviT kmayofildebodnen, am dros sparseTisa da osmaletis imperiebma yvelaferi iRones qarTveli eris gasanadgureblad da miwis pirisagan aRsagvelad: aseuli aTasobiT qarTveli saqarTveloSive daxoces, ufro meti sparseTSi gadaasaxles. kaxeTi gaaukacrieles da momTabare Turqmanuli tomebi Camoasaxles. mesxeTSi mkvidri mosaxleoba izulebit gaamahmadianes” (jafariZe 1999: 220).

iranisa da osmaletis gamudmebuli Semosevebis, SinaaSlillobiT daZabunebuli saqarTvelos istoriaSi vaxtang V-is mmartVelooba Sedarebiti stabilurobita da aRmSeneblobiT gamoirCeva. “aRsaniSnavia erTi garemoeba, romelic XVII saukunidan ukve mwaved idga qarTvel politikosTa winaSe; es iyo uaRresad Zneli sakiTxi politikuri orientaciis Sesaxeb. qarTvel politikur moRvaweTa winaSe TandaTan natlad dgeboda sinamdvilIT nakarnaxevi sakiTxი, rom saqarTvelos Tavis Sinagani ZaliT aRar SeeZlo gajansaReba da saWiros gaxda damxmare Zalis gareT Zebna. saqarTvelos winaTac unaxavs mravlis mxridan damuqrebuli mteri, magram igi aSET vitarebas uzlebda da araTu igeriebda yovliTgan momxdur mters, aramed Tavis mxriv ieriszec gadadioda da iyo SemTxveva, roca Sinagani mTlianoba miRweuli iyo da erTmmartVelooba gamTisav Zalebs szlevda” (nucubiZe 1958: 236).

vaxtang V_ის მეფობა aRmosavleT saqarTveloSi centraluri xelisuflebis ganmtkicebita da saqarTvelos gaertianebisaken mimarTული

RonisZiebebiT aRiniSna...²⁵ "vaxtangis gamefebiT qarTlSi dasabami mieca bagrationebis umcros Stos _ muxranbatonebis _ mefobas" (jamburia 1973: 342-343). Aam Stos warmomadgenlebi yovelTvis gamoirCeodnen rogorc literaturisa da xelovnebis mecenatebi, romlebic dauRalavad zrunavdnen qarTuli kulturis ganvitarebaze. miuxedavad imisa, rom vaxtang V-s mahmadianoba hqonda miRebuli, igi qristianuli eklesiis gasazliereblad Zal-Rones ar isurebda, radgan kargad acnobierebda qristianobis rols zogadad saqartvelos istoriaSi da gansakutrebiT, Tanamedrove vitarebaSi, rodesac mahmadianuri qveynebis agresia walekviT emuqreboda qarTvelers da am samkvdro_sasicocxlo brZolaSi martlmadidebeli eklesia rCeboda Titqmis erTaderT dasayrdenad qarTuli cnobierebis gadasarCenad da Tvitmyofadobis SesanarCuneblad. vaxtangisa da misi TanamebrZolebis mizani iyo erTi mxriv, saxelmwifo, samoqalaqo da administraciuli samartlis mowesrigeba, qveynis ekonomikuri da kulturuli winsvlisaTvis xelSewyoba, meore mxriv, qarTl_kaxeTis erT samefod garTianeba.

²⁵ vaxtang V rostom mefem iSvila da taxtis memkvidred gamoacxada. vaxtangs 1654 iranSi mahmadianoba miaRebines da SahnavaSi uwodes. misi mizani iyo, qarTl-kaxeTis gaertianebasTan erTad, dasavleT saqartvelos mefe-mTavrebTan kavSiris ganmtkiceba, centraluri xelisuflebis gamyareba, Tavadebis politikuri uflebebis Sencireba da qarTlis saSinao cxovrebis mowesrigeba.

mas mere, rac vaxtang V-m kaxeTis faqtobrivi gamebeli zaal aragvis erisTavi moakvlevina da kaxeTi Tavisi gavlenis qveS moaqcia, isargebla imeretis samefoSi momxdari areulobiT, SeuTanxmda samegrelos mTavar vamey III dadians, imeretis didi nawili daikava da Tavisi ufrosi vaJi arcili imeretis taxtze aiyvana (1661). Ddadianad vaxtang V-m Tavisi momxre dasva da sakuTari Zmiswuli Tamari SerTo, gurielTan megobruli kavSiri daamyara, afxazeTis mTavarmac morCileba ganucxada da, amrigad, Titqmis mTeli saqartvelo vaxtang mexutis xelqveiT gaertianდა. Mmagram male, osmaletis moTxovniT, vaxtangi izulebuli gaxda, imeretidan gaeyvana arcili. vaxtang V Seecada, arcili kaxeTis mefed daesva, magram mis metoqed kaxeTis samefo taxtze Teimuraz I-is SviliSvili erekle (SemdegSi erekle I) gamovida, romelmac iranSi xelSewyobiT, kaxeTi daikava. vaxtang V-is meore vaJi luarsabi axalcixes gaiqca, raTa iqidan, osmaletis daxmarebiT, imeretis taxti daekavebina (arcilic mas gahyva). amis gamo iranSi Sahma 1675 w. vaxtang V Tavistan daibara. irans mimavali mefe gzaze avad gaxda da gardaicvala.

vaxtangi diplomatiuri moqnilobiT axerxebda iranTan urTierTobas, qarTl-kaxeTs mis vasalad aRiarebda, magram am politikiT mopovebul mSvidobas saxelmwifos gasazliereblad iyenebda da qarTl-kaxeTis gasaerTianeblad zrunavda. feodalTa separatizmisa da partikularizmis fonze, romelmac safuzvlianad Searyia qarTuli saxelmwifoebria, vaxtang V-is politika erTiani, Zlieri, centralizebuli xelisuflebis ideologias eyrdnoboda. igi, erTi mxriv, cdilobda, mouzomavi nabijebiT ar gaeRizianebinda iranis Sahi, xolo meore mxriv, xels uwyobda evropeli vaWrebis saqmianobas saqarTveloSi da amit qveynis ekonomikuri ganvitarebisTvis xelsayrel pirobebs qmnida. niSandoblivia is garemoeba, rom evropeli vaWrebis statusiT, Ziritadad kaTolike misionerebi sargeblobdnen.

erovnuli TviTmyofadobis SenarCunebaze zrunva da damoukideblobisaken swrafva samefo ojaxSi tradiciulad gadaeca vaxtangis vaJs giorgi XI_s, igive Sah navaz II-s. misi mefobisas (1677-1688 ww.) kidev ufro gazlierda qarTlis swrafva damoukideblobsken.

saxelmwifo politika da ideologia metnaklebi doziT aisaxeba imdroindel kulturasa da xelovnebaSi. korneli kekelizis sityebiT, “es aris kulturisa da, kerZod, mwerlobis gamococxleba-gamoRvizebis xana. am periodSi imdenad moimagraweli Cvenma mwerlobam, rom, SesaZlebelia, dacema-dakninebis periodTan SedarebiT, aRorZinebis xana vuwodoT mas” (kekelize 1981: 24).

calkeul samTavroebad daqsaqsulobis miuxedavad, saqarTvelos regionebsi mimdinare SemoqmedebiTi procesebi erTmaneTs avsebdnen da erTiani qarTული kultურis Semadgenel-Semavsebel nakadebs warmoadgendnen. samefo-samTavroebis, gansxvavebuli sagareo orientaciis fonze, saerto erovnuli faseulobebi mainc aertianeabdaT, romelTa Soris upirvelesi qarTული ena da sarwmunoeba iyo.

aRorZinebis xanis qarTul mwerlobas ukve mkveTrad damaxasiaTebeლი niSnebi aqvs. es aris: erovnuli motivisa da originaluri Semoqmedebis gazliereba, Tematikis gafarToebs, axali literaturuli mimarTulebebsa

da Janrebis (saistorio eposi, igav-araki, mogzauroba-memuarebi, qeba, gabaaseba) gaCena. aRorZinebis xanis eposSi xuTi dargi ganviTarda: sagmiro eposi, romantikuli eposi, sazRapro eposi, didaqtikuri-moraluri da saistorio eposi. am epoqaSi Seiqmna Teimuraz pirvelis uaRresad saintereso poezia. originaluri nawarmoebebis garda, mniSvnelovania mis mier iranulidan gadmokeTebuli poemebi, romlebsic, ucxouri fabulis miuxedavad, “erovnul suliskveTebas aqsovs. Teimurazi pirveli poetia, romelmac qarTul literaturaSi dasawyisi misca istoriuli poemis Janrs da amit safuzveli Cauyara erovnuli Tematikis damuSavebis saqmes” (guCua 1973: 366).

ertiani, Zlieri, gamorCeuli saqarTvelos idea gansakuTrebit aqtualuria maSindel xelovnebisatvis. amis TvalsaCino magaliTia feSangi xiTariSvilis (faSvibertiyzis) istoriuli poema “Sahnavaziani”, romelSic vaxtang V_ის მორვაეობის მცირე მონაკვეთია აწერილი. საკმარისია პოემაში ვახტანგის სადიდებლად გამოყენებული მეტაფორები გავეცნოთ (“დაიპყრა ყოველი ქვეყანა”, “დამორცლა მეფენი”, “მსგავსები ჰეოსისა”...), ნატილად გამოცნდება იმ ეპოქის ხელოვანთა სულiskveTeba _ ხელი შეუწყონ საზოგადოებაში ოპტიმისტური განწყობის გარემოებას.

patriotულ-გმირული პათოსი მიჰყვება ლაიტმოტივად მეფე-პოეტის არცილის მთელ სემოგმედასაც, რომელმაც უარესად რტული ცხოვრება განვლო და მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა ქართული კულტურის ისტორიაში.

aRorZinebis xanis epoqam farsadan gorgijaniZis istoriuli naSromic Semogvinaxa uZvelesi droidan 1695 wlamde periodis Sesaxeb. “XVI_XVII saukuneebSi istoriit daintereseba “qarTlis cxovrebis” ramdenime krebulis gadawera-gamravlebaSic გამოიკადა. ასეტი იყო, მაგალიტად, “qarTlis cxovrebis” ვილასვილსეული ჯელი ნუსხა და 1633-1646 wlebs Soris qarTlis მეფის როსტომის მეორეის მარიამის ბრძანებით გადწერილი კრებული” (guCua 1973: 372).

ქართული კულტურის ყველა დარგში, სეზლებსდაგვარად, ხდებოდა ჯლიერი საკარტველოს იდეის პროპაგანდა. ამ ტვალტადვით სეხედოტ კვლავ დომენტი

kaTo l ikosis sa beWdavs. ro go rc a Ri ni Sna, mi si mTa va ri mo ti vi qris tes
kva rTi sa da sveti cxov l is mo ti via.

sa qarTve l os ma rT l ma di de be l i ek le si is erT-erT umTa vres si wmin des
war mo ad gens qris tes kva rTi, ro me l ic mc xe Ta Si, sveti cxov l is ta Za rSi
in axe ba. ar se bobs kva rTi s sa qarTve l o Si mo ta nis ra men ime ver sia
(ma mi sTva l i Svi l i 2003: 7).

io anes sa xa re ba Si kva rT Tan da ka vSi re bu l i mTe l i epizodia,²⁶ ro m l is
Ta na xma dac, qris tes kva rTi ja ri skaceb ma ar da xies da i gi mT l i an ad erT-
erT ma Tgans ergo... qris tes sx va sa mo se l is be di cno bi l ia: is i ni da xies Tu
da Wres ja ri skaceb ma. a mi to mac, ra Tq ma un da, mo sa l o d ne l i i yo, ro m mi si
na wi l e bi sx va da sx va qve ya na Si ga fa nt u l i yo.

qa rT l is ga nma na T l e be l wmin da ni nos ie ru sa l im Si ga u gi a, ro m qris tes
j va rc mi s Sem deg u fl is kva rTi mc xe Te l mo qa l a qee bs sa qarTve l o Si
wa mo u Ri a T.

sa i sto ri o wy a ro e bis Ta na xma d, kva rTi mc xe Ta Si Ca mo ut a ni a vin me
e l i o z s.

e l i o zi, „mo qce va is” mi xed vi T, u co l Svi l o i yo, hyav da er Ta der Ti
ga u Txo va ri da, ro m l is sa xe l s Cve na m de ar mo u Rwe via. „mo qce va is”
We l i Su ri re da qci a Si (ga da we ri l i XIV-XV ss.) na Tqv a mi („xo l o sa mo se l i
i gi xu da qa rTve l Ta hu ri a Ta, da wa rmo i Ro e l o iz”) ga nsx va v de ba
Sa tber du l i re da qci is a ga n („sa mo se l i i gi hxu da a mas que ya na sa wi l i T, da
wa rmo Ro e l i o z”). Sa tber du l i (ga da we ri l i X s.) re da qci is Ta na xma d,
qris tes sa mo se l i wi l ad xv da a ra sa qarTve l o Si mc xv reb e brae l e bs,
a ra med sa qarTve l os. a mi T ga cxad da Rv Ti s mi er sa qarTve l os ga mo rCe vis
i de a. a m i de is wa rmo So ba-ga nvi Ta re ba er Ti a ni sa xe l mwif os Ca mo ya l i be bis

²⁶ „da e ri sa ga nTa ma T, ro me l Ta juars-acues iesu, mo i Res sa mo se l i mi si da ga ni yves
o Txad na wi l ad, Ti Toe ul man e ri sa ga nman na wi l i. xo l o kua rTi i gi, ra me Tu i yo
u ke rve l, ze i T ga mo qso vi l yo v l ad, Tques u kue urTier Tas: a ra ga nvxi o T ese.
a ra med wi l -vi gdo T a mas ze da, vi sa ca i yos, ra i Ta a Res ru l os we ri l i i gi: ga ni yves
sa mo se l i Ce mi Ta vi sa ma Ti sa da kua rTsa Ce ms a ze da ga ni gdes wi l i. e ri sa ga nTa ma T
ese yves” (io an. 19: 23-24).

istoriul process ukavSirdeba da saukuneebis ganmavlobaSi sazogadoebaze mZlavr ideologiur gavlenas axdenda.

Sua saukuneebSi kvarTze pretenzias acxadebda ramdenime kaToIikuri taZari. maTgan gansakuTrebiT cnobilia germaniis q. triris qitoni, romelic werilobiT wyaroebSi moixsenieba 1191 wlidan. erT-erTi gadmocemis mixedviT, imperator konstantine didis deda, dedofali elene am qalaqidan yofila. 328 wels mas ierusalimidan wamouRia wm. kvarTi da Tavisi mSobliur qalaq tririsTvis gadaucia. aseve cnobilia safrangeTis q. arJantonis qitoni da sxv.²⁷ yvelaze didi mondomebiT ki saukuneebis ganmavlobaSi qitonis ruseTSi waRebis versia muSavdeboda. amrigad, Sesazlebelia, davaskvnaT, rom RvTis mier gamorCeulobis ideaze ambiciis mqone bevri saxelmwifo pretenzias acxadebda kvarTis kuTvnil ebaze da, Sesabamisad, misi fl obis mecnierul dasabuTebasac cdil obda.

Cemi kvlevis mizans scildeba qristes kvarTis Sesaxeb arsebuli uamravi literaturisa Tu, Sesabamisad, kvarTis adgil samyofelis Taobaze varaudebis ganxilva da mtkiceba-uaryofa. mravali mosazrebis miuxedavad, erTi ram cxadia, qristes kvarTis ama Tu im qveyanaSi dasveneba TviT am qveyanas gamorCeulsa da gansakuTrebulis xdis. Tumca kvarTis fl obis pretenziis mqone rigi qveynebis gerbze ar SeiniSneba kvarTis gamosaxuleba, is Canacvlebulia sxva motivebiT, rac sxvadasxva mizeziT SeiZleba aixsnas. magaliTad, SevisnavT, rom germaniis qalaq triris gerbSi ar Cans kvarTis motivi. masze gamosaxulia wm. petre, rogorc am qalaqis mfarveli (sur. 12). rac Seexeba safrangeTis qalaq arJantonis gerbs, mis mTavar figuras namdvilad qristes kvarTi warmoadgens (sur. 13).

mcxeTis sveticxovelis erT-erT freskaze, romelic jvarcmis scenas gamosaxavs, gansakuTrebul yuradRebas iqcevs erTi detali: kompoziciis marjvena mxares mgloviare ioanes figuris ukan moCans mamakaci, Savi wveriT, romelsac xelT upyria kvarTi. „jvarcmis” mravalsaukuniansa da

²⁷ am or qalaqSi daculi kvarTis Sesaxeb arsebuli literatura Seuswavlia m. TamaraSvils (TamaraSvili 1995: 144-148).

mravalricxovani nimuSebiT warmodgenil ikonografiaSi aseTi figura ucnobia. kvarTisaTvis wilisgdebis scena jer kidev Zvelma qristianulma xelovnebam SeimuSava da mas ancalke, anjvarcmisave kompoziciaSi, qartul ZeglebSiac vxvdebiT drodadro, magram amgvar redaacias, rogorc „svetis” freskaSi, Cven versad SevxdebiT: es redaacia qartuli teqstebiTaa nakarnaxevi: saxarebis cnobil scenaSi, romlis gamosaxvis variantebic saukuneTa manZilze damkvidrda, mxatvarma axali konkretuli elementi – wმ. ninos cxovrebis personaJi, mcxeTeli eliozi – Seitana da amiT sauflo dResaswaulis suraTi - „qartlis moqcevis” cikls daukavSira (berize 1948: X). es faqti kidev erTxel mkafiod mianisnebs qartul cnobierebaSi Seuryevlad damkvidrebul azrs, rom qristes kvarTi jvarcmis mere mcxeTel ebraels ergo. sxva „jvarcma”, romelzec eliozi iqneba gamosaxuli, dRemde ucnobia, Tumca kvarTis Tema qartul xelovnebaSi ufro adrindelia. magaliTad, ilustrirebul „davitnSi”, romelic sveticxovlis freskebtan SedarebiT 2 saukunit adre, me-15 saukunit, TariRdeba, aris „qristes samoselis gayofis scena Semdegi ganmartebebiT: marcxena arSiaze: „mas Jamsa Sina mcxeTiT mosrulni hurianica daxudes: juarcmasa uflisasa:”; zemoT – jer maTes saxarebis sityvebi: „ganiyves samoseli: Cemi maT Soris: da kuartsa zeda: ganigdes wili”, Semdeg ki „aqa wili igdes: kuartsa zeda macxovrissa: huriaTa: da eliozs: moxuda: mcxeTelsa:” (berize 1948: 161). rogorc am faqtTan dakavSirebiT Senisnavs vaxtang berize, im SemTxvevaSi ki, rodesac mxatvari tradiciul scenas ucvlelad imeorebda, mas mainc Taviseburad, qartuli istoriuli da sarwmuneobrivi realiebis gaTvaliswinebiT gadmoscemda.

domenti kaTolikosis sabeWdavze sveticxovლისა და კვარტის мотивი განპირობებული უნდა იყოს, ერთი მხრივ, კართელი საზოგადოებისა და ეკლესიის მტკიცე რწმენით, რომ კარისტეს სამოსელი mcxeTis sveticxovლის თაზარსიადacული და მეორე მხრივ, იდეოლოგიური მისწრაფებით, რატა ხაზი გასმობა qartuli saxelmwifosa და მართლმადიდებელი ეკლესიის გამორცელობას, მაT harmonიული TanamSromlobas erovnuli saxelmwifoebriobის მსენებლობა-გაZლიერების საყმეSi.

XVII saukuneSi, gansakuTrebiT, vaxtang V-is mefobamde, saqarTveloSi yvelaze mZime mdgomareobaSi swored marTImadidebeli eklesia iyo Cayenebuli. mahmadianobis miuReblobis SemTxvevaSi qarTveloba kaTolikური ან გრიგორიული ეკლესიების მრევლად უნდა გწულიყო, თუმცა სურდა, კიდევ უფრო არ გაერქვინებინა მაჰმადიანური სამყარო და სასტიკი სოციალურ-ეკონომიკური პრობებისტვის გაეზლო. მუსულმანური სახელმწიფოების მერყეობის მართლმადიდებელი ეკლესიის დევნა რამდენიმე მიზეზით იყო განპირობებული. „პირველი მიზეზი ის იყო, რომ საკრებულოს სახელმწიფოები მაჰმადიანებთან მეზობლი ურთიერთობის იყვნენ. მაჰმადიანებმა შექმნეს მოსპობის სახელმწიფო (ამის გამო მათი ეკლესია მათთვის სასიძის არარსებობა იყო), მაჰმადიანებმა შექმნეს მოსპობის სამხური სახელმწიფო (ამის გამო სამხური ეკლესია მათთვის სასიძის არარსებობა იყო), მაგრამ ვერ შექმნეს, მართალი სახელმწიფოების მოსპობა, რომლის სულსა და გულს, მამოზრახველი ჯალას მართალი ეროვნული ეკლესია წარმოადგენდა. გარდა ამისა, მათ შექმნეს როგორც მათი სამხური ეკლესიები თავიანთი ჯვარედინების სფეროში მოეცა“ (ჯაფარიძე 1999: 252).

ამრიგად, დოქტორი კათოლიკოსი საბუღავსო, ეპისკოპოსი, უპიროვნო საბუღავსო წარმოადგენდა, მაშასადამე, იგი ხაზს უსვამდა ჯვარედინის მართლმადიდებელი ეკლესიის სისრულეს კავშირს იესო ქრისტეს კვართთან. ეს კი უფლის მერყეობის იდეის არარსებობის უდავო ნიშანი იყო.

სასულიერო ლიტერატურაში და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, რომელიც კვართით, „უკრველი“ სამოსს წარმოადგენდა. მისი დანაშაულები, განოფი უფლის ქვარცმის შემდგომ არ მომხდარა. საამისო მცდელობები ყოველთვის უშედეგოდ სრულდებოდა, არაფერს ვითქვამდა იმას, რომ ამდგომი აზროვნება, ქრისტიანული მოქმედებების განხორციელება და მშვენიერება იყო მიზნული. სარწმუნოების ლიტერატურაში კვართი swored ეკლესიის ერთიანობაზე, მისი განუყოფლობაზე მანიშნებს. მართალი კათოლიკოსმა თავის საბუღავსო კვართის სიმბოლურ (საქმისა და საზოგადოებრივი კალი, რომელსაც გულითადად უფლის სამოსელი) მშვენიერების, დაუდასტურებლობის იდეაზე მანიშნა. ეს რელიგიური პლატი, რომელიც

mogvianebiT bagrationTa gerbze aSkara politikur JReradobas SeiZens, qarTl is kaTo likosTa saeklesio taxtis upiratesobazec mianiSnebs.

\$ 3. "Sekvra_gaxsnis" Zalmosileba

damenti kaTo likosis sabeWdavis Tema da kompozicia SemdgomSi safuZvlad daedo bagrationTa gerbs, romelic XVIII saukunis dasawyisSi nabeWd qarTul wignebze gamoisaxa da romlis Sesaxebac qvemoT gveqneba saubari. axla ki SevexebiT sabeWdavis warweras, romelzec gamoyenebulia frazebi maTes saxarebidan.

kesariis mxares mimavalma iesom mowafeebs hkiTxa: „ras ityviT, me vin varo?“ simon-petrem upasuxa: „Sen xar qriste, Ze cocxali RvTisa.“ amis pasuxad iesom miugo: Sen xar petre da am kldeze avaSeneb Cems eklesias da mas ver daZlevs jojoxeTis bWeni... "da migcne Sen kliteni sasufevlisa caTaÁsani; da romeli Sehkra queyanasa zeda, kru liyos igi caTa Sina; da romeli ganhÁsna queyanasa zeda, Ásni liyos igi caTa Sina.“ (maT. 16:19).

am sityvebidan iwyeba, faqtobrivad, dedamiwaze qristes eklesiis arseboba. gasaRebTa micema is RvTaebriv-mistikuri aqtia, romliTac gansakuTrebuli Zalmosileba mieniWaT saeklesio mamebs. Sedga harmonia qristesa da mis mowafeebs Soris. maT aRiares, rom igi uflis Ze iyo, xolo iesom maT rwmenaze daafuZna uzleveli eklesia da misca „Sekvrisa da gaxsnis“ Zala, romelic mxolod ufals hqonda.

wm. Oioane oqropiris ganmartebiT, iesom is ki ar Tqva, rom mamaRmerTs vTxov, raTa misgan mogeCeT es uflebao, aramed gaamJRavna RvTaebrionis niSani da Tavad misca Sekvra-gaxsnis Zalmosileba petres da danarCen mowafeebs.²⁸

²⁸ „raÁ ars ese, Tu: „migcne Sen kliteni sasufevlisa caTaisani“? ese sityuaÁ sworebasa mas TÁssa mamisa Tana gamoaCinebs. vinaÁTgan hrqua, viTarmed: „mamamn Cemman gamogicxada Sen“, aw TÁssaca auwebs Áelmwifebasa, viTarmca etyoda,

uflis mier gansakuTrebuli Zalmosilebis miniWebasasuliero
pirebisaTvis iyo saero xelisufalTagan mRvdlebisadmi mowiwebisa da
gansakuTrebuli pativiscemis erT-erTimizezi.²⁹

saxarebiseuli gasaRebebis gamosaxuleba pirvelad XIII saukuneSi
evropul saeklesio droSaze, sabeWdavsა da monetebze gamoCnda. mogvianebiT
_ papebis gerbeზე. gasaRebebis warmoSoba da simbolika dakavSirebulia
TviT eklesiis damaarsebelTan. es gasaRebebi aRniSnaven Sekvrisa da gaxsnis
RvTaebriვ Zalas, romelic mieniWa sasuliero pirebs. isini metaforulad
gamosaxaven qristes absolutur Zalmosilebas, romelic gadaeca
mociqulebs. xolo maTi meSveobiT ki _ mRvdelmTavrebs. gasaRebebis
simbolika aris heraldikური xelovnebis ubralo da interpretაციული
stilis ubadlo nimuSi. erTi gasaRebi oqrosia, meore ki _ vercxlis (sur.
14). oqros gasaRebi mianiSnebs misi Zalauflebis zecaze gavrcelebas.
vercxlis gasaRebi aRniSnavs Zalas, romelic vrceldeba miwaze. es ori

viTarmed: „mamaman mogcagulisAmisyo faÁ Cemi; da me migcne kliteni sasufevlisani,
raÁTa romeli Sehkra queyanasa zeda, krul iyos igi caTa Sina; da romeli ganhÁsna
queyanasa zeda, Ásnil iyos caTa Sina.“ Hxedava Áelmwifebasa amas? Hxedava amas
mamisa Tana? Ara hrqua, Tu: mamaman mogces, anu Tu mamasa vedro, aramed me
migcneo kliteni sasufevlisani, raÁTa romeli ganhÁsna queyanasa zeda, iyos igi
caTa Sina flobil Seslvad sasufevensa da, romeli Sehkra queyanasa zeda, iyos
igi caTa Sina daSjil da krulebasa Sina samaradisosa... rameTu aha, aRiyvanebs
gonebasa petressa da sxuaTa maT mowafetasa maRalsა mas gulisAmisyo fasa, raÁTa
cna WeSmaritisa mis Zisa RmrTisa ÁelmwifebaÁ ortა amat brZanebiTa mier, romel-
ese misca mowafesa mas, ÁelmwifebaÁ codvaTa mitevebisÁ. rameTu amas moaswavebs,
Tu: „romeli ganhÁsne queyanasa zeda“, romel-ese mxoloÁsa RmrTisa saqme ars. da
kualad, Seuryevelad dacvaÁ eklesiisaÁ brZolaTa maT Sina yovlisa soflisaTa
da aRsarebisa mis martlisa uzlevelad damtkicebaÁ, amat ortave aRTqumaTa mier
TÁsisa Áelmwifebisa gulisAmisyo faÁ mianiWa“ (wm. ioane 1998: 83).

²⁹ „mefe giorgi, odesca moisxanda sufrazed mRdelT, ucvenebda maradis axlos
Tvisa adgilsa da ubrZanebda yovelTvis mRvdelTa da mefeTa!L- KmaRali xarisxi
aris mRvdelmTavroba, - brZana mefeman TviT, - aqvs ufleba Sekrvisa da gaxsnisao.
es ufleba ar miscemia arca angelosTa da arca mTavar angelosTao. samosi maTi
disoni aris samosi mefeTa, didisa wmindisa konstantine keisrisagan mirtmeuli.
AmiTa aRiyvana episkoposi erTs da masve TvisTana samefosa pativsa; amistvis
gamigonia patrTagana, mravalTa ara uwyian, sad da riT Tavdeba ufleba maTi. ese
iyo mizezi, romel wmindata papaTa aRiars Tavi Tvisio uflad da msajulad
mefeTa da Tavad eklesiisa da moadgiled qristesa qveyanazed“ (ioseliani 1936:
197).

gasaRebi erTmaneTze gadajvaredinebuli da Sekrulia lentiT, rogorc am ori Zalis erTianobis simbolo. "gasaRebis saxelurebi qvemoT aris daSvebuli, radgan isini papis xelSia, romelic warmoadgens gristes gzavnils dedamiwaze" (heimi 1978: 30).

gadajvaredinebuli gasaRebebi kaToIikuri saeklesio heraldikuri figuraa, romelic yvela papis gerbis aucilebel elements warmoadgens. damenti kaToIikosis sabeWdavze devizis saxiT sasuliero pirebisTvis iesos mier miniWebuli „Sekvra-gaxsnis“ uflabis deklarireba saintereso paralelis safuZvels izleva. xazgasasmelia is garemoebac, rom dRemde moRweul dokumentebze aRniSnuli sabeWdavis mxolod im mxaris anabeWdebiadaculi, romelic gaxnis Zalmosilebaze miuTitebs, anu upiratesad sabWdavis is mxare gamoiyeneboda, romelzec sveticxovlis motivia gamosaxuli.

aris Tu ara gasaRebebis gamosaxulebasa da sabeWdavis warwerebs Soris aRniSnuli paraleli kaToIikuri heraldikisa da marTImadidebeli saeklesio kulturis urTierTobis Sedegi (risi damadasturebeli wyaroc ar Cans), Tu sxvadasxva eklesiis mier damoukideblad (rac savsebiT bunebrivic iqneboda) Seqmnili artefaqtebia? _ mwiri argumentebis gamo, am kiTxvaze zusti pasuxi gaWirdeba. erTi cxadia, heraldikis socialur bunebaze msjelobisas pirvel rigSi unda aRiniSnos kavSiri politikasTan. sazogadoebis socialur diferenciაციას მოსდევს იდეოლოგიის სხვადასხვაობა და ჰერალდიკაშიც თავისებურად აირეკლება ადამიანთა socialur-politikური მდგომარეობა, socialur-politikური იდეები. გერბი ავლენს თავის დამოკიდებულებას საზოგადოების შესახებ და ამ დამოკიდებულებაში გამოიხატება მისი socialური პოზიცია... "გერბს ყველა შემთხვევაში აკვს გნოეოლოგიური პოლიტიკური და მორალური ფუნქცია" (აფრიდონიძე 1997: 11). აყედან გამომდინარე, გარტველი kaToIikოსების მერ სეკვრისა და გახნის უფლები პრეზენტაცია საბეWდავზე მანიშნებს, რომ მარტიმადიბელი მრვდილმთავრები, თანაწორად kaToIიკე საეღოს მამებისა, უფლის მერ gasaRebebis გადამცემი აკტთან ერთად მინიWebული ჯალმოსილების არმსრულებლებად ტვლიან თავს. Tu გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ

დასავლური საეკლესიო გამოსახველობითი ხელოვნების დარგები გასაჩვენებელია მხოლოდ მხინდა პეტრე გამოსახება, აგრეთვე, გასაჩვენებელი ტილბა კათოლიკური საეკლესიო ჰერალდიკის მნიშვნელოვან ატრიბუტად, ხოლო მხ. პეტრეს ტაქტის მემკვიდრე მოიპოვებდა რომის მთავარეპისკოპოსი, მაშინ დომენტი კათოლიკოსი არნისული საბუღალავო ტამამდ შეიღებდა ცაივალის საკრებლოს მართლმადიდებელი ეკლესიის რელიგიურ-პოლიტიკურ განაცხადად. კრებელი ეპისკოპოსი საბუღალავო სეკრისა და გახსნის ჯალმოსილბაზე სახარების სიტყვების დაფიქსირება გვაჩვენებს იმის ფიქრის უფლებას, რომ დომენტი კათოლიკოსი ისეთივე ჯალაუფლების მქონედ ტილის ტავს საკრებლოს სახელმწიფოებრიობა და ეკლესიაში, როგორც რომის პაპი საკუთარ სამყოფოში.

გარდა იმისა, რომ დომენტი III-ის საბუღალავო ერთგვარად კრებული ეკლესიის საბუღალავო გამოიყენება სხვა კათოლიკოსების მიერ. ასევე ნიშნობილია, რომ სემდგომი დროის კათოლიკოსთა პირად საბუღალავო სვეტიცხოვლის მოტივი ცნდება. მაგ., ბესარიონ კათოლიკოსი საბუღალავო (საკ. ხელოვნების მუზეუმი, # ტფ. 21 გ), ანტონ კათოლიკოსი საბუღალავო (საკ. ხელოვნების მუზეუმი, # ტფ. 21 დ). ასეთივე სიუჟეტი არის დომენტი IV-ის საბუღალავო³⁰ (სურ. 21).

ტუ ერთმანეთის ტანმომდევრობით დავალაგებთ დომენტი III-ის საბუღალავო, დომენტი IV-ის საბუღალავო და 1709 წელს „სამოცილოსი“ დაბეჭდილი ბაგრატონთა გერბს, მათ შორის არატო სინაარსობრივ კავსირს დავინახავთ (ეს ჯალიან ტვაისი საცემია), არამედ სვეტიცხოვლის ტემის საგერბო გამოსახულებად გარდაქმნის ევოლუციურ გზასაც სევამცნებთ. კათოლიკოსი დომენტი IV-ის საბუღალავო გამოსახული გვირგვინი, კვერთხთან და ჯვართან ერთად, საგერბო კომპოზიციის პრინციპით არის აგებული. ჰერალდიკურ ფორმებთან სიახლოვეს ამჟღავნებს დომენტი IV-ის მეორე საბუღალავო, რომელზეც თავისი ფონზე მოციქულები პეტრე და პავლე არიან გამოსახულები (სურ. 15).

³⁰ ტვით მისი საბუღალავოები არ ცანს, გვაყვს მხოლოდ ანაბეჭდები. ერთი ანაბეჭდი სენახულია ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის დაცული საბუთზე (ხდ #2445). დომენტი IV-ის საბუღალავო მოგრძო სვორკუტხედის ფორმა ჰგონია წაწერილი კუტხეებით. გამოსახულება ორნამენტად არის გაფიქრებული. ჯედა წაწერილი გადმოცემს სვეტიცხოვლის დასვენებას. მარჯვნივ მხინდა ნინო დგას, მარცხნივ – ანგელოზი. სვეტის საჯირკვლიდან გადმოედინება და წურწელსი წაედინება მირონი. ჯირს დასვენებულია გალი. სვეტს თავზე ადგას გვირგვინი, რომლის მარჯვნივ სვეტიდან ამოვალა ჯვარია, ხოლო მარცხნივ – საკათოლიკოსო კვერთხი.

ამრიგად, ერთი და იმავე პირს ორი სხვადასხვა სახედის არსებობა ბუნებრივად აცნის კითხვას: რა მიზეზი შეიძლება ჰქონოდა ორი სახედის არსებობას, მითუმეტეს, რომ ამ სახედების მსოფლმხედველობრივი პლასტიკური რადიკალიზაცია განსხვავდება ერთმანეთისგან. უფრო მკაფიოდ რომ ვთქვათ, ერთ სახედს, კრისტეს კვართის მხატვრული მეტაფორის მეშვეობით, პოლიტიკურ ლეიტმოტივად გასდევს საკრთველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ტვითმყოფადობის, დამოუკიდებლობისა და გამორცეულობის იდეა, ხოლო მეორე სახედის გამოსახულება პირდაპირ მანიშნებს კათოლიკური ეკლესიის მთავართაზე რომსი. ამ მეორე სახედის კართული მეცნიერებასი ცენი ეკლესიის უმარტეს იერარქიასი, პოლიტიკური მიზნებიდან გამომდინარე, ვატიკანთან დიპლომატიური კავშირის პარალელს ხედვენ: „ეს ორი სახედი მოწმობაა იმ პოლიტიკური და დიპლომატიური სამოსელისა, რომელსაც იცვამდნენ ტვით ეკლესიის მამათავარი“ (ბარნაველი 1965: 152).

ამავე დროს, ვფიქრობ, დასაშვებია ორივე სახედის ერთ მსოფლმხედველობრივ კონტექსტში განხილვა. როგორც იტყვა, სვტიცხოვლის მოტივზე შემნილი სახედი, სეკურისა და გახსნის (ანუ გასაშვების ფრაეოლოგიური სიმბოლუკუტი) უფლების ხაზგასმით, კრთველ საეკლესიო მამათა დამოუკიდებლობისა და კათოლიკე იერარქთა ტანაშვობისასაც უშვამს ხაზს. თუ ამ ტვითტახედვით სეხედავთ დოკუმენტი IV-ის მეორე სახედს, რომელზეც ეკლესიის ფონზე გამოსახული არიან მოციქულები პეტრე და პავლე, მისი ინტერპრეტაციაც სავსებით შესაძლებელია კრთველ საეკლესიო მამათავართა სხვა ეკლესიათა მრევლი მთავრების ტანაშვობის კონტექსტში.

ორივე სახედი 1705 წლით თარიღდება. ამ დროს კართლისი უკვე მიმდინარეობს სტამბის მოწყობისთვის მოამზადებული სამუშაოები, სადაც მალე დაიბეჭდება წიგნები, რომლის ფურცლებზეც პირველად გამოცნდება ბაგრატონთა გერბი. რომელი სახედის მოტივი გამოცნდება ამ გერბზე? _ ამას მაშინდელი კართული სახელმწიფოს პოლიტიკურ-რელიგიური ორიენტაცია, საზოგადოების მსოფლმხედველობა განაპირობებს.

Tavi V. vaxtang VI-is ku l t u r u l -m s o f l m x e d v e l o b r i v i

k u r s i _ „R e r b i a n u n i S a n i“

bagrationTa gerbs pirvelad vaxtang VI-is³¹ mier TbilisSi mowyobi l stambaSi dabeWdi l wignSi vxvdebiT.

giorgi XI-m iranTan mravalwian brZolaSi Tavi damarcxebulad aRiara. man, didi Zalixmevis miuxedavad, ver gaaertiana Zlieri saxelmwifos ideis garSemo sparseT-Turqetis mier waqezebuli feodalebi. arc kavkasie l xalxTa liderebiTvis aRmoCnda giorgis mier SeTavazebuli megobroba ufro mimzidveli, vidre iranis Sahis gavlenis Zala iyo. gamouval politikur CixSi moqceuli giorgis politikis Sedegad saqartvelom Tavi ver daaRwia aTeuli wlebis ganmavlobaSi mimdinare Sina omebs, politikuri veqtoris gaurkvevloba kidev ufro aRrmavebda sazogadoebriv depresias, ekonomikuri mdgomareobis gamosworebis perspeqtivac ar Canda.

gamudmebuli politikuri da fizikuri brZolebis Sedegad daRlili giorgi XI-is mier sparseTis SahTan miaxleba, romelic axal politikur nabijad CaiTvala, ver moitanda magaliTis Zalas (rom aRaraferi vTqvaT mTeli misi moRvaweobis kraxiT damTavrebaze), magram giorgi XI-m, sparseTis Sahis karze yofnis Sedegad, moaxerxa is, rom qartlis gameblad sakuTari

³¹ vaxtang VI vaxtang V-is (Sahnavazis) SviliS levanis vaJi iyo. igi 1675 wels dabadebula. bavSvobaSi mis swavla-Rzrdis saqmes mamis biZaSVili (dedis mxridan) axalgazrda sulxan orbeliani xelmZRvanelobda. yuradRebas arc ufrosi biZa _ arcili aklebda ZmisSVilebis qaixosros, vaxtangisa da domentis ganaTlebis saqmes. arcils, politikur saqmianobas CamoSorebis Semdgomac, ruseTSi yofnias (1699-1712 ww.), ar gauwyvetia kavSiri maTTan. vaxtangi adreuli asakidan Cabmula politikuri cxovrebis oromtrialSi... 1690 wels, 15 wlis asakSi, igi biZis, giorgi XI-is, politikuri gegmebis Sesabamisad, mZevlad gagzavnes TurqebTan. adreuli asakidan arc brZolebSi monawileoba iyo mistvis ucxo. 16 wlis vaxtangi ukve meomarTa razmebs meTaurobda giorgi XI-is mxardasaWerad gamartul brZolebSi axal dabasa da TbilisTan.

1690-93 wlebsi, giorgi mefis davalebiT, vaxtangi, diplomatiuri mizniT, daRestans gaemgzavra, magram xevSi Casulma Seityo, rom daRestnis mmartveli _ Samxali yabardoSi Tavs dasxmoda ruseTisken mimaval arcils. 1695 wels, giorgis imereTSi gadasvlis kvaldakval, vaxtangmac xaragaulSi hpova TavSesafari.

Zmis Svi li, vaxtangi, daaniSnina, TviTon ki, mTe li cxovrebi ganmavlobaSi sparseTis Zal momreobis winaaRmdag mebrZolma, avRaneTSi sparsuli Zal auflebis ganmtkicebas Sealia darCenili energia. saboloo jamSi “aseTi rTuli da saxifaTo kombinaci iT iyo nayidi is politikuri wonasworoba, romelmac dasawyisi misca vaxtangis brwyinvale epoqas 1703-dan 1712 wlamde. Sinauri mSvidobisa da gareSe safrTxisgan droebiTi mosvenebis es cxra weliwadi, amave dros, vaxtangis saxelmwifoebri vi da kulturuli saqmianobis unayofieres periodad unda CaiTvalos” (SaraSiZe 1955: 16).

vaxtangma, taxtze asvlisTanave, erovnuli damoukideblobis aRdgena da gristianuli sarwmunoebis ganmtkiceba airCia sakutari politikis qvakuTxedad. centraluri xelisuflebis gaZlierebas emsaxureboda mis mier “mcveli jaris” Seqmna, romelic feodalebis separatistuli qmedebebis amlagmavi gvardiis funqcias asrulebda. mniSvelovani iyo saxelmwifo administraciuli reforma, romelic mmartvelobis dargebad dayofas iTvaliswinebda. vaxtangi cdilobda sakutari gavlenis ganmtkicebas kaxeTsa da imereTSic.

eklesiis mxardaWeris garantiis mizniT, vaxtang VI-is organizebiT, mowveuli iqna saeklesio kreba, romelmac kaTolikosad vaxtangis Zmadomenti daasaxela.

vaxtangma saxelmwifos martvis meqanizmebis samartlebrivi ZaliT ganmtkicebas didi energia Sealia. man Tavi mouyara Zvel qartuli kanonebs, saRvTo wignebSi gabneuli samartlebriv nimuSebs da, am sferoSi gamocdili, ganaTlebuli adamianebis daxmarebiT, samartlis wigni Seadgina. „vaxtang VI-is samartlis wigni Tumca mxolod qartlis samefosTvis iyo Sedgenili, magram mTel saqartveloSi iyo miRebuli. igi qartuli sakanonmdeblo Semoqmedeebis mniSvelovani Zeglia“ (javaxiSvili 1928: 117). samartlebrivi moRvaweobis Sedegia vaxtangis „dastur lamali“, romlis Seqmnitac man „martlmsajuleba da martva-gangeoba kvlav erTi erTmaneTisgan gansazRvra da saxelmwifo samartalsac isev mtkice safuZveli daudva: amieriTgan

saxelmwifo marTva-gangeobis garkveuli wesrigi iyo damyarebuli da misi ryeve da darRveva ise advili aRar iqneboda“ (javaxiSvili 1928: 79).

tyveTa gayidvis akrZalvisa da samarTlebrivi normebis dadgeniT vaxtangma xeli Seuwyo qveynis mSvidobian ganviTarebas, rac swrafad aisaxa ekonomikis winsvlazec. man gansakuTrebuli yuradReba miaqcia qarTlis soflebs. aRadgina Zveli sarwyavi sistemebi da gaiyvana axlebic. xeli Seuwyo soflebisa da dabebis dasaxlebas. daiwyo mrewelobis gamococxlebisTvisac zrunva da yovelgvari piroba Seuqmna vaWrobis ganviTarebas. vaxtangis mmartvelobisas gansakuTrebiT gaaqtiurda mSenebloba. Sendeboda samefo sasaxleebi, feodalTa cixe-simagreebi, savaWro qarvaslebi...

XVII saukuneSi dawyebulma kulturuli-literaturulma procesebma XVIII saukunis dasawyisSi mkafiod individualuri xelwera SeiZina.

erT-erTi gamorCeuli niSani, rac vaxtang VI-is epoqis kulturuli politikas axasiaTebda, siZvelisadmi gansakuTrebuli pativiscema iyo. rogorc aRiniSna, samarTlebrivi sferos mosawesrigeblad gadadgmul pirvel nabijad vaxtangis mier manamde arsebuli da bibliur teqstebSi gabneuli iuridiuli normebis moZieba unda CaiTvalos. Aamis msgavsad nebismieri axali wamowyebis winapirobad, wesad iqca arsebulis Seswavlis, Zvelis aRdgenis kvalobaze ganxorcielebuli siaxleebi.

didi Zalixmeva xmardeboda gabneul-gafantuli xel nawerebis Segrovebas, arqiteqturuli Zeglebis restavracias.

SemTxveviTi ar aris, rom swored vaxtangis dros daiwyo leqsikografiis aRmavloba. sulxan-sabas „sityvis kona“ aris, erTi mxriv, udidesi mecnieruli naSromi, meore mxriv ki, mSobliuri enis, rogorc erovnuli identifikaciisa da TviTmyofadobis ganmsazRvreli fenomenis, movla-Senarcunebis didi politikur-kulturuli aqti. “s.s. orbeliani naTlad gamoxatavs im saazrovno ganwyobas, romlis mixedviT, XVII saukune sazrdoobs im memkvidreobiT, romelic dautova momdevno saukuneebs XI-XII saukuneebma. s.s. orbeliani naTeli gamoxatulebaa imisa, rom mis dros rogorc politikuri ideologiis, ise wminda filosofiur sakiTxebSi

Segnebuli aqvs is garemoeba, rom Sewyvetili gonebrivi cxovreba kvlav unda aRorZinebuliyo Tavis mniSvelobaSi. win wasasvlelad, momavali ganviTarebisaTvis am saukunes Tavdapirvelad iZulebiT Sewyvetili ganviTarebis Zafis aRdgena dausaxavs miznad... "saqarTvelos aRdgoma", romel zecadac XVII saukunidan iwyeben laparaks, saqarTvelos klasikuri xanis aRorZinebas niSnavda" (nucubiZe 1958: 237).

am epoqasTan aris dakavSirebuli qarTuli filosofiuri azrovnebis, astronomiis, filologiis, geografiisa da saistorio mecnierebis aRorZineba. saistorio Zeglebisა da istoriis sakiTxebisadmi did interest icenda vaxtangis biZa arcili. Tavad vaxtangma gaaRmava am mimarTulebiT muSaoba da saqarTvelos warsulis damuSavebas mecnieruli safuZveli Cauyara. misi iniciativiT sagangebod Semdgarma komisiამ arsebuli saistorio Txzulebebi da wyaroebi Sekriba da saqarTvelos axali saukuneebis matianis Sevseba daiwyo. „gansakuTrebul yuradRebis Rirsia, rom vaxtangis mowveiT „swavlul kacT“ ganuzraxavT da Seudgeniat kidevac mTeli sruliadi saqarTvelos istoria da ara saqarTvelos erT-erTi kuTxis an nawilisa“ (javaxiSvili 1945: 321).

Tavad vaxtangis roli saqarTvelos istoriis SeswavlaSi mxolod organizaciuli saqmianobiT ar Semoifargleba. „piradad vaxtangma bagrationT naTesaobis („genealogiური xis“) aRweriT mniSvelovani wvili Seitana saqarTvelos istoriis sakiTxebis garkvevis saqmeSi. vaxtangis xsenebul naSroms SemdegSi angariSs uwevs da iyenebs misi Svili, didi istorikosi vaxuSti“ (SaraSiZe 1955: 42).

„vefxistyaosnis“ teqtis mecnierul kvlevasა da sastambod mozadebas didi Sroma Sealia vaxtangma. amis gamo samarTlianad iTvleba igi rustvelologiis erT-erT fuZemdeblad. SemTxveviTi ar iyo misi daintereseba rustvelis poemiT. qarTuli poeziis Sedevris mxatvruli Rirsebebis warmoceniT igi kidev erTxელ usvამდა xazs qarTuli literaturis, qarTuli azrovnebis unikalurobas.

1712 wels vaxtang VI iranSi gaiwvies qarTlis mefed dasamtkiceblad, magram mas mefobis miRebis sanacvlod mahmadianobaze moqceva mosTxoves.

vaxtangi ar apirebda sarwmunoebis Secvlas, Tumca saqarTvelos istorias mravali mefis saxeli Semounaxavs, romelTac samefo taxtis misaRebad uaruyviaT qristianoba.

vaxtangi qristianobas “principul mniSvnelobas aniWebda”, radgan samefo xelisuflebis misive gansazRvra aseTi iyo, “Tu mefes mefoba SeeZlos, qnas, Tu ara, mefobis uqneloba sjobs da xeli aiRos.” am debu lebis avtori “xels iRebda iseT mefobaze, romelSac unda Camoacalon misi qarTulobis da amdenadve namdvilobis erTi atributi _ qristianoba” (dundua 1967: 151).

iranisTvis qarTlis mefis sarwmunobrivi “erToba” iyo imis deklarireba, rom “gurjistani” iranის provincia iyo. vaxtang VI-m uari Tqva ucxo rjulis miRebaze. am gadawyvetilebas misi momxreebis nawilic ki ar iziarebda, rom aRaraferi vTqvaT qarTlis samefo taxtis maZiebelTa sxva dajgufebaze. vaxtang VI-is saxeImwifoebrivi politika qristianobaze damyarebul msofilmxedvelobas efuZneboda.

aRmosavleTis qveynebtan evropის savaWro urTierToba, romelic XVII saukunis meore naxevidan gacxovelda, amierkavkasiis saxeImwifoebs, maT Soris saqarTvelosac Seexo. evropel vaWrebs Tan mohyvebodnen kaToIikuri eklesiis misionerebic. romis wminda saydrisa da evropის samewarmeo biznesinteresebi TandaTan Zlierdeboda da qarTlis saxeImwifo mmarTvel wreSic gavlenas poulobda. XVIII saukunidan ukve Tamamad SeiZleba saubari saqarTveloSi evropuli orientaciis arsebobis Sesaxeb. am epoqaSi gamravldnen kaToIlike misionerebi saqarTveloSi. maT sakmaod guLTbilad xvdebodnen, azlevidnen Tavisufali propagandisa da vaWrobis uflebas. gansakuTrebiT mfarvelobdnen kaToIlike misionerebs vaxtang V-is memkvidreebi... “es procesi im droisaTvis imdenad mniSvnelovani yofila, rom mas SeuRwevia marTImadideblobის mesveurTa wiaRSic. mag, domenti kaToIikosi Turme imazedac Tanaxma iyo, rom papis uznaesoba ecno da romis taZrisaTvis daekra Tavi, xolo cnobili sulxan-saba orbeliani aSkarad gadavida “frangul” sarwmunoebaze. safiqrebelia, rom qarTvelebs kaToIikuri evropa iranTan sakuTari urTierTobის normalizaciisTvis

undodaT” (tuxaSvili 173: 406). qarTul istoriografiaSi sulxan-saba orbelianis, domenti kaTolikosisa da qarTveli samRvde loebis kaTolikur-reliigiuri orientaciis irgvliv samecniero debulebaTa farTo speqtria. Cemi kvlevis sferoSi aRniSnuli problema ar Tavsdeba da, aqedan gamomdinare, Tavs Sevikaveb msjelobisgan. davjerdebi mxolod mecnierTa erTi jgufis mosazrebas da mas CemTvis saintereso sakiTxTTan Sevajereb.

domenti IV (eriskacobaSi damiane levanis Ze bagrationi) ruseTidan axali dabrunebuli iyo, rodesac kaTolikosis taxtze avida. igi friad ganaTlebuli adamiani yofila da enTuziazmiT Sedgomia rogorc saqarTvelos eklesiis gaZlierebas, aseve Zmis mxardaWeras saxelmwifos ganmtkicebis saqmeSi.³²

epistolaruli dokumentebi adastureben domenti IV-is mWidro kavSirebze romis eklesiasTan.³³ m. TamaraSvilis mier gamoqveynebuli

³² domenti IV niWieri organizatori aRmoCnda. 1707 wels iranSi SahTan vizitisa moaxerxa, daemtkicebina sakaTolikoso mamulebi, maT Soris, kaxeTis xelisufalta mier imJamad misakuTrebuli sakaTolikoso kaxuri samfloboebic. 1712-14 wlebSi aqtiurad uWerda Mmxars iranSi myof vaxtang VI-is gamefebas. Tavdac scada samefo taxtis dakaveba, magram ver miaRwia mizans. Tbilisis gameblis aliyulixanis mier sakaTolikoso taxts CamoSorebulma domentim, osmalebis daxmarebiT, kvlav moipova kaTolikosoba. 1725 wels igi osmaletis sulTanma stambulSi gaiwvia, sadac daapatimres rogorc osmaTa batonobis mowinaaRmdege da stambulSi maxloblad kunzulze gadaasaxles. Aqman 1736 wlis bolomde dahyo. didi amagi dasdo domenti IV-m qarTul kulturas. misi literaturul-mwignobruli moRvaweobis Sedegad, erTad Seikriba qarTvel saero da sasuliero moRvaweTa cxovreba-wamebis aRwerilobani da Sedga qarTuli hagiografiuli krebuli; saeklesio praqtikisaTvis domenti kaTolikosma gadaawerina paraklitoni da asketikoni, berZnulidan aTargmnina kurTxevani da 1719 w. sakuTari xarjiT daabeWdina TbilisSi. Seadgenina sadResaswulos axali redaqla. gadasaxlebaSi yofnisas Sekriba ilarion qarTvelisa da sxvaTaAsagaloblebi, gadaawerina saeklesio mamaTa Txzulebebis meore nawili. Ddomenti IV sakuTari xarjebSac ki ar iSurebda sveticxovlis, anCisxatis, metexisa da sxva eklesiebis SekeTebaganaxlebisTvis.

³³ niSandoblivia, rom qarTul istoriografiaSi ganvrcobilia samecniero azri, rom qarTveli samRvde loebis kavSirebi vatikanTan ganpirobebuli iyo saqarTvelo-dasavleT evropis kulturuli urTierTobebiT, anu saqarTvelos swrafviT dasavluri kulturis asaTviseblad (ix.: q. pavliaSvilis monografiebi: "kaTolikuri eklesia da saqarTvelo (XVII s.)", Tb., 1987 w. da "karmelitebis qronika saqarTveloze (XVI-XVIII ss.)", Tb., 1990 w.

propagandis werilidan cxadi xdeba domentis kaTo likuri religiisadmi diplomatiur-loialuri damokidebulebis Sesaxeb.³⁴

vaxtangis mier arCeuli axali politikuri kursi sablood mainc damarcxda. evropasi gagzavnilma sulxan-saba orbelianma ver daarwmuna evropeli monarqebi, rom Rirda maT mier iranisa Sahis pirispir darCenili patara saqarTvelos mefis dacva, romelic samagierod Tundac mTeli qveynis gakaTo likebas SeZlebda. “evropis didi saxelmwifoebis sagareo politika angariSianobaze iyo damyarebuli da, bunebrivia, rom parizSi Soreuli qristiani mefis bedi sruliadac ar awuxebdaT. maSin safrangeTis mTavrobas aRmosavleTSi umTavresad iranisa da Turqetis bazrebi ainteresebda” (gabaSvili 1954: 125).

mogvianebiT, 1716 wels vaxtangi izulebuli gaxda, mahmadianoba mieRo... magram misi moRvaweoba mainc darCa, rogorc saqarTvelos TviTmyofadobis, marTImadideblobisaTvis brZolis magaliTi.

mkvlevarTa nawili Tvlis, rom damenti kaTo likosis ori sabeWdavis arseboba kidev erTi mkafio magaliTia misi politikur-kulturuli orientaciisa, Tumca am mosazrebis paralelurad ismis kiTxva: xomar aris meore sabeWdavis (wm. petres taZris fonze petre da pavle mociqulebis gamosaxulebiT) arsebobis faqti dasavleT evropul da qartul kulturaTa Sexebisa da, kaTo likuri saeklesio heraldikis gavleniT, qartul

³⁴ “paps didad satno eyo Tqveni didebulebis wigni, romliTac acxadebT Tqvens did wadils kaTo like sarwmunoebis aRsarebisaTvis, agreTve romis saydrisadmi Tqvens morCilebas da pativiscemas, rais gamo matma uwmidesobam didad aqo eg Tqveni survili da mowadineba da mastanve Tavisi mamobravis siyvaruliT da keTilmnebelobiT SegagulianeBT, raTa mtkiced iqonioT eg Tqveni saqebeli wadili da momzadebulad da gunebrivad xeli moaweroT kaTo like sarwmunoebis simbolos, romelsac am weriltanve gaaxleBT; amnairad yovelis Sectomilebis mxriv uSiSrad iqmnebiT da morwmunebiT SeudgebiT moZRvrebis samociqulo saydrisas, romelic aris pirveli kaTedra da yovelTa eklesiaTa deda da moZRvari. ara marto Tqven SeudgebiT mtkiced da Seuryevlad am moZRvrebis, aramed, vitarca moitxovs mwymsebrivi movaleoba, sxvebsac aswavliT yvelanairis saSualebiT, raodnatac SesaZlo aris” (TamaraSvili 1995: 430). aqve unda aRiniSnos, rom m. TamaraSvilis naSromebi, bunebrivia, tendenciurobas moklebuli ver iqneba da arc sakiTxis irgvli arsebuli literaturis cal saxad gaaSuqebaa gasakviri.

sinამდვილესი კლასიკური გერბსმოქმედების პრინციპებთან მიახლოების მოძებნა? ამ კითხვას და მის დადებით პასუხს არსებობის უფლება ნამდვილად აქვს.

ზნელი გამოსაცნობი არ იქნება, თუ რომელი საბედის მოტივი დაედებოდა საფუძვლად გერბს, რომელიც ვახტანგ VI-ის მეთვალყურეობით, კონსულტაციითა თუ უსualო მონაწილეობით შეიქმნა საკრთველოსი პირველი საბედის ვიგნებთან ერთად. ვახტანგის ვაჟის, ვახუშტი ბაგრატიონის, ცნობილ ატლასებზე წარმოდგება უკვე ზრდილი საკრთველოს გერბები, „ზრდილი ანუ ნიშანი“, როგორც ავტორი უთვლებს, რომლებიც ჯერ კიდევ სორსარიან ევროპული ჰერალდიკური ნამუშევრებისგან თავისი გულბრვილი შესრულების მანერის გამო, თუმცა, შემატურ-იდეოლოგიური თავისაზრისით, ისტორიული და ტრადიციული რელიგიური სიწმინდით, აგრეთვე ვახტანგის მოწვევების მტკიცებულებების ფიქსაციის კურსს, რომლის პირველი „ჰერალდიკური დეკლარაცია“ იყო მისივე უსualო ხელმოწერის მიერ მომზადებული კრთული სტამბის ვიგნზე გამოსახული გერბი.

საკრთველოსი ჰერალდიკის განვითარება შემტყვევით არ უნდა იყოს ვახტანგის მემკვიდრის ეპოქასთან დაკავშირებული. გერბსმოქმედება ხომ მკვეთრად ევროპული კულტურული ფენომენია, მისი კრთული რეალობისი გადმოტანა კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმდროინდელი სახელმწიფოებრივი კურსის მიმართულებას დასავლური ფაშისობისაკენ.

Tavi VI. anTimoZ iverie li da qarTuli heraldika

\$ 1. rumine li saeklesio mama saqarTvelodan

mmarTvelobis pirvelive dReebidan vaxtang VI-isTvis marTImadidebeli eklesiis gaZlierebisTvis zrunva umniSvnelovanes saxelmwifoebriv saqmed iqca. saeklesio sakiTxebis mowesrigebaze fiqri, arsebuli problemebis gadaWraSi aqtiuri monawileobis miReba vaxtangis saqmianobis mniSvnelovani mimarTuleba iyo. am TvalsazrisiT rigiT pirvel problemad sasuliero xasiaTis literaturis, wignebis naklulovneba ikveTeboda. saeklesio nabeWdi produqciis gamravleba-gavrceleba gadaudebel amocanad idga. „stambis pirdapiri daniSnuleba saeklesio wignebis sworad da Seucdomlad beWdva da gavrceleba iyo; amiT unda bolo moReboda sasuliero teqstebisa da mRvdeIm saxurebis wesebis damaxinjebas; unda aRkveTiliyo yovelgvari TviTnebobda, romelic axasiaTebda sxvadasxvagvarad gadaweril teqstebs... garda teqstebis sisworiT beWdvisa, stambis SemoReba meore mizansac isaxavda _ saWiros wignebis ricxvis swrafad gamravlebas“ (SaraSiZe 1955: 71).

qarTulad wignebi pirvelad 1629 wels italiaSi, q. romSi daibeWda. esenia qarTul-italiuri leqsikoni da qarTული anბანი, რომელსაც ლოცვებიც აქლავს თან. ამ wignebis dastambvis mizანი saqarTveloSi momavalikaTolike misionerebisTvis qarTული enის codnaSi daxmarebis gaweვა iyo. პირელი stambური wignebis momzadeბაSi აqტიურად monawileobდა ნიკიფორე ირბაქი (ნიკოლოზ ცოლოყვილი).

TbilisSi dabeWdili qarTul wignebs qronologiურად რამდენიმე wლიT moskovSi arcილის მier dastambული „fსალმუნიკ“ (1705 w.) uswrebs. sakuTriv saqarTveloSi stambის მოყობა vaxtang VI-მ მოაქერხა. სხვა მრავალი saxelmwifoebriv-კულტურული მემკვიდრეობათა Soris, რომელიც vaxtangმა და მისმა epოqამ დაგვიტოვა, erT-erტი გამორცეულია saqarTvelSi დაარსებული stამბა და აq dabeWდილი wigneბი.

ამ უდიდესი კულტურული საqმის განსაქორციელებლად vaxtang VI ბეძმა evროპაSi moRvawe qarTvelს anTimoZ iverილს დააკავსირა.

anTimoz iverielis mravalmxrivi moRvaweoba, misi elvare talanti, mravali mkvlevris yuradRebas iqcevs. misi saeklesio Rvawli da cxovrebi seu li magaliTi kacis mier RvTisa da sazogado valis aRsrulebis gamorCeuli nimuSia. anTimozis cxovrebis gza samSobl owarTmeuli adamiანis mier samSobl os Ziebis, samSobl oSi fizikurad verdabrunebis miuxedavad, namdvili patriotizmis, sxva qveynebis, sxva erTaTvis sikeTis motanis, moyvასი siyvarulis naTeli paradigmaa gansakuTrebiT dRes - globalizაციის niSniT dadaRu l da kul turaTa urTierobis Sesaxeb uSnod gagebu l-gaazrebu l TeoriaTa Tu politikur mimdinareobaTa oromtrialSi.

anTimoz iverიელი იყო erT-erTi TvalsaCino pirovneba marTImadidebel samyaroSi da gamorCeulad tragikული bedis qarTveli, რომელიმე Tavis Tavze gamoscada tyეობის simZime და სიცოცხლე მოვამებრivad daamTavრა. იგი მე-17 საუკუნის Sua xანეbsი (გ. leonizis azრიT, 1650 wელს) დაბადებულია, „rogorc მისი anderZidan Cანს, anTimis mSoblebs mariam და ivანე რქმევიაT“ (leoniZe 1951). osma lebs 1666 wელს saqarTvelodan გაუტაციაT anTimოzi, რომელიც tyეობიდან stambulSi იერუსალიმის patriarchs neqtarioss (1660-1669 ww.) გამოუხსნია.

neqtariosი მალე patriarchმა dosiTeosმა Secvalა. dosiTeოსი უარესად განაTლებული მოRვawe იყო. cnობილია მის მერ Seqmnili Tormettomeული „ierusalimis patriarchTa istorია“ (daibeWda buqarestSi 1715 w.). dosiTeოსის mზრუნველობiT, anTimozმა კარგი განაTლება მიიRo, Seiswavლა რამდენიმე evropული და aRmosavlური enა (kurdRelaSvili 1959: 25).

1698 w. ungreT-vლaxeTis mTavარმა patriarchs sTxოვა, რომ მისTvis stამბის მცოდნე პირი გაეგზავნა rumineTSi საგამომცემლო საკმის გასავიტარებლად. patriarchმა dosiTeosმა anTimოzs დააკისრა ეს მისია (roleri 1950: 184).

vლaxeTis mTavარ კონსტანტინე brinkovianus მიwვეviT Casulma anTimოzმა მTელი Tავისი მოRვaweoba rumineTის erovნული კულტურის განვითარებას მიუZRვნა.

1705 w. ruminelebმა იგი რიმნის episkopოსად გამოარCიეს, ხოლო 1708 w. იანვარSi mTavარ კონსტანტინე brinkovianus მერ აყვანილ იქნა ungreT-

vlaxeTis mitropolitis xarixSi da "1716 wlamde xelmZRvanel obda
rumineTis martImadidebel eklesias" (piko 1886: 513).

didi imperiebis garemocvaSi moqceuli patara rumineTi Seupovrad
cdil obda TviTmyofadobis SenarCunebas. anTimozi iverieli aqtiurad
ibrZoda rumineTis saxelmwifosa da rumineTis eklesiis
damoukideblobisaTvis. mogvianebiT mas, antiosmaluri orientaciis gamo,
uTanxmoebac mouvida rumineTis mTavar konstantine brinkovianusTanac ki _
Turqebma brinkovianus anTimozis dasja mostxoves, magram mTavarma
bolomde ver gaimeta warsuliSi misi TanamebrZoli daver gabeda rumine
li xalxis winase uddesi damsaxurebis mqone mitropolitisTvis xarixis
ayra. samagierod, brinkovianus Semcvlelma osmalTa politikis
gantarebelma mTavarma mavrokordatma anTimoz iveriels dilegSi Casmis
win sakuTari xeliT moxada mitropolitis mitra da samudamo eqsoria
muisaja sinas mTaze, wm. ekaterines monasterSi. mowamebrivad aResrula
anTimozis: sinas mTisken mimavali Tanmxlebmia ianicarebmia gzaSi veragulad
mokles da misi gvami mdinareSi gadaagdes (martImadidebluri 2001: 489).
rumineTis eklesiam anTimoz iverieli 1992 wels wmindanad Seracxa.

anTimoz iverielis mier daarsebul stambesi (buqarestSi, snagovis
monasterSi, rimnikSi, tirgovisteSi), misive xelmZRvanelobiT, ruminul,
berZnul, slavur, arabul enebze ibewdeboda wignebi. man rumineTSi
ruminul enaze RvTismsaxureba daamkvidra, Targmna da Tavadve Seqmna
ramdenime originaluri Txzuleba. „ungro-vlaxeTisa da balkaneTis
slavianebs slavuri gramatika dauwera da daubeWda qartvelma, anTimma, jer
kidev 1697 wels" (leoniZe 1951). anTimoz iverieli miniaturebiT Tavadve
amkobda mis mier gamocemul wignebs, sakuTari xeliT moacuqurtma
buqarestSi agebuli monastris kari da sarkmlebi. anTimozis mier
daarsebul stambesi 64 wigni daibeWda. misi moRvaweobis dros rumineTi
kulturuL-saganmanaTleblo centrad iqca, romelic mezobel qveynebs
sxvadasxva enaze gamocemuli wignebiT amaragebda.

anTimoZ iverieli gulisxmierad moekida vaxtang VI-is Txovnas TbilisSi qarTuli stambis mowyobis Sesaxeb da saqarTveloSi Tavisi mowafe vlaxeli mixail iStvanoviCi gamogzavna.

TbilisSi stamba 1708-1709 wlebSi moewyo. stambisTvis mefis sasaxleTan specialuri „saxlebi” aages anCisxatisa da sionis tazrebs Soris (SarSiZe 1955: 94). 1709 w. am stambaSi daibeWda pirveli sami qarTuli wigni „saxareba”, „daviTni”, „samociqu lo”. vaxtang VI-m saxarebis erTi cali rumineTSi anTimoZ iveriels gaugzavna, romelmac igi oqros ydaSi Casva da vlaxeTis mmartvel konstantine brinkovianus miarTva (leoniZe 1951).

mixail iStvanoviCi, rumineTSi cnobili mestambe, warmoSobiT transilvaniidan, ardiAliidan, yofila (stefane, ungrulad iStvani, slavuri dabo loebiT _ iStvanoviCi, iStvanis anu stefanes Zes niSnavs). transilvaniidan igi vlaxeTSi Camosula, sadac ipodiakvnad ukurTxebiaT (gvinciZe 1973: 168). varaudoben, rom iStvanoviCi stambis xelovnebas buqarestSi, im stambaSi daeufila, sadac anTimoZ iverielma 1691 wels Tavisi pirveli wigni dabeWda. aqedan moyolebuli misi saqmianoba anTimoZ iveriels daukavSirda. am urTierTobis sityvieri gamoxatulebaa me-18 saukunis dasawyisSi rumineTSi iStvanoviCis dabeWdili „locvanis” winasityvaoba. igi dambeWdavma anTimoZ iveriels miuZRvna da masSi didi siyvarulita da mowiwebiT aris moTxrobili warsuli cxovreba anTimoZisa, romelic monad gayidul bibliuriosebs Seadara avtorma.

anTimoZma 1694 wels, buqarestidan snagovSi stambis dasaarseblad gadasvlisas, Tan waiyvana mixail iStvanoviCi. am stambaSi pirveli wigni swored mixailma dabeWda.

1698 wels iStvanoviCi, konstantine brinkovianus sagangebo davalebiT, transilvaniaSi wavida. mas iq saganmanaTleblo misiasTan erTad martlmadideblur-misioneruli mizanic hqonda – transilvania mudam iyo religiuri dapirispirebis mxare. iq man 1699 wels ruminul enaze gamosca „anbanis wigni” da „saxareba”.

1706 wels mixail iStvanoviCma, anTimoZ iverieITan erTad, rimnikis stambaSi dabeWda xuTi wigni. am gamocemebSi miTiTebulia, rom isini dabeWdilia ipodiakon mixail iStvanoviCis mier (rumineTis 1956: 732).

varaudoben, rom mixailma 1707 welsac dabeWda wigni rimnikis stambaSi. magram 1708 wlidan, rodesac anTimoZma, ungret-vlaxeTis mitropolitad kurTxewis gamo, datova rimniki, tirgoveStes rezidenciaSi gadavida da iqac daaarsa stamba, mixail iStvanoviCis saxeli aRar SemoInaxa rumineTSi gamocemuIma wignebma Tu sxva istoriuIma wyaroebma. amieridan mixaili Tavisi maswavleblis samSoblloSi, saqarTvelloSi, Caudga stambis daarsebisa da wignis beWdvis saqmes.

\$ 2. anTimoZ iverieIIs heraldikuri memkvidreoba

heraldika anTimoZ iverieIIs moRvaweobis erT-erT uaRresad saintereso sferos warmoadgens. mis mier dabeWdil wignebze gamosaxuli saxelmwifo Tu mis mierve Seqmnil rumineTis mxareebis gerbebi heraldikuri xelovnebis ubadlo nimuSebad iTvleba.

anTimoZis, rogorc heraldikos-genealogis, Semoqmedebis umniSvnelovanesi nawarmoebia „Zveli da axali aRTqmis saxeebi“, igive „ieso qristes sagvareulo nusxa, anu genealogiuri xe“, romelic kieveis nacionalur biblioTekaSi, xelnawerTa ganyofilebaSi inaxeba. es naSromi man 1709 wels vlaxeTis mTavars miuZRvna. es aris bibliis ilustrirebuli istoria, romelic Seicavs 505 medalionSi Casmul portrets. portretebze gamosaxulia bibliuri personaJebi. feradi xazebi erTmaneTTan akavSirebs medalionebs da qmnis „genealogiur xes“. albomi 22 furclisgan Sedgeba, xelnaweris meore gverdze gamosaxulia anTimoZis xelit Sesrulebuli saxelmwifo gerbi da Tvrametstrofiani leqsi, romlebic Semkulia stilizebuli yvavilebis ornamentebiT. gerbze gamosaxulia frTebgaSili arwivi, romelsac niskartiT uWiravs jvari, xolo aqet-iqit oqrosferi mze da mTvarea, _ es vlaxeTis saxelmwifo gerbia, romelsac anTimozi xSirad

gamosaxavda wignebe. naSromSi aRniSnu lia, rom misi avtoria ungreT-
vlaxeTis mitropoliTi anTim iverianu.

anTimoz iverielis, rogorc mxatvrisa da heraldikosis, umniSvnelovanes
namuSevars warmoadgens misive gerbi (sur. 16). am uaRresad daxvewili
gemovnebiTa da didi ostatobiT Sesrulebuli nawarmoebis Sesaxeb rusul
internet-gverdze 2004 wlis ivniSi gamoqveynda v. medvedevis statia
(medvedevi 2004 a). rogorc avtori aRniSnavs, es gerbi mistvis rumine l
ko legas profesor d. Cernovidianus miuwodebia.

anTimoz iverielis gerbis Sesaxeb werda 2001 wels l. TaqTaqiSvili, oRond
mas beWeds uwodebda (TaqTaqTiSvili 2001). rogorc Cans, l. TaqTaqiSvili
ma ar icoda, rom am gerbis Sesaxeb werdnen S. kvasxvaZe (kvasxvaZe 1952),
f. jinjixaSvili (jinjixaSvili 1967) da o. gvinCizec (gvinCize 1973). Tumca
samive mkvlevari am nawarmoebs giorgi leonizis mier Camotanili Sav-TeTri
fotos mixedvit icnobdnen. arc erT matgans gerbis gamosaxuleba ar gamoqveynebia.

rogorc S. kvasxvaZe wers wignSi „vaxtang VI stambis wigni“, anTimoz
iverielis gerbi mas unaxavs g. leonizis koleqciaSi dacul fotoze. samwuxarod,
Cven ver mivakvliet am koleqcias da Sesabamisad _ verc fotos. S. kvasxvaZe
informaciis uqonlobis gamo ver gaarkvia, ratom hqonda fotos aseTi minaweri:
„Снимок с 2 стр. Собственоручной рукописи А. Ивериели, написаной в 1713 г.
представляющий герб А. Ивериели и подним стих о улитке – герб А.И. –
рукопись под ном. 3342 в библ. Акад. руминской народной республ.18. ase
gamodis, TiTqos foto gadaRebuli iyos xel naweri da ara nabeWdi wignidan“
(kvasxvaZe 152: 210), - werda kvasxvaZe. sinamdvi leSi es dokumenti
martlac xel naweria, romelic rumineTis akademiis bibliotekis fondSi
inaxebe (#3342). igi warmoadgens „anTimis monastris tipikons“, romelic
jer kidev 1956 wels gamoqveynda rumineTSi anTimoz iverielis gardacvalebidan
240 wlisTavisadmi miZRvni l JurnalSi (rumineTi 1956). mogvianebiTac
qveyndeboda rumineTSi es gerbi, rogorc heraldikur (qemovedianu 1977:
CXIV), aseve istoriul gamocmebSi (vulpe 2000: 70), Tumca saqarTveloSi

სრული სახით არ დასტავდება (მისი პირველი ფერადი ილუსტრაცია იხ. ზ. გაიპარასვილი, „ანტიმოზივერიელის გერბი“, თბ., 2005 წ.) (სურ. 17). „ტიპიკონი“ სეძგება სატაურისგან, სესავლისგან, ოცდათოვრეთი ზირითადი და ერთი დამატებითი ტავისგან, რომლებსაც საუბარია სამონასტრო ცხოვრების ყველა დეტალზე. ხელნაწერი, რომელიც 1713 წლით თარიღდება (გინჯიასვილი 1967: 59), ცაშულია ტყავის ყდასი. ყდა სეშულია ოვროთი გამოყვანილი ცუკურტმებითა და გეომეტრიული მოტივებით.

გერბი სასულიერო პირს ანტიმოზივერიელს ეკუთვნის. ოცნ უკვე ვთქვით, რომ საეკლესიო ჰერალდიკას საფუძვლად არც რაინდთა ტურნირები და არც გვაროსნული ლაშკრობები არ უდევს. ეკლესიამ, როგორც სასაუკუნეების ფეოდალურმა ინსტიტუტმა, გერბების გამოყენება პრაქტიკული მიზნებისთვის, ანუ საეკლესიო კონების საკუთრების იდენტიფიკაციისა და მასზე უფლების დემონსტრაციისთვის, — დაიწყო, საერო ფეოდალების გამოცდილების გატვალისწინებით.

მაგრამ როგორი უნდა ყოფილიყო საეკლესიო გერბი? რა ემბლემები უნდა დაემსვენებინა ჰერალდიკური ფარი? თუკი ცვეულებრივად, საერო ჰერალდიკასი მუზარადი მანიშნებდა, რომ მისი პატრონი მეომარი იყო, გვირგვინი მას როგორც დიდგვაროვანს, ისე უარმოდგენდა, — საეკლესიო ჰერალდიკასი არც მუზარადი და არც გვირგვინი არ შეეფერებოდა მრვდილსა და პრელატის ლიტურგიული იერს. ამ ტვალსაზრისით ყველაზე მისაჩვენებელი იქნა მიტრა, რომლის გამოყენება ეპისკოპოსების კვალობაზე სხვა პრელატებმაც დაიწყეს.

უზველესი გერბები, რომელთაც ლიტურგიკული ინსიგნიები აქლავს, სემოგვინაქა მათე პარიზელის (1195-1259 წწ.), კლუნის ბერის, ჰერალდიკური ილუსტრაციებით სეშულია ინგლისურმა კრონიკებმა. მანუსკრიპტის მარგინალებზე ცართული გერბებზე გამოსახულია მიტრა, როგორც ეპარქიის მრვდელმთავრების ნიშანი, გვარი და პაპის კონუსიზებური კუდი, პაპის „პავილიონი“ (საერთოდ ეს ნიშანი საეკლესიო ჰერალდიკასი ისვიატად გამოიყენება). მათე პარიზელისთვის უცნობია კარდინალის ფართო ფრთხიანი კუდი (ე.წ. სლაპა), — ეს ნიშანი მოგვიანებით ცნდება ჰერალდიკასი. მასასადამე, პირველი საეკლესიო გერბები მე-13 საუკუნიდან ცნდება ევროპასი.

iseve, rogorc sasuliero pirebs portretebze gamosaxavdnen saeklesio wodebebis aRmniSvneli insigniebiT, maTi gerbebic – maTive simboluri portretebi – Semkuli iyo aseTive wodebis niSnebiT.

episkoposTaTvis insignia imTaviTve, xarixis boZebisTanave, gansazRvrulia, sxvebs ki sagangebod eniWebat da es garkveul privilegiebs niSnavs. privilegiebis micema kaTolikur eklesiaSi mxolod papis xelisuflebis prerogativaa, Tumca saukuneebis ganmavlobaSi, ganmasxvavebeli niSnebisa da privilegiebis gamoyeneba usistemod, ganusazRvrelad gafarTovda da xSirad papebis Rirsebis Semlaxavi formac miiRo. am ganukiTxaobis aRsakveTad papma pius X-m (1903-1914 ww.) miiRo kanoni „Motu proprio, inter multiplices curas” (laTinuridan: sakuTari iniciativiT, anu kardinalebTan SeuTanxmeblad, Cems mrevlze mravalnairi mZrunvelobiT aRvsiLi.), romelic kaTolikur saeklesio heraldikaSi yvelaze mniSvnelovani kanonia (marTlmadidebeli eklesia aseT kanonmdeblobas ar icnobs), romlis mixedviT gansazRvrulia, rom episkoposze dabali wodebis mqone prelatebs, romlebic „Motu proprio”-Si ar arian CamoTvliilni, ganmasxvavebeli heraldikuri niSnebis gamoyenebis ufleba ar aqvT (heimi 1978: 45).

saeklesio heraldika moicavs: religiuri gaertianebebis an organizaciebis gerbebs, agreTve, saeklesio xarixis, rangis an Tanamdebobis insigniebs da zogadi heraldikis im simbolebs, terminebsa da formebs, romelTac saeklesio warmoSoba, gamoyeneba an xasiaTi aqvT. rogorc gliptikuri masala adasturebs, heraldikis ganvitarebis istoriis pirveli etapis (XII-XV ss.) dasawyisSive, XII saukuneSi, zogierTi monastris winamZRoLi da episkoposi sabeWdavebze gerbs gamosaxavda. gerbis Semadgeneli nawilebisa da gerbis mflobelis saeklesio rangis urTerTdamokidebulეbaSi TvalnaTlad ikitxeba saeklesio aRkazmulobis elementebi.

anTimoZ iveriელის moRvaweobis periodSi dasavleT evropis qveynebsi sagerbo wes-Cveulebebi ukve farTod gamoiyeneboda rogorc saero, aseve

saeklesio fenaSi. heraldikis ganvitarebis meoTxe periodi, egreTwodebuli dekadansi, romlisTvisac damaxasiaTebelia gerbebis gadaWarbebuli detalizacia, merkantilizmis zegavlana, blazonirebis daxvewa, XVI-XVIII saukuneebs moicavs (mesia 1990: 27). am epoqaSi aRmosavleTis qristianuli samyaroSi jer kidev XV saukuneSi, osmaTa Semosevebis Sedegad, Seferxebuli heraldika axla iwyebda ganvitarebas. „bizantiuri memkvidreobis mqone martImadidebeli erebi TandaTan iTvisebdnen heraldikis safuZvebs, am droisTvis damaxasiaTebelia dasavluri sagerbo xelovnebis zedapiruli, gulubryvili mimbaZveloba” (medvedevi 2004 a). am konteqstis gaTvaliswinebiT, miT ufro sainteresoa anTimozi iveriელის gerbi, rogorc ostaturad Sesrulebuli nawarmoebi.

adreul periodSi saeklesio heraldikaSi sabrZolo aRWurvilobasTan dakavSirebuli attributebi an ar gamoiyeneboda, an xdeboda misi stilizeba. gerbis umTavresi nawili, rogorc araerTxel iTqva, safuZveli aris fari. igi, Tavisi warmoSobiTac, sabrZolo instrumentidan modis da, garegnuladac, mis formas imeorebs. sasuliero pirebi ki, Tavisi mSvidobismoyvare bunebidan gamomdinare, xSirad fars ovaluri dafiT anacvlebdnen (arko 1993: 5). anTimozis gerbis fari swored amgvar stilizebul dafas warmoadgens.

anTimoz iverიელის gerbi siuJeturia, fari martivia, ara aris gayofili nawilebad, masze mxolod erTi velia. velze moTavsebulia ori figura, romlebsac erTmaneTTan fabula akavSirebs. gerbis farze gamosaxulia lokokina, romelic miwidan varskvlavis brwyinvalebis Sesaxvedrad miivevs.

anTimozis gerbi Sedgenilia ara franguli, aramed polonuri heraldikuri sistemis mixedviT, anu gerbis figurebi ar asaxaven jvarosnul laSqrobebsa Tu raindul turnirebsa da brZolebSi miRweul warmatebebs (Iakieri 1990: 113), Tumca isic Zalian saTuoa, rom, rogorc polonuri sistemisTvis aris damaxasiaTebeli, mis avtors memkvidreoba hqonoda gasaTvaliswinebeli.

gerbis fari ufro germanulis hgavs da epoqis Sesatyvisad aris stilizebuli. fari wiTelia. sayovelTaod aRiarebuli Svidi feris

(vercxli, oqro, wiTeli, laJvardi, mwvane, mewamuli, Savi) garda, dasavleT-evropuli (ZiriTadad inglisurSi) heraldikaSi, 1600 wlidan moyolebuli, xandaxan sxva fersac iyenebdnen. ruminuli heraldikis palitra, ZiriTad ferebTan erTad, damatebiT narinjisfersac icnobs (dogaru 1994: 1). arsebobs heraldikur ferTa qrestomatiuli ganmartebebi, magram Tu arაა nobili, rom gerbis Seqmnisas misma avtorma ama Tu im fers ra simboluri datvirTva mianiWa, mogvianebiT blazonirebisas xSirad misi wakiTxva mxolod subieqtur interpretirebad rCeba. v.s. veidis ganmartebiT (veidi 1898), wiTeli mxedruli mamacobisa da didsulovnebis simboloa, magram axla Znelia imis Tqma, aniWebda Tu ara anTimoZ iveriელი faris fers heraldikur-simbolur datvirTvas, Tu ufro esTetikuri efeqtis miRwevasurda. kontrastis teqniki gamoyenebiT mxatvarma konturiT Sesrulebuli lokokinas mwaxe foni Seuqmna da niJaris vercxlisferi mqrqali bzinwareba gamokveTa. wiTelsa da miwis mwvane Tbil tonebs vercxlisferi civi toni daupirispira da aqcenti kompoziciis Sveuli RerZze gaakeTa. pirobiTobis xerxis gamoyenebiT, vertikalurad aRmarTuli lokokinis figuris meSveobiT, yuradReba varskv lavisken gadaitana.

rogorc Cans, anTimoZ iverიელი Tavis SemoqmedebaSi, mis mier ruminuli ferweraSi Semotanili wylis SroSanebis farTod gaSlili foTlebis ornamentTan (niSandoblivia, rom es ornamentი qarTული xelovnebisatvisac tradiciulia) erTad, xSirad iyenebs faunis saxeobaTa gamomsaxvelobiT formebs. nobilia mis miniaturebSi medalionebis formis gerbebi, romელთა emblemad cxovelebi და frinvelebia (futkari, arwivi, cxvari...) gamoyenebulი. esaa rumineTis regionebs gerbebi (dogaru 1994: X-XI) (sur: 18, 19, 20).

heraldikaSi gvxdება niJaris ori tipi: ufro gavrcelebulia zRvis niJara, romელიც, v.s. veidis Tanaxmad, xangrZლivi mogzaurobis an Soreული qveynebis zRviT dalaSqvris, mniSvnelovani samxedro-sazRvao flotis sardalTa, an diad gamarjvebaTa mompoveblebis emblemaa. es figura xSirad gamoiyeneba და იგი, amave avtoris mixedviT, Tavdapirvelad imat gerbze gamoisaxebeda, vinc qristianული siwminde, wm. iakob kompostielის saflavi

მოილოცა ესპანეთში, ხოლო მოგვიანებით სორს მოსალოცად ან ივაროსნული ასკრობაში წასვლის სიმბოლოდ იყა (ვედი 1898). უფრო ისვიათად იქმნებოდა ხმელეთის ნიშანად ანუ ლოკოკინა (დანი 1992: 439). ცხოველების, ფრინველებისა და მწერების გამოსახვა ჰერალდიკის მნიშვნელოვანი ხერხია. გერბებზე ემბლემად გვეული ზოოსამყაროს ნიმუშები გერბის მფლობელთა, როგორც წესი, წარსულის უკვე მივიწყებული თავგადასავლების მხატვრული ასახვაა, მაგრამ თუ მემკვიდრეობითობის საფუძვლის გარეშე იკმნება ემბლემა, მაშინ ამა თუ იმ კულტურულ-ეთნიკურ სრესიაში სიმბოლური სტერეოტიპები საზებნელი. ანტიმოზივერიელი, როგორც სასულიერო მოწოდება, გერბზე გამოსახული ლოკოკინა რელიგიურ-სიმბოლურად აზრების პლასტიკური განხილვისაა იქნის აზრს. უზველეს ხალხთა კულტურაში ლოკოკინა მწარსა და ნაყოფიერების სიმბოლო იყო. ნიშანის სპირალისებური ფორმისა და საცეცხის გამოცენადამაღვლის პერიოდების გამო იგი ციკლური პროცესების, კერძოდ, აზრის ცვლილებისა და აზრის სიმბოლოდ იყა (ტრეიერი 2001: 385). ხის ტოტებზე მცოცავი ლოკოკინა სიმბოლოა სიკეთისა და საყმის, ტუნდაც ნელა, მაგრამ აუცილებლად, ბოლომდე გასრულებს. ხეზე ზემოთ მცოცავი ლოკოკინა სიწმინდის, წინადაცულობის განსახიერებაა. გამოსახვილობითი ტვალსაზრისით, ლოკოკინა თავისი სპირალისებური სახლის გამოცეული სილამაზითა და ჰარმონიულობით იკცევს ყურადრებას. ვაზის ლოკოკინას ერთი საგულისხმო ტვისება აქვს: სიცივესა თუ სიციხესი კირის სახურავით ამოიკოლება ხოლმე საკუთარ „სახლში“, ხოლო ზამთრის გადარღვისა და გვალვის დამთავრებისას სარკველს ამტვერვს და კვლავ გამოდის გარეთ - ამის გამო იყა იგი კრისტეს აზრის სიმბოლოდ. საკუთარი სახლის ყველგან თარების ტვისებით იგი მოკრძალებულობის მეტაფორადაც მიაჩნიათ. ვ.ს. ვედიის ჰერალდიკური ლეგისკონის განმარტებით, ლოკოკინა უზენაესის, განების მწარველობის, დაცულობის სიმბოლოა.

როგორც აზრის ნიშნით, ანტიმოზის გერბზე ლოკოკინა ვერტიკალურადაა გამოსახული, იგი მიუძღვნა მიმართებას ყველაფერს, ვისკაცისა და საცეცხით ტიტყმის ეხება მას. ვარსკვლავი კაცობრიობის ერთ-ერთი უზველესი სიმბოლოა. ოდითგანვე იგი მარადიულობას განსახიერებდა მითოლოგიაში თუ კულტურის სხვა დარგებში. ჰერალდიკაში ვარსკვლავები კიშებისა და წერების მიხედვით

gansxvavdebian. yvelaze metad gavrcelebulia eqvsqimiani varskvlavi. yvela gristianuli xalxis heraldikaSi varskvlavs TiTqmis yvelgan eqvsi qimiT gamosaxavdnen. anTimoziS gerbze bibliuri, beTlemis eqvsqimiani varskvlavia _ simbolo mesiis, sinaTlis, kacobriobis imedisa da rwmenis.

yvela avtori, vinc ki anTimoziS gerbis Sesaxebs saubrobs, TvliS, rom gerbi TviT anTimoziS Seqmnilia. „aq erTdroulad gamomJRavnda misi kompoziciis natifi grZnoba, evropisaTvis damaxasiaTebeli alegoriisadmi swrafvis erTguleba, homiletikuri talanti (varskvlavisken mcocavi lokokina, rogorc Cans, „qadagebis mxatvruli saxe“) da moZRvris mokrZaleba (gerbi ierarqis simbolo uri avtoportretia)” (medvedevi 2004 a). rogorc irkveva, anTimozs sabeWdavis hqonia, romelzec gamosaxuli yofila misive gerbi. es tipuri SemTxvevaa: rogorc wesi, sabeWdavze gerbi an gerbis farze moTavsebuli mTavari emblema gamoisaxebeda xolme. dokumenti, romelmac anTimoziS sabeWdavis anabeWdi da misi xelmowera Semogvinaxa, Seqmnilia mitropolitის gardacvalebamde cota xniT adre. sxva sabuTi, romlic am sabeWdaviT iqnebeda damowmebuli, jerjerobiT ar aRmoCenila. anTimoziS mier buqarestSi agebuli monasterSi eklesiis Sesasvleli karis Tavze, qvaSi gamoyvaniლი daxvewili CuqurTmebis centrSi, gamokveTilia anTimoziS gerbis mTavari figura _ lokokina, romelsac sacecebi eqvssxiviani varskvlavisken auwvdia. aq am gamosaxulebas ar aqvs gerbis klasikuri forma, ar aris fari (Tundac stilizebuli), arc mitra Cans, arc jvari da kverTxi, magram aris qvaSi gamoTlili RvTis madidebeli lokokina.

es emblema gamosaxa anTimozma amave monastრის wesdebis sxva miniaturazec rumineTis regioneბის gerbeბTan erTad.

rogorc wesi, sasuliero pirebi TavianTi gerbeბის Seqmnisas iyenebdnen sakuTar sagvareulo gerbeბს. medvedevis azriT, anTimoz iverიელი ver isargeblebდა winaprebis gerbiT, „radgan im drois saqarTveloSi umaRlesi feodaluri wreeბისTvisac ki ucnobi iyo heraldიკური safuZvleბი” (medvedevi 2004 a). hqonda Tu ara anTimoz iverიელის gvars raime

sagvareulo emblema, amis garkveva, ra Tqma unda, axla TiTqmis SeuZlebelia, magram is ki udavoa, rom im epoqisTvis saqarTveloSi heraldikis Sesaxeb codnis nakadi TandaTan Zlierdeboda _ zustad am periodSi anTimozis mier saqarTveloSi gamogzavnil moswavis iStvanoviCis mier dastambulma wignebma Semogvinaxes bagrationTa gerbebi.

saeklesio xarixxis maCvenebeli attributebi gerbis faris moCarCoebas qmnian da garda imisa, rom warmoadgenen daxvewil kompozicias, amave dros, „nawilobrivi asaxaven kaToIikuri saeklesio heraldikis stereotipebs da Tan, upirvels yovlisa, Seesatyvisebian marTImadidebeli eklesiis liturgikul tradiciebs” (medvedevi 2004 a).

anTimozis saeklesio xarixxis niSnebi faris ukan da Tavze moTavsebuli elementebia: mitra, qudi, jvari da kverTxi.

mitras Tavze adgas jvari. amgvarad mitra marTImadidebel saeklesio pirTa gerbebsze gamoisaxeboda. aseT mitras vxvdebiT kieveis mitropolit is mogilas meore gerbsze, romelic kieveis maxloblad, golosievskis monasterSia daculi da romelzec aRaraa zonrebiani da foCebiani qudi (Iakieri: 1990: tab. IX), agreTve ruseTis patriarchis nikonis (1659 w.) gerbsze (Iakieri 1990: 106-107). am wess agrZeLebs Tanamedrove ruminuli (dogaru 1994: XC-XCI) da rusuli (komarovski 2003) saeklesio heraldika. mitris gamosaxulebebi amkobs me-18 saukunis pirvel naxevarSi moRvawe saqarTvelos kaToIikosebis domentis rvakuTxa sabeWdavs (sur. 21) da besarionis ovalur sabeWdavs (sur. 22).

anTimozi iveriელი gerbis faris ukan gadajvaredinebulია jvari და moZRvris „ortotiani” kverTxი.

kverTxი farTod gavrcelebulი გარე ornamentია სასულიერო პირთა გერბებზე. იგი სამკვეთო დავის სიმბოლოა. მისი კვალი მეოთხე საუკუნიდან მოდის. ადრეულ ფორმებში იგი უბრალოდ იხრება ან მსხვილდება, ადრეულ ეკლესიებში ბოლოვდება ერთმანეთისკენ შებრუნებული კაუჭებით. დრეულ ფორმები დავილია. კვერთხის თავის ახლოს განვითარება მკვეთრად დეკორატიული არის და Tan, amave dros,

simbolurad datvirTulia mecxvaris kombalTan msgavsebiT. dasavleTis saeklesio gerbebsi, gavrclebuli rwmenis mixedviT, Tu abatis SemTxvevaSi kauWi SigniT unda iyos miqceuli, episkoposis SemTxvevaSi _ piriqiT _ gareT. es im garemoebiT aixsneba, rom abatis iurisdicia mkacrad mTavrdeba saabatots SigniT, episkoposis Zalaufleba ki amgvarad SezRuduli araa. msgavsi simboluri minisneba ikitxeba farTod gavrclebuli heraldikur praqtikaSi, romlis mixedviTac, abatis kverTxi Tavsdeba marcxena kuTxeSi faris ukan, rac warmosaxavs mitrisaken SigniT miqceul kauWs, maSin, rodesac episkoposis kverTxisaTvis miRebulia sapirispiro poziciaSi gamosaxva. ucnobia, martImadidebuli saeklesio gerbebsi kverTxi Tu ukavSirdeba gerbis mflobelis iurisdiciis ama Tu im formas.

sainteresoa episkoposisa da patriarqad kurTxevis wesebi martImadidebeli eklesiaSi. episkoposad kurTxevis ritualis bolos, rodesac kaTolikosi episkopos Caacmevs anaforas, miscems panaReas, mantias, kunkulsa da kirieleisons „da Semdgomad aRvals kaTolikosi kaTedrasa zeda da saSuali eklesiisa dadgebis; upiratesisa dekanozisa da protodiakonisagan moiynanebis axali igi mRvdeImTavari, romelsa miscems kaTolikosi kuerTxsa mwyemsobitSa da etyvis: „miiRe kuerTxi ese, raTa damwyemso rwmunebuli Senda samwysoÁ qristÀsi; romelsa hrwmenes Seni, iyavn mas zeda kuerTx da simtkice, da romelsa ara hrwmenes Seni da udeb iqmnes, miaqcie mas zeda saguemelad kuerTxi ese Seni satanjvelad misa” (wesi 1997: 20). rac Seexeba patriarqad kurTxevas, „aRrCeuli aRvals taZrad TanaSemdgomiTa yovelTa TanamwirvelTaÁTa (Seiswave, vitarmed kuerTxi xelTa ara upyries)... Semdgomad amisa mivals upiratesi mRvdeImTavari, miarTmevs mas kuerTxsa, emTxveva marjuenesa missa da etyvis: „miiRe kuerTxi ese, saxe mosÀs kuerTxisaÁ, raTa, vitarca man ganapo zRuaÁ mewamuli da aRiyvana Zueli israÀli queyanad aRTqumisa, egreTve Senca, ganZlierebulman da mas zeda dayrdnobilman, ganapo zRuaÁ msolflio Relva-guemisaÁ da Zlo Seyvanad axlisa israÀlisa queyanasa saukunoÁsa aRTqumisasa. ganmÁdi da ganZlierdi, vÁnaÁTgan sityua-gic micemad RmerTsa

Cuensa da mwyemsTmTavarsa iesu gristesā" (kurTxeva 1997: 24). rogorc korneli kekeleze, Semdgeneli da pirvelgamomcemeli am wesebisa, ambobs, episkoposis kurTxemis ceremoniali anton kaTolikoss uTargmnia me-18 s. ruseTis eklesiis „arqieratikonidan“, xolo kaTolikosis kurTxemis ceremoniali berZnulis mixedviTaa.

kverTxī sasuliero Zalauflēbisa da Zlierebis simbloa³⁵ da, mitrasTan erTad, episkoposTa da arqiepiskoposTaniSania (Iakieri 1990: 46). gristes uZvelesi gamosaxulebebi mas keTili mwyemsis saxiT, kverTxiT xelSi warmogvidgenen. zustad aseve, kverTxiT xelSi, gamosaxavdnen mociqulebs petresa da pavles. es misia sasuliero Zalauflēbis saxiT mociqulebisgan ki maT memkvidreebs – episkoposebs gadaecaT. episkoposebis xelSi kverTxī simbolurad mianiSnebs mis, rogorc sasuliero mwyemsis, misias: izrunos samwysos simrTeleze da daicvas igi. istoriuli cnobebi adastureben, rom dasavleTSi kverTxī, rogorc episkoposTa Zalauflēbis simblo, ufro adre gamoiyeneboda, vidre aRmosavleTSi. me-5 saukuneSi pap celestinis werili galileis episkoposebisadmi adasturebs kverTxis gamoyenebas im drois dasvleTis eklesiaSi. erTi saukuniT gviandelia cnobebi aRmosavleT eklesiaSi kverTxis arsebobis Sesaxeb. Tavdapirveli forma kverTxisa mwyemsis kombilis msgavsi iyo, TavSi moRunuli. mogvianebiT patriarchis kverTxs, episkoposebisa da iRumenTa kverTxisgan rom gansxvavebuliyo, forma Seecvala da Ruzis msgavsi, orrqiani gaxda. me-16 saukunidan gamoiyeneba kverTxī ara Ruzis msgavsi dabo loebiT, aramed amobrunebuli, zemoT erTmaneTis pirispir mimarTuli bo loebiani TaviT, am dabo loebebs gvelis Tavebis gamosaxuleba aqvT, es episkoposTa mmartvelobis sibrZneze mianiSnebs (sruli 1912: 878).

sagulisxmoa, rom zustad aseTive, erTmaneTze gadajvaredinebuli, jvari da kverTxī gv xvdeba qarTul sabeWdavebzec. kerZod, kaTolikos domentis rvakutxa sabeWdavze, romelic Semonaxulia 1672 wliT

³⁵ "damwyese Seni kverTxiT Seni eri, Seni samkvidro fara" (miq. 7, 14), "gsurT? kverTxiT movide TqvenTan, Tu siyvaruliTa da Tvinierbis sulit?" (1 kor. 4, 21)

daTariRebul sabuTze (xeInawerTa: Ad 1689), kaToIikos domentis oTxkuTxa sabeWdavsა (sabuTi, romelmac Semogvinaxa beWedi, TariRdeba 1710-1713 ww. (xeInawerTa: Ad 319,1733) da rvakuTxa sabeWdavze (gamosaxulia 1705 w. da 1739 w. daTariRebul sabuTebze. (xeInawerTa: Qd 341, Hd 2445). jvari da orkapa kverTxi moTavsebulia kieveis mitropolitis petre mogilas (sur. 23), ruseTis patriarqis nikonis, rumineTis sapatrjarqos, mitropolita da episkoposta gerbebzec. aRsaniSnavia, rom zustad aseTi kverTxi upyria xeIT wm. anTimozi iveriels govoris (rumineTi) monasterSi gamosaxul freskaze.

anTimozi iverielma Tavisi gerbis kompozicia daamTavra „dasavluri“ elementiT, heraldikuri zonrebmimagrebuli farflebiani qudiT, rogorsac adrec da axlac gamosaxaven Taviant gerbebzec kardinalebi da dasavleTis eklesiis episkoposebi. kardinalis quds pirdapiri analogi ar moeZebneba marTImadideblur tradiciaSi. farflebiani qudi mosalocad mimavali berisTvis mzisagan da qarisagan dasacavi erTaderTi iaraRi da piligrimobis niSani iyo, _ iqneb amitom iyenebdnen mas sxva marTImadidebeli ierarqebi: kieveis mitropoliti petre mogila da vlaxeTis taxtze anTimozis winamorbedi mitropoliti stefane.

kaToIikuri eklesia, sxva qveynebis msgavsad, rumineTSic daJinebiT cdilobda fexis mokidebas. anTimozis winamorbedi rimnikis saepiskoposo taxtidan 1705 wels kaToIicizmis mimdevrobis gamo gadaayenes. rimnikis garda, transilvaniidan kaToIicizmis Semotevisagan mTeli rumineTis dasacavad brinkovianum da anTimozma Tavis droze mixai iStvanoviCi gaamweses.

anTimozi mTeli Tavisi moRvaweobis ganmavlobaSi dauRalavad ebrZoda kaToIicizmis eqspansias. ganuzomelia misi damsaxureba RvTismsaxurebis ruminul enaze SemoRebis saqmeSi (manamde vlaxeTSi liturgia saeklesio slavur enaze mimdinareobda). anTimozi ara mxolod iniciatori iyo am reformisa, Tavadac uSualod monawileobda mTargmnelobiT saqmianobaSi. amitom naklebsarwmunod gveCveneba is faqti, rom vlaxeTis mitropolits,

Tundac Tavisi winamorbedis magaliTis mcodnes, Tavis gerbze gamoeyenebina iseTi elementi, romelic mxolod kaToLikurobis niSniT iqneboda aRbeWdili, radgan swored mTavar konstantine brinkovianus mmartvelobisas, romelsac qronologiurad emTxveva anTimozis moRvaweoba, vlaxeTi `gadaigca martImadideblobis erT-erT mTavar kerad mTels aRmosavleTSi" (roleri 1950: 184).

heraldikur gvirgvinTan dakavSirebiT saintereso paraleli iZebneba evropul klasikur normebsa da ioane batoniSvilis "kaImasobaSi" gadmocemuI informacias Soris:

"ioane: ... gvirgvini papTa ars samTa gvirgvinTagan Sedgmuli.

aaqman: Zveladve aqunda papsa es guarigvirgvini?

ioanem: ara, uwinares igi iyo martivi mitra, anu qudi mrgvalo, viTarca sxvaTa patriarxTa garemoculi gvirgviniTa, garna papaman bonifantem³⁶ 1300 welsa Sina dasmina anu SesZina kualad mas gvirgvinsa meoreca gvirgvini; xolo venediktem,³⁷ meaTormetem papaman, ganaSvena igi kualad mesamisa gvirgvinisa SeZinebiTa.

aaqman: sxvaca aqus rame niSani mas gvirgvinisa zeda?

ioanem: orni gasaRebni, juaris saxed mdebareni qudsa mas zeda" (ioane 1991: 240).

notr-damis universitetis heraldikuri leqsikonis Tanaxmad, kaToLikur saeklesio gerbze gvirgvinebi sam ZiriTad jgufad iyofa: pirvelia papebis gvirgvini _ tiara, meore – episkoposis mitra (kaToLikuri mitra martImadideblurisan gansxvavdeba formiTac da mflobelTa saeklesio xarisxebismixedviTac) da mesamea saeklesio qudi. es ukanaskneli jgufi, ferisa da foCebis raodenobis mixedviT, iyofa ramdenime qvejgufad. dasavleTis saeklesio heraldikaSi erT-erTi yvelaze xSirad gamoyenebuli mortulobaa mRvdelmTavris farTofarflebiani qudi, mas aseve prelatis Slapas, an ubralod mRvdliS Slapas uwodeben (notr-dami 1999).

³⁶ iguIisxmeba papi bonifucius VIII (1294-1303)

³⁷ iguIisxmeba papi benediqt XII (1334-1342)

pirveli saeklesio Slapa, rogorc ganmasxvavebeli niSani, kardinalis wiTeli qudi iyo, romelic, sayovelTaod miRebuli tradiciis Tanaxmad, papma inokenti IV-m (1243-1254 ww.) kardinalebs didi sazeimo msvlelobebis dros sxva prelatebisagan gamosarCevad uboZa. wiTeli Slapa unda axsenebdeT kardinalebs maT valdebulebas, daicvan eklesia, Tundac TavianTi sicocxlisa da sisxlis fasad.

quds, romel sac iRebda kardinali, Zveli klasikuri forma karga xnis win ukve dakarguli hqonda.

kardinalis qudi formiT piligrimis farTofar flebian quds hgavs, far flebSi gayrili ori zonari funjebiT bolovdeba. adre es zonrebi Sekruli iyo nikapis qveS, an Sekruli iyo moZravi rgoliT qudis dasamagreb lad.

uZvelesi far flebiani qudis klasikuri forma sruliad brtyeli da satareblad Zalian mouxerxebeli yofila. papa pavle VI-m (1963-1978 ww.) Secvala tradicia da wiTeli Slapis nacvlad kardinalebisTvis mokle wiTeli qudis gadacema SemoiRo.

kardinalis Slapa gerbze faris zemoT Tavsdeboda. heraldikaSi misi gamoyeneba me-14 saukunidan daiwyo da me-15 saukunidan farTod gavrcelda. meCvidmete saukunidan ki intensiurad iyenebdnen dabali wodebis sasuliero pirebic, amasTan erTad kardinalTa gerbebidan gaqra mitra. Tavidan ar iyo gansazRvruli zonris bolos funjebis ricxvi, zogjer zonrebi funjebis gareSec gamoisaxebeda. 1832 wlidan sablood dadginda, rom kardinalebis qudis erT mxares zonarze 15 funji unda yofiliyo mimagrebuli.

me-17 saukuneSi heraldikosma pier peliotma erT-erTma pirvelma scada, daedgina sagerbo muzaradebisa da gvirgvinebis ierarqia da, masTan erTad, farTofar flebiani qudebis gamoyenebis wesis sistematizaci moaxdina. Tumca pap pius X-is (1903-1914 ww.) mier instruqciis miRebamde mainc ver moxerxda, saerto kontroli daqvemdebareboda dabali rangis prelatebis mier farTofar flebiani qudis gamoyeneba (heimi 1978: 67).

მასადამე, საეკლესიო კუდის ჰერალდიკაში გამოყენებას კარდინალებს უიტელი კუდი უდევს საფუზვლად, რომელიც, როგორც სამოსის ნაწილი, გამოიყენება მე-13 საუკუნის შუა ხანებიდან. თვით კუდის გავრცელება, რატომაც, იყო ცერემონიის მნიშვნელოვანი ნაწილი. აყდანი გამომდინარე, კუდის ჰერალდიკაში უდებია არმნიშვნელოვანად გამოყენება ლოგიკურია.

უიტელი კუდის გარდა სხვა ფერის კუდებიც გამოიყენება: მწვანე კუდი აკვტ პატრიარქებს, არქიეპისკოპოსებს, ეპისკოპოსებსა და არქაბატებს. პატრიარქის კუდს აკვს 15 ფოცა, როგორც კარდინალის, მაგრამ პატრიარქის კუდის ზონები და ფოცები ოკროტია მოწითალო. არქიეპისკოპოსის კუდს აკვს 10 ფოცა, ეპისკოპოსისა _ 6 ფოცა, თუმცა მეცხვიდმეტე საუკუნეში ეპისკოპოსები ხმარობდნენ 10 ფოცას.

სავი კუდი: ორდენების ხელმძღვანელებს ენიშნებათ აკვსი ფოცა. სამი ფოცა ენიშნებათ კათედრალური ტაძრის წინამძღვართ, მიტრიან აბატებს. ორი ფოცა ენიშნებათ ადგილობრივ წინამძღვრებს, მონასტრების წინამძღვრებს და რეკტორს. ცველებრივი მრვდილის საეკლესიო კუდის ფერი სავია, აკვს იგივე ფორმა და თავდაპირველად ჰქონდა თითო იმავე ფერის ფოცა თითოეულ მხარეზე, მოგვიანებით ორი ფოცა თანაცვალა. მიუხედავად ამისა, ვატიკანი უბრალო მრვდილისათვის ცნობს სავ კუდს თითო ფოცა.

იისფერი კუდი აკვტ პაპის პალატის პრელატებს (10 უიტელი ფოცა თითოეულ მხარეზე) და პაპის პროტონოტარებს (6 უიტელი ფოცა თითოეულ მხარეზე). პაპის სასინაო პრელატებს, ნაზიარებ მმართველებსა და კაპელანებს აკვტ იისფერი კუდი 6 იისფერი ფოცა. საპატიო მმართველებსა და კაპელანებს აკვტ იისფერი კუდი, მაგრამ მხოლოდ სამი იისფერი ფოცა.

არსებობს ტეტრი კუდის გამოყენების პრაქტიკა.

ამავე დროს, საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ ეს უსები, ანტიმოზისა და მიტუფრო, მოგილას მორვაუებობის ეპოქასთან შედარებით, უფრო გვიანდელია. ასე რომ, XVII-XVIII საუკუნეებში ანტიმოზი ივერელითა და კიევის მიტროპოლიტის პეტრე მოგილას გერბებზე (მოგილას ეს გერბი სემონახულია 1639 წ. გამოცემული ვიგნზე) გამოსახული კუდები კათოლიკურ საეკლესიო ხარისხებთან პარალელისთვის არ გამოდგება.

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ პეტრე მოგილა მოლდავური უარმოშობისაა, სავარაუდოდ, მისი და ანტიმოზის გერბების ფარების ზემოთ

gamosaxuli farflebnian qudi im periodis ruminul-moldavur samyaroSi sasuliero pirTa samoselisTvis ucxo ar unda yofiliyo da igi mxolod kaTo likuri gerbebis elements ar warmoadgenda, rogorc es mogvianebiT iqca. am mosazrebas amyarebs is faqti, rom cnobili rusi heraldikosi aleksandr lakieri mogilas gerbze gamosaxul quds moldavurs uwodebs da ara kaTo likurs („молдавскою шапкою коронован герб”, _ lakieri 1990: 108). am TvalsazrisiT uARresad sayuradReboa mcxeTis sveticxovlis taZarSi arsebuli freska, romelzedac gamosaxulia saero xelisufalTa Sexvedra sasuliero pirebTan. saeklesio mamebis winamZRoIs zustad iseTi farTofrTiani qudi axuravs, rogoric anTimoZ iverielisa da mogilas gerbebzee gamosaxuli (zonrisa da foCis gareSe). es freska moxatulia me-17 saukunis miwuruIs, 1678-88 wlebSi (beriZe 1948: 141). masze gamosaxuli arian me-4 saukuneSi mefe mirianis mier saberZneTidan sagangebod mowveuli sasuliero pirebi. farTofrTiani qudiT Semosili personaJi berZenTa mefis konstantines gamogzavnil iovane episkoposia.³⁸ faqtia, rom me-17 saukunis saqarTveloSi aseTi qudi kaTo likur saeklesio insigniad ar iTvleboda, winaaRmdeg SemTxvevaSi amgvarad ar Semosavda freskis avtori, rogorc ivane javaxiSvili uwodebs, „qarTvelTa momnaTvlel samRvdelebas” (javaxiSvili 1913: 180). SesaZloa, rom an ucxouri samoselis nawilad CaTvალა mxatvarma amgvari qudi da amitom daaxura Tavze saberZneTidan mosul saeklesio mamas, riTac scada xazi gaesva misi ucxouri warmomavlobisTvis, an gamoiyena igi misi upirvelesi daniSnulebiT – Sori gzebis mosavlelad wasul sasuliero pirTa TavsaRqmელად – iovane episkoposi xom saberZneTidan Camovida. am TvalsazrisiT aseve sainteresoა XIV_XV saukuneebiT daTariRebuli wignis miniaturaze gamosaxuli bizantiis imperatoris mixail VIII paleologis (1224_1282) portreti (daSkovi 1996: 283), sadac imperators Tavze farTofrTiani qudi axuravs, aseTive qudebi axuravT agreTve erT-erTi wignis miniatiuraze imperator

³⁸ „მოივია იოვანე ეპისკოპოსი და მისი თანამრძელი და დიაკონი და მოციქული მცხეთად” (qarTlIs 1955: 116).

ioane VI-sTan (1295 _ 1383) erTad gamosaxuli sasuliero pirebs (daSkovi 1996: 298) _ amgvare faqtebi kidev erTxel mianiSnebs, rom Tavdapirvelad farTofrTiani qudis gamoyenebis areali farTo iyo da mas ar hqonda mxolod kaTo likuri saeklesio daniSnuleba.

iveriელია და მოგვას გერბების ღვთაება მამაგებულის ორი ზონარი იმ Tavsamkaulis (Tavsaburavi sartyeli, რომელიც უკან იკვანება) სიმბოლოა, რომლისაჲს პირველი ქრისტიანი მრველმსახურები ატარებდნენ და რომლისგანაც მომდინარეობს Tanamedrove mitra. swored მის erTmaneTისგან განსხვავებული ფორმების იყენებენ kaTo likur-anglikანური და marTlmadidebeli ეკლესიები. h. gatereris Tanaxmadac, heraldikaSi quდი ორი ზონრითა და დაკიდებული ფუნჯებით Tavisuflebis, upiratesobis, damoukideblobis სიმბოლოა და, amavedros, qurumTa და პირველმოზრვართა ნიშანია (gatereri 1805).

მოგვას გერბზე გამოსახული ღვთაებრივი პატრიარქ ნიკონის გერბზე, რომელიც უდავოდ მოგვას გერბის mixedviTaa Seqmnil, aRar Cans და mxolod mitraa warmodgenili, xolo „mol davuri~ quდიდან mxolod fociani ზონები რეკა. ეს ლოგიკურია, რადგან ზონები მთრია და ყველა საეკლესიო Tavsaburavis winamorbedis _ პირველი ქრისტიანი მოზრვართა Tavsaburavis უკან სეკრულ-სეკვანზული ზონების მანიშნებს. მოგვიანებით Seqmnil ruminul saepiskoposo და samitropolitო გერბებსაც ასეთი ზონები ამკობს.

ანტიმოზის გერბს აქლავს კიდევ ერთი დეტალი – პალმის გვირგვინი, რომელიც ფარის გვერდებსა და ღვთაების აკარგებს. ეს გერბის ელემენტი არა არის, უფრო დეკორატიული დამატებას warmoadgens, Tumca mas mainc გარკვეული სიმბოლური დავრთვა აქვს: პალმის რტოების კომპოზიცია გერბის მფლობელის მრჩევის ნიშნის ალეგორიაა. პალმა, v.s. ვედიან განმარტების Tanaxmad, dRegrZelobis, xangrZlivobis სიმბოლოა (veidi 1898). ეს დეკორატიული ელემენტი ანტიმოზის სხვა ნაწარმოებშიც გვხვდება: amave tipikonis მე-6 ფურცელზე მინიატურაში გამოსახული ანტიმოზის მერ ბუგარესტი აგებული მონასტრის თავზე, Rrublebsze amarelebuli ანგელოზებს ხელთ პალმის რტოები უყრიათ (rumineTi 1956: 819). პალმის რტოებითაა Semkuli ანტიმონასტრის კედელზე ღვაში გამოკვეთილი ლოკოკინა. როგორც Cans, im epoqis rumineTis გლიტიკაშიც გამოიყენებოდა პალმის რტოს მოტივი: ჯამად ასეთივე

pal mis rtoebis moCarCoeba, rogoric anTimozi s gerbis fars aqvs, amkobs rumineTis mTavris konstantin mavrokordatis 1736 wliT daTariRebu l sabeWdavs (dogaru 1994: 55), es is mTavaria, romlis brZanebiTac mokles anTimozi s iverieli.

anTimozi s gerbi Tavistavad maRali mxatvruli donis nawarmoebia rogorc grafikuli ostatobis, aseve heraldikis TvalsazrisiT, Tumca mis Sesaxeb warmodgena nakluli iqneba, Tu ar gaviTvaliswinebT im ornamentebis Tvalismomwrel silamazes, romlis CarCosa da wreSic aris moTavsebuli gerbi. CarCo or sibrtyed, bagetiseburad kravs wres. pirveli, gare moCarCoeba ufro farTo CuqurTmebiT oTxi wiTeli vardisa da wrili foTlebis dekorisgan Sedgeba. Sida CarCo gareTas foTlebis dekors imeorebs, magram mcire masStabiT, da perspeqtivis gancdas qmnis. am xerxiT kvadratul i gare CarCo da SuaSi Caxatul i wre aqcents mimarTavs gerbisen. romlis orive mxares, wris zeda naxebris sivrcesi ikiTxeba: A.I.M.V. anu, Antim.Ivireanu.Mitropolitului.Valachie.

gerbis blazonirebis Taviseburi wesi, romelic axasiaTebis anTimozi s saganomcemlo skolas, gulisxmobs gerbis emblematuris enis sityvieri eniT interpretirebas. es wesi pirveli qarTuli wignebis beWdvisasac mkvidrdeba qarTul sastambo praqtikaSi bagrationTa gerbis simbolikis leqsis formiT ganmartebebis saxiT.

anTimozi s gerbs axlavs Zveli ruminuli warwera, romelic Sesrulebulia Zveli slavuri anbanita da qaragmebiT.³⁹ igi ase ikiTxeba ruminulad:

Toată suflarea, zice prorocul,
Cântă pre Domnul peste tot locul.
Și melcul, încă, coarne înaltă,
Ca să-L lăudăm, pre toți ne-nvață.

misi qarTuli pwkaredia:

³⁹ warwera gadmoTargmnes, anTimis monastris berebis Tvalsazrissi s Sesaxeb cnoba da anTimis monastris kedelze amoCuqurTmebuli lokokinis foto mogvawodes Teologma aleqsi qSutaSvilma da ruminelma heraldikosma tudor-radu tironma.

yovelisuli, ambobs winaswarmetyveli,
aqebdiT ufalsa, yovelsa adgilsa,
dalokokina, rqebbs amaRlebs,
yvelas gvaswavelis, rom vaqebdeT Mmas (*ufals*).

maSasadame, anTimozis heraldikur metaforas, rogorc mosalodneli iyo, qristianuli semantika aqvs da mis interpretirebas bibliuri winaswarmetyveli mefis, daviTis 150-e fsalmuni unda davudoT safuZvlad. es gerbi ar aris anTimoz iverielis winaprebis istoriis matiane, masze arc anTimozis mravalwaxnagovani da mravalferovani cxovrebis esa Tu is epizodia asaxuli. igi, heraldikuri, azrobrivi, mxatvruli, religiuri TvalsazrisiT, uaRresad daxvewili „avtoportretia“, erTgvari aRsarebaa, romelic sikvdilande 3 wliT andreZiv iT dauova momaval Taobas sakuTari monastris tipikonze. am xelnawers martlac "anTimis anderZs" uwodeben (jinjixasvili 1967: 128). anTimozis gerbze gamosaxuli lokokina Tavisi sacecebis aweviT uflisadmi qebis aRvlenis Cumi da mokrZalebuli simboloa.

A buqarestis anTimoz iverielis monastris berebis azrit, lokokina beris simboloa, niJara ki _ beris senakis. Bberi Tavisi sulieri simSvidesa da ganwmedas keliaSi poulobs. MmaSinac ki, roca beri senakidan gareT gamodis, mas Tavisi sulieri simSvide da Tavisi sulieri samyaro Tan daaqvs. Aamave dros, niJara spiralis formisaa, rac sulieri zrdisa da aRmavlobis simboloa.

ise warimarTa anTimoz iverielis cxovreba, rom man mravali sacxovrebeli gamoicvala. rogorc Cans, sakuTari surviliT arc erT saxlis ar tovebda. jer iyo da siWabukeSi fexSedgmuli moitaces saqarTvelodan, mere konstantinopolidan waiyvanes rumineTis mTavris moTxovniT. snagovSi mis mierve daarsebuli monasterSic intriga mouwyes da wasvla aiZules. arc rimnikis saepiskoposostan ganSoreba yofila misi survili. mere ukve didi saeklesio mama da sazogado moRvawe ungrovlaxeTis samitropolitო sasaxlidan gamoiyvanes da dilegSi Casves, bolos sasuliero pirisTvis amqveynad yvelaze saimedo saxlisen _ sinas

mTis monastrisken mimavali beri mowamebrivad aResrula... yvela saxli valmoxdi lma datova. „im Svidi wlis ganmavlobaSi, rodesac iq vmuSakobdi, arc ise cota gavakeTe Cveni savanis warmatebisaTvis... Cemi daRvrili oflis wyalobiT. Cem magivrad Cemi saqmeebi RaRadeben... miuxedavad yvelafrisa, me iqidan wamovedi RirsebiT, Tumca aravis madloba ar gadauxdia im yvelafrisTvis, rac gavakeTe da vamravle Cveni saxlis dideba. me arara gamifuWebia da, RmerTi xedavs, vali ar momyveba” (jinjaSvili 1967: 16), _ swerda anTimozi rumineTis mTavars snagovis monastridan wamosvlisas. mas mudam Tan sdevda imis gancda, rom sakuTar miwaze, e.i. sakuTar saxlSi ar imyofeboda, igi yovelTvis axsenebda sakuTar Tavsac da sxvebsac, rom igi sxva qveynidan iyo mosuli: „me ucxo qveynidan mosuli var da mizanSeuwone lma, rom mitropolit gaxde” (jinjaSvili 1967: 16), _ es erTerTi argumenti iyo, ris gamoc anTimozs “Tavi ar eRirseboda” mitropolit taxtze asasvlelad. anTimozi ganzogadebuli saxea gristes mrwamsiT gamsWvaluli yaribi mwirisa, romelmac, siWabukeSi mSobliur saxls mowyvetilma, qveynidan qveyanaSi ixetiala da am mogzaurobisas lokokinasaviT Tan atarebda sakuTar saxls, saxls rwmenisa, saxls gristes erTgulebisa.

amrigad, anTimoz iverieli, saqarTvelodan rumineTSi gadaxvewili didi saeklesio mama, Rmad ganswavluli yofila heraldikis rTul principebsa da gerbis Seqmnis filigranul xelobaSi. man saqarTveloSi aramarto sastambo saqmis, aramed heraldikis “keTi lSobili xelovnebis” Semotanis misi ac daakisra Tavis moswavles.

\$ 3. heraldikuri paralelebi

saqarTveloSi anTimoz iverielisa da misi moswavlis saxe lTan, sastambo saqmis ganvitarebis kvaldakval, heraldikis ganvitarebac aris dakavSirebuli. amis Tqmis safuZvels gvaZlevs ara mxolod is faqti, rom pirveli qarTული gerbebi saqarTveloSi iStvanoviCis mier dastambul wignze gv xvdeba, aramed am gerbebis formis, arqiteqtonikisa da

ornamentuli mortulobis tipologiuri paralelebis arsebobac ruminul, kerZod, anTimozis mier dabeWdil wignebe arsebul Sesabamis tipografiul nimuSebTan.

pirvelad bagrationTa gerbi 1709 wels dastambul „samociquloSi” Tavfurclis meore gverdze (sur. 26) daibeWda. ufro adrindeli saqarTvelos samefo gerbebis arseboba me-17 saukunis meore naxevidan dasturdeba, magram es nimuSebi araqarTul istoriul wyaroebSia daculi: ruseTis mefis aleksei mixeilis Zis 1672 wlis „tituliarniksa” (sur. 24) da diplomat korbis (sur. 25) 1698-99 ww. daTariRebul dRiurSi. maT araferi aqvT saerTo saqarTveloSi dabeWdil pirvel gerbTan. “tituliarnikSi” moTavsebul “qarTlis, qarTvel mefeTa” gerbze gamosaxulia marcxniv Sebrunebuli Seabjruli amxedrebuli winda giorgi, romelic SubiT gangmiravs cxenis fexTan miwaze garTxmul gveleSaps. “saerTod “tituliarnikSi” qarTuli gerbebis Setana gamoZaxilia ruseT-saqarTvelos SoriselCobaTa im gaxSirebuli gacvlisa, romelsac XVII saukuneSi hqonda adgili. qarTveli mefeebi CrdiloeI mezobelTan mWidro kontakTis damyarebas cdilobden, zogi vasalobasac kistrulobda, ase rom, garkveuli safuZveli ruseTis mefis tituli saqarTvelos moxseniebisa SesaZloa martlac iyo” (asaTiani 2002: 13). aqvea dabeWdili CrdiloeT miwebisa da iveriis gerbebi (cxeni da isrebgayrili aalebuli mTa).

qarTul heraldikaSi saintereso mosazreba arsebobs imis Taobaze, rom bagrationTa gerbis Cvenamde moRweul nimuSTagan uZvelesia kaxeTis mefis Ilevan I-is (1518-1574 ww.) meuRlis _ dedofal TinaTinis saflavis qvaze amokveTili gerbi (sur. 27), romelsac mosdevs imereTis mefis _ aleqsandre III-is (1639-1660 ww.) meuRlis Tamar dedoflis gerbi (biWikaSvili 2003: 476). oriveze bagrationTa gerbis emlembia datanili. es cnoba qarTuli heraldikis qronologias saukunenaxevidan adre mainc gadaswevda ukan, mikvleuli rom yofiliyo utyuari wyaro, romelze dayrdnobiT SesaZlebeli iqneboda imis mtkiceba, rom TinaTinis saflavis qva XVI saukunis droindelia da ar SeiZleba Zveli qva mogvianebiT axliT (romelzec gerbia gamosaxuli) SeecvalaT, amgvარი wyaros gareSe am gerbis

daTariReba mTlad sando ar aris. iseve, rogorc solomon III-is meurli is gerbis sandooba iqneba ewvis qveS, vidre ar iqneba miTiTebuli am gerbis pirvelwyaro (m. vadboliskis wigni, romel sac eyrdnoba istorikosi i. biWikaSvili Tamar dedoflis gerbis Sesaxeb msjelobisas, samwuxarod, am SemTxvevaSi pirvelad dokumentad namdvilad ver gamodgeba, radgan arc vadboliski uTiTebis wyaros, mis wignSi mxolod avtorisve Sesrulebuli naxatia gamoqveynebuli).

marTebulad SeniSna akaki Sanizem, rodesac vaxtangis stambis wignebSi gerbis moTavsebis wesi ruminuli gamocemebis gavleniT axsna (Sanize 1935: 157). daviT winaswarmetyvelis Surduli da qnari _ gerbis es umTavresi elementebi zusti gamomsaxvelobiTi niSnebia bagrationTa bibliuri warmoSobis misaniSneblad, xolo qristes kvarTis simbolikas (romelic erT-erTi umniSvnelovanesi qristianuli siwmindis – uflis samoselis saqarTveloSi arsebobis faqts ukavSirdeba), saqarTveloSi ukve hqonda gliptikuri analogebi qarTvel kaTolikosta sabeWdavebze gamosaxuli siuJetis saxiT, rom aRaraferi vTqvaT arsebul religiur, istoriul-literaturul da saxelmwifoebriv-ideologiur tradiciebze.

bagrationTa gerbis avtorma misi Sinaarsobrivi mxaris gadmosacemad swored es ori momenti: bagrationTa warmomavloba da saqarTveloSi uflis kvarTis arseboba, xolo formis Sesaqmnelad ki _ ruminul wignis grafikaSi ukve damuSavebuli kliSeebi gamoiyena.

rogorc cnobilia 1709 wels TbilisSi pirveli qarTული wignebi Semdegi TanmimdevrobiT daistamba: „saxareba“, „daviTni“ da „samociqulo“. pirvel orSi ar aris dabeWdili gerbi, xolo mesame wignidan _ „samociqulodan“ moyolebuli yoveli gamocemis Tavfurclis meore gverdze vxvdebiT bagrationTa samefo gerbis ama Tu im variants (nabeWd wignebSi gamoyenebulia sul 3 sxvadasxva varianti. (sur. 28_32). maTgan pirveli da mesame didad ar gansxvavdeba erTmaneTisgan.

1709 wlis “samociquloSi” gerbis qvemoT asomTavruლიT dabeWdilia leqsi, romelic gerbis blazonirebas gvTavazobs:

gasinjeT beWdis igavi, msmenno nu gaquan wyineba
fsaImunT qnarT cema daviTis Tumc razed iyo smineba
gristesam oaswavebda vin daxsna cremITa dineba
daviTis tomiT xorcT Sesxma Tu viTar mxsneIma ineba.

am SurduLiTa daviT szlo goliaTar Tu zavebda
l omni taxtisa solomons Svids sibrZnes moaswavebda
mxsneli vin aRTqmas udebda qmnuIT egre gauTavebda
viT Zalevda da Segvanda mis mterzed egre davebda

ros mxsneIma saTno iCina qalwulis mucIad Rebani
miT uyo warmarT yovelTa am saqmiT ganaTlebani
juarcmiT gamoxsniT yovIT suITa uyo mis qmnisa nebani
gankurna wylulni uwamlo romeli gvWirda snebani.
odes uqsova qalwulman mxsnelis kvarTi qseliT gdebuli
igieliozs wilad xvda movida qarTlad rebuli
sad aris saxlad uflisad sveti cxoveli gebuli
aqa Zes Cuentvin suITa xsnad kurnebad imedebuli

qarTveIT mefeni daviTis gvar tomiT modgamobiTa
TviT yovlad wmind ubiwo aris maT Zirtgan SobiTa
varT misTvin wilad xdomilni da misis imedobiTa
amad ar viqmnaT uxilavT mterTagan laxvar sobiTa

stambas beWdevden frangni da rusni da merevlaxelni
aqarsad iyo arodes. ver vpoveT misni mnaxvelni.
giorgis mefobaSigan vaxtang akvirva mnaxvelni.

sruLi saxiT leqsi dabeWdiI gerbebs axlavs 1709 wlis “samociquIosa”
da 1712 wlis “vefxistyaosanSi”.

wignebsi moTavsebul bagrationTa gerbebis umravlesobaze vxvdebiT or
asomTavruI warweras. erTi fsalmunidan amoRebuli frazaa: “efuca ufali
daviTs WeSmaritebiTa da ara Seuracxyos igi. nayofisagan mucIisa Senisa

davsva saydarTa SenTa” (fs. 131: 11), xolo meore _ ioanes saxarebidan: “kvarTi igi romeli iyo ukerveI zeIT gamoqsoviI yovlad” (maT. 19: 23). es frazebi erTi mxriv, sabewdavebze gavrcelebuli tradiciis gagrZe lebaa, meore mxriv, heraldikur devizadac SeiZleba miviCnioT, Tumca, ra sakvirvelia, ara klasikuri gagebiT.

intensiurad heraldikuri devizi gansakuTrebiT XVIII saukunidan gamoiyeneba. isini, Sinaarsis mixedviT, ramdenime jgufad iyofa:

1. piradi devizi;
2. sagvareulo devizi;
3. saxelmwifo devizi;
4. istoriuli provinciebis devizi;
5. Zveli saxelmwifoebis devizi, romel Tac damoukidebloba dakarges;
6. erovnuli avtonomiebis devizi;
7. korporaciuli devizi;
8. sabrZolo mowodeba;
9. saxelmwifo meTaurTa devizi, romelic, Tavis mxriv, iyofa pirad da sazogado devizebad;
10. sasuliero pirTa devizi;
11. sasuliero ordenebisa da monastrebis devizi;
12. qalagebis devizebi;
13. samxedro devizebi;

bagrationebis gerbis „devizebi“ avseben emblemaTa simbolur semantikas. fsalmunidan fraza xazs usvams bagrationTa gvaris bibliur warmomavlobas. „RmerTma daviT winaswarmetyvelis modgmas aRuTqva samefo „saydris“, anu taxtis samaradisod damkvidreba; cxadia, es aRTqma bagrationTa gvareulobazedac unda gavrcelebuliyo“ (SaraSiZe 1955: 119).

bagrationTa gerbis pirvelsave variantSi, romelic dabewdilia „samociquलोSi” (1709 w.), TvalsaCinoa msgavseba anTimoZ iveriელის wignebsi dastambul rumineTis samefo gerbis farTan (sur. 33), romelic mrgvali formisaa da medalioniseburi moCarCoeba aqvs. es medalioniseburi wre zemoT ixsnoba da foTlovani ornamentuli ReroTi ukavSirdeba

gadajvaredinebuli xmalisa da samefo skiptras, romelTa zemoT jvriT Semkuli samefo gvirgvinia moTavsebuli. bagrationTa gerbis I variantis fari zustad imeorebs ruminuli gerbis formas. isic mrgvalia, medalioniseburi moCarCoebiT, romlis wriuli zoli zemoT ixsneba da patara ornamentuli ReroTi jvriT Semkobil gvirgvins ukavSirdeba. faris zemoT, gvirgvinis marjvniv da marcxniv samefo skiptra da maxvilia, ruminuli farisgan gansxvavebiT skiptra da maxvili gadajvaredinebuli ar aris.

ruminuli gerbis farismtvirtvelebi bukis mcemelebi arian (rumineTi 1956: 722), romlebic faris irgvliv Semovlebul foTlovan ornamentSi ewerebian. fari eyrdnoba frTiani angelozis Tavis gamosaxulebas, romelic foTlovan ornamentebTan erTad SeiZleba gerbis komporterad CavTvalot. bagrationTa gerbis farismtvirtvelebi oTxi frTiani da Saravandediani angelozia. bagrationTa gerbis zemoT da qvemoT oTx-oTxi asomTavruli asoa: w R d p / mg ys. amgavrive kompoziciuri ganlagebiTa da raodenobiTa aris ruminul gerbze asoebi: *ЇК БВ / ДД ЦР*. pirveli saqartvelos mefe giorgis, xolo meore _ vlaxeTis mTavar ioane konstantine brinkovianus mianiSnebs.

anTimozis wignebsi dabeWdili brinkovianus gerbi moTavsebulia oTxkuTxa yvavilovan ornamentul CarCoSi, romlis oTxive kuTxesi Caxatulia angelozTa Tavebi. es CarCo Tavis ornamentuli wnuliTa da angelozebis Tavis gamosaxulebebiT zustad gadmotanilia 1709 wels „samociquloSi” dastambul bagrationTa gerbis pirvel variantSi Tanac TiTqmisi seve maRaloostaturadaa Sesrulebuli, rogorc anTimozis wignze. aseTive CarCos vxvdebiT bagrationTa gerbis mesame variantSi, romelic dabeWdilia 1720 wlis „paraklitonSi”, Tumca ukve Zalian primitiuli xeliT Sesrulebulს.

am oTxkuTxa yvavilovan moCarCoebas aqvs kidev zeda moCarCoeba romelic bagrationTa gerbis samive variantis gamosaxulebas axlavs (mesame variantSi odnav gansxvavebuladaa gamoyenebulი es dekori). am CarCos patara pwkalis msgavsi ornamentuli elementis sxvadasxva konfiguracia

qmnis. es patara CuqurTma Zalian xSirad gamoiyeneba anTimoziS mier
 rumineTSi, kerZod, sanagovoSi, dastambul i wignebis Sesankobad (anTologia
 1697), (evangele 1697). es kliSe, rogorc Cans, Zalian gavrcelebuli iyo
 evropul sastambo xelovnebaSi da anTimozisa da misi moswawlis wyalobiT,
 igi qarTuli nabeWdi wignebis samkauladac iqca. es ornamentuli Tema did
 xans gamoiyeneboda qarTuli nabeWdi wignebis Sesankobad ara mxolod
 iStvanoviCis TbilisSi moRvaweobis dros, aramed, mogvianebiTac, XVIII
 saukunis bolosac. magaliTad gamodgeba 1786 wels dabeWdil saxarebaze
 gamosaxuli bagrationTa gerbis mortuloba.

anTimoz iveriელის wigneSi, rogorc wesi, ibeWdeba rumineლ mTavarTa
 gerbi, romlebic ornamentuli mortulobiT gansxvavdeba erTmaneTisgan.
 marTalia, fari da masze datanili niSnebi ucvleli rCeba, magram isini
 mainc individualuri mxatvruli Rirsebis mqone nawarmoebebs warmoadgenen.
 magaliTad, 1693 weliS berZnul-ruminul evangeleSi dabeWdili gerbis
 faris garemortuloba ufro rTulia, igi Tavisi arqeteqtonikiT
 uaxlovdeba dasavleTevropul heraldikur nawarmoebs (sur. 34). gerbze aris
 gvirgvini, muzaradi, muzaradis emblemas warmoadgenen sirinozebi,
 romlebic, rogorc wesi, farismtvirTvelebad ufro gamoiyeneba xolme, aq
 aris lambrekeni da faris mtvirTveli ori angelozi. Fovaluri fari me-18
 saukunis daswayisSi gavrcelebuli iyo frangul heraldikaSi, faris ukan
 maxvili da skiptra farismtvirTvelebs upyriaT.

ruminuli (ufro vlaxeTis) gerbis farze datanili niSnebi sami
 saukuniT andre Cndeba evropul istoriul wyaroebSi, aqedan gamomdinare,
 rumineTis mTavarTa gerbis avtori anTimoz iverიელი არ არის, Tumca man
 rumineლ mTavarTa heraldikur niSnebs saTanado forma misca da dabeWda
 mis mier dastambul wigneSi. ufro metic, rogorc aRvniSneT, anTimozis
 Semoqmedebis erT-erT mniSvelovan nawarmoebSi „Zveli da axali aRTqmis
 saxeebi“, xelnaweris meore gverdze gamosaxulia anTimozis xeliTve
 Sesrulebuli rumineTis saxelmwifo gerbi. rac Seexeba bagrationTa samefo
 gerbs, misi im saxiT, rogorც ის პირველ ნაბეშდ ვიგნეშია (da faqtobrivad,
 es gerbebi პირველად აკ გვხვდება, ufro ადრინდელი ნიმუშები არ მოგვეპოვება),

namdvilad anTimozi tipografiul skolasTan damis moswavl esTan mixail iStvanoviCTan aris dakavSirebuli.

rogorc iTqva, saqarTveloSi dastambul pirvel or wignSi ar Cans gerbi. TbilisSi dabeWdil wignTanagan rigiT mesamea „samociquilo“, romelSic pirvelad gamoCnda bagrationTa gerbi. aSkaraa, mixail iStvanoviCi dasxva ostatebi mis Seqmnaze ufro did xans muSaobdnen, vidre sxva grafikul ornamentebze (matgan bevri ukve gamzadebuli kliSe, savarauodod, rumineTidan iyo Camotani li).

amrigad, anTimozi iveriელი Semoqmedebisa damisi skolis gavlena bagratovanTa nabeWd gerbebeze udavoa.

bagrationTa samefo gerbi ar iyo mxolod erTi Cveulebrivi heraldikuri nawarmoebi, man faqtobrivad, dasabami misca saqarTveloSi heraldikis ganvitarebas. Tu gavitvaliswinebT masze gamosaxuli emblebis semantikis Rma kavSirs qarTuli saxelmwifoebrivi cnobierebis ganvitarebis istoriasTan, maSin „samociquiloSi“ dastambuli gerbi ganuzomlad did mniSvnelobas izens. Qristes kvartის Tema, rogorc aRiniSna, qarTul saxvit xelovnebaSi, kerZod, gliptikaSi, manamdec ar iyo ucxo, magram bagrationebis gerbeze kvartის gamosaxva saflavSi gansvenebuli eliozis dis gareSe xazs usvams uflis mier saqarTvelos rogorc qveynis, saxelmwifos, gamorCebis ideas. kaTolikosta sabeWdavebze ki uflis samოსის misteria gadmoicema saflavSi gansvenebuli qალის meSveobiT, romelSac gulis aqvs Caxutebuli wminda samოსელი. xdeba Sinaarsobrivad konkretulis ganzogadeba. amasTan erTad, heraldikis principebidan gamomdinare, sabeWdavebze gamosaxuli siuJeturi kompoziciidan gerbeze kvartის emblemur gamosaxulebamde periodi unda CaiTvalos saqarTveloSi heladikis ganvitarebis sawyis etapad. Ees mniSvnelovani movlena swored anTimozi iverიელიsa damisi skolis saxelTan aris dakavSirebuli.

amrigad, heraldika im kulturul faseulobaTa rigs ganekutvneba, romelTa warmoSoba evropul sivrcesTan aris dakavSirebuli. Cvens qveyanaSi misi Semotanisa damanergvis mcdeloba erTi patara, magram

mniSvne lovani niuansia saqarTvelo-evropis urTierTobis istoriaSi.
anTimoZ iverieliS daxmarebiT, vaxtang VI-is mier saqarTveloSi stambis
mowyoba, qarTuli kulturis gansakuTrebul movlenaTa rigS miekuTvneba. am
mniSvne lovani RonisZiebis konteqstSi Cvenamde moRweuli bagrationTa
pirveli nabeWdi gerbi qarTul-evropul kulturaTa dialogis Wri lSi
Semdgari sinTezia.

qarTuli kulturis unikalurobas isic ganapirobebda, rom igi erTi
mxriv, mudam Ria iyo ucxo faseulobebis mimarT, meore mxriv,
mraValferovani da mraValricxovani kulturuli dinebebis fonze,
axerxebda TviTmyofadobis SenarCunebas. bagrationTa gerbis Seqmna
evropuli heraldikuri formebis, maSasadame, inovaciebisa da qarTuli
tradiciuli istoriul-kulturuli Sreebis Serwymis saukeTeso magaliTia.
am artefaqtis detaluri ganxilvis Sedeegad, aSkarad Cans evropuli
heraldikis, kerZod ruminuli skolis gavlena, romelmac qarTvel
kaToIikosTa sabeWdavebze gliptikis enaze gadmocemuli religiur-
politikuri msofilmxedvelobrivi postulatebi qarTuli kulturisTvis
axali _ heraldikuri gamomsaxvelobiTi xerxebiT ufro mkafio da
masStaburi formiT gamoxata.

Tavi VII. kvarTi “gerbebis saerTo krebulSi”

rogorc aRiniSna, evropis qveynebis saxelmwifo gerbebs safuZvlad mmarTveli dinastiebis sagvareulo gerbebi udevs. aseTive principi Cans qarTul realobaSiC sanam saqarTvelo damoukideblobas dakargavs...

ukve aRvniSneT, rom XVII saukunis meore naxevarSi Cndeba saqarTvelos saxelmwifo gerbis gamosaxuleba. mefe aleqsi mixeilis Zis “tituliarnikSi” (1672 w.) dabewdil gerbze Cans cxenze amxedrebuli Seabjruლი wm. giorgi. Aamave epoqas ekuTvnis avstrieli diplomatis korbis dRiurSi (1698-1699 ww.) aRbeWdili gerbi identuri gamosaxulebiT. orive qarTლის gerbia. petre pirvelis did saxelmwifo beWedze CamoTvლიl qveSevrdom samefoebs Soris naxsenebia iveria, qarTლი da saqarTvelo (Iakieri 1990: 159). ruseTis saxelmwifo droSazec (1742 w.), romelic peterburgSi, ermitaჟSi inaxeba (sur. 35), gamosaxulia igive gerbebi: amxedrebuli wm. giorgi, romelic gveleSaps gangmiravs (qarTლის, saqarTvelos mefeTa) da isrebgayrili aalebული mTa _ iverიის მიუხედავად (ვინიკი 1997: 87).

wminda giorgis gansakuTrebulი popularoba saqarTvelოSi iyo imis mizezi, rom misi gamosaxuleba gaCnda gerbze, რომელიც უცხოური წარმოების სახელმწიფო გერბს უდებენ? რატომ არ Cans masze mmarTveli dinastiis niSani? arsebobda raime emblematicური კავსი wm. giorgis სფრაგისტიკული heraldიკურ gamosaxuleბა da bagrationTa dinastias Soris? adre naxsenebi giorgi III-ის beWedi (daviT aRmaSeneblis beWedsac rom uwodeben) da Tundac mogvianebiT vaxuStis rukaze gamosaxული gveleSapis gangmiravi wminda giorgi (sur. 36) xom ar mianisnebs sxva heraldიკურ პლატზე, რომლის შესახებაც, Cვენამდე მოRweული sxva dokumentური წყაროების არარსებობის გამო, დამაჯერებელი ვარაუდის გამოტყმის შესაძლებლობაც არ გვაქვს? _ ეს კითხვები ჯერ-jerობიT upasuxod rCeba. faqtia, rom პირველ gerbebsი saqarTvelos samefo dinastiis heraldიკური ნიSანი არ Cანს. qarTvel heraldიკოსთა ნაწილის მოსაზრებით, “sxva monarქიული qveynebisგან gansxvaveბიT, saqarTvelos saxelmwifo gerbi Tavdapირველად sruleბიT ar

emTxveva mmarTveli samefo dinastiisas. es albaT imiT unda iyos gamowveuli, rom pirveli qarTuli saxelmwifo gerbi ucxo qveyanaSi _ ruseTSi aris dafiqsirebuli. bunebrivia, am “pretenziis gerbSi” naklebad gausvamdnen xazs da miCqmalavdnen kidec sxva samefo saxlis, am SemTxvevaSi bagrationTa dinastiis uflebas mocemul teritoriaze” (asaTiani 2002: 13).

XVIII saukunis dasawyisidan bagrationTa gerbis paralelurad ar fiqsirdeba sxva saqarTvelos saxelmwifo gerbi. unda vivaraudoT, rom bagrationTa sagvareulo gerbi imavdroulad saxelmwifo gerbic aris, an SesaZlebelia aseC iTqvas, rom saxelmwifo gerbze datanilia mmarTveli dinastiis insigniebi da masze bagrationTa warmomavlobis aRmniSvnel simboloebTan erTad, qarTuli saxelmwifo gerbis mTavar emblemad qristes kvarTi gamoisaxeba. kvarTis gamosaxvis tradiciaze qarTvel kaTolikosTa sabeWdavebze zemoT visaubre. isic aRvniSne, rom is sabeWdavi arapirovnul, aramed ufro organizaciul xasiaTs atarebda, maSasadame igi qarTul marTlmadidebel eklesiას warmoadgenda. Cveni eklesiis sabeWdavze kvarTis simbolika uarresad logikuria, sveticxovlis misteriasTan eklesiis kavSiris gaTvaliswinebiT. bagrationebis gerbze kvarTis gamosaxva, memkvidreobis heraldikur niSnad ver CaiTvleba. amas ufro saxelmwifoebriv-ideologiuri da msofilmxedvelobrivi plasti udevs safuZvlad. saqarTvelos saxelmwifos RvTis mier gamorCevisa da am qveynis mier uflis udidesi siwmindis “flobis” simboloa. am siwmindis politikur-religiuri faseuloba gansakuTrebiT mniSvnelovani iyo yovel epoqaSi, maT Soris maSinac, rodesac mas bagrationTa gerbze gamosaxavdnen.

kvarTi aris eklesiis erTianobis simboloც. “es saidumlo erTianobisa, es ganuyofeli Tanxmoba asaxulia saxarebiseul ambavSi qristes kvarTis Sesaxeb. kvarTi ar gauyviaT da ar daunawilebiaT, aramed wilad xvda mTlianad erT kacs, da ganuyofeli da daunawevrebeli darCa. amasTan dakavSirebiT saRmrTo werili ambobs: “xolo kuarTi igi, romeli iyo ukervel, zeiT gamoqsovil yovlad, Tques ukue urTierTas: ara ganvxiOT ese, aramed wil-vigdoT amas zeda, visic iyos (ioan. 19: 23-24). am kvarTs mamisagan hqonda maRliT micemuli erTianoba, da amitom ar SeiZleboda

daenawevrebinaT imaT, visac es ergo, aramed erTxel da samudamod darCa mTliani da ganuyofeli. amitom SeuZlebelia qristes samosi hqondes imas, vinc qristes eklesias arRvevs. Tavisi kvarTis saidumloTi ufalma eklesiis erTianobaze migvaniSna.” (mRvdeImowame 1990: 68).

XVIII saukunis dasawyisSi vaxtang VI-is moRvaweobis saxeImwifoebriv-politikuri ideologiis mTavari mimarTuleba _ saqarTvelos "gamoxsna-aRdgomis" idea, qveynis erTiani saxeImwifoebriobis sakiTxis gansakuTrebiT gaaqtiureba da saqarTvelos sxva regioneBTan ekonomikur-politikuri kontaqtis gaZliereba, xolo am procesSi qarTlis hegemonobaze aqcenti _ Tavis heraldikur asaxvas poulobs bagrationTa gerbze.

saRvTismetyvelo literaturaSi kvarTis, rogorc eklesiis erTianobis simbolos ganmartebis kvaldakval, vuSvebT azrs, romel sac, safuZvlad avtoriseuli an epqis Tanadrouli blazonireba ar udevs, magram miuxedavad amisa, arsebobis uflaba aqvs: rogorc zemoT vTqviT, karTagenis episkopos mRvdeImowame kiprianes dauSveblad miaCnia, kvarTi hqondes mas, vinc qristes eklesias arRvevs, aseve SeuZlebelia im qveynis daSla, danawevreba, sadac ukerveli kvarTi inaxeba. bagrationebis gerbze daunawevrebeli kvarTis simbolikaSi ramdenime Sris danaxvaa SesaZlebeli, maT Soris, qveynis erTianobis ideisac.

vaxuStis mier Sedgenil atlasSi saqarTvelos sam sxvadasxva gerbTagan erT-erTze gamosaxulia marTkuTxa gadakveTili fari. zemo nawilSi moTavsebulia qristes kvarTi. qveda naxevarSi ki, romelic oTxad aris gayofili, _ Zalauflebis simbolo samefo sfero, bibliuri daviTis qnari, Surduli da erTmaneTze gadajvaredinebuli skiptra da xмали (sur. 37). sara barnavelis azrit, am atlasze gamosaxuli kvarTiani gerbi bagrationTa gerbia, xolo saqarTvelos wm. giorgis gamosaxuleba ki saxeImwifo droSis emblemaa, maSasadame, vaxuStis atlasiseuli gerbi, romel zec gveleSapis gangmiravi mxedaria datanili, saqarTvelos saxeImwifo gerbia. “vaxuStis rukebze moTavsebul gerbebsi yuradRebas ipyrobis is, rom saqarTvelos gerbebi sxvadasxvanairia: erTze

warmodgenilia cxenosani wm. giorgi, meoreze _ mTavarangeloz (sur. 38), mesameze moTavsebulia bagrationTa sagvareulosTan dakavSirebuli emblebi sveticxovlis aRmarTvisa da daviT winaswarmetyvelis istoriidan. pirvel or gerbze warwerilia, rom es “saqartvelos” gerbebi aris, xolo mesameze _ “samefo kvariant daviTiani saqartvelosi”, e.i. es bagrationTa gerbia. es gerbi gamoxatulia vaxtang VI-is 1711 wlis droSaze (sur. 40), romelic amis gamo unda CavTvalot mefis pirad droSad. saqartvelos gerbis wm. giorgi ki saxelmwifo droSis emblemaa. wm. giorgi gamoxatulia giorgi III-is beWedzedac. am daskvnas mxars uWers Teimuraz batoniSvilis cnobac, rom samefo droSaze wm. giorgi iyo xolme gamosaxuli... rogore vxedavT, vaxustis mier warmodgenili saqartvelos gerbi safuZvels hpovebs istoriul wyaroebSi da Zeglebsic. Amis mixedvit SeiZleba davaskvnaT, rom saqartvelos sxva Semadgenel samefoTa gerbebi vaxustis naSromSi, nawilobrivi mainc, realuri iyo. sakiTxia mxolod, mTavarTa pirad gerbebtan gvaqvs saqme, Tu saxelmwifo mniSvnelobis gerbebtan” (barnaveli 1953: 49).

erekle meoris mier georgievskis traqtatze gakeTebul sabeWdavze, iq, sadac ukve moCans rusetis imperiis ortaviani arwivi, gamosaxul gerbze, daviTis qarTan, gadajvaredinebul skiptra-xmalisa da SurdulTan erTad, mcire farze kvlav aris datanili macxovris kvarianti (sur. 39). 1783 wliT daTariRebul saqartvelosa da kavkasiis mxareebis gerbebis CamonaTvalSi, romelsac erekle II awers xels, amxedrebuli wm. giorgi kaxetis gerbad aris aRiarebuli.⁴⁰ amxedrebuli wm. giorgi aris datanili gerbze, romliTac Semkulia ambrosazeebisatvis erekle II-is nier naboZebi sigeli⁴¹.

⁴⁰ “q. qarTlis Rerbi mTa oris isrit q. kaxetis Rerbi mwinda giorgi cxenzed mjdomi q. erevnis Rerbi araratis mTa kidobnit q. ganjis Rerbi samTa ymaTa saxmili q. saatabagos Rerbi tba monastrit q. yazaxis Rerbi xeli xmalis sigrZezed q. SamSadilisa Tofi q. Sirvanisa mgeli q. Saqisa mela. erekle. welsa CRpg ivnisis ka.” (istoriis 1449: 2280).

⁴¹ “wyalobita Rvtisata CuAn irakli meore mefe qarTlisa da kaxetisa da sxuata gaZlevT CuAnisa amas samefosa mowmobas. Sen guarit somexs. da CuAns mkvidrs aznaurs tfilisels ambrosiant daAtas Zes ohanezas. rameTu AnaTgan winapari TquAni ambros. Jamsa pirvel irakli mefesa. winapris CuAnisasa.

erTi mxriv, am gerbis gamosaxvis ostatoba, xolo meore mxriv, mowmobaSi misi blazonireba naTeli magaliTia imis, rom im periodSi saqarTveloSi gerbSemoqmedebas ganvitarebis maRali donisTvis miurwevia. am nawarmoebSi warmodgenilia evropuli heraldikisaTvis damaxasiaTebeli yvela detali (mantia, gvirgvini, farismtvirTvelebi, kompiertieri). sigelis teqsts axlavs yvavilwnulebiTa da ornamentebiT Seqmnil moCarCoeba. dokumenti damowmebulia dakiduli sabeWdavit, romelzec amotvifru lia erekles gerbi (identuri sigelis TavSi grafikulad gamosaxuli gerbisa) (sur. 41, 42).

saqarTvelos ruseTTan SeerTebis Semdgom Cndeba e.w. "protektoratis droindel gerbi" (sur. 43). pirvel nawilSi datanilia bibliuri daviTis qnari, meoreSi _ qristes kvarTi, mesameSi _ sfero da Surduli, meoTxe nawilSi _ gadajvaredinebuli skiptra da xмали, mexuTeSi _ wm. giorgi, romelic gveleSaps gmiravs, meeqvseSi _ saswori. faris mtvirTvelebi arian

keTilmoqalaqebita erTgulad monaobita da nayofieri saqmita misis umaRlesobisagan mieRo patiA da xarixi keTilSobilebisa garna SemdgomaT JamTaTa SviliSvili misi daAT, romeli iyo mamaSeni Jis drosa da quAynis areulobis mizeziT yrma asakobasa TAssa gansuliyv CuAnis uflebisagan da Sedgomiliyo vaWrobasa da evlo uflebasasparstata da munve damkvidrebul iyv saxlita TAsita. sadaca aRsrulda cxovreba misi da am mizeziT daAwyebuliyo tomoba misi. da Sen Ze misi daSTomili mun adgilsa Jami raime Adre hpove gamosavali da gamoxved sparseTitgan. moxved kurTeulsa rusta quAyanasa da damkvidrdi astraxans quASe Crdiloebisa misis didebulobis keisrobisasa. da munitgan getxovna CuAngan mowmobaA natlad miRebad aznaurobisa winaparta SenTaTa xolo CuAnca gamveZieT matianeTaSor is uwinaresta mefeTa CuAnTa aRsrulebisatAs SenTa ZiebaTa. da saqm is WeSmaritebasa. zed miwevnul AqmeniT. rom listAsca mogeciT ese CuAni samefo mowmobaA daniSnebiT amas Soris Rerbi winaparis Senisa. romeli hqonebia sigrZiT mgrguali fari. vecxlis feri adgiliTa. mas Soris lodi erTi debuli niSnad mtkice erTgulebisasa da mas lodsazedan jdomili arwiA erTi calfexiT mdgomare da calfexi aweuli romelsa frCxiliT upyries etrati erTi aRwerili esreT niWi samefo niSnad miRebul samefo niWta aznaurobisa TAsisa da pirs Sina qonebiT masve arwiAsa rto zetis xilisa. nayofiTurT niSnad guluxobisa da garemosa mas svetisasa marjveni da marcxeniT aRmocenebuli rtoni orni finikisa da dafnisa niSnad nayofieri saqm is mqoneIbisasa. ese yoveli dagvirgvinebul ars aznaurobis gvirgniTa. da xelmoweril saAeTrTATA AeliTa CuAniTa da dabeWdil samefoATTA beWdiTa CuAniTa welsa macxovarsa CuAnisa 1785 indiktionsa mefobisa CuAnisa ormocda meerTesa welsa ivlisis ie dResa". (xel nawerTa: hd-1543)

lomebi. Mm. vadbo lskis mosazrebiT, es gerbi 1800-1801 wlebiT TariRdeba da daviT batoniSvilis mmartvelobis periods miekuTvneba (vadbo lski 1980: 94). qarTvel heraldikosTa nawilis mosazrebiT, aRniSnuli “gerbi evropuli heraldikis moTxovnisebr aris gamarTuli. mTlianad kompoziciis stilis garda, amasve miuTitebs laTinuri legenda da sruliad axali elementi qarTul gerbmcodneobaSi _ mantia. aRsaniSnavia, rom es aris bagrationTa simbolikisa da wm. giorgis erT farSi moTavsebis pirveli SemTxveva. imxanad es qveynisa da mmartveli dinastiis ganuyrelobaze miuTitebda, magram amasTanave, nebsiT Tu unebliET, mzaddeboda niadagi imistvis, rom momavalSi saqarTvelos gerbsi bagrationTa simboloebs wminde giorgi Canacvleboda, riTac ruseTis imperia maqsimalurad miCqmalavda saqarTveloze adgilobrivi dinastiis uflebas” (asaTiani 2002: 18).

am epoqas miekuTvneba qarTl-kaxeTis mefis giorgi XII-is (1798-1800 ww.) droindel saxelmwifo gerbis ori nimuSi: pirveli warmoadgens Oovalur fars, romelic farismtvirtvel lomebs upyriaT, masze datanilia mxolod qristes kvarTi. fari mTis mwvervals eyrdnoba, romelsac Znelia komporteru vuwodoT. faris Tavze gadajvaredinebuli samefo kverTxi da xmalia, romelTac Tavze adgas gvirgvini. arasimetriულად gabneulia faris zemoT daviTis qnari da Surduli, xolo faris qvemoT _ sfero da saswori (sur. 44); meore gerbi sabeWdavzea gamosaxuli, mis farze, romelic farismtvirtvel lomebs upyriaT, pirvel nawilSi datanilia gadajvaredinebuli xмали და kverTxi, romelTa ZirSi samefo sferoa, meore nawilSi qristes kvarTia, mesame nawilSi gveleSapis ganmgmiravi wm. giorgi და sasworia datanebuli. fars amkobs gvirgvini, romelsac Tavze jvari adgas. gvirgvinis marcxniv და marjvniv bibliuri daviTis qnari და Surdulia gamosaxuli (sur. 45).

XIX saukunidan moyolebuli qarTული heraldika, faqtoobrivad, mxolod ruseTis imperiis heraldikuri institutebis zedamxedvelobiTa და monawileobiT iqmneboda. rusuli heraldikis nawilad SeiZleba CaiTvalos qarTული sagvareulo gerbebic, radgan maTi miniWebac amave wesiT

mimdinareobda. bagrationTa gerbidan xan qreboda qristes kvarTi, xan isev Cndeboda.

qarTuli samefo dinastiis pirveli gerbi, romelic ruseTis imperiis Sesabamisma institutma daamtika da “gerbebis saerTo krebulSi” Seitana, aris “Tavad bagrationTa gerbi”. Oam gvaris saTavadaznauro Rirsebis oficialurad cnobis TariRad iTvleba 1803 wlis 4 oqtomberi, rodesac imperator aleqsandre I-is gadawyvetilebiT, bgrationebis sagvareulo gerbi Seitanes “gerbebis saerTo krebulis” me-7 tomSi (sur. 46). `fari gayofilia oTx nawilad, romelTagan pirvelSi wiTel mindorze gamosaxulia oqros samefo sfero. meoreSi lurj mindorze _ arfa, mesame lurj mindorze _ oqros Surduli. meoTxe nawilSi wiTel mindorze gadajvaredinebulia oqros skiptra da xмали. fari, romelic upyriaT farismtvirtvel lomebs, Semkulia Tavadaznauruli wodebisTvis Sesaferisi mantiiTa da gvirgviniT”, _ aseT blazonirebas gvTavazobs “gerbebis saerTo krebuli.” Aiqve moTxrobulia, wesisamebr, bagrationTa gvaris istoria.⁴² maSasadame, es gerbi vaxtang VI-is Zmis ieses (aliyuli-xnis) ukanono vaJis aleqsandres (isaak-begis) STamomavaliTa sagvareulo gerbia. am ojaxis yvelaze cnobili warmomadgeneli iyo general petre bagrationi (1764-1812

⁴² “Tavad bagrationTa winapari bagrat pirveli, israelis mefe daviTis STamomavali, filistiidan saqarTveloSi qristes dabadebidan 575 wels Camovida, armosavleTis martImadidebel eklesiaSi moinaTla da colad moiyvana qarTveli mefis mirdat xastroianis da ferozisi. mefis sikvdilis Semdeg saqarTveloSi gamefda bagrati, romlis STamomavlebi ucvllelad ganagebdnen saqarTvelos. 1469 wels mefe giorgis sikvdilis Semdeg gamefebul konstantines hyavda xuTi vaJi: daviTi, giorgi, bagrati, aleqsandre da melqisedeki. mefe konstantines gardacvalebis Semdeg gamefda daviTi, romelmac Tavis Zmas bagrat batoniSvils uboZa samflobelod muxranis provincia, bagrati iyo muxranis pirveli mflobel. bagratis SviliSvilis Svilma mefe vaxtangma daipyro adre gayofili sami samefo saqarTvelo, imereTi da kaxeTi da ufros vaJs arCilis misca imereTi. Mmefe arCili 1681 wels gaemgzavra ruseTs da miiRo xelmwife-mefeTa da did TavadTa ioane alekseeviCisa da petre alekseeviCis wyaloba. misi Zmebi mefe giorgi da batoniSvili levani flobdnen saqarTvelos. levans Svilebi vaxtangi da iese mefobdnen saqarTveloSi. levans Svilis ieses Ze - batoniSvili aleqsandre, Tavis ojaxTan erTad,D 1757 wels Cavida ruseTSi da sasazRvro jarSi podpolkovnikad dainisna, mas yizlarSi miwebi eboZa. Tavad bagrationTa STamomavlebi amgvaradve emsaxurebodnen ruseTis taxts da dajildoebulni iyvnen CinebiTa da sxva sapatio niSnebiT da monarqTa wyalobiT~ (gerbebis 1803: #8).

ww.), romlis gansakuTrebuli Rvawli da damsaxureba ruseTis imperiis winaSe Sesabamisad aRwerilia “gerbebis saerTo krebulSi”.

bagration-muxraneI Ta gerbze uflis kvarTia gamosaxuli. gerbi warmoadgens oTxnawiliani fars, gayofils oqros jvriT, SuaSi mcire gerbiT. pirvel mewamul mindorze datanilia oqros qnari da vercxlis Surduli oqros qviT. meore IaJvardis mindorze erTmaneTze gadajvaredinebul oqros saxelurian vercxlis aRmosavluri xmlisa da oqros skiptris zemoT oqrosave samefo sferoa. mesame IaJvardis mindorze oqros sasworia. meoTxe mewamul nawilSi vercxlisfrad Seabjruli wm. giorgia TeTr cxenze amxedrebuli, romelic vercxlis SubiT gangmiravs mwvane frTebian Sav drakons. mcire mewamul gerbze ieso qristes vercxlis kvarTia (sur. 47). aRsaniSnavia is garemoeba, rom bagration-muxranelebs ruseTSi ar aRuZravT Suamdgomloba sagvareulo gerbis damtkicebis Sesaxeb. Tavad bagration-muxraneI Ta ufrosi Sto iyenebda gerbs, romlis umTavres details bagrationTa samefo saxlis heraldikuri “regaliebisa” da qristes kvarTis gamosaxuleba warmoadgens. am ojaxis umcrosi Stos warmomadgenlebis mier XIX_XX saukuneebSi gamoyenebuli gerbis ramdenime variantia cnobili (TavadaznaurTa 1996: 54).

qristes kvarTi ankobs bagration-gruzinskebis gerbs (sur. 48), romlis centralur nawilSi gamosaxulia wm. giorgi. gruzinskebis gerbi warmoadgens oTxnawilian fars, SuaSi mcire fariT. pirvel mewamul mindorze vercxlis kvarTia. meore IaJvardis mindorze _ oqros qnari. mesame IaJvardis mindorze vercxlis Surdulia, vercxlisave TasmebiTa da oqros qviT. meoTxe mewamul mindorze _ oqros samefo sfero, romlis Tavze datanilia erTmaneTze gadajvaredinebuli oqros kverTxi da oqros saxeluriani vercxlis xмали. SuaSi, mcire oqros farze, gamosaxulia wm. didmowame giorgi, IaJvardisfrad Seabjruli da oqros jvriT mkerdSemkuli. wm. giorgi mewamuli aRkazmulobiTa da oqros foCebiT Semkul Sav cxenzea amxedrebuli. igi mewamuli SubiT gangmiravs mwvane gveleSaps, Savi frTebiT, mewamuli TvalebiTa da drakonis eniT. mTavari fari Semkulia saTavadaznauro gvirgviniT, romelic upyria or molivlive

angelozs. angelozebs xelSi oqros saxeluriani vercxlis maxvilebi ukaviaT. farismtvirtvelebi mewamulTvalebiani oqros lomebi arian. fari Semkulia yaryumis bewvis sarCuliani mewamuli mantiiT, oqros funjebiTa da foCebiT. uganaTlebules TavadTa gvirgvini aboloebis mantias. gerbi damtkicebulia 1886 wels da Setanilia “gerbebis saerto krebulSi” (gerbebis 1886: #2).

1882 wlidan ruseTis did saxelmwifo gerbze (sur. 49) gamosaxuli saqartvelos samefo gerbi randenime nawilisan Sedgeba (sur. 50): Sua mcire farze saqartvelos gerbia: oqros farze laJvardis aRWurvilobiT, mkerdze oqros jvriT, Sav, oqros arSian cxenze amxedrebuli da mewamuli SubiT mwvane, Sav frTiani da mewamul Tvalebiani gveleSapis ganmgmiravi wm. didmowame Zlevamosili giorgi. pirvel nawilSi _ iveriis gerbi: mewamul farze yalyze Semdgari vercxlis cxeni; zeda marcxena da qveda marjvena kuTxeebSi rvaqimiani varskvlavebi. meore nawilSi _ qartlis gerbi: oqros farze ori, Sav isrebgayrili cecxli smfrqveveli mTa. mesame nawilSi _ yabardos miwebis gerbi: laJvardovan mindorze erTmaneTze gadajvaredinebuli (pirebit zeviT) vercxlis or isarze oqros mcire fari marjvniv Sebrunebuli, mewamuli naxevarmtvariT; pirvel sam meoTxedSi eqvsqimiani vercxlisave varskvlavebi. meoTxe nawilSi somxeTis gerbi: oqros farze mewamuli gvirgvinosani lomi. Odaboloebaze oqros velze _ Cerqez da mTiel TavadTa gerbi: gaWenebuli Sav cxenze Cerqezi, vercxlis aRWurvilobiT, mewamuli samosita da Savi mosasxamiT, marjvena mxarze Savi SubiT. gerbi Semkulia qartuli gvirgviniT (vinkleri 1893: 406). faqtobrivad, aq erT gerbSi erTiandeba 1800 w. sruliad ruseTis sruli gerbis Sesaxeb manifestidan didi saxelmwifo gerbis naxatze (sur. 52) gamosaxuli Crdilo da samxret kavkasiis miwebis aRmniSvneli xuTi gerbi (cecxlovani mTa, wm. giorgi, naxevarmtvare isrebis fonze, Cerqezi mxedari, lomi).

ruseTis imperiis mcire gerbze (sur. 51) gamosaxuli saqartvelos gerbze mxolod gveleSapis ganmgmiravi wm. giorgi Cans. dokumenturad ar dasturdeba qartul heraldikaSi gamoTqmuli mosazreba, TiTqos “XIX

saukunis damdegidan moyolebuli bagrationTa dinastiam samefo taxtTan
erTad samSoblos gerbSi Tavisi sagvareulo emlembis gamoxatvis
uflebac dakarga” (asaTiani 2002: 18). am SemTxvevaSi ufro marTebuli iqneba
saubari rusuli heraldikaSi qarTveli bagrationTa sagvareulo Tu
saqarTvelos saxelmwifo (samxareo) gerbebis mimarT arasistemur midgomaze.

gronologiuri TanmimdevrobiT davalagoT bagrationTa is gerbebi,
romelTa namdvilobaSi istorikosebsa da heraldikosebs eWvi ar SeaqvT da,
miuxedavad imisa, rom zogiert matgans sarwmuno dokumenturi wyaro ar
moepoveba, qarTuli heraldikur literaturaSi maT mimarT, zogadad,
sandoobis xarisxi maRalia:

1. giorgi XI-is saxel iT cnobil (faqtobrivad, vaxtang VI-is) gerbze
(1709 w. “saociqulo”) datanilia qristes kvarTi da bagrationTa
bibliuri warmomavlobis niSnebi;
2. qaixosros gerbze (1710 w. “kondaki”) datanilia qristes kvarTi da
bagrationTa bibliuri warmomavlobis niSnebi.
3. imeretis mefe aleqsandre V-is gerbze (1732 w. rusetis imperator ana
ioanes asulisadmi gagzavnil sigelze dasmul beWedi) datanilia
bagrationTa bibliuri warmomavlobis niSnebi. (Semonaxulia aRwera:
beWdis centrSi gerbia. mis zemoT samefo gvirgvinia; fari gayofilია
oTx nawilad: pirveli nawilSi samefo Zalau flebis sferoa, meoreSi _
qnari; mesameSi gadajvaredinebuli skiptra da xmal; meoTxeSi _
Surduli. faris orive mxares _ lomebi) (brose 1861: 197).
4. vaxtang VI-is gerbze (1726-1737 ww. q. astraxanis mxareTmcodneobis
muzeumi) datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri
warmomavlobis niSnebi.
5. “kvarTian-davitian” gerbze (1735 w. vaxustis atlasi) datanilia
qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavlobis niSnebi.
6. erekle II-is gerbis erT variantSi (1783 w. georgievskis traqtati)
datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavlobis
niSnebi, meore variantSi (1785 w. ambrosazeebistvis boZebuli sigelSi) _

bibliuri warmomavlobisa da samefo niSnebTan erTad, amxedrebuli wm. giorgi.

7. giorgi XII-is gerbis (1798-1800 ww.) erT variantSi datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavlobis niSnebi, meore variantSi am emblebs emateba wm. giorgi.
8. daviT batoniSvili ("protektoratis droindel") gerbze (1800-1801 ww.) datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavlobis niSnebi, agreTve damatebiT Cndeba gveleSapis gamgmiravi wm. giorgi.
9. Tavad bagrationTa (bagrationis muxranis Sto, ieses STamomavlebi, romlebic 1757 w. gadasaxldnen ruseTi) gerbze (1803 w. "gerbebis saerto krebuli") datanilia mxolod bagrationTa bibliuri warmomavlobis niSnebi.
10. imeretis mefe solomon II-is gerbze (1807 w. "daviTni") datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavlobis niSnebi.
11. uganaTlebules Tavad bagration gruzinskebis gerbze (1886 w. "gerbebis saerto krebuli") datanilia qristes kvarTi da bagrationTa bibliuri warmomavlobis niSnebi, agreTve gveleSapis gamgmiravi wm. giorgi.

bagration-imeretinskebsa da bagration-daviTaSvilebs oficialurad damtkicebuli gerbebi ar hqondaT, magram sxvadasxva avtorTa wyaroebis mixedvit Tu vimsjelebT, imeretinskebis gerbSi Cndeba verZis figura (cixinski 1922: 81), (dumini 1998: 85), xolo bagration_daviTaSvilebis gerbze datanilia gveleSapis gamgmiravi wm. giorgi, jvari, xutqimiani varskvlavi da leopardi (dumini 1996: 83), (Iakieri 1990: 328).

Tu erTmaneTs SevadarebT im bagrationTa Stoebis heraldikur niSnebs, romelTac rusetis imperiis Sesabamisi institutebis mier miniwebuli aqvt marali satavadaznauro wodeba, maT gerbebsi qristes kvartის gamosaxva ufro individualur gadawyvetilebaze cans damokidebuli, vidre raime politikur aspeqtze. amave dros bagrationTa gerbze kvartTan erTad an mis paralelurad wm. giorgis emblemis dataneba imas unda mianisnebdes, rom kulturul mexsierebaSi (raki amis dokumenturi wyaro ar mogvepoveba) wm.

giorgi saqarTvelos saxelmwifo emblemad rCeboda. damoukideblobis dakargvamde qarTul heraldikur xelovnebaSi misi calke emblema saxelmwifo gerbze rom ar gvaqvs, es ar gvaZlevs imis kategoriulad mtkicebis saSualebas, rom qarTul heraldikaSi qristes kvarTis wm. giorgiT Canacvleba bagrationTa gvaris qarTული saxelmwifოს განდისტანცირების მდებარეობას. ამას მკაფიოდ ადასტურებს ზემოთ აღწერილი უგანატილებული თავადების გრუზინსკების გერბი, რომელიც XIX საუკუნის მიწურულს არს. დამტკიცებული რუსეთის იმპერიის შესაბამისი ინსტიტუტის მიერ. ფაქტობრივად, "გერბების საერთო კრებულში" ორჯერ გვხვდება bagrationTa გერბი. პირველზე არ. Cans კვარტი, მეორეზე _ დათანია. რითი აიხსნება ეს გარემოება? რუსული heraldიკური პოლიტიკა XIX საუკუნის ბოლოს გრუზინსკების გერბის დამტკიცებას აჩვენებს, რომ კრისტეს კვარტის გამოსახვის უნაღობა bagrationებს აკვთ? _ შეიძლება ასე ვთქვათ, მით უფრო, რომ ამ დროს bagration-გრუზინსკები უკვე რუსეთის იმპერიის თავადაზნაურობის იმედებზე იყვნენ.

XIX საუკუნის ბოლოს bagrationTa გერბზე კვარტის კვლავ გამოცენასთან დაკავშირებით, ალბათ ისიც გასასწავლია, როგორ იცვლებოდა რუსეთის იმპერიის იდეოლოგია და ადმინისტრაციული ინსტიტუტების პოლიტიკა კარტველი თავადაზნაურობისადმი. როგორც ცნობილია, საკარტველოს რუსეთთან `სერუმის-საგმესი მეფის მთავრობა მნიშვნელოვან როლს მმართველობის სისტემის აწარმოებდა. 1801 წლის კანონის საფუძველზე შეგმიწილია ესე, XIX საუკუნის 40-იან წლებში უკვე ვერარ. უპასუხებდა არსებულ რეალობას, რის გამოც საუბრო გახდა ახალი მმართველობითი სისტემის შემოსახება, სახელდობრ, სამოქალაქო მმართველობის _ მეფისნაცვლის ინსტიტუტის დაარსება კავკასიაში, ნაცვლად სამხედრო მმართველობისა, რომელიც არსებობდა XIX საუკუნის 40-იან წლებამდე.

გენერალმა პასკევიჩმა რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ პირველს წარუდგინა ამიერკავკასიის მმართველობის ახალი პროექტი. ამიერკავკასიაში საომარ მოქმედებათა (რუსეთ-ირანის 1826-1828 წწ. და რუსეთ-თურქეთის 1828-1829 წწ.) ზრდილობა დასრულების გამო `პასკევიჩი მიზანშეწონილია. თვლიდა, სამხედრო-საოკუპაციო რეჟიმის ნაცვლად შემოერთებული აქ სამოქალაქო ხელისუფლება უნდა რუსული სისტემით. გამოაკლდნ უნებდა მხოლოდ მუსლიმანური პროვინციების

mimarT, sadac ZalaSi unda darCeni liyo adgi l obrivi samarTali. paskeviCis es proeqti gaJRenTili iyo rusifikatoruli suliskveTebiT da gamiznuli iyo mxaris sruli ekonomikuri da politikuri damorCilebisaTvis~ (anTelava 1972:120). paskeviCis proeqtma mxardaWera ver hpova. peterburgidan TbilisSi gamogzavnes senatis revizia, romelsac baroni gani xeImZRvane lobda. man swori Sefaseba misca amierkavkasiaSi ukiduresad gamwvavebul ekonomikur-politikur mdgomareobas, romelic pirdapir kavSirSi iyo rusuli mmarTvelobiT rgolTan da SeimuSava amierkavkasiis mmarTvelobis axali gegma-proeqti. igi moiwona 1837 wels TbilisSi Camosulma nikoloz pirvelma, xolo 1840 wels ganis es proeqti damtkicebuli iqna imperiis saxelmwifo sabWos mier. amierkavkasia `saqarTvelo-imereTis guberniad~ da `kaspiis olqad~ gaiyo. somxeTisa da azerbaijanis nawilic saqarTvelo-imereTis guberniaSi aRmoCnda. am saxiT qveynis administraciuli dayofa erovnuli mTlianobis moSlas iTvaliswinebda. qarTული saxelmwifoebriobis dakargvis Sesaxeb xatovnad ambobda Salva nucubiZe: “qarTveli mefeebis _ ereklesa da solomonis mier ruseTis mfarvelobis Zebna ukanaskneli aqti iyo im tragediisa, romelsac saqarTvelos istoria ewodeba. isini, rogorc gmirebi, istoriis scenaze aRariyven, roca tragedia daskvnamde mivida da saqarTvelo “qarTuli guberniad” iqca” (nucubiZe 1958: 234). ganis reforma Seusabamo aRmoCnda mas Sengom, rac sagareo politikaSi aRmosavleTis sakiTxi gaaqtiurda. ruseTis imperators swirdeboda amierkavkasiaSi simSvidis Senarcuneba da adgi l obrivi mosaxleobis mxardaWera. amitomac saWiros gaxda samxedro-saokupacio reJimis ramdenadme rbili, moqnili politikiT Secvlis aucilebloba. am politikis gamtareblad peterburgSi SerCeuli iqna gamocdili, Wkviani, magram amave dros cbieri rusi moxele m. voroncovi (mefisnacvlobda 1844-1854 ww.). Seicvala imperiis SemadgenlobaSi kavkasiis statusic, kerZod ki samxedro mmarTveloba, ew. mTavarmmarTebლის instituti, samoqalaqo mmarTvelobiT, mefisnacvlis institutiT Seicvala. samefisnacvlo daiyo Tbilisis, quTaisის, Semaxis da derbendis guberniebad. carizmma amiT xmarebidan amoiRo termini saqarTvelo, rogorc erovnuli-

saxel mwi foebrivi saxel wodeba, rac cxadia, mxaris rusifikaciisaTvis iyo gamiznuli. kavkasiis koloniuri aTvisebis voroncoviseburi meTodi formiT gansxvavebuli, epoqasTan Sexamebuli da carizmistvis momgebiani aRmoCnda. man Tavis mmartvelobaSi uxeSobisa da Zaladobis nacvlad SeimuSava Semparavi, moqnili taqtika. ruseTis xelisuflebis winase samoqalaqo mmartvelobis dadgenisTanave mwvaved daisva kavkasiis kulturuli aTvisebis sakiTxi. Tu winat rusi mmartvelebi qarTvel aristokratias mtruli TvaliT ucqerdnen da igi separatistuli moZraobis moTaved miaCndaT, vorovncovma, piriqit, xeli gauwoda gaRatakebis gzaze Semdgar Tavadznaurobas da TandaTan CaiTria koloniur RonisZiebaTa ganxorcielebaSi. man qarTveli Tavadznauroba privilegiebis mxriv gauTanaswora ruseTisas, gauxsna mas banki da grZelvadiani sesxi miaSvela. amasTanave, man Tavadznaurobas xeli Seuwyo xelisuflebis maRali eSe lonebisaken svlaSi. misi TaosnobiT, qveyanaSi gatarda mravali kulturuli RonisZieba.

XIX saukunis 60-70-ian wlebSi mniSvnelovani procesebi warimarTa rogorc ruseTis imperiaSi, aseve mis guberniebSic. yirimis omSi (1853-1856 ww.) ruseTis damarcxebam cxadyo misi susti mxareebi. krizisidan gamosvlis erTaderT swor gzas warmoadgenda iseTi reformebis gatareba, romelic qveyanas ganvitarebis axal gzaze gaiyvanda. carizmis mier Catarebulma saglexo (1864 w. saqartveloSi), sasamarTlo (1864 w.), samxedro (1865 w), saqalaqo (1870 w.) da safinanso (1872 w.) reformebma, maTi progresulobis miuxedavad, kidev ufro gaauaresa da daZaba mdgomareoba rogorc ruseTis centralur nawilSi, aseve mis guberniebSic. mTeli qveyana ajanyebis alSi gaexvia. poloneTsa da amierkavkasiaSic adgili hqonda revoluciur gamosvlebs. amgvარი situaciiT Sesinebuli samefo kari qveyanaSi mdgomareobis ganmuxtvas cdilobda. am mizniT ruseTis imperatorma ruseTsa da mis guberniebSi imogzaura. 1871 wels TbilisSic Camovida imperatori aleksandre II.

qarTve l TavadznaurobasTan mimarTebaSi ruseTis imperiis Secvlii politikidan gamomdinare, SesaZlebelia, vifiqroT, rom heraldikuri isntitutebi, xelisuflebis ideologias gamoxatavdnen da dasaSvebad Tvliidnen ukve uflis kvarTis gamosaxvas bagrationTa gerbze. jer erTi, rogorc aRvniSne, qarTve l monarqTa gvari axla ukve ruseTis imperatoris qveSevrdomi Tavadebis tituliT moixsenieboda da, aqedan gamomdinare, imperiul ambicias sulac aRar Selaxavda, Tu misi Tavadebi qristes kvarTis mcvelebad kvlav igrZnobdnen Tavs, meorec, ukve aqtualoba hqonda dakarguli kvarTis, rogorc erTiani, dauSleli eklesiis (Cemi mokrZalebili varaudiT _ qveynisac) qarTuli saxelmwifos sivrcesi moazrebas, radgan es saxelmwifo ukve TiTqmis saukunea, rac ruseTis imperiis gubernia iyo.

XIX saukunis ganmavlobaSi da XX saukunis 20-ian wlebamde, sanam saqarTvelo ruseTis imperiis SemadgenlobaSi iyo, qarTuli originaluri heraldikuri memkvidreobis Sesaxeb saubari SeuZlebeli xdeba, radgan qarTuli gerbebi iqmneboda ruseTis imperiis Sesabamisi saxelmwifo institutebis mier da maSadame, es nawarmoebebi rusul heraldikur memkvidreobas ganekutvneba.

Tavi VIII. saqarTvel os uaxlesi istoriis gerbebi

\$ 1. Tbilisi saxeImwifo universitetis gerbi

XX saukunis 20-ian wlebSi, rodesac saqarTvelom samiode wliT damoukidebloba moipova, saintereso artefaqti Seiqmna axaldaarsebuli pirveli qarTuli universitetis gerbis (sur. 53) saxiT.

universitetis daarseba gansakuTrebiT mniSvnelovani movlena iyo Cveni qveynis istoriaSi.

1918 wlidan 26 ianvari (axali stiliT, 8 Tebervali) qarTveli xalxis cnobierebaSi ormagad mniSnelovan TariRad iqca. manamde igi saqarTvelos yvelaze didi mefisa da wmindanis daviT aRmaSeneblis xsenebis dRe iyo, xolo 1918 wlidan man qarTuli sauniversiteto ganaTlebis dasabamis simboluri mniSvnelobac SeiZina, radgan am dRes Tbilisi gareubanSi, qarTuli saTavadznauro gimnaziis SenobaSi, sazeimod gaixsna kavkasiaSi pirveli erovnuli universiteti, romelmac, qarTuli saganmanaTleblo tradiciebis gaTvaliswinebiT, safuZveli Cauyara saqarTveloSi evropuli tipis umaRles skolas da xeli Seuwyo kavkasiaSi sauniversiteto ganaTlebis aRorZinebas.

...Sors darCeniliyo meoTxე saukunis fazisis maxloblad arsebuli kolxetis filosofiur-ritorikuli akademia, adreuli Suasaukuneebis qarTuli samonastro kompleqsebis skolebi da saganmanaTleblo centrebi saqarTvelosa Tu ucxoეTSi, gelaTisa da iyalTos akademiebi... saukuneebis qartexilebs Tan gahyoloda еrTiani da Zlieri saqarTvelos dideba da masTan еrTad minavluliyo TviTmyofadi erovnuli kultura, mecniereba da ganaTleba. qarTl-kaxetis samefos ruseTis imperiis SemadgenlobaSi SesvlasTan еrTad daviwyebas miscemoda am samefos ukanaskneli mefeebis survili saqarTveloSi gaexsnaT umaRlesi skolis tipis liceumebi... magram samSoblos damoukideblobadakargul qarTvelebSi ar gamqraliyo Tavisuflebis wyurvili da erovnuli umaRlesi skolis daarsebis ocneba...

pirveli qarTuli cnoba saqarTveloSi universitetis daarsebis aucileblobisa da misi moTxovnis Sesaxeb gaCnda 1832 wlis SeTqmulTa wreSi, romlis wevrtა umravlesoba naziarebi iyo rusul da evropul ganaTlebas. magram es moTxovna im drois SesatyvisobaSi ganuxorcielebeli aRmoCnda iseve, rogorc TviT 1832 wlis SeTqmulეა.

XIX saukunis samocian wlebSi saqarTveloSi samoRvaweo asparezze gamovida axali Taoba, didi qarTveli sazogado moRvawis ilia WavWavZis meTaurobiT, რომელTanაც დაკავSirebulია სულიერი აRოRZინების ახალი etაpi saqarTvelos istorიაSi. ამ wlebSi gანსაკუTreბiT gaaqტიurda universitetის დაარსებაTვის ბრZოლა.

XX saukunis დასაწყისიდან კი qarTuli universitetის დაფუZნების მისია პეტერბურგის universitetის არZრდილა და მისმა პრიატ-დოცენტმა ივანე ჯავახიSვილა იკისრა. იგი სამართლიანად იტვლება ილია WavWavZის გზის გამგრZელებლად qarTuli ეროვნული ტვიTSegნების სენარCუნება-გაZლიერების ტვალსაზრისiT.

როდესაც ივანე ჯავახიSვილი qarTულ საზოგადოებას universitetის დაარსების აუცილებლობაზე ესაუბრებოდა, იგი ხაზს უსვამდა, რომ qarTuli universitetი ერთსა და იმავე დროს სამეცნიერო კვლევა-ზიებისა და ცდის დაწესებულებაც უნდა ყოფილიყო და უმარლესი სამეცნიერო საწვავლებელიც. ამ universitetის პროფესორები და ხელმZRვანენი მართლმეცნიერების მკითხველნი კი არ უნდა ყოფილიყვნენ, არამედ უპირველესად ყოვლისა მეცნიერნი და მკვლევარნი, რომელნიც თავიანთი ნაშრომებით მეცნიერების წარმოადგენენ და მისებაZი მაგალიტიც იგებოდნენ მოზარდი ტაობისათვის.

ივანე ჯავახიSვილი, მცირერიცხოვან ტანამოაზრებთან ერთად, universitetის დაარსებით დიდი qarTული კულტურის წაყვებითი ხიების არდგენას ცდილობდა. აკადემიკოს ტამაზ გამყრელიZის სიტყვებით რომ ვტყვათ, „ცენ ცენი უმარლესი განაTლების ისტორია უნდა დავიყოთ არა ტბილის universitetის დაარსებით 1918 წელს, არამედ saqarTveloSi უმარლესი განაTლების კერების არსებობiT უკვე XII საუკუნეSi და სეაZილებელია უფრო ადრე, კერებისა, რომლებიც თავისი დროის ყელაზე მოწინავე, ელინისტურ ტრადიციებზე დამყარებული ცენტრებს წარმოადგენდა, სადაც ისწავლებოდა

trivium-quadrivium principis mixedviT aRmosavlur-dasavluri fillosofia, rac moicavda imdroindeli mecnierebisa da ganaTlebis yvela ZiriTad sferos... swored elinisturi kulturis _ am aRmosavlur-dasavluri kulturuli simbiozis _ gamoxatulebaa uZvelesi qarTuli kultura, kultura qveynisa, romelic aRmosavleTisa da dasavleTis gZajvaredinzea moTavsebuli da Tavis TavSi tradiciulad aerTianebs elinistur-dasavlur kulturul nakadebs. es tradiciebi, ukve evropuli ganaTlebisა da mecnierebis saxiT, aRdga CvenSi qarTuli universitetis daarsebiT. swored amaSi mdgomareobs Cveni erovnuli universitetis didi istoriuli mniSvneloba“ (gamyreliZe 2008).

1918 wlis 5 Tebervalს axlad daarsebuli Tbilის universitetის პროფესორთა საბჭოს მე-4 სჯდომამ, რომელსაც პ. მელიქიშვილი (სჯდომის თავმჯდომარე), ივ. ჯავახიშვილი, ე. ტაიაშვილი, კ. ჯიქელიძე, ი. აბულაძე, ა. სანიძე, გ. ახვლედიანი, ი. ყიფშიძე (სჯდომის მდივანი) ესწრებოდნენ, მხატვარ დიმიტრი სევაშნაძის⁴³ მერ სეკმნილი universitetის ბეშდის სამი ნიმუშიდან ერთ-ერთი დაამტკიცა (ტფილისი 2006: 99).

⁴³ დიმიტრი სევაშნაძე მე-20 საუკუნის 20-30-იან წლებში კარტული კულტურის ერთ-ერთი ყველაზე ტალსაცინო ფიგურა იყო. იგი 1885 წლის 1 დეკემბერს ოზურგეთის რაიონის სოფელ ბახვიში დაიბადა, საშუალო განათლება კუთაისის რეალურ სასწავლებელში მიიღო, ხოლო სამხატვრო კოდნის მისაღებად ჯერ პეტერბურგში გაემგზავრა, შემდეგ კი მიუნხენის სამხატვრო აკადემიაში განაგრძო სწავლა. “არქივებმა სემოგვინა საბუთები, რომლებიც მოწმობს, რომ სტუდენტობის წლებში მას მატერიალურ სახმარებას უწევდა კარტელთა სორის ვერა-კიტხვის გამაგრებას საზოგადოებაში” (ბერიძე 1986). დიმიტრი სევაშნაძის ნაწილობრივ ეკვთავს ტაიაშვილთან 1910 წლიდან დაწყებული, როდესაც იგი, ჯერ კიდევ გერმანიაში მყოფი, ტაიაშვილის მერ წამოიყვანა სპარსული მინიატურების სემკული „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემის საკმისად აკტიურად გახდა. 1911 წელს გერონტი კიკოძე მიუნხენიდან ეკვთავს ტაიაშვილს სწავლა: “დიდატ პატივცემულო ბატონო ეკვთავს! დრეს გავაქვს ვიკიტხე, რომ საისტორიო საზოგადოებაში გადგივითაქვს ხუთასი მანეთის გადგება მონასტრებისა და ეკლესიების დარწმუნების კარტული მხატვრობის გამოსაღებად. ამ საკმისთვის, რა საკმისა, მკოდნე და კეთილსინდისიერი ადამიანი დაგვირება. აკ არის ერთი ახალგაზრდა კარტელი მხატვარი დიმიტრი სევაშნაძე, რომელიც სიამოვნებით იკისრებს მაგ საკმის, თუ თქვენ არაფერი გაქვთ მის წინააღმდეგ და მიანდობთ მას. თქვენ პირადად კიდეც იცნობთ სევაშნაძეს. ცემის აზრით, მეტად ნიშნის, მკოდნე და მუყაითი ახალგაზრდა და როგორც თქვენთვის, ისე მისთვის ზღერ ხელსაყრელი იქნება, თუ ასეთს მნიშვნელოვან და საინტერესო საკმის მიანდობთ. ის მზადაა თქვენი ცნობის მიღებასთანავე გამოემგზავროს საკარტელი ოსკენ” (იანკელი 1985).

rogorc aleqsandre baramize igonebda, qarTuli universitetis gerbis idea ivane javaxiSvili s ekuTvnoda (baramize 1983: 321). Tavdapirvelad Seiqmna universitetis beWdis eskizebi, romlebic saqarTvelos xelnawerTa erovnuI centrSi, ivane javaxiSvili s arqivSi, inaxeba, xolo TviT liTonSi Camosxmuli sabeWdavi daculia Tbilisis saxelmwifo universitetis muzeumSi (sur. 54).

pirveli msofflio omis wlebSi rodesac ruseTis armiis samxreTis frontma anatoliis mniSvelovani nawili daikava da Woroxis auzic zurgSi moiqcia, am garemoebiT isargebla eqvTime TayaiSvilma da 1917 wels moawyo samxreT saqarTveloSi mesame arqeologiuri eqspedicia, romelSic, eqvTimeTan erTad, monawileobdnen inJineri a. kalgini, varziis monastris mRvdel-monazoni ipolite, mxatvrebi: I. gudiasvili, m. Wiaureli da d. SevardnaZe, agreTve “moxalise xuroTmoZRvari-alpinisti” i. zdanevici (TayaiSvili 1960: 3). am mogzaurobas eqspediciis TiToeuli axalgazrda wevrisaTvis ganuzomlad didi mniSveloba hqonda. aq miRebulma STabeWdilebebma, gamocdilebam Tu did mecnierTan urTierTobam Rrma kvali datova maTze. amas isini yovelTvis aRniSnavdnen. “eqvTime TayaiSvilTan Sexvedras lado gudiasvilma gadamwyveti movlena uwoda Tavis cxovrebaSi” (moseSvili 1988: 18).

ivane javaxiSvilTan d. SevardnaZis nacnoboba, rogorc Cans, misi germaniidan samSobloSi dabrunebis Semdgom daiwyo.

dimitri SevardnaZem saqarTveloSi CamosvlisTanave safuZveli Cauyara qarTvel xelovanTa sazogadoebas, romelmac didi muSaoba gaswia qarTuli kulturis Zeglebis movlisa da mecnieruli Seswavis TvalsazrisiT. ivane javaxiSvili am sazogadoebas sistematurad exmareboda da rCeva-darigebas azlevda Zeglebis fiqsaciisa da Seswavis saqmeSi. igi 1916 wlis 14 agvistos moxsenebaSi werda: “qarTvel xelovanTa sazogadoebis gameobas vurCie amTaviTve nabaxtevis eklesiis kedlis mxatvrobisTvis mieqcia yuradReba da daRupvisagan gadaerCina” (javaxiSvili 1966: 47). nabaxtevis eqspedicia warmatebit dagvirgvinda da 1917 wels misi Sedegebis, kedlis mxatvrobis pirebis, gamofenac moewyo e.w. „didebis taZarSi”. es Senoba Semdeg qarTvel xelovanTa sazogadoebas gadaeca, sadac 1920 wels saqarTveloSi saxviti xelovnebis pirveli muzeumi - „saqarTvelos erovnuli samxatvro galerea” gaixsna, romlis xelmZRvanelad dimitri SevardnaZe dainisna.

dimitri SevardnaZe farTo Tvalsawieris moazrovne da daxvewili gemovnebis mqone mxatvari iyo. evropuli ganaTleba da erovnuli kulturis codna ganapirobebda mis Semoqmedebasa da saertod, mTel mis moRvaweobas. misi Seumcdari mxatvruli alRo rom ara, iqneb saqarTvelos samudamod daekarga firosmanis Semoqmedebis didi nawili; misi amouwuravi energia da SemarTeba rom ara, dRes namdvilad ar gveqneboda aseTi mdidari xelovnebis muzeumi; misi zneobrivi gmiroba rom ara, daingreoda metexis taZari (javaxiSvili 1984: 458-460). dimitri SevardnaZe XX saukunis 20-30-iani wlebis qarTuli kulturis erT-erTi yvelaze TvalsaCino figura iyo. xanmokle, magram mravalmxrivi iyo misi moRvaweoba. komunistur tiraniasTan SeWidebuli xelovani TiTqos Cqarobda sakuTari niWisa da energiis daxarjvas... dimitri SevardnaZe 1937 wels sabWoTa represiebis msxverpli gaxda.

beWedi warmoadgens mrgval, 4,7 sm diametris farze gamosaxuli irems, romelic ZuZus arovebs nukrs. beWdis eskizis Seqmnisas mxatvarma gamoiyena antikuri epoqis brinjaos Wviruli balTebis kompoziciis mTavari detali (sur. 55). am balTebis ZiriTadi koleqciebi daculia Tbilisisa da saqartvelos sxvadasxva muzeumSi, agreTve moskovSi, peterburgSi, niu-iorksa da londonSi.

balTebi Tavisi SinaarsiT bunebis kultTan dakavSirebul mitologiur kompleqss asaxaven, Tumca, rogorc mkvlevrebi miuTiteben, maTze gamosaxuli siuJets ukve dakarguli aqvs Tavisi pirvandeli mniSvneloba, figuraTa stilizacia im safexurzea ayvaniლი, rom is wminda dekoratiul funqcias asrulebs, mTavari yuradRebac swored gamomsaxvelobas eqceva. gvianantikuri xanis imdroindeli erovnuli kulturis Tavisebureba mkveTrad gamovlinda im epoqis SesaniSnav ZeglebSi, brinjaos Wvirul gamosaxulebian balTebSi, romlebic warmogvidgenen winaqristianuli xanis qartuli mxatvruli meliToneobis ukanasknel etaps da agvirgvineben am dargis brwyinvale tradiciebs (xidaSeli 1972: 86).

brinjaos balTebis, centraluri cxovelis ikonografiis cvlilebis mixedvit, xut jgufad hyofen. universitetis beWdis Temis gadawyvetisas SevardnaZes gamoyenebuli aqvs I jgufSi gaertianebuli balTebis zogadi sqema, rom listvisac damaxasiaTebelia: a) kompoziciis centralur elements warmoadgens ukan Tavmibrunebuli fantastikuri irmis gamosaxuleba; b) balTebis kompozicia orfiguriania.

brinjaos balTebze meore figuras nukris gamosaxuleba ar aqvs, balTebis kompoziciisTvis dedaSvilobis motivi ucxoa. balTebze gamosaxული yvela figura nayofierebis qalRvTaebis uZvelesi zoomorfuli saxeა. es RvTaeba ki monadireobis qalRmerTis pirvel saxed iTvleba. maSasadame, balTebis simbolika qartvel da, saertod, kavkasieლ tomTa uZveles religiur warmodgenebsac ukavSirdeba (xidaSeli 1972: 65).

SevardnaZem universitetis beWdis centraluri figura – iremi brinjaos balTebis mixedvit Seqmna, kompoziciis meore elements ki nukris grafikuლი saxe misca da nawarmoebis ideas zusti forma mouZebna. ufrosis

mier umcrosisatvis codnis, sibrZnis gadacemis aqts mianiWa martivi, poeturi da, amave dros, zogad planSi moazrebuli TaobaTa erTianobis simboluri saxe. balTebze gamosaxul irmebs ferdebsa da mkerdze aqvT koncentrirebuli wreebi, romlebic am cxovelTa mTvaris kultTan kavSirze mianiSnebs (xidaSeli 1972: 80). universitetis beWedSi es wreebi pirdapir aris gadmotanili. gerbSi ki irmis fexebis konturis gagrZe lebad da spiralur ornamentad warmogvidgeba, amit igi harmoniulad aerTianebs centralur figuras, mis CarCosa da darCenili sivrcis Sesavsebad gamoyenebul ornamentul dekors, romlebic aseve xveul stilSia gadawyvetili. amgvარი ornamentი ბალტების I ჯგუფის III კვეთგუფისთვისაა დამახასიათებელი.

beWdis faris sivrces avsebs vazis dekori, igi Zveli qarTული xelნაწერების აქრული სამკაულებს მოგვანებებს. erTmaneTSi faqizad CaxlarTული ყვაილწულები და ყრZnis მწევნები, ირმის სტილიზებული რგებთან ერთად ლირიზმით ავსებენ ნაწარმოებს.

fars gars uvlis 31 spiralisebri ornamentisgan Sedgenili CarCo და wriuli warwera qarTული და ლატინური მწარეული SriftiT: „tfilisis: universiteti: UNIVERSITAS:TPHILISENSIS“. sityvebi erTmaneTisgan gayofilia orwertilit, xolo qarTული და ლატინური warwera erTmaneTisgan oTxi wertilitaa gamijnuli

mogvianeბიT beWdis safuZvelze Seiqmna universitetის გერბი, მაგრამ, beWdisgan gansxvaveბიT, normatiული სახის დოკუმენტი ამ გერბის დამტკიცების Taobaze არ Semonaxულა. მის პირველყაროდ warmogvidgeba universitetის gamocemul wigneბზე დაბეWდილი გერბის gamosaxuleბები წარწერით: “tfilisis universitetის Rerbi” (Cveni 1923: 3).

universitetის გერბი წარმოადგენს მრგვალ (არმოსავლურ) წარს (TugliptikaSi es yvelaze გარეგნულად formaa, heraldikaSi მას ნაკლებად იყენებენ). beWdis emblema, ირემი და ნუკრი, გერბზე ტიტყმის უცვლელად გადართვით, Tumca გამოსახველობითი ხერხი უწოდებენ მკაცრი და გამართებულია. ირმების უკან მოწანის მწვენიერი დეკორატიული ელემენტი ვაზის,

an sicocxlis xis grafikuli siluetis saxiT, romelsac marcxnidan da marjvnidan vazis stiliseburi rqebi eyrebian.

gerbis centraluri elementis irgvliv, beWdisgan gansxvavebiT, aRar Cans warwera qarTul da laTinur enaze. samagierod, S-seburi ornamentebisgan Seqmni l moCarCoebas, gars ertymis 24 figurisagan Semdgari CarCo. figurebi moTavsebulia kuTxovan wnul ornamentSi, romlis texili stili da gerbis farze gamosaxuli CuqurTmebis xveuli formebs kontrasti mTel nawarmoebs dinamikas aniWebs. figurebi realistur Tu fantastikur cxovelebsa da frinvelebs ganasaxiereben: leopardi, lomi, pegasi, grifoni, drakoni, pegasi, lomi, farSevangi, pegasi, lomi, cxvari, maryuJebad daxveuli gveli, antilopa, vefxvi, pegasi, limoni, grifoni, monoceroni, gvirgviniani gveli, bu, Sveli, lomi, antilopa, lomi. isini simetriulad mihyvebian erTmaneTs da mowesrigebul ornamentul sistemas qmnian, mravalferovnebis miuxedavad, harmoniulad erTiandebian da monumentur gancdas aniWeben gerbs.

kuTxovan-wnul CarCoSi Casmuli es figurebi dimitri SevardnaZem iSxnis mcire eklesiis (sur. 56) xuroTmoZRvruli mortulobis mixedviT Seqmna. rogorc aRvniSneT, man 1917 wels samxreT saqarTveloSi mowyobil mesame arqeologiur eqspediciaSi miRo monawileoba da, sxva xuroTmoZRvrul ZeglebTan erTad, Seiswavla iSxnis, eqvTime TayaiSvilis sityvebiT rom vTqvaT, „iSviaTi silamazis koxta eklesia da misi araCveulebrivad faqizi, mSvenieri mortuloba“. es eklesia 1006 wels auSenebia mefe gurgens (994-1008 ww), romelic qarTvel bagrationTgan pirveli atarebda mefeTmefis tituls. sxvadasxva feris qviT naSen RvTismSoblis saxelobis eklesiis kars amSvenebs mdidari skulpturuli Tamasa (sur. 57). gansakuTrebiT aRsaniSnavia cxovelTa ornamentი. aqve moTavsebulia asomTavruli warwera da TariRebi qarTული da somxuri welTaRricxvis mixedviT. warweris kamaradSemovlebuli Tamasa qarTული skulpturuli ornamentis TvalsaCino nimuSia. misi gamoyeneba Tbilisis

universitetis gerbsi aixsneba rogorc winda mxatvruli, aseve azrobrivi mnisvnelobit.

dimitri SevardnaZem isxnis mcire eklesiis mortulobis cxrameti figura ocdaoTxamde Seavso ise, rom ar daurRvevia stiluri mTlianoba. gerbis am wnulli moCarCoebiT erTmaneTisgan gamoyofili da amave dros gaerTianebuli es nawili samyaros simbloa, romlis Sesaxeb codnis misaRebad aucilebeli pirobaa dedaSvilobasaviT (irmebi) WeSmariti, myari erToblioba (universitas) moZRvarsa da moswavles Soris da ufrosis mier umcrosisaTvis sibrZnis gadacema da gamocdilebis gaziareba.

amrigad, pirveli qartuli universitetis gerbis avtorma zustad gadmosca universitetis damaarsebelTa idea: axal daarsebuli universiteti qartuli istoriul-kულტურული tradiciebis saZirkvelze dafuZnebuliyo da momavali TaobisaTvis gadaeca kacobriobis mier saukuneebis ganmavlobaSi dagrovili sibrZne. d. SevardnaZis mier Seqmnili gerbi qartuli heraldikuri memkvidreobis saintereso nimuSia.

\$ 2. mxedari saqarTvelos respublikis gerbze demokratiuli da socialistური მმართველობის ეპოგები

ruseTis imperiaSi dasavleT evropidan Sesuli heraldika male saxelmwifos administraciuli mowyobis atributadac iqca. am TvalsazrisiT gansakuTrebiT aqtiuri periodi XIX saukunis 40-iani wlebidan daiwo, rodesac, heroldiis departamentma ruseTis imperiis guberniebis, olqebis, qalaqebis gerbebis Seqmna da arsebuli heraldikuri namuSevrebis mowesrigeba gadawyveta. gubernatorebs daevalaT, ezrunaT maT gamgeblobaSi arsebuli teritoriuli erTeulebSi Semavali qalaqebis heraldikის სრულობა. gansakuTrebiT mnisvnelovani iyo is, rom ruseTis imperiis centrSi dasamtkiceblad gagzavnili saqalaqო gerbebis eskizebi adgilze, amierkavkასიis mxარის მTავარ სამმართველოSi mზადdeboda. 1843 weლს მიRebulი qna saqarTvelო-imereTis guberniebis erTიანი gerbi (sur.

58), რომლის ფარის გულში, მცირე ფარზე დატანილია გველესაჲს განმგმირავი ამხედრებულის მინდა გიორგი. დიდმოვამე მხედარი ნოეს კიდობანთან და სავაზრვასთან ერთად რუსეთის იმპერიის გუბერნიის ემბლემად იყა. 1843 წელსვე დამტკიცდა საკავშირეო ყალაყების გერბები (მაგალიტად, ix. სურ. 59, 60, 61), რომლებზეც მმ. გიორგი (საკავშირეო-იმერეთის გუბერნიის გერბის გადაკვეთილი ნაწილი _ ნოეს კიდობნისა და სავაზრვის სიმბოლოებთან ერთად) გამოცნა. მოგვიანებით, 1876 წელს, ხელახლა შეიკმნა კართულის ყალაყების გერბები, რომელზეც სხვა ემბლემებთან ერთად, მხედრის, ნოეს კიდობნისა და სავაზრვის ნაცვლად, უკვე თბილისის გუბერნიის გერბი (სურ. 62) warmოცნადა საერთო დეტალად (სურ. 63, 64). ასე აისახა რუსული ჰერალდიკაში საკავშირეო მმართველის სახელმწიფო იდეოლოგია: ბაგრატონებს ებოჯათ თავადთა გერბი, ხოლო საკავშირეო სახელმწიფო სიმბოლოდ ცნობილი მმ. გიორგი ცვეულებრივი ტერიტორიის ამრნისვნელი ემბლემების: სავაზრვი, მტკვარ-არაგვის, მუხრან-მთიანეთისა და არარატის მთის გვერდით, დაკარგული სახელმწიფოებრიობის მმანიშნებელი სიმბოლოდ გადაიყა.

XX საუკუნის 20-იან წლებში, რუსეთის იმპერიის დაშლისა და საკავშირეო დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდგომ სახელმწიფო სიმბოლოდ კვლავ ცნება მხედარი. 1918-1921 წლების საკავშირეო დემოკრატიული რესპუბლიკის გერბზე იგი გამოსახულია სვითი მნათობის ფონზე, თუმცა ამ ემბლემზე, როგორც გერბზე საუბარი ყველა მკვლევარს უზნებდა, რადგან იგი ჰერალდიკის პრინციპების რული უგულვებელყოფით არის შეკმნილი. გერბის ესკიზის ავტორია იოსებ სარლემანი.⁴⁴

საკავშირეო დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობას სახელმწიფო სიმბოლიკის შეკმნის პროცესში კონსულტაციას უწევდნენ კართულის მეცნიერებსა და ხელოვნების გამოცენილი მოწვევნი. დამოუკიდებლობის გამოცხადებთანვე

⁴⁴ იოსებ სარლემანი 1880 წლის 6 (18) აპრის პეტერბურგში დაიბადა, სწავლობდა პეტერბურგის სამხატვრო აკადემიაში. 1917 წლიდან ცხოვრობდა და მოწვევებდა საკავშირეოში, იყო თბილისის სამხატვრო აკადემიის ერთ-ერთი დამაარსებელი და 1941 წლიდან კი _ მისი პროფესორი. სარლემანის სახელთან არის დაკავშირებული საკავშირეოში წიგნის გრაფიკის მნიშვნელოვანი წამყვანები. იოსებ სარლემანი 1957 წლის 31 დეკემბერს გარდაიცვალა.

muSaoba daiwo "mcodne pirTa" jgufma,⁴⁵ romlis rekomendaciis gaTvaliswinebiT Seiqmna da 1918 wlis 20 seqtembris kanoniT damtkicda saxelmwifos gerbi (sur. 66).

mogvianebiT, ukve sabWoTa saqarTveloSi erovnu l-ganmaTavisuflebeli moZraobis gaaqtiurebis kvaldakval, intensiurad daiwo msjeloba sabWoTa saqarTvelos emblemis Secvlis da demokratiuli respublikis gerbis aRdgenis Taobaze. 1990 wlis miwuruIs kvlav Sarlemaniseuli gerbi gamocxadda saqarTvelos saxelmwifo gerbad (sur. 67).

XX saukinis 90-ian wlebSi saqarTvelos istoriaSi axali etapi daiwo. 1990 wlis Semodgomaze gamarTul arcvnebsi gamarjvebis Semdeg

⁴⁵ finansTa da vaWrobis saministros mier mowveul mcodne pirTa kerZo TaTbiris oqmi (1918 wlis 24 ivlisi):

"TaTbirs Tavmjdomareobda: g. d. Juruli. daeswrnen ministris amxanagi k. p. kandelaki, pr. i. javaxiSvili, istorikosi e. s. TayaiSvili, mxatvrebi b. gabaSvili da d. SevardnaZe. inJ. g. qurdiani, z. macabeli da s. qvariani.

Tavmjdomare: radgan saWiropa moxdes axal-axali konkursi mas Semdeg roca mTavroba daakanonebs saxelmwifo Rerbsa da fulis sistemas, amitom sasurvelia TaTbirma gamoTqvas Tavisi azri am orive sagnis Sesaxeb.

_ pr. javaxiSvili: saqarTvelos ZvelaT erqva georgia; am saxeliT icnoben mas evropasa da aziaSi. mis mfarvelad iTvleba TeTri giorgi da TviT saqarTvelos droSaze gamosaxuli iyo wm. giorgi, romelsac ar hqonda darTuli arc jvari da arc Saravandedi. aseTive iyo giorgi III-is beWedze gamoxatuli wm. giorgi. amitom sasurvelia, rom dResac saqarTvelos emblemad darCes TeTri giorgi, romelsac did pativs cems qarTveli xalxi, qarTvelTa yoveli tomi da iTvleba Cveni qveynis udides mfarvelad.

_ d. SevardnaZe: eTanxmeba pr. javaxiSvils da scobs saWirod, rom wm. giorgis darTuli hqondes 7 mnaTobi, rogorc emblema sruliad saqarTvelos e.i. 7 samTavro.

_ pr. javaxiSvili: Rerbisa da fulis konkursis gamocxadebis dros aucilebeli saWiropa winaswar dacul iqnas kanonmdებlobiT wesi da SemuSavebuli emblema da fulis sistema.

TaTbirma erTxmaT miiRo pr. javaxiSvili winadadeba b. SevardnaZis damatebiT da daadgina: euwyos mTavrobas TaTbiris survili TeTri giorgis saqarTvelos emblemad miRebis Sesaxeb 7 mnaTobiT da eTxovos, rac SeiZleba mokle xanSi, miRebul iqnas da dakanondes rogorc emblema, ise fulis sistema.

g. qurdiani cnobs saWirod, rac SeiZleba daCqarebiT, SemuSavdes saqarTvelos Rerbi, radgan am dReebSi unda Seudges Rerbis qaral debis beWdvaso.

d. SevardnaZe iTxovs mTavrobidan garkveul direqtivebs emblemis SesadgenaT da ori kviris vadas Rerbis sakonkursod dasamzadeblad. kreba eTanxmeba b. SevardnaZis winadadebas. (amave sxdomaze gaimarTa msjeloba qarTuli valutis Sesaxeb da gamoitqva azri, rom mas saxelad ewodos TeTri, e.i. orabaziani)" (suisa 1891: 1).

xelisuflebaSi movida erovnul-ganmaTavisuflebeli moZraobis nawili, romlis politikuri moRvaweobis kredo saqarTvelos damoukideblobisTvis brZola iyo. aqedan gamomdinare, igi upirvelesad iseT qmedebas mimarTavda, romelic am mizantan daaxloebda da rac mTavaria, rac SeiZleba sayovelTaod deklarirebuls gaxdida am politikas. amitomac auxlesi sakanondmeblo cvlileba, romelic maSindelma uzenaesma sabWom ganaxorciela, saxelmwifo simboloებს Seexeboda.

heraldikisadmi mizRvnil analitikuri naSromebi sakuTriv saqarTvelSi, ZiriTadad sagazeTo statiebi, gasuli saukunis 90-ian wlebsi, erovnul-ganmaTavisuflebeli moZraobis gaaqtiurebis kvaldakval, gaCnda. maTi umravlesoba saqarTvelos demokratiuli respublikის saxelmwifo simბოლები aRdgenastan dakavSirebuli sayovelTao msjelobis (Tu ara vnebaTa Relvis) gamoxatuleba ufro iyo, vidre samecniero kvleva, Tumca aTeuli wlebis „heraldikuri dumilis“ Semdeg TiToeuli mcire moculobis werilic ki seriozul monapovrad SeiZleboda CaTvliiliyo.

saintereso werilebis seria gamoaqveyna mkvlevarma soliko nucubizem, romelic cdilobda, aRedgina 1918 wlis ambebi, rodesac saqarTvelos demokratiuli respublikის სიმბოლიკა iqmneboda. im dros ZiriTadad gerbis ori variantი ganixileboda. pirvelze gamosaxული iyo TeTri giorgi, xolo meoreze wamyvani Tema mijaWvuli amirani iyo. am ukanasknelს mxars social-demokratebi uWerdnen da TeTri giorgის ewinaaRmdegebodnen misi religiური ელფერის გამო (nucubize 1994).

gazeT „uwyebanSi“ dastambul werilSi daviT kldiasvili, TanamedroveTa mogonebebisa da XX saukunis 20-iani wlebis qarTul presaSi gamoqveynebulი werilebis mixedvit, mimoixilavda saqarTvelos demokratiuli respublikის გერბის მიღების ისტორიას. გერბის არაგრიტიანული არსს იგი, upirveles yovlisa, social-demokrateბის ატეისტური მსოფლმხედველობით xsnida. ამის argumentად imowmebda 1918 w. 26 noembers menSevikuri xelisufleბის მერ მიდებულ კანონს სკოლებსი სარვტო სჯულის სვალების გაუქმების Sesaxeb, rac imის მისანიSnebelი iyo, Tu rogor cdilobდnen social-demokrateბი qveyanaSi yovelgvari გრიტიანულის

არმოქმნას. ცხადია, ასეთ ვითარებაში ღრეყანა თავისი ისტორიისა და ტრადიციების შესახებ როვნული სიმბოლოს გერმირება (კლდიაშვილი 1990).

1990 წელს ზურაბ კიკნაშის გერილის „დროსა და გერბი“ (კიკნაშე 1990) დაბეგდვის შემდეგ სხვა ავტორების საგზეტო გერილებსიც განსაკუტრებულ გამოიკვეთა აზრი იმის შესახებ, რომ საგარტველოს გერბზე გამოსახული მხედარს აუცილებლად სურდებოდა რელიგიური ელფერი. ამ აზრს იზიარებდა ნიკოლოზ ციგოვანი და ტანდასზენა, რომ უკეტესი იგნებოდა, ვმ. გიორგი გამოსახული იყოს არა ნახეარ ანფასში, არამედ პროფილში, რაც უფრო შესაბამემა ჰერალდიკის კანონებს (ციგოვანი 1990). პაატა იაკაშვილი პუბლიცისტურ გერილში „ჰიმნი, დროსა და გერბი“ განიხილავდა ჰიმნის, დროსისა და გერბის მნიშვნელობას სახელმწიფოებრივი კნობიერების გამოალიბების პროცესში და კდილობდა, დაესაბუტებინა დემოკრატიული საგარტველოს სახელმწიფო ატრიბუტიკის როვნული ხასიატი. მისი აზრით, ტეტრი გიორგი, სამფოვანი დროსა და „დიდება“ უპირველესად იმიტომა იყო ფასეული, რომ ეს საგარტველოს ისტორიის პირველად არსებული სამარტლებრივი სახელმწიფოს სიმბოლიკა იყო (იაკაშვილი 1992).

როვნული სიმბოლიკის ზალზე რრმა ფსიკო-ემოციური, ისტორიული და სემანტიკური დავირტვის შესახებ ამახვილებდა ყურადგებას ლელა იაკოაშვილი და კდილობდა, დაესაბუტებინა, რომ მისი სასუალებით ერი დასიფრულ ენაზე მანიშნებს მსოფლიოს იმის შესახებ, ტუ ვინ არის ტვიტონ და რაკავსირსი სურს ყოფნა დანარკენ სახელმწიფოებთან. ის, ვინც როვნული სიმბოლიკას კმნის, უნდა ფლობდეს კოდნას იმ ისტორიული გენეზისის შესახებ, რომელიც მისი ერის სასიკოცლო ინდივიალობას უარმოაკენს, რატა შემდეგ სიმბოლოსი გაამკრავნოს (იაკოაშვილი 1994).

XX საუკუნის 90-იან წლებში განსაკუტრებულ გამოიკვეთა აზრი საგარტველოს ახალი სახელმწიფო ატრიბუტიკის მიგების შესახებ, ამის ტაობაზე ფიგრობდა ღრეყნის ხელისუფლებაც, რომელმაც საამისოდ სპეციალური კომისიაც შეკმნა.

გარტული პრესაში სახელმწიფო სიმბოლიკასთან დაკავსირებულ სპირისპირო პოზიციის გამომხატველი სტატიებიც იბეგდებოდა. გერბზე ტუმკა კენი ერტ-ერთი უპირველესი სალოკავი _ ტეტრი გიორგია გამოსახული, იგი სრულიად საკრისტიანოს კუტვნილებათა და სხვაგანაც ისევე გავრცელებულია, როგორც

CvenSi. umTavresi ki mainc is aris, rom qveynis mTlianobas sruliad ver Seesatyviseba, sinamdvilis mxolod erT mxares moicavs, meore mxares mTlianad uyuradRebod tovebs da qmnis gaTiSvis saSiSroebas. mokled, droSaTan da himnTan erTad gerbic Sesacvlelia, _ am mosazrebas aviTarebda s. qeTelauri Tavis werilSi "droSa, himni, gerbi" (qeTelauri 1993).

sakmaod popularuli iyo azri saxelmwifo gerbad bagrationTa samefo gerbis gamocxadebis Taobaze. saqarTvelos istoriuli samefos gerbis aRdgena, qveynis Rirsebis aRdgenis niSnad miiCnevden v. rurua da T. qoriZe werilSi "yoveli saqristiano damixsnia mooxrebisagan", amis dasturad mohqondaT ruseTis magaliTi, romelmac Tavis gerbze ukve aRadgina bizantiuri warmoSobis orTaviani arwivi (gvirgvinebianad). (rurua v... 1994).

T. qorizis statiaSi „ni hon” akritikebda fulis niSansa da saqarTvelos moqalaqis pasportze borjRalos gamosaxvis faqts. misi azrit, saqarTveloSi unda aRdges qristianuli simboloebis mixedvit Seqmnil gerbi _ „samefo kvarTian daviTian saqarTvelosi” da xuTi jvrit Semkuli droSa „gorgaslian-daviTiani” (qoriZe 1994).

mkvlevari malxaz afridoniZe maSindel saxelmwifo gerbs emblemas uwodebda. avtori mimoixilavda gerbis Sedgenisa da blazonirebis principebs da askvnida, rom gerbi maSin aris gerbi, roca is Tanamedrovis cnobierebaSi asaxavs socialur, samarTlebriv urTierTobebis da sxv. Tu es ase ar aris, gerbi mxolod emblemad rCeba (afridoniZe 1993). igive avtori Tavis Ria werilSi akritikebda saxelmwifo simbolikis mosamzadebeli samuSao jgufis Seqmnis principals, am jgufis muSaobasa da saxelmwifo atributikis Sesaxeb sajarod gamoTqmul mosazrebebs (afridoniZe 1994).

saxelmwifo gerbis cvlilebis Taobaze sazogadoebaSi da Sesabamisad, qarTul presaSi mimdinare diskusiis fonze, XX saukunis 90-ian wlebSi gansakuTrebit gaxSirda vaxuStiseული droSebisa da gerbebis popularuli xasiaTis gamocemebi (gamsaxurdia... 1999), (saqarTvelos 1991).

saqarTvelos respublikis uzenaesi sabWos pirveli sesia 1990 wlis 14 noembers gaixsna. sesiaze saqarTvelos uzenaesi sabWos Tavmjdomared erTxmad airCies zviad gamsaxurdia. amave sesiaze miRebuli kanonis „saqarTvelos respublikaSi gardamavali periodis gamocxadebis Sesaxeb” Tanaxmad, saqarTvelos sabWoTa socialistur respublikas ewoda saqarTvelos respublika. erT TveSi Seicvala saxelmwifo gerbi,⁴⁶ droSa da himni.

ramdenime wlis win, 2004 wlis 1 oqtombers, saqarTvelos parlamentma miiRo kanoni saqarTvelos gerbis Sesaxeb, romlis Tanaxmad damtkicda saqarTvelos saxelmwifo gerbi (avtori: mamuka gongaZe. sur. 68).

2004 wels faqtobrivad, pirvelad damtkicda saqarTvelos saxelmwifo simbolo, romelsac garegnulad namdvilad heraldikuri forma aqvs.⁴⁷

amrigad, didmowame da Zlevamosili mxedari rusul wyaroebSi pirvelad XVII saukuneSi Cndeba („tituliarniki” _ 1672 w., korbis dRiuri _ 1698-1699

⁴⁶ “saqarTvelos respublikis saxelmwifo gerbi aris erovnuli oqrosferi CuqurTmiT SemosazRvruli Svidqimiani varskvlavi, romelsac ornamentSi qimebis gaswvriv Cawnuli aqvs Svidi SavarSiani TeTri bolnuri jvari. rogorc jvrebis, aseve varskvlavis qimebis Sida velebi qarTuli wiTeli ferisaa (Sindisferia). varskvlavis gulze moTavsebulia mrgvali qarTuli fari qarTuli wiTeli feris (Sindisferi) veliT, romelzec gamosaxulia oqrosfloqvebian TeTr cxenze amxedrebuli TeTri giorgi. mas marjvena xelsi sabrZolod SemarTuli vercxlispiriani oqros Subi upyria, xolo marcxenaSi _ oqroszoliani fari. TeTr giorgis acvia alisferi Sarvali da oqrosferi waRebi, Semosilia vercxlisferujredebiani cisferi javSniTa da TeTri mosasxamiT, javSnis qveS mouCans yavisferi (mixakisferi) tyavis perangi. TeTr giorgis Tavs zemoT rvaqimiani vercxlisferi varskvlavia. varskvlavis marjvniv aris vercxlisferi mTvare, xolo marcxniv _ oqrosferi mze. mTvarisa da mzis gaswvriv or-ori rvaqimiani vercxlis varskvlavia. TeTr giorgis cxens qvemoT Savi feriT gamosaxulia mTis mwvervali” (saqarTvels respublikis kanoni saxelmwifo gerbis Sesaxeb debulebis damtkicebis Taobaze. 28 dekemberi, 1990 w.).

⁴⁷ “saxelmwifo gerbi warmoadgens heraldikur fars, romlis mewamul velze gamosaxulia oqros jvriani buniani vercxlis Subosani, vercxlis gveleSapis ganmgmiravi, vercxlis cxenze amxedrebuli, oqros Saravandediani vercxlis mxedari _ wminda giorgi. fari dagvirgvinebulia iveriuli (qarTuli) gvirgviniT. faris mtvirTveli ori oqros lomi vazis stilizebuli ornamentis safuZvelze dgas. safuZvelze gadmotanilia vercxli-mewamuli sadevize bafta (aversi _ vercxli, reversi _ mewamuli). baftis vercxlis velze seadisferi qarTuli mxedruli anbaniT warwerilia devizi: “Zala erTobaSia”. baftaze, sadevize warweris Tavsა da boloSi, gamosaxulia mewamuli heraldikuri jvrebi” (saqarTvelos organuli kanoni saxelmwifo gerbis Sesaxeb. 1 oqtomberi, 2004 w.)

ww.) rogorc saqarTvelos saxelmwifo gerbi. sakuTriv saqarTveloSi misi ufro adrindeli analogi ar Semonaxula, magram xalxuri mexsiereba da qarTuli intelektუალური memkvidreoba inaxavda informacias imis Sesaxeb, rom saqarTvelos saxelmwifos simbolo winda giorgi unda yofiliyo.⁴⁸ saqarTvelos ruseTTan SeerTebis Semdgom rusul saxelmwifo heraldikaSi did da mcire saimperio gerbze wm. giorgi Cans saqarTvelos simbolod. vaxuStis atlaszec (1735 w.) saqarTvelos gerbi gveleSapis ganmgmiravi didmowame mxedaria. saqarTvelos demokratiuli respublikis gerbze, qarTvel mecnierTa rCeviT, mxedris gamosaxva, mianiSnebs TavisuflebaaRdgenili qveynis ideologiur kursze, romelic Zveli qarTuli saxelmwifebrivi tradiciebis gagrZeLebas unda iTvaliswinebdes. rogorc gairkva, ar aRmoCnda imdroindeli xelisuflebis politikuri kursi erovnul faseulobebze mtkiced damyarebuli. amis erT magaliTad SeiZleba 1919 wlidan saswavlo programebidan saRvTo sjulis swavlebis amoReba dasaxelot. mTavrobis am politikam saboloo moSala is erovnuli saskolo ganaTleba, “romel sac saukuneebis ganmavlobaSi mebrZoli qarTელი eri inarCunebda da, romelic tradiciulad saqarTveloSi samonastro skolebis saxiT arsebobda” (LiluaSvili 2006: 95). farTo diskusia gaCaRda imis Taobaze gauqmebuli saRvTo sjული ra sagniT CaenacvlebinaT. damfuznebeli krebis sxdomaze saxalxo ganaTlebis komisiis wevri grigol naTaZe asabutebda `saRvTosjulis magier Setanili yofiliyo programaSi religიაTa istoria da eTika. n. naneiSvili ki miaCnda, rom religiis istoriasTan dakavSirebulia religiis warmoSobis sxva sakiTxebic, es problemebi ki mWidrod aris dakavSirebuli religiis filosofiasTan. bolos ki sarwmunoebis istoria religiis filosofiiis istoriis saxes miiRebs~ (suisa 471)

qarTელი sazogadoebრიობის დიდ ნაწილს დაუსვებლად მიაCnda qarTuli ეკლესია და მასTan dakavSirebulი sakiTxebis uguლებელიყოფა. rogorc zemoT motanili saarqivo dokumentidan Cans, xelisuflebam ver gadauxvia

⁴⁸ magaliTad 1828 wels gamocemul pirvel qarTul gazeTze “tfilisis vedomostebi” gamosaxulia gerbi Zlevamosილი mxedris gamosaxuleბიT (sur. 65).

cnobili qarTveli mecnieris ivane javaxiSvilis rCevas da amis gamo daTanxmda saxelmwifo gerbze wminda mxedris gamosaxvas.

1990 wels ki saqarTvelos demokratiuli respublikis (1918-1921 ww.) gerbis aRdgena im respublikis memkvidred gamocxadebas niSnavda, romelic 1921 wels sabWoTaA ruseTis wiTelma armiam daipyro.

\$ 3. saqarTvelos saeklesio simbolika _ sapatriarqos gerbi

gansakuTrebiT mniSvnelovania is faqti, rom jer kidev komunistur epoqaSi qarTul heraldikaSi kvlav gamoCnda wm. giorgis gamosaxuleba marTlmadidebeli eklesiis sapatriarqos axladSeqmnil gerbze (sur. 69).

1977 wlis 25 dekembers, aRsaydrebis dRes warmoTqmuli sityvaSi saqarTvelos kaTolikos-patriarqma xazi gausva eklesiisa da qarTveli eris erTianobis saukuneobrivi tradicias da miznad am fenomenis gaZliereba, eris gajansaRebasa da sulier amaRlebase zrunva daisaxa.⁴⁹ am maRali miznis grafikuLi gansxeuleba unda yofiliyo sapatriarqos gerbic.

saqarTvelos sapatriarqos arqivSi daculia mრალი saintereso samuSao varianti, romlebic gerbis Seqmnis procesSi mzaddeboda. TiToeulis wamyvani Tema wminda giorgia. gerbis eskizze muSaobdnen aleqsandre sarCimeliZe, emir burjanaZe, jemaლიოლუა, elguja amaSukeli,

⁴⁹ "...Tavs vixri saqarTvelos eklesiisa da misi mrevlis - qarTveli eris winase, romelsac sasoebiT unda emsaxuros Cemi Zali da Cemi goneba: unda emsaxuros im sarwmunoebiT, romlis dacvisa da Senarcunebisatvis dawyebuli mcxeTaSi macxovris kvartის motanidan, zRva sisxli gaiRo ricxviT mcire Cvenma erma. qarTveli eri da qarTული ეკლესია mudam erTad iynen Cveni samSoblos yvela Znelbedobis Jams. qarTvel ers dRemde SerCa cxovrebis oromtrialisagan gamobrZmedili mრალიმხრივი Sinagani energia. Cveni valia, gamovavlinot masze RvTiT miniWebuli es didi madli da Sevecadot, rom xalxma sasaxelod gamoiyenos igi, qristes moZRvreba, romelic Tavad moZRvarma sakuTari sisxliT dawera, da sisxliT daicva Cvenma erma... Cvens erSi marTlmadidebeli qristianuli sarwmunobis ganmtkiceba, rogorc yovelTvis, axlac iqneba Cveni eklesiis saqmianobis pirveli sazrunavi...qarTული ეკლესიების zarebis rekva winandeburad omisa da ubedurebis macne ki ar yofiliyos Cveni erisTvis, aramed sarwmunobis, sasoebis, siyvarulis, Sromisa da sikeTis zeimisa" (patriarqis 1977)

guram buCukuri, elguja berZenisvili (ssa 1676, dok. 10646. Tema #106, #19). mxatvarTa jgufi saqarTvelos kaTolikos-patriarqis ilia Il-is konsultaciT xelmZRvanelobda. mxatvrebs Tavidanve konkretuli amocana hqondaT: heraldikuri kompoziciis mTavari figura didmowame mxedari unda yofiliyo.

mravali namuSevridan sapatრიარგოს samxatvro sabWom airCia eskizi, romlis avtori iyo guram buCukuri⁵⁰.

samwuxarod, ar Semonaxula gerbis blazoni. am masalis momzadebaSi didi daxmareba gamiwia saqarTvelos kaTolikos-patriarqTan mis uwmidesobasa da unetaresobasTan ilia meoresTan da mxatvar emir burjanaZesTan saubarma.

saqarTvelos sapatრიარგოს gerbis Tavdapirveli dedani, romelic sapatრიარგოს arqivSi inaxeba, Sesrulebulia qaRaldze guaSiT. gerbis fari normanulia (heraldikaSi mas xan inglisur farsac uwodeben). faris veli wiTelia. masze marcxniv Sebrunebuli TeTr cxenze amxedrebuli Seabjruli wmindა გიორგია გამოსaxული. mxedari SubiT gangmiravs cxenis ferxTiT garTxmul gveleSaps. გამოსaxuleba Sesrulebulია Savi konturIT. wiTeli feri heraldikaSi gambედაობის, vaJkacობის, uSiSრობის (Iაკერი 1990: 33), agreTve, mxedruli mamacობისა და didsulovნების (veidi 1898) სიმბოლოა.

⁵⁰ guram buCukuri (1933-1986 ww.) q.TbilisSi daibada. 1952 wels daamTavria Tbilisis stalinis saxelobis vaJTa pirveli saSualo skola. 1952-58 wlebSi swavlobda Tbilisis samxatvro akademiaSi. Mmisi pedagogი, Teimuraz yubaneisviliTan erTad, iyo i. Sarlemanი.

g. buCukuri 1958-63 wlebSi muSaobda kinostudia K"qarTul filmSi"L dekoratorad, multiplikatorad, mTavar mxatvrad. misi iniciativiT, 1961 wels kinostudiaSi daiwo diafilmebis warmoeba.

igi 1963-80 wlebSi muSaobda Tbilisis saxelmwifo samxatvro akademiaSi ufrosი maswavleblis Tanamdebobaze. aswavlida sagnebs: Sriftი, kompozიცია, qsilografia, ofortი, linograviura. aqtiuri monawileoba miiRo samxatvro akademiaSi axali kaTedris - samrewelo grafikis kaTedris Camoyalibebis saqmeSi.

1982 wlis ianvarSi guram buCukuri akurTxes diakvnad, ori Tvis Semdeg ki _ mRvdlad da mianiWes mRvdel-monazonis wodeba. amave dros g. buCukurma muSaoba daiwo saqarTvelos sapatრიარგოSi mxatvar-restavრatorad, xuTi Tvis Semdeg ki, 1982 wlis 28 agვისტოს, saqarTvelos kaTolikos-patriarqის ilia meორის brZaneბIT, saqarTvelos ეკლესიაSi Tavdadebulი სამსახურისათვის, sapatრიარგოს samxatvro sabWos Tavmjdomare mRvdel-monazonი daviTi (buCukuri) aRyvanil iqna iRumenis, xolo 1984 wlis ianvarSi ki _ arqimandრიტის xარისxSi (ssa 11).

cxenisa da mxedris feri (TeTri) heraldikuri ganmartebiT, ucodvelobasa da sispetakes mianiSnebs (Iakieri 1990, gv. 33), wm. giorgisa da misi cxenis TeTr ferSi gamosaxva logikuria, magram aq feris heraldikuri simbolikis Zieba gamarTlebuli ver iqneba, radgan gveleSapic TeTr ferSi da Sav konturSia gadawyvetili. aq ufro grafikosis xelwera Cans, vidre heraldikosis.

gerbi mkacr heraldikur CarCoebSi ver Tavsdeba. mxatvari gerbis tradiciuli elementebis nacvlad saeklesio realobidan aRebul gamomsaxvelobiT xerxebis gvTavazobs.

faris ukan gamosaxulia serafimis frTebi, romlebsac, faqtobrivad, heraldikur farismtvirtvelTa funqcia akisria.

zeciu rierarqiaSi angelozTa Soris serafimni yvelaze aRmatebulni arian.

esaia winaswarmetyvelTan, me-6 Tavis me-2-3 muxlebsi vkiTxulobT: “da serafinni dges garemo misa. equsni frTeni edgnes erTsa, da equsni erTsa. da oriTa ifarvides pirTa maTTa. da oriTa ifarvides ferAaTa maTTa. da oriTa frinvideos. RaRadebdes erTi erTisa mimarT da etyodes. wmida ars. wmida ars. wmida ars. ufali sabaoT, savse arian cani da queyanaA didebiTa misiTa.” serafimebi saubroben, umRerian RmerTs morigeobiT, asruleben uflis nebas. isini gonieri, sulieri arsebani arian. maT aqvT frTebi. es mianiSnebs maT zeciu r samyaroSi arsebobaze, Zalaze, RvTaebriv Zalmosilebaze. ori frTiT isini, mowiwebis niSnad, sxeuls ifaraven da ase dganan RvTis gverdiT da mis irgvliv. meore wyvili frTiT, RvTaebrivi sidiadis winaSe mokrZalebis gamo, saxes ifaraven, xolo mesame wyviliT dafrinaven. maTi daniShulebaa RmerTis samsaxuri. sxva angelozebisgan gansxvavebiT, isini ar warigzavnebian miwaze, genekuTvnebian mxolod uSualod RvTaebriv sferos. lopuxinis bibliis ganmartebebebis Tanaxmad, samjer gameorebiT “wmida ars. wmida ars. wmida ars”, — serafimebi gamoxataven wminda samebis saidumlos (lopuxini 2007).

sadac serafimni arian, iq kacis TvalTagan uxilavi RmerTic aris. gerbze serafimebis frTebis gamosaxva uflis siaxlovis miniSnebaa.

frTebis ukan lurji konturebiT gamosaxulia omofori, romelic heraldikuri mantiis funqciasac asrulebs. heraldikaSi lurji sidiadis, silamazisa da simsubuqis (Iakieri 1990: 33), agreTve, simarTlis (veidi 1898) simboloa.

omofori (ὁμοφύριον berZnulidan: mxrit satarebeli) mRvdelmTavarTa samoselis nawilia. omoforiT Semosvisas sasuliero piri kondakidan kiTxulobs locvas: “mxarTa zeda qristes SecTomili kacobrivi bunebai aRixven, amaRldi da mihgvare RmerTsa da mamasa, yovladve aw da maradis, da ukuniTi ukunisamdi. amin” (samRvdelmTavro kondaki. tfilisi, 1908, gv. 29.) omofori simbolurad gzaabneul cxvars ganasaxierebs, romelic keTilma mwyemsma mxarze Seisva da ise miyvana saxlSi (luk. 15: 4-7).

sasuliero piris mier omoforis mosxma da RvTismsaxureba ganasaxierebs qristes mier gzaabneulTaTvis zeciuri mamis saxlSi dabrunebaSi daxmarebas. qristem gzaabneuli cxvris igavSi mianiSna, raoden Zvirfasia uflisTvis TiToeuli gzaabneuli adამianis sul da rogor eZebs RmerTi codvil adამianebs, raTa isini Tavistan daabrunos. gzaabneuli cxvari codvilis metaforaa, romelic gzis ucodinrobis gamo, xSirad biliks ascdeba da faras CamorCeba. mwyemsi mianiSnebs RmerTze, romelsac imdenad edardeba CamorCenili cxvari, rom mis gamo mTel faras, danarCen 99 cxvars, datovebs da mis mosaZebnad gaeSureba. cxvari daRlilia. amitom mwyemsi mxarze Seisvams mas. ase exmareba qristes madli gadarCenaSi codvils, romelsac ar hyofnis Zala, damoukideblad gaiaros Zneli gza.

ადამიანთა codvaTa tvirTebad ganmartavs am igavs netari Teofilaqte bulgarelic. qristem ipovna ra momakvdavi cxvari, sakuTar mxrebze Seisva igi. amit man yvela Cveni avadmyofoba da codva itvirTa. man gamoisyida is yovelive, ris gamoc Cven unda gvezRo da Cven, tanjvis gareSe, migviyvana saxlანდე, anu zecამდე (netari 1907: 195). omoforis gamosaxva saqarTvelos

martlamdidebeli eklesiis gerbze mianisnebs, rom eklesia, ketili mwyemsis msgavsad, aseve seesveleba am eklesiis samwysos, qartvelers, sruliad saqartvelos, da daexmareba uflis saxlisken svlaSi. omoforis gamosxvis tradicia saqartveloSi ukve arsebobda qartvel martlamdidebel saeklesio moRvaweTa gerbebe. magaliTad, ioane bodbelis gerbi, bodbis wm. ninos saxelobis monasterSi (sur. 70), an episkopos petre konwosvilis gerbi alaverdis tazarSi (sur. 71).

omoforze datanili wmindaninos witeli jvrebi, mixedavad imisa, rom araheraldikuria, xazs usvams saqartvelos martlamdidebeli eklesiis uzvels tradicias da gristianuli saxelmwifos mraval saukunovan istorias.

gerbs agvirgvinebs mitra.

gerbis gvirgviniT Semkobis tradicia dasavleT evropaSi XV saukunidan gaCnda, mas Tavdapirvelad didi feodalebi iyenebdnen. samefo warmoSobisa da sxva didgvarovani memkvidreobis mqone episkoposebi xSirad Taviant gerbebs yaryumis mantis fonze gamosaxavdnen da faris zemoT samefo gvirgvinsac atavsebdnen, Tumca es wesi miurebeli iyo eklesiisaTvis, romelsac Tavis ierarqia da Tavis heraldikuri nisnebi aqvs. yvela sasuliero piri erTmaneTis sulieri Zmaa da ar unda arsebobdes maT Soris gansxvaveba warmoSobis, siRaribisa Tu simdidris mixedvit. sasuliro pirma SeiZleba Tavis gerbze gamosaxos sakuTari gvaris esa Tu is heraldikuri nisani, magram xazi ar unda gaesvas socialur upiratesobas, aqedan gamomdinare, saeklesio gerbze mizanSeuwone lia gvirgvinis (anu elementis, romelic socialuri ierarqiis nisnis mqonea) gamoyeneba (heimi 1978: 34). amitomac saeklesio gerbebsi gvirgvinis adgili mitram daikava.

heraldikuri mitra Tavseba yvela im piris gerbze, romelsac kaTo likuri, aRmosavluri, anglikanuri eklesiebis mier Teoriulad Tu faqtobrivad miniWebuli aqvs mitris tarebis ufleba. mas xmaroben arqiepiskoposebi da episkoposebi. mitris, rogorc aRkazmulobis elementis xmareba, ra Tqma unda, win didi xniT uswrebs mis heraldikaSi gamoyenebas.

misi uZvelesi gamosaxuleba meTerTmete saukunis dasawyisis miniatiurebzea Semonaxuli. pirvelad werilobiT ki ixsenieba pap leo IX-is 1049 wlis bulasi.

martImadideblur ritualSi liturgiul Tavsarqmels ar atarebdnen meTeqvsmete saukunemde, Tumca aRmosavleTSi qristiani sasuliero pirebi ufro adre iyenebdnen Tavsaburavs. dasavleTisa da aRmosavleTis eklesiebis erTianobis xanaSi mitras atarebda romis episkoposica da alegsandriis episkoposic. ucnobia, vin misca maT amis ufleba. SesaZlebeli, maT es uZvelesi mRvdeImTavris Tavsarqmlis mibaZviT gaakeTes, arsebobs mosazreba, TiTqos romis pap silvestres pirvelma qristianma mefem konstantinem uboZa Tavsarqmeli. sigelSi, romelic mefe konstantinem gaugzavna romaelebs, naTqvamia, rom igi silvestres, rogorc sulier mamas, misi siwmindis Tayvaniscemis niSnad gvirgvins uZRvnis. magram rodesac silvestrem, mokrZalebis gamo, uari Tqva am saCuqarze, mefem Tavidan moixsna sartyeli, romelsac mefeebi atarebdnen da aiZula igi, mieRo ZRveni. mitra evangelეს simbolodac iTvleba (beniamini 1992: 143).

mitra, rogorc aRvniSneT, Zveli berZnebis Tavsaburavidan momdinareobs, aseT Tavsarqmels iyenebdnen pirveli qristiani episkoposebi (ukan Sekruli oqrosferi zonari amkobdaT ioane RvTismetyvels, wm. markozsa da ierusalimis episkopos iakob mcires). droTa ganmavlobaSi Tavsaburavi simaRleSi wagrZelda da iqca zemo mxridan gaxsnil, ori wamaxvilebuli nawilisan Sedgenil qudad. es ori wamaxvilebuli naxevari iesos jvarcmidan ormocdameaTe dRes ierusalimSi mociqulebze suliwmindis mofenisas gadmosuli cecxლის ენების სიმბოლოა (jonsi 1982: 153). (da eCvenes maT ganyofani enaTani, viTarca cecxლისანი და დაადგრა TiToeulად კადად კადასა maTsa zeda”, _ saqme, 23). pirvelad VI saukuneSi konstantinopolis episkoposma ioane kabadokieIma Seamko mitra naqargebiT da amit mas saritualო-sazeimo elferi misca. wmindanTa gamosaxulebebi Sublis mxares iyo upiratesad moTavsebuli. es siaxle dasavleTSic gavrcelda. XII saukunemde mitra dabali iyo. mogvianebiT igi imdenad

მნიშვნელოვანი ატრბუტი გაქდა ეპისკოპოსათვის, რომ მასზე ფიქსაც კი დებდნენ. ამოსავლეთ ეკლესიაში XI საუკუნიდან მტრა საიმპერატორო გვირგვინთანაც გაიგვდა (ეპისკოპოსი – ხატი მეფე ქრისტესი). საგულისხმოა, რომ XVII-XVIII საუკუნეების ქართულ კათოლიკოსთა საბეჭდებზე ქრისტეს სახის გამოსახულება დოტა განმავლობაში მტრის გამოსახულებამ შეცვალა (ბაგრატი 1978: 106-107). მისი სიმბოლიზმის ზემოტ ნატყვამისაგან განსხვავებული ინტერპრეტაციაც აქვს, ტუმცა ეს ვარიანტიც, ეკლესიის გვირგვინთან და მკვდრეთით ამრმდგარი იესოს საფლავში დაგდებულ სუდარასთან პარალელის გამო („და სუდარი იგი, რომელი იყო თავსა მისა არა თილოთა თანა მდებარე, არამედ თვისაგან შეკეცილი ერთსა ადგილსა“, – იოან. 20: 7), მოციქულებთან არის დაკავსირებული.

დოტა განმავლობაში მტრის ფორმა შეცვალა, ზემოტ დაიქურა, გაგანიერდა და მომრგვალდა. ამ ფორმის მტრის იყენებს მართლმადიდებელი ეკლესია.

თავზე ქვადამტული მტრა მართლმადიდებლურ ჰერალდიკურ ნიმუშებშიც ვხვდებით.

საქართველოს საპატრიარქოს გერბის მტრა ეკლესიის ქვრიანი გუმბათის სტილიზებული გამოსახულებათ, რომლის ყელსაც სვიდი სარკმელი აქვს. სარკმელთა რაოდენობა ეკლესიის სვიდ საიდუმლოს მანიშნებს. მტრისა და ომოფორის სილუეტი გუმბათიანი ეკლესიის სენობის ასოციაციას ქმნის.

გერბის აქვს დევიზი: ასომთავრული ღარღერა “ცენტან არს მერთი”. მათეს სახარებაში ღერა: “აჲა ღალღული მიუდგეს და სვეს ჴე, და უოდინ სახელი მისი ემანუელი, რომელი არს თარგმანებით: ცენტან თანა მერთი” (მატ. 1: 23). თეოფილაქტე ბულგარელის განმარტებით, “საქმეები გვიცვენებს, რომ ეს არის მერთი, ტუმცა ცენტან ცხოვრობს” (თეოფილაქტე 1989: 14). მასასადამე, ეს დევიზი, გარდა იმისა, რომ ადასტურებს სერაფიმის წრტების გამოსახვით გრაფიკულად გაცხადებულ მნიშვნებას რვტის აქლოს ყოფნის შესახებ (გავიხსენოტ: სერაფიმები არ იგზავნებია მიღზე და ფიზიკურად არ განესობებია მერთს), ამავდროს, იმ იმედსა და პასუხისმგებლობაზე მანიშნებს, რაც აკისრია ამ გერბის მფლობელს უფალთან სიაქლოვისა და მასთან ყოფნის გამო.

რატომ გამოისახა საქართველოს საპატრიარქოს გერბზე ღმინდა გიორგი და არა ქრისტე კვართი? ტუ ბაგრაციონების გერბზე დატანილი უფლის სამოსლის

emblem mianisnebs imas, rom bagrationTa gvari am udidesi siwmindis mcveli, qristianuli religiis daraji iyo maSinac ki, roca am gvaris warmomadgeneli mefeebi xSirad mahmadianobas iRebden, maSin ratom ar gamoisaxa TviT martImadidebeli eklesiis gerbze kvarTi? igi xom saqarTveloSi upirvels da udides qristianul saswaulTan aris dakavSirebuli da daflulia Cveni eklesiis umTavres svetixovlis sakaTedro taZarSi; imdenad mniSvnelovani siwmindea, rom masze pretenzias ruseTis eklesiac acxadebs, rom aRaraferi vTqvaT evropis sxva qveynebze?

gadauWarbeblad SeiZleba iTqvas, rom saqarTvelos sapatriarqos gerbi qarTuli heraldikuri memkvidreobis TvalsaCino nimuSia. masze muSaoba, saqarTvelos kaTolikos-patriarqis ilia II-ის ინიციატივით, მისი aRsaydrebisTanave, daiwo. jgufi, romelic gerbis Seqmnas cdilobda, regularulad iRebda patriarqisgan miTiTebas imis Taobaze, rom heraldikuri gamomsaxvelobითი xerxebiT masze asaxuliyo eklesiis mWidro damokidebleba qarTულ სახელმწიფოსთან, wina planze wamoweuliyo qristianobis mniSvneloba qarTველი ერის გადარცენს, individualობის Senarcunebis, TviTdamkvidrebis procesSi, gerbi unda yofiliyo saeklesio formisa da Sinaarsis, magram mas, amave dros, unda hqonoda zogadqarTuli azrobrovi plasti. sabWoTa reJimis pirobebSi, rodesac saqarTvelos damoukidebloba ukve aTwleulebis win hqonda dakarguli da mis saxელმწიფოებრიობაზე საუბარი არატუიდეოლოგიურად იყო აკრძალული, არამედ sazogadoebriv cnobierebaSic ki, sabWoTa reJimis gavleniT, nawilobriva aqtualობადაკარგულად iTვლებოდა, kaTolikos-patriarqisgan mxatvrebმა მიიღეს რეცეა, რომ სapatriarqოს გერბზე გამოესaxათ ისეთი figura, რომელიც რელიგიურთან ერთად qarTულ-სახელმწიფოებრივი მსოფლმხედველობის gamomxatველი იყნებოდა. aseTi simbolo wm. giorgi iyo.

wminda giorgi erT-erTi yvelaze popularuli wmindania ara mxolod martImadidebel, არამედ mTel qristianულ სამყაროSi.

dasavleT evropasi wamebuli mxedari gansakuTreბიТ raindTa wodebis mfarvelad iTვლებოდა. wm. giorgის winამზრობიТ განხორციელებული სასწაულები გამო mas sruliad qristianული ლასკრის მხედარTმთავრად

miiCnevden. Tavdapirvelad qristes emblemad miCneuli wiTeli jvari TeTr fonze, mogvianebiT moiazreboda, rogorc wm. giorgis gerbi. TeTri bairaRi wiTeli jvriT (an wiTeli bairaRi TeTri jvriT) dasavlur ikonografiaSi gavrcelebuli atributia aRdgomis scenaSi. bairaRis ferebi qristes vnebs (TeTri _ qristes siwminde, wiTeli _ sisxli), an evqaristias (xorci da sisxli) Seesabameba.

wm. giorgis, rogorc raindTafarvels mieZRvna aristokratTa aTeulobiT ordeni da gaertianeba. maT Soris, pirveli evropuli raindTafarve ordeni _ ungretis winda mowame giorgis raindi Znebis sazogadoeba. "am gaertianebaTa nisnebi upirvelsad Semkuli iyo gvelis gamgmiravi wmindanis gamosaxulebiT da TeTr fonze wiTeli jvriT" (medvedevi 2009).

asertive sapatio wmindani iyo giorgi aRmosavleTSi.

arc erTi wmindanis cxovreba ar qceula imdeni literaturuli nawarmoebis wyaro, rogorc borotebasTan mebrZoli giorgis gmiruli Tavgadasavali. "gansakuTrebiT popularulia winda giorgi CvenSi, saqartveloSi. am mxriv mas albat verc erTi qriatianuli qveyana ver Seedreba. arc wm. sameba Rmertis, arc ieso qristes da arc erTi wmindanis saxelobaze ar moipoveba imdeni tazari saqartveloSi, ramdenic wm. giorgis saxelzea aSenebuli" (gabiZaSvili 1991: 5). rogorc vaxusti batonisvili ambobs: "ar arian borcuni da maralni gorakni, romelsa zeda ara iyos Senni eklesiანი wmidisa giorgisani" (vaxusti 1973: 6).

wm. giorgis gamosaxulebis heraldikur nisnad gamoyenebas saqartveloSi didi tradicia aqvs. qartvel heraldikosTa absoluturi umravlesoba Tanxmdeba imaze, rom gvelisapis gamgmiravi mxedari saqartvelos saxelwifos simbolod gamoiyeneboda (ucxouri wyaroebi, vaxustis rukebi, bagrationTa gerbebis nawili...).

gansakuTrebuli damokidebulეა, რომელიც winda giorgisadმი აqvs kaTolikოს-patriarqს ილია მეორეს კარგად Cანს მის მერ 1985 წელს Seqmnili ocvasi, რომელსაც "mokrZalebuli Txovna" uwoda avtorma.

yovelive amis gaTvaliswinebiT, saqartvelos sapatriarqოს გერბის farze gamoisaxa winda giorgi, რომელიც erTdroulad saqartvelოს

marTImadidebeli eklesiisa da qarTul saxelmwifosTan misi mWidro kavSiris simboloa. "istoriuli tradiciiT, saqarTvelos sazogadoebriv cxovrebaSi, mis saxelmwifoebiv ganviTarebaSi saqarTvelos eklesias gansakuTrebulad rTuli da uaRresad sapaSuxismgeblo funqcia ekisreboda; saxelmwifoebivi Zlierebis, misi wyobilebis ideolog-damcveli iyo; qveynis erTianobisaTvis sazogadoebis yvela fenis gamaerTianebeli, sazogadoebriv-politikuri moZraobis aqtiuri monawile, gareSe ZalTa winaaRmdag mebrZoli da erovnuli kulturis damcvel-qomagi, misi ganviTarebisa da winsvlis, erovnuli cnobierebis burji iyo" (pavliaSvili 2000: 4). am gerbSi zustad iqna gadmocemuli marTImadidebeli eklesiisa da saqarTvelos saxelmwifos erTianobis idea. gerbi mogvianebiT, xatweris principebis gavleniT, Seicvala. am cvlilebebze saubari am statiiS mizans sciildeba.

XX saukunis 70-80-ian wlebSi sabWoTa xelisuflebis mier devnili eklesia eris sulier cxovrebase araTu srulfasovnad ver axdenda zegavlenas, aramed, mas, faruli Tu aSkara ideologiuri wnexis qveS myofs, udidesi Zalixmevis fasad uwveda arsebobisTvis zrunva.

saqarTvelos marTImadidebeli eklesiis sapatrargos gerbze didmowame Zelevamosili mxedris gamosaxva im Tavganwiruli brZolisTvis mzadyofnis deklarireba iyo, romlis gadatanac mouwevda qarTul eklesias da mis meTaurS qveyanaSi marTImadidebeli sarwmunoebis aRorZineba-ganmtkicebisaTvis.

daskvna

qarTuli kulturis umdidres saganZurSi Tavisi mikrZalebuli adgili ukavia heraldikas. gerbis, rogorc kulturuli fenomenis, Cvens qveyanaSi Semosvla da damkvidreba qristianuli religiasTan, saqarTvelos eklesiis wiaRSi mimdinare movlenebTan, daSlili saxelmwifos aRorZinebis modelobasTan, kulturuli aRmavlobasTan da im msoflmxedvelobrivi plastebTanaa dakavSirebuli, romelic zemoCamotvili procesebs ganapirobebs da axlavs.

gerbis warmoSobisa da ganvitarebis Zlieri winapiroba evropuli socialur garemosTan erTad iyo sabeWdavi. niSandoblivia, rom saqarTveloSi mWidro kavSiri Cans pirveli gerbebisა da sabeWdavebis ideologiur safuZvebs Soris.

pirveli qarTuli heraldikuri xasiaTis naSromad SeiZleba CaiTvalos XVII-XIX saukuneebis mijnaze moRvawe qarTveli mecnierisa da sazogado moRvawis ioane batoniSvilis cnobili Txzuleba “kaImasoba”, რომელიც ავტორი, Txrobis Taviseburi maneriT, საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის საკარტველოში heraldიკური ხელოვნების შესახებ. Tu ამ ლიტერატურულ წყაროს ვეძებო, heraldიკის უმცირესი ნიუანსებიც კი ყოფილა იმდროინდელ საკარტველოში ცნობილი. Tumცა მერე, დიდ ხანს, qarTული ანალიტიკური აზროვნების ყურადღების მიღმა დარჩა გერბი, როგორც კულტურის შემადგენელი ნაწილი. მხოლოდ XX საუკუნიდან დაიწყო qarTული heraldიკის კვლევა. ამ ტვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ნაშრომები შეკმნა მიხეილ ვადაბოს, მიუხედავად იმისა, რომ მისი მრავალი მოსაზრება შეიZლეა საკამათო იყოს, მაინც უდავოა, მისი ნაშრომების დამსახურება CvenSi heraldიკური ლიტერატურის გამდიდრების ტვალსაზრისით.

განსაკუთრებული ინტერესი heraldიკადმი საკარტველოში გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან Cნდება, როდესაც Zლიერდება ეროვნულ-გამათვისებელი მოზრება. მრავალრიცხოვანი წყაროებიდან განსაკუთრებით საინტერესოა ისტორიკოსების მ. აფრიძის, თ. ასათიანის, ნ. ჯავახიშვილის, დ.

კი დიასვილი ნაშრომები. მე, სეზლები და გვარად, სევეცადე გავცნობდი
გარტული ჰერალდიკისადმი მიზრვნილ პრესაში. თუ სამეცნიერო ნაშრომებს და
მსჯელობას დავყრდენი ცალკეული მკვლევრების საინტერესო დავსვენებ.

გარტული გერბების დიდ ნაწილს სავარაუდო გერბები წარმოადგენს.
რომელთა უმრავლესობა იმ პერიოდს განეკუთვნება, როდესაც საგარტულო
რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდა. აგრძელებს განმარტება, გარტული
ჰერალდიკის შესავლის ზირითად წყაროს რუსული შესაბამისი ინსტიტუტების
მხრიდან მომზადებული დოკუმენტები წარმოადგენენ, რომლებიც გარტული
წარმომადგენლების გვარების გერბების შესახებ იწვევს ცნობებს. მაგრამ ისიც
ფაქტია, რომ არ იყნება მართებული გარტული ჰერალდიკური ხელოვნების
ნიმუშები ამ პერიოდში. შეგონილი გერბების განხილვა. რუსული ჰერალდიკის
უმთავრეს დოკუმენტი „გერბების საერთო კრებული“ დამუშავებულია გერბები,
რომელთა მრავალგვარობა გარტული გვარების წარმომადგენლებს აკავშირებს
დაკავშირებულია აკადემიის საგარტულო ტანსაცმელს, არაფრით განსხვავდებიან
განმარტების დამატებული სხვა გერბებისგან. ამავდროს, მოცემული ცნობები
გარტული გვარების ისტორიის შესახებ ხსენებს არაერთხელ, სადაც
საგარტულო ისტორიიდან მომდინარე ბევრი ფაქტიც, თუმცა, მიუხედავად ამისა,
გარტული ჰერალდიკის კვლევის ტვალსაზრისით, რუსული დოკუმენტები რეგულარულად
უპირველეს ყოვლისა, რომლის, შემთხვევაში ჰერალდიკის პრინციპების
რუსული დაცვით შესრულებული გარტული დიდგვაროვანთა გერბები.

ბოლო დროს განსაკუთრებით პოპულარული გახდა გერბების დამოუკიდებელი
(ე.წ. ტვითმყოფადი გერბები, ლეგენდური დასაბუთებით წარმოადგენს თავადური
წარმომადგენლის ტაობაზე) მიწის საგარტულო, ამგვარი მიდგომა ჰერალდიკისადმი
უფრო ადრეული სოციალური კვალი ატარებს. ნიშანდობლივია, რომ თავისუფალი
გერბებისადმი ამგვარი ინტერესი XX საუკუნის 20-იან წლებში გარტული
ემიგრანტული სუბკულტურის დამახასიათებელი ნიშანი იყო. ჰერალდიკა
საუკუნეების განმავლობაში დასავლეთ და აღმოსავლეთი ევროპაში შეგონილი
სისტემაა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ერთი მხრივ, თავისებური
განსაკუთრებით პირადული თუ კოლექტიური ნიშნების (უპირველეს ყოვლისა
გერბისა) გაფორმებისა და გამოყენებისა და მეორე მხრივ, ამ ნიშნების
დეკორატიული, რეპრეზენტატიული და იდენტიფიკაციური ფუნქციების მართა

erToba. Tavisufal (TviTmyofad) gerbebs, dekoratiulobis garda, ori danarCeni funqcia aRar aqvT. Tumca maTi patronebi uwinaresad pirveli ori funqciis warmosaCenad qmnian maT. gvaris, Taobis makrokultურისათვის დამახასიათებელი ინდივიდუალიზმის warmocenis მდებარეობა ასეტი შეუფერებელი ფორმებით ვლინდება და იგი არ იტვალისწინებს ამ ფორმათა გამოვლენის ორგანული კანონებს, ამიტომ ხაზს უსვამს არსიდან გაუცხოების მომენტს. ახალ გარემოში ადაპტირების მკვეთრ პროცესების ფონზე, ეფემერული ჩრჩხლების მოგონებით ფსევდოვარსულის შეტყვვისა და ტვინდაჯერების გზით სოციალიზაციის მდებარეობის მაგალითებად შეიძლება გაითვალისწინოთ XX-XI საუკუნეების საკრთველოში (რუსეთისა და პოსტსაბოტა ვეყნების მსგავსად) ტავისუფალი გერბების სეკმნის ფაქტები.

ქვაროსნულმა ომებმა, რომლებიც გრძელდებოდა 1096-1291 წლებში, ევროპის ისტორიაში მთელი ეპოქა სეკმნის. ამ მოვლენებმა ევროპისა და აზიის მრავალი კულტურული სრის სეკმნის შეუწყვეტელი. ქვაროსნული ლაშკრებები, როდესაც დასავლეთ ევროპის აზნაურობა, რაინდები, ერთი წმინდა იდეით ანთებული, უფლის საწლავის გასატავისუფლებლად აწმოსავლეთისკენ მიემართებოდა, გერბების განვითარების ერთ-ერთ იმპულსად იქცა. მაგრამ მას მერე, რაც რაინდთა ფენის მერ სეკმნის გერბები, ჯერ პიროვნული, ხოლო მოგვიანებით სავარეულო ნიშნებად ქცეული, თაობიდან თაობას გადაეცემოდა და აწარმოებდა სამხედრო დანიშნულებას, იწვებოდა ყოფილი სფეროში. გერბებით ამკობდნენ ვერცხლის წურწნებს, ჭაფურს, მინის საგნებს, ქსოვილს, ეკიპაჟებს, სენობა-ნაგებობებს, საწლავებს, ღვინის ღვრებს, ვერცხლებს... განსაკუთრებით ინტენსიურად გამოიყენებოდა გერბები საბრძოლველზე. მსოფლიო კულტურაში უამრავი არტეფაქტი სეკმნის, რომლის შესახებ ინფორმაციის მოძებნა მხოლოდ მასზე გამოსახული გერბის შეზღუდვა, იმ საგნების warmocenis გეოგრაფიული არეალის, მისი მწიგნობლის სოციალური მდგომარეობის, დამზადების ტარიის ტვალსაზრისა. ხშირად, გერბის ყოფი-ცხოვრებაში გამოყენების შემთხვევაში, ჰერალდიკა ანაწილს იმ საგნის შესახებ სრულიად ახალ მონაცემებს იძლევა ეკონომიკისა და მეურნეობის საფუძვლის, მისი უფრო, სამეურნეო კომპლექსების ტრანსფორმაციის თაობაზე მათი განადგურებისა და დაკრული სავარეულო-საოჯახო საკუთრების მწიგნობელთა ცვლილების დადგენის გზით. გერბი, როგორც

gansakuTrebuli saistorio wyaro Seicavs axal mniSvnelovan monacemebs. sagerbo eqspertizas, rogorc saistorio kvlevis aucilebel Semadgenel nawils, SeuZlia socialur-ekonomikuri da kulturuli istoriis problemaTa axlebur i gaazreba da gadaWra.

gerbis specifika isaa, rom igi pasportizacias ukeTebS da aTariRebs garkveul sagans, amave dros arkvevs mis mflobelS, adgens sakuTrebis qronologiur TariRebs da sagani Semoaqvs samecniero mimoqcevaSi.

gerbis formirebaSi aranakleb didi roli iTamaSa agreTve raინდა turnirebma, romlebic jvarosnul laSqrobendamde adre gamoCnda evropasi (savaraudod IX saukuneSi). turnirebs formalizebuli xasiaTi safrangeTSi XII saukuneSi mieca, aqedan gavrcelda igi mTel evropasi, romlis cxovrebis ganuyofel nawilad iqca didi xnis ganmavlobaSi. evropasi mxolod warCinebuli gvaris warmomadgenlebs hqondaT turnirebze daswrebis ufleba. SeiZleba iTqvas, rom turniris mTavar elements warmoadgenda gerbi, romelic misi mflobelis keTilSobilur warmomavlobasa da sagvareulo ierarqiaSi mis adgilS adasturebda.

qarTul mecnierebaSi istorikosma T. asaTianma moaxdina heraldikis ganvTarebis istoriis periodebad dayofa da sami ZiriTadi etapi gamoyo. “pirveli _ nacionaluri (XVII saukunis meore naxevidan, XIX saukunemde), xolo meore _ evropul-rusuli (XIX saukune da XX-is dasawyisi) da mesame _ respublikur-sabWouri (XX saukunis 20-iani wlebidan moyolebuli).” T. asaTianis mier SemoTavazebuli periodizacia efuZneba qarTuli gerbebis warmoSobis mizezebis swor analizS. Tumca XXI saukunis dasawyisidan saqarTveloSi iseTi intensivobiT ganviTarda saxelmwifo heraldika (magalITad mxolod samxedro segmenti gamodgeba), rom, albaT mizanSewonili iqneba qarTული heraldikis ganvTarebis periodizaciaSi meoTxe, postsabWota, etapic daematos. saqarTveloSi heraldikis ganvTarebis TiToeul periods safuZvlad daedo qarTული saxelmwifos iseTi umniSvnelovanesi politikuri momenti, romelic dakavSirebuli iyo saxelmwifos damoukideblobis dakargvasa da xelaxla mopovebasTan.

sabedavi, rogorc arte-faqti, kacobriobis istoriis uSores warsulidan iRebs saTaves. gerbis warmoSobas didi xnis ganmavlobaSi pirdapir sabedavebTanac akavSirebdnen. sabedavi da gerbi bevri ramit hgavs erTmaneTs.

sabedavisa da gerbis urTierTmimarTebisas, azrTa mravalgvarobis miuxedavad, erTi cxadia: sabedavebi yvelaze ufro xSirad iyenebdnen mflobelis gerbis gamosaxulebas (igulisxmeba aseTis arsebobis SemTxvevaSi). imis mtkiceba ki, rom gerbi sabedavidan warmoiSva, myari ver iqneba. kulturis ori dargis: gliptikisa da heraldikis warmoSoba erTmaneTze ar iyo damokidebuli, magram erTmaneTis ganvitarebaze ki udavod didi gavlena iqonies.

saqartveloSi arsebobs rogorc aziuri, iseve evropuli warmoSobis mdidari gliptikuri memkvidreoba. erT-erTi saukeTeso nimuSis kaTolikოს დომენი III-ის საბედავის Seswavla gvaZlevs imis Tqmis uflabas, rom mogvianebit, vaxtang VI-ის მერ TbilisSi mowyobil stambaSi dabeWdil wignebeze gamosaxuli bagrationTa gerbis paralelebi kaTolikოსTa sabedavebTan gaivleba. svetixovlisa da qristes kvarTის Tema, რომელსაც saqartvelოს გამორცევის ideuri datvirTva აკვს, Cndeba agreTve დომენი IV-ის, besarion kaTolikოსის, ანთონ kaTolikოსის საბედებზე. არ არსებობს xisti gamyofi zRvari zogად heraldიკასა და საეკლესიო heraldიკას Soris, magram საეკლესიო მიზნით ევროპაSi heraldიკის გამოყენება Tavdapირველად xorცილdeboda სასულიერო პირთა და monastrebis საბედებზე პირადი და საგვარეულო გერბების გამოსახვით. rogorc Cans, qartvelი მრვდელმTavrebis საბედებზე უფრო ადრე Cndeba bagrationTa, rogorc qristes kvarTის მცველთა, უფლის სამოსელის მკვთა qveynის მეფეთა სიმბოლონიSანი.

დომენი kaTolikოსის საბედავი, ewvgareSea, upirovno sabedavs warmoadgenda, masasadame, igi xazs usvამდა zogადად qartული მართლმადიდებელი ეკლესიის სიხლორცეული კავსის ieszო qristes kvarTTან. ეს კი უფლის მერ გამორცეულობის udavონიSანი იყო.

Tu erTmaneTის Tanmimdevrobit davalagebT დომენი III-ის საბედავს, დომენი IV-ის საბედავსა და 1709 წელს „samociquलोSi“ dabeWdil

bagrationTa gerbs, maT Soris araTu Sinaarsobriv kavSirs davinaxavT (es Zalian TvalSi sacemia), aramed svetixovlis Temis sagerbo gamosaxulebad gardaqmnis evoluciur gzasac SevamCnevT. kaToIikosi damenti IV-is sabeWdavze gamosaxuli gvirgvini, kverTxTan da jvarTan erTad, gerbis kompoziciis principiTar is agebuli.

uaRresad sainteresod gveCveneba didi rumineli saeklesio manis anTimozi iveriელის kavSiris Zieba qarTul heraldikasTan. Tavad anTimozi, mravaImxriv ganviTarebuli da erudirebuli moRvawe, niWier heraldikosadac gvevlineba rumineTSi. aseve udavoa misi Semoqmedebisa da misi skolis gavlena bagratovanTa nabeWd gerbebeze.

bagrationTa samefo gerbi ar iyo mxolod erTi Cveulebrivi heraldikuri nawarmoebi, man faqtobrivad, dasabami misca saqarTveloSi heraldikis ganviTarebas. Tu gaviTvaliswinebT masze gamosaxuli emblebis semantikis Rma kavSirs qarTuli saxelmwifoebrivi cnobierebis ganviTarebis istoriasTan, maSin „samociquloSi“ dastambuli gerbi ganuzomlad did mniSvnelobas izens. Q

gristes kvarTis Tema, rogorc aRiniSna, qarTul saxviT xelovnebaSi, kerZod, gliptikaSi, manamdec ar iyo ucxo, magram bagrationebis gerbze kvarTis gamosaxva saflavSi gansvenebuli eliozis dis gareSe xazs usvams uflis mier saqarTvelos rogorc qveynis, saxelmwifos, gamorCevის ideas. amasTan erTad, kvarTis simbolika, Teologiuri genmartebების Tanaxmad, eklesiis erTianobas ukavSirdeba da ar SeiZleba kvarTi hqondes mas, vinc eklesiis dasilas ecdeba. ukerveli kvarTi bagrationTa gerbze dauSlel saxelmwifos asociaciasac iwvevs.

bagrationebis gerbze kvarTi memkvidreobis heraldikur niSani araa (bibliuri daviTis simboloebis qarisa da Surdulisgan gansxvavebiT). mas saxelmwifoebriv-ideologiuri და მსოფლმხედველობიტი plasti devs safuZvlad. saqarTvelos saxelmwifos RvTis mier gamorCevisa და ამ qveynis mier uflis udidesი siwმინდის “flobis”, erTiani eklesiisa და დაუნავევრებელი qveynis simboloა. ამ siwმინდის პოლიტიკურ-რელიგიური

faseu loba gansakuTrebiT mniSvnelovani iyo yovel epoqaSi, ra Tqma unda, maSinac, rodesac mas bagrationTa gerbze gamosaxavdnen.

kaToIikosTa sabeWdavebze uflis kvarTis misteriiS _ saflavSi gansvenebuli qali, guI Si Caxutebuli winda samosliTa da mironmdinare sveticxovliT, anu siuJetis mqone grafikuli gamosaxulebis gardaqmna emblemuri eniT metyvel heraldikur nawarmoebad unda CaiTvalos saqarTveloSi heladikis ganvitarebis sawyis etapad. Ees mniSvnelovani movlena swored anTimoZ iverieITan damis skolasTan aris dakavSirebuli. saqarTveloSi heraldikis pirveli periodi udavod evropul kulturastan kavSiriT vitardeboda. Cvens qveyanaSi gerbis "keTiI Sobili xelovnebis" Semotanisa da danergvis mde loba erTi patara, magram mniSvnelovani niuansia saqarTvelo-evropis urTierTobis istoriaSi.

ruseTis oficialuri dokumentebSi orjer iqna damtkicebuli bagrationTa gerbi. pirvelze (XIX saukunis daswyisi) ar Cans kvarTi, meores (XIX saukunis miwurul) _ uflis samoseli amSvenebS. ruseTis oficialuri institutebi saqarTvelos ruseTTan SeerTebis pirvel wlebSi kvarTis gareSe amtkiceben qarTuli samefo gvaris memkvidreTa gerbs, xolo TiTqmis saukunis gsvlis Semdgom kvlav gamoaCenen bagration-gruzinskebis gerbze qristianobis am udides siwmindes. orive SemTxvevaSi am damtkicebuli gerbebis mflobelebi ukve ruseTis imperiis Semadgeneli erTi patara nawilis Tavadebi arian, romlebic didi xania, aRarc ki cxovroben im miwaze, saidanac arian warmoSobiT.

vfiqrob, am faqtis Cemeuli Sefaseba ar aris interesmoklebuli, _ bagrationTa gerbze kvarTis gamosaxva aris simbolo am gvaris da im qveynis gamorCevisa, romlis samefo dinastiasac warmoadgenda es gvari. kvarTi rakiRa eklesiis erTianobis metaforaa, bagrationebs am erTianobis mvelis funqciac unda hqonodaT. uflis daunawevrebeli samoseli aseve dauSleli qveynis alegoriaa, romlis erTianobaze zrunva bagrationTa gvaris heraldikuri simbolo unda iyos.

qarTul sazogadoebriv cnobierebasa da ramdenime heraldikur dokumentSi saqarTvelos saxelmwifo simbolod winda giorgi iyo

aRiarebuli. amitomac, qarTveli mecnierebis rCeviT, gamoCnda igi, Secvili SinaarsiTa da formiT, saqarTvelos demokratiuli respublikis (1918-1921 ww.) gerbze. xolo es gerbi 1990 wels arCeulma saqarTvelos xelisuflebam kvlav aRadgina, riTac xazi gausva saxelmwifoebriw memkvidreobas.

XX saukunis 20-ian wlebSi saqarTveloSi mimdinare procesebi, romlebic erovnuli TviTmyofadobisa da faseulobebis SenarCuneba-aRdgenisaken iyo mimarTuli, mkafiod aisaxa axlad daarsebuli Tbilisis universitetis gerbze.

wminda giorgi gamoisaxa qarTuli heraldikis uaRresad saintereso nimuSze _ saqarTvelos sapatrjarqos gerbze, romelic mraval religiur-politikuri plastsa da simbolos Seicavs.

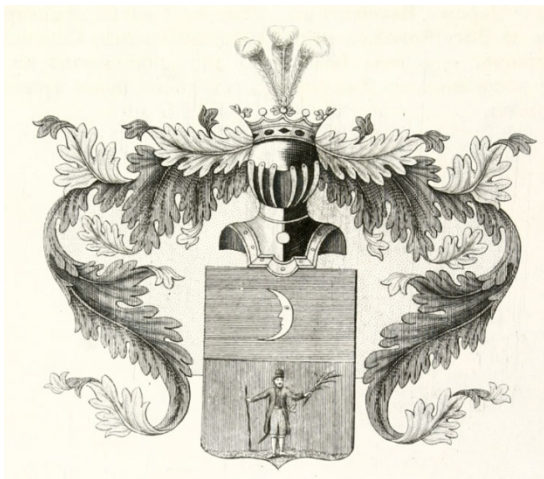
qarTuli heraldikis mniSvnelovan nawarmoebebs msofilmxedvelobrivi motivi udevs safuZvlad.

rogorc cnobilia, heraldikis warmoSoba sami ideis ganviTareba da urTierTSerwymaa. Tavdapirvelad warmoiSva mxolod individualuri xasiaTis mqone martivi piradi devizebi Tu emblemebi. Semdgom gaCnda sakuTrebis dekoratiuli formiT aRniSvnis idea, romlis realizeba moxda sabeWdavis, damRis gziT. dabolos, saWiros gaxda meomarTa pirovnuli identifikaciisa da prezentabelobis saSualebების მოZieba, rodesac saomari javSani ukve SeuZlebelს xდida mxedarTa Secnobas am sami kulturul-sayofacxovrebo nakadis Serwymis Sedegad warmoSobili heraldikam samivesgan miiRo simbolo-emblemebi da mecnierul sistemaSi moaqcia isini. qarTul heraldikas ar gauvლია, evropulis msgavsad, Camoyalibების es etapebi. igi, rogorc evropuli kulturis dargი, ukve ganviTarebis garkveul etapze myofi, Semovida CvenSi da qarTული kulturis saintereso nawilad iqca.

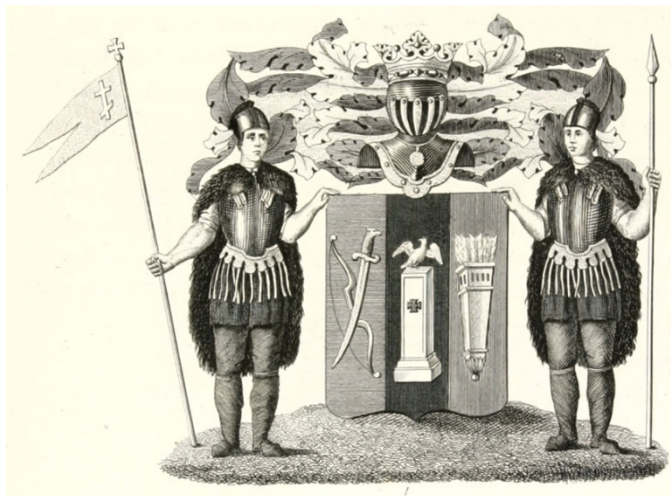
blazonireba da Seqmnis motivis gaazreba im mniSvnelovani artefaqtebisa, romlebic qarTული heraldიკა Seqmna, uflebas gvaZlevs, gamovTqvaT mosazreba, rom saqarTveloSi heraldიკის ganviTarebis sawyisi dakavSirebulია erTi mxრივ, evropuli kulturული dineების SemoWrასTan, evropის qვეყნებTan dakargული kavSireბის xელაქალ aRდგენასTan და, მეორე

mxriv, qristianul religiur institutebTan. ganviTarebis sxvadasxva
etapze qarTuli heraldikuri nawarmoebebis Seqmnis umTavres safuZvels
mainc is kulturul-msoflmxedvelobrivi foni warmoadgenda, romelic
Sesabamis epoqas axasiaTebda.

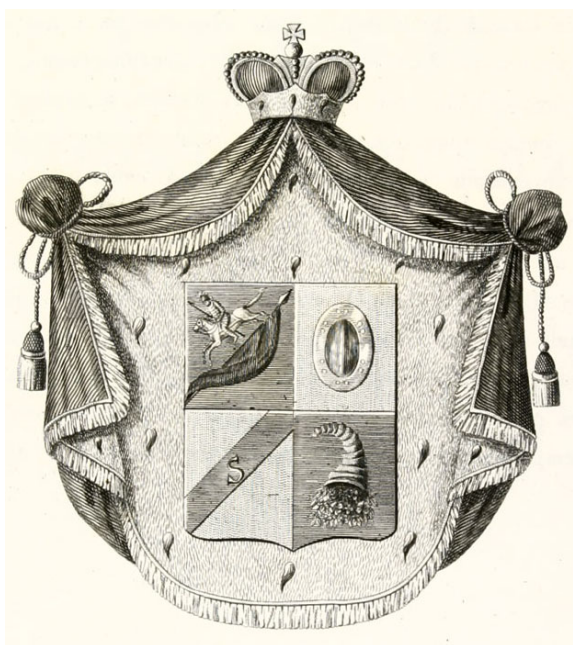
i l u s t r a c i e b i

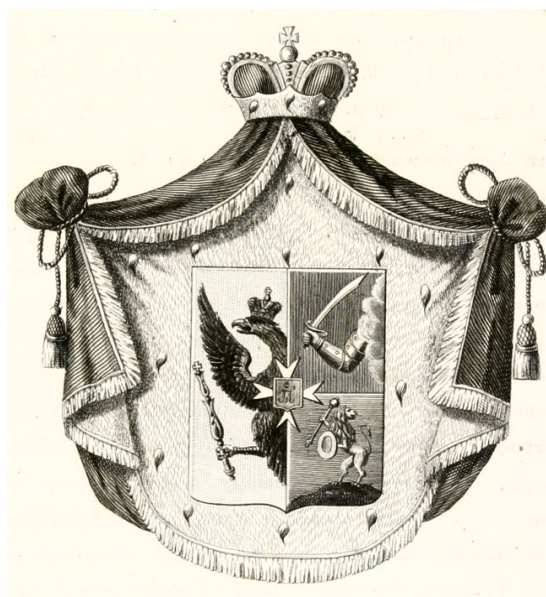
sur. 1. IaSqaraSvi lebis gerbi

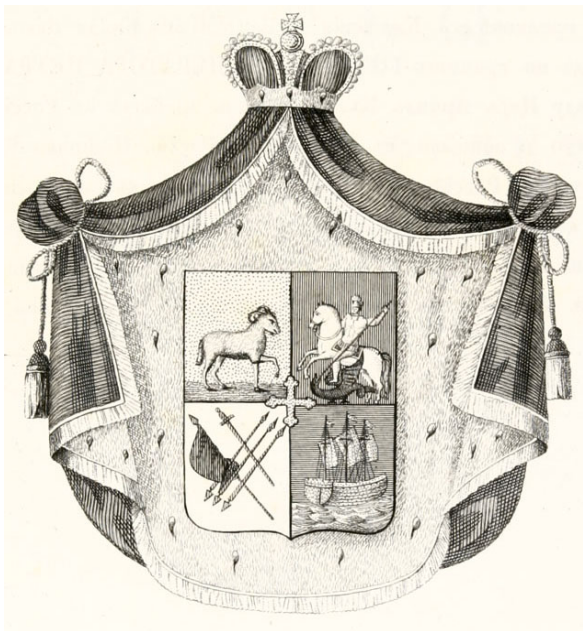
sur. 2. ambrosaZeebis gerbi

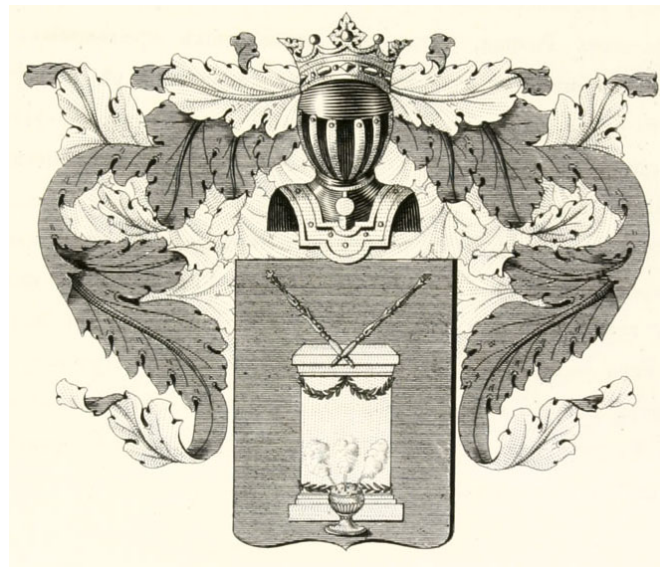
sur. 3. ciciSvi lebis gerbi

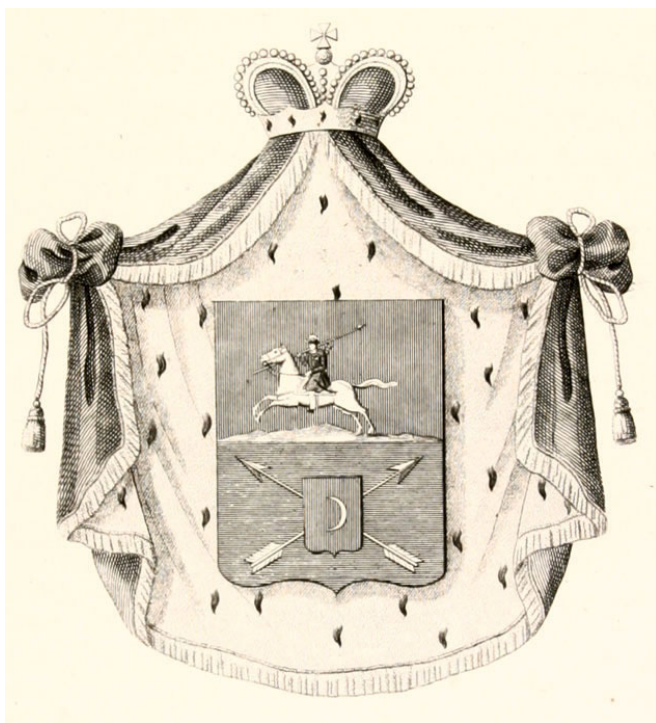
sur. 4. arguTinski-do lgorukebis gerbi

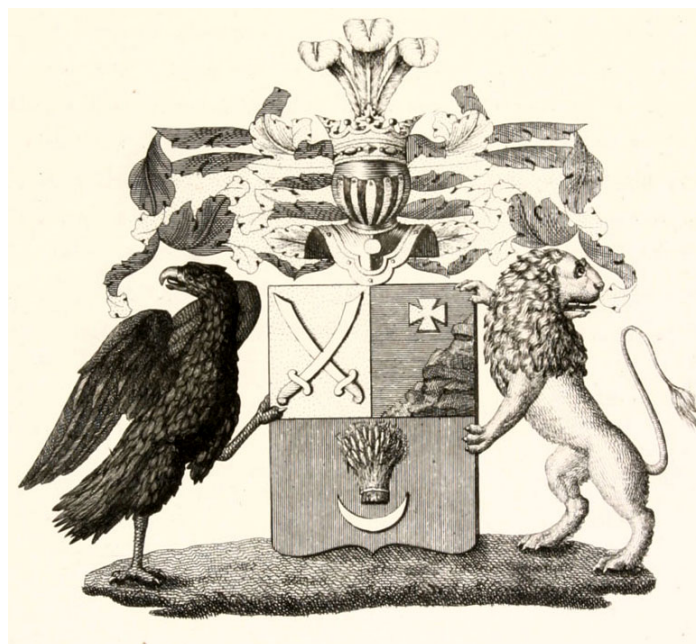
sur. 5. dadianebis gerbi

sur. 6. garsevaniSvi lebis gerbi

sur. 7. begTabegovebis gerbi

sur. 8. xudobaSevebis gerbi

sur. 9. doment i kaTo l ikosis sabeWdavi, saqarTve l os
xe l ovnebis muzeumi

sur. 10. kaTo l ikos doment i III-is sabeWdavi,
Wabukis gamosaxu l eba

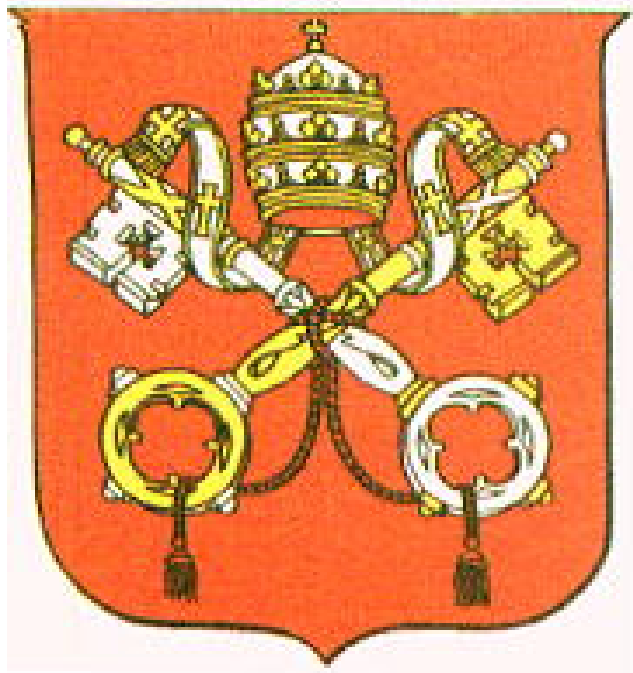
sur. 11. kaTo l i k o s d o m e n t i I I I - i s s a b e W d a v i ,
s v e t i c x o v l i s g a m o s a x u l e b a

sur. 12. g e r m a n i a , q . t r i e r i s
g e r b i

sur. 13. s a f r a n g e T i , q .
a r J a n t u l i s g e r b i

sur. 14. vatikanis gerbi

sur. 15. kaTo l i k o s d o m e n t i I V - i s
m e o r e s a b e W d a v i

sur. 16. anTimozi verielis gerbi

sur. 17. anTimozi iverielis gerbi

sur. 18. argeSis gerbi
anTimis monastris wesdebis frontispisi,
1715 w. buqaresti

sur. 19. mehedincis gerbi.
anTimis monastris wesdebis
frontispisi,
1715 w. buqaresti

sur. 20. telermanis gerbi.
anTimis monastris wesdebis
frontispisi, 1715 w. buqaresti

sur. 21. kaToIikos doment i IV_is
rvakuTxa sabeWdavi

sur. 22. kaTo l i k o s b e s a r i o n i s o v a l u r i
s a b e W d a v i

sur. 23. p e t r e m o g i l a s g e r b i

sur. 24. s a q a r T v e l o s g e r b i.
„ t i t u l i a r n i k i ”, 1672 w.

sur. 25. s a q a r T v e l o s g e r b i k o r b i s
d R i u r i d a n, 1698-1699 w w.

sur. 26. bagrationTa gerbi, l varianti, „samociqu l o”, 1709 w.

sur. 27. TinaTin dedof l is saf lavis qvaze
 gamosaxu l i bagrationTa gerbi. al bomi
 "bagrationebi", 2003 w.

sur. 28. bagrationTa gerbi, II varianti, kondaki, 1710 w.

sur. 29. bagrationTa gerbi, III varianti. parakliti, 1720 w.

sur. 30. bagrationTa gerbi. axali aRTqma. baqariseu li gamocema, 1739 w.

sur. 31. bagrationTa gerbi. saxareba. erekle II-iseu I i gamocema. 1786

sur. 32. bagrationTa gerbi. saxareba vnebis kviriakisa, quTaisi, so lomon
mefiseu li gamocema. 1803 w.

sur. 33. rumineTis samefo gerbi

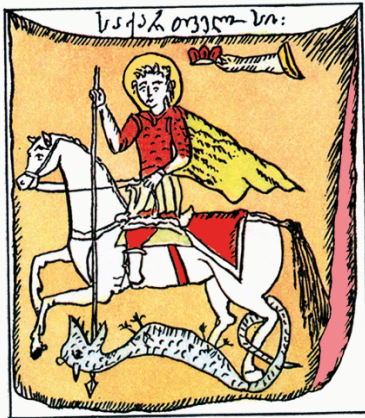

sur. 34. rumineTis samefo gerbi. anTimoZ iverielis mier dabeWdili berZnuli -
ruminuli saxareba, 1693 w.

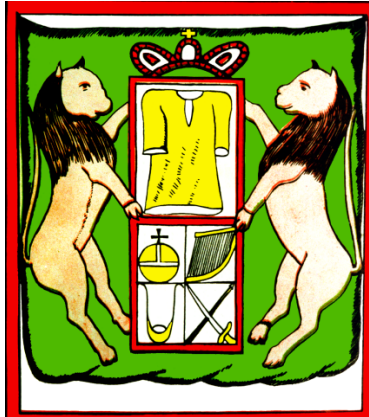

sur. 35. ruseTis saxe l mwifo droSa, 1742 w. ermitaJi. a l bomidan:
 "Государственный герб России."

saqarTve l os gerbebi vaxuSt is at l asidan

sur. 36. wm. giorgi

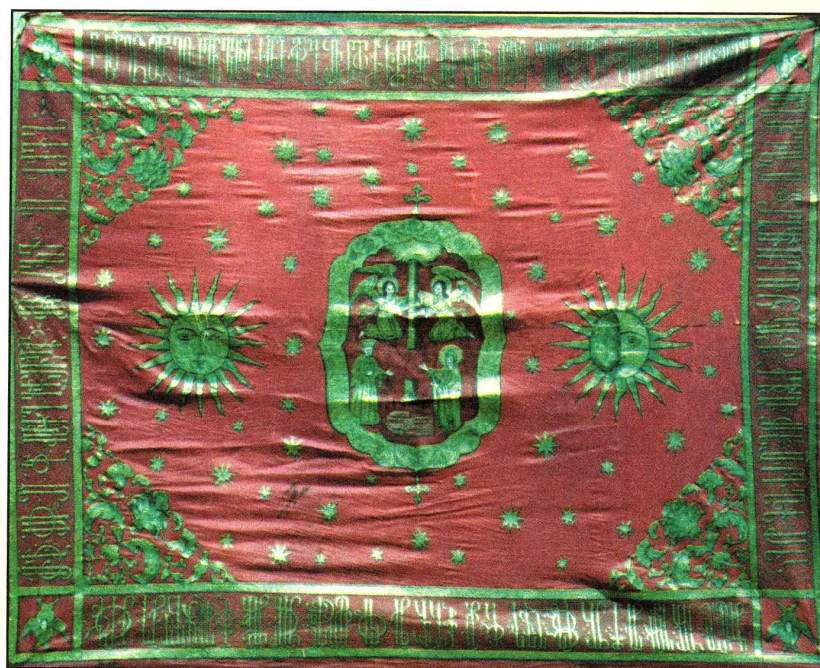
sur. 37. kvarTian-
daviTiani

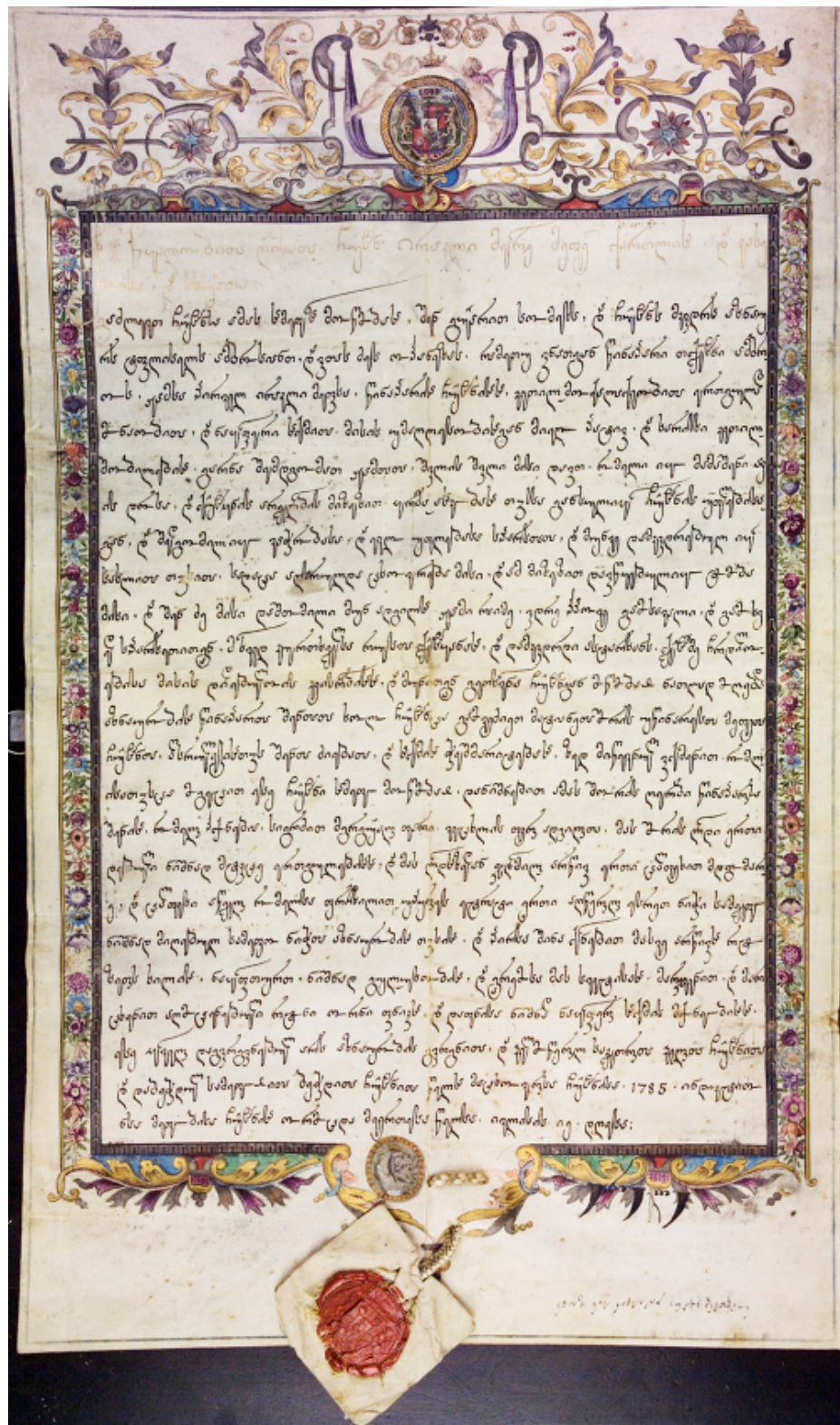
sur. 38. mTavarange l ozi

sur. 39. erekle II-is beWedi georgievskis traqtatze.
1783 w. xel nawerTa erovnu li centri

sur. 40. vaxtang VI-is droSa. 1711 w. saqarTve l os er ovnu l i muzeumi

sur. 41. ambosaZeebisTvis boZebu l i erek le II-is sige l i. xe l nawer Ta er ovnu l i

sur. 42. ambosaZeebisTvis boZebu li erekle II-is sigeli. detali. samefo gerbi.
centri

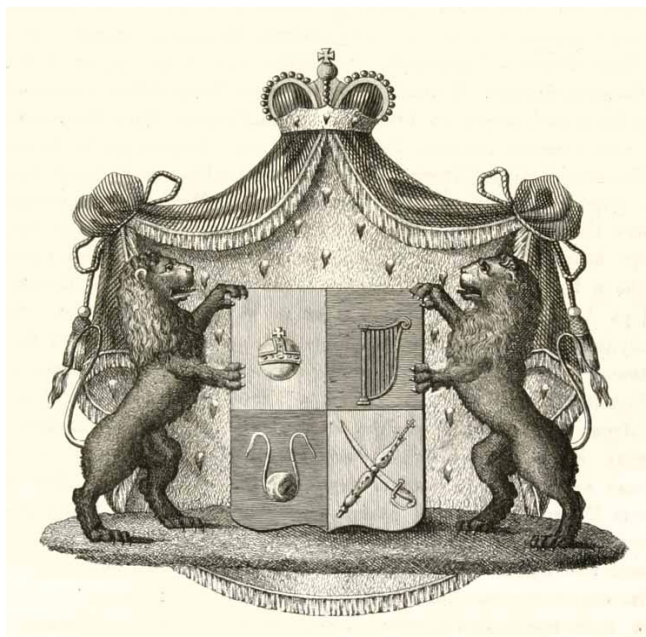
sur. 43. qarTl-kaxeTis gerbi ruseTis imperiis
 “proteqtoratis dros” (vadbo lski piradi
 arqivi. saqarTvel os uax l esi istoriis arqivi)

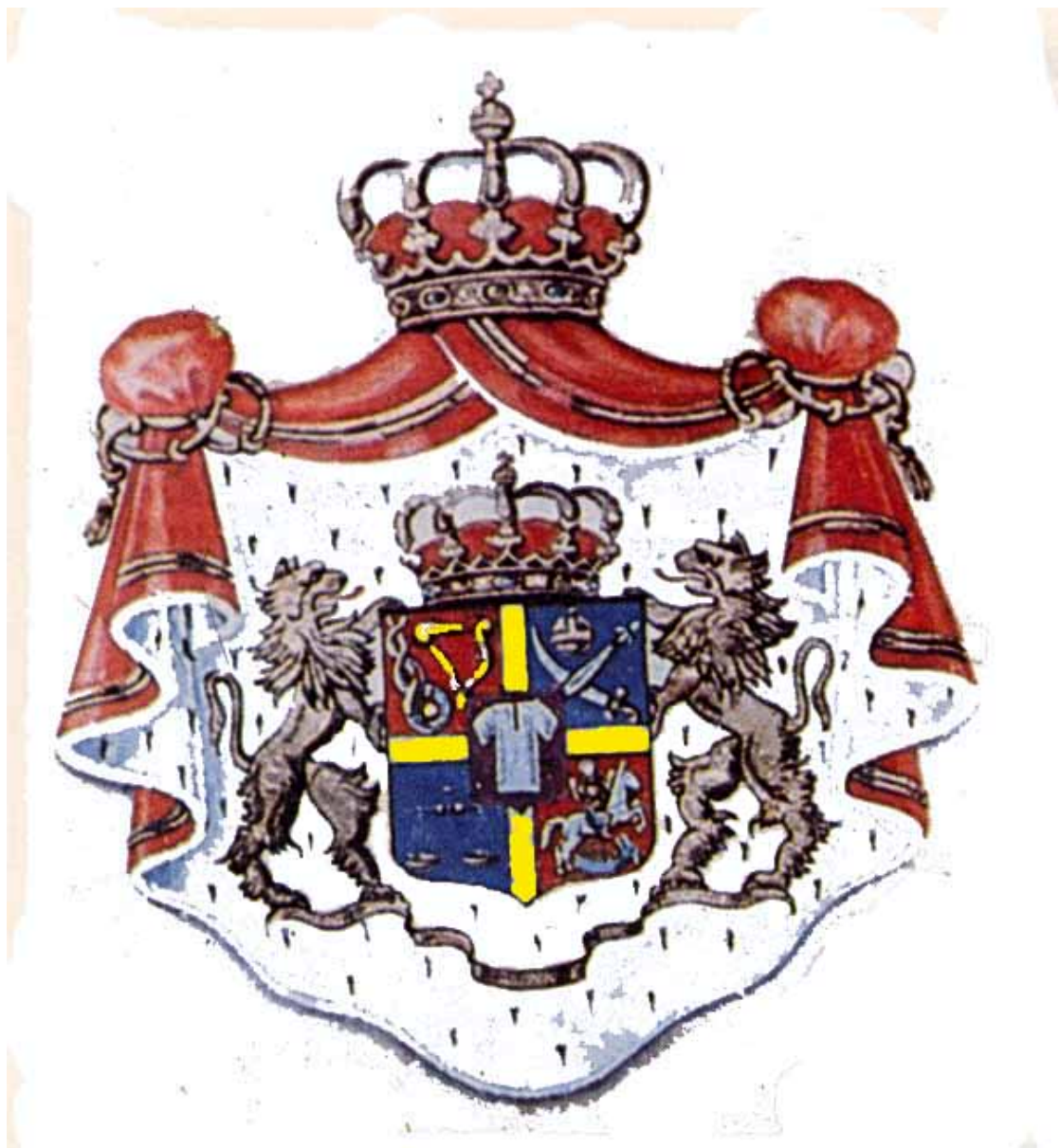
sur. 44. giorgi XII-is gerbi

sur. 45. gerbi giorgi XII-is sabewdavze

sur. 46. bagrationTa gerbi "Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи". t. VII

sur. 47. bagration-muxrane l Ta gerbi. Aa l bomidan "Дворянские роды
Российской Империи," t.3, leonida bagration-romanovis mier miwodebu l i
naxatis i l ustracia

sur. 48. uganat lebulesi Tavadebis gruzinskebis
gerbi "Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской
Империи". t. XIV

sur. 49. ruseTis imperiis didi saxelmwifo gerbi.

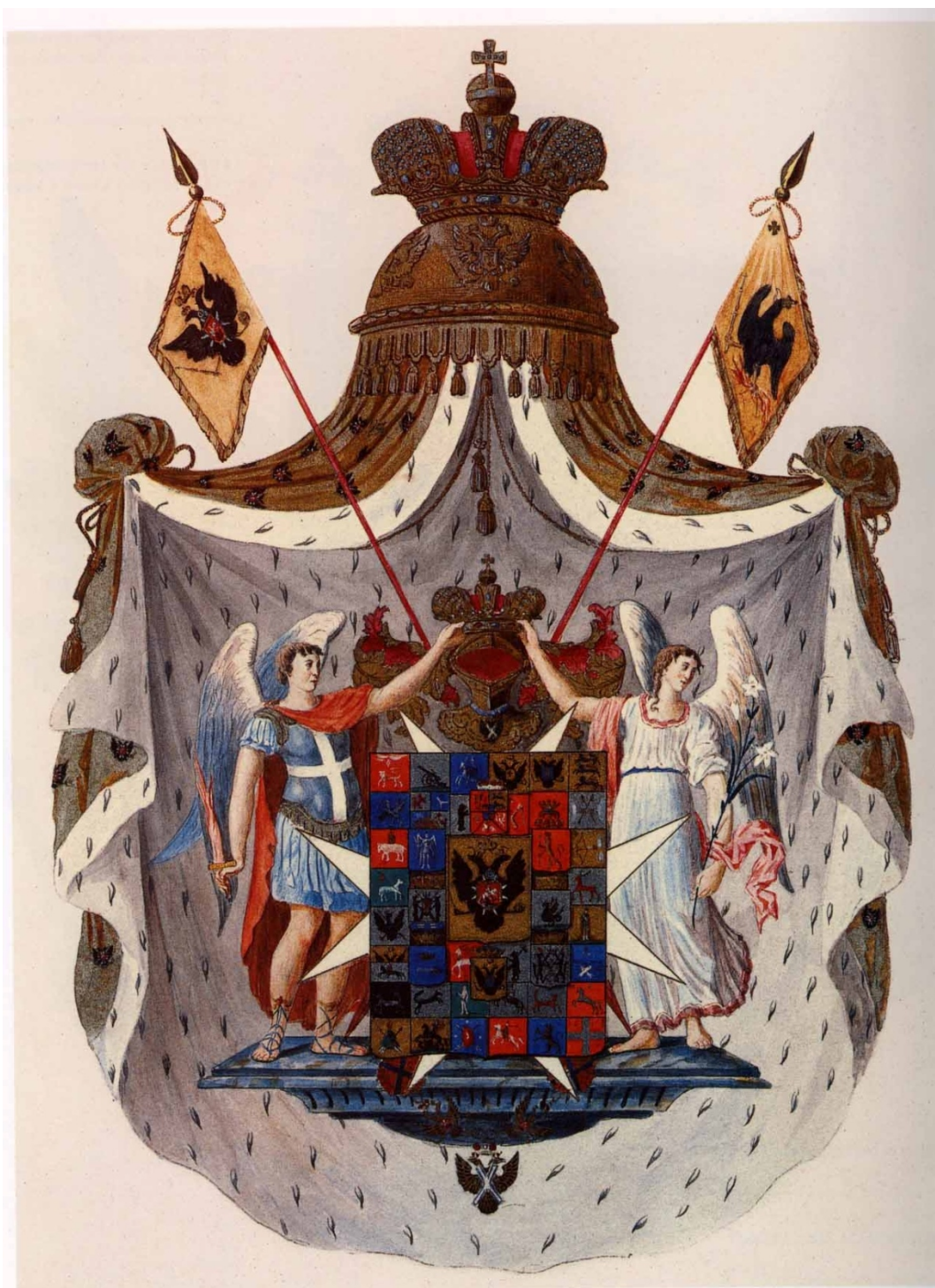
1882 w., 1883 w., 1905 w.

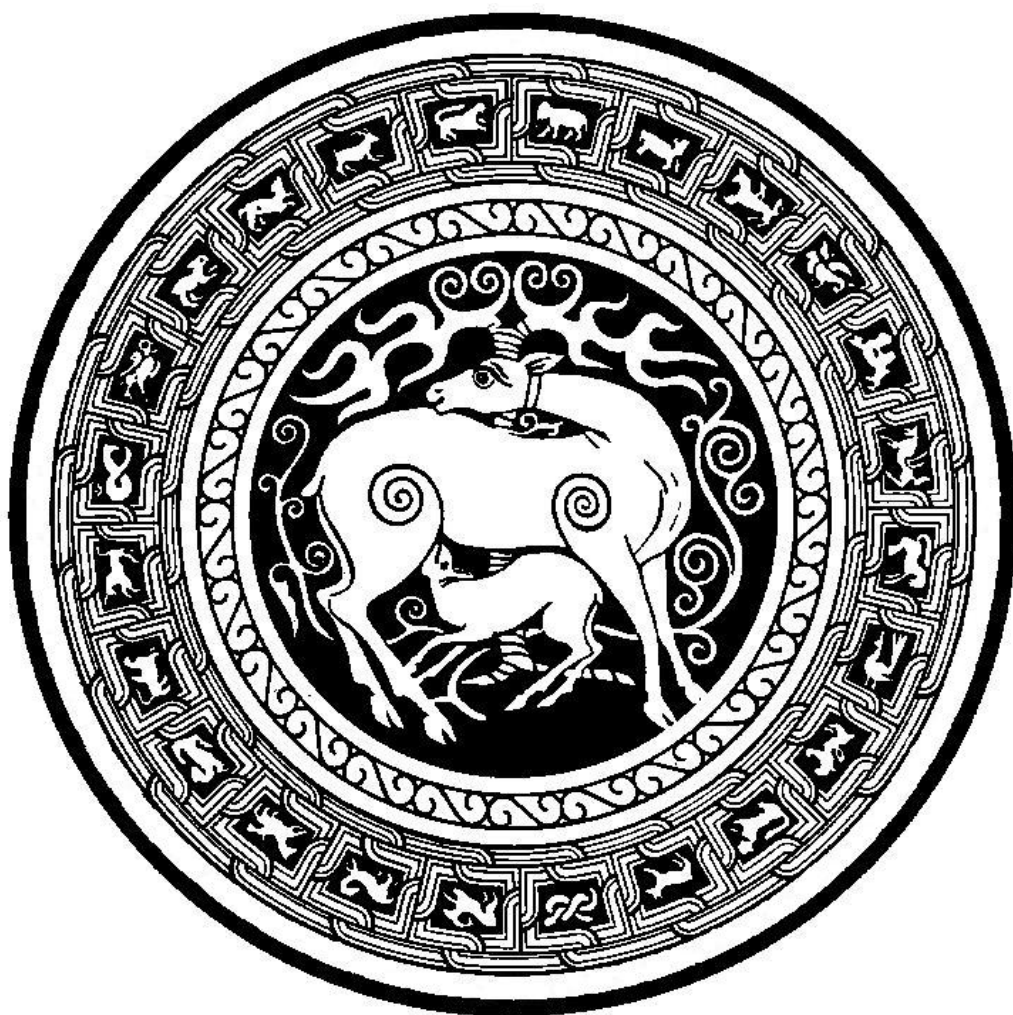
sur. 50. saqarTvelos gerbi ruseTis
didi saxelmwifo gerbidan

sur. 51. ruseTis imperiis mcire
saxelmwifo gerbi. 1883 w.

sur. 52. ruseTis imperiis didi saxelmwifo gerbi. pavle I-is manifesti sruliad
ruseTis didi gerbis Sesaxe. 1800 w.

sur. 53. Tbilisis saxelmwifo universitetis gerbi. 1918 w.
mxatvari d. SevardnaZe

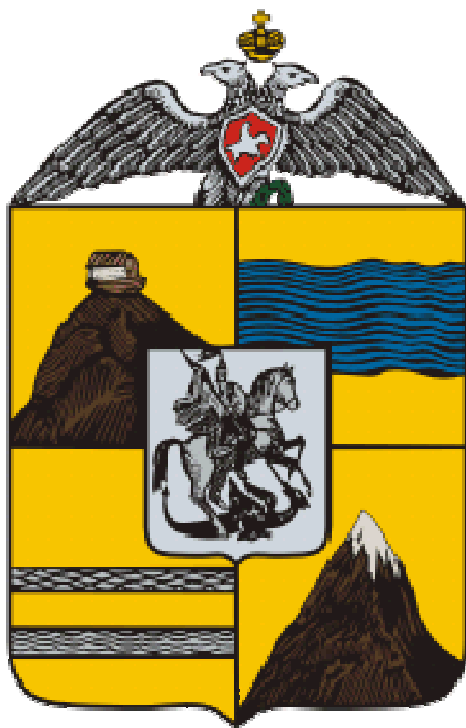
sur. 54. universitetis pirveli beWedi. sur. 55. brinjaos Wviruli baI Ta.

sur. 56. iSxnis mcire eklesia. I. cicxvaiaS foto

sur. 57. iSxnis ek lesiis timpani, d. ermakovis foto

sur. 58. saqarTvelo-imereTis ("gruzino-imeretinski") gerbi. 1843 w.

sur. 59. q. Tbilisis gerbi. 1843 w.

sur. 60. q. goris gerbi. 1843 w.

sur. 61. q. Telavis gerbi. 1843 w.

sur. 62. Tbilisis guberniis gerbi.
1876 w.

sur. 63. q. goris gerbi. 1876 w.

sur. 64. q. Telavis gerbi. 1876 w.

sur. 65. gerbi gazeTze „tfilisis
vedomostebi“. 1828 w.

sur. 66. saqarTvelos demokratiuli respublikis gerbi. 1918 w. mxatvari i. SarIemani. g. SaraZis wignidan „istoriuli relikvielis dabruneba“, 2001 w.

sur. 67. saqarTvel os respubliki saxeImwifo gerbi, 1990 w.

sur. 68. saqarTvel os saxeImwifo gerbi. 2004 w. mxatvari m. gongaZe

sur. 69. saqarTvel os sapatriarqos gerbi. 1978 w. mxatvari g. buCukuri

sur. 70. ioane bodbelis gerbi. bodbis monasteri

sur. 71. petre konWoSvilis gerbi. alaverdis monasteri

gamoyenebuli literatura da wyaroebi:

- abesaZe... 1998** abesaZe i., bagratiSvili q. dimitri SevardnaZe.
Tbilisi, 1998
- abramiSvili 1998:** abramiSvili m. qarTuli heraldika, (heraldikuri
simboloebi), J. maradisi, #2, 1998
- anTelava 1972:** anTelava i., carizmis koloniuri politika
saqarTveloSi XIX saukunis 30-ian-50-ian wlebSi.
mmarTvelobis sistema, saqarTvelos istoriis
narkvevebi, t. V, Tb., 1972 w.
- anTologia 1697:** Antologia întregului serviciu de peste an, cea mai bogată dintre
antologiile cunoscute acum. Snagov, 1697
- arko 1993:** del Arco F. Heraldica Papal. Madrid, 1993
- arsenievi 1908:** Арсеньев Ю. Геральдика. Москва. 1908
- asaTiani 1996:** asaTiani T. saqarTvelos gerbi, Jrn. artanuji,
#5, 1996
- asaTiani 1997:** asaTiani T. javaxiSvilita sagvareulo gerbi, J.
artanuji, #7, 1997
- asaTiani 1998:** asaTiani T. gerbTmcodneoba qarTul
diplomatiasTan mimarTebaSi, kreb. qarTuli
diplomatia, weliwdeuli (damateba), 1998
- asaTiani 1999 a:** asaTiani T. saxaliso heraldika. J. artanuji. #
8-9, 1999
- asaTiani 1999 b:** asaTiani T. sangrelos samTavros gerbebi.
samegrelo, koxeti, odisi. zugdidi-Tbilisi,
1999

- asaTiani 2001:** asaTiani T. saqal aqo gerbebi qarTu l
heral dikaSi. Tbi l isi. 2001
- asaTiani 2002:** asaTiani T. qarTu l i gerbTmcodneoba. Tbi l isi.
2002
- asaTiani... 1997** asaTiani T. Ciqovani i. ivane javaxiSvi l i – 120,
javaxiSvi l i s sagvareu l o gerbi, J. artanu j i,
#6, 1997
- afridoniZe 1993:** afridoniZe m. saxel mwifo atributikis
gansazRvrisTvis, meti profesiona l izmi,
nak l ebi emociuroba, gaz. axa l gaz r da iverie l i,
14 agvisto, 1993 w.
- afridoniZe 1994:** afridoniZe m. Ria weri l i saqarTve l os
repub l ikis saxel mwifo simbo l ikis
mosamzadebe l samuSao jgu fs, gaz.
l iteraturu l i saqarTve l o, 7 oqtomberi, 1994 w.
- afridoniZe 1996:** afridoniZe m. heral dika: TeTri giorgi,
gve l eSapi da “qarTu l i wiTe l i”, gaz.
saqarTve l os repub l ika, 27 ivnisi, 1996.
- afridoniZe 1997:** afridoniZe m. zogadi heral dika. J. par l amentis
uwyebani, # 27-28, 1997
- afridoniZe 1998:** afridoniZe m. heral dikuri ferebi da maTi
simbo l ika. kreb. mesxeTi, II, 1998
- afridoniZe 2004:** afridoniZe m. heral dikisa da hero l dTa
institutis warmoSobis safuZv l ebi da maTi
ro l i Sua saukuneebis evropis sazogadoebriv-
po l itikur cxovrebaSi., istoriis mecnierebaTa
kandidatis mosapovebe l i sadisertacio
naSromis avtoreferati. Tb., 2004
- afridoniZe 2006:** afridoniZe m. heral dikis istoria, 2006

- bagrationi 1997:** bagrationi v. saqarTvelos atlasi.
saqarTvelos mecnierebaTa akademi. vaxuSti
bagrationis saxelobis geografiis instituti.
Tbilisi. 1997
- baramize 1983:** baramize al. axlo warsulidan. Tbilisi, 1983
- barnaveli 1953:** barnaveli s. qarTulidroSebi. Tbilisi, 1953
- barnaveli 1965:** barnaveli s. saqarTvelos sabeWdavebi da sxva
gliptikuri masalebi. Tbilisi. 1965
- baqraze 1978:** baqraze a. masalebi qarTulis fragistikis
istoriisaTvis. Tbilisi. 1978
- beniamini 1992:** Архиепископ Вениамин, Новая Скрижаль. Москва, 1992
- berize 1948:** berize v. mcxeTis kaTedralis "sveti-cxoveli".
saqarTvelos saxelmwifo muzeumis moambe, XV_B,
1948
- berize 1986:** berize v. qarTul kulturis gamoceni li
moRvawe. gaz. komunisti. 15 Tebervali, 1986
- berize 1992:** berize v. kultura da xelovneba damoukidebel
saqarTvelosi 1918-1921 wlebSi. Tbilisi, 1992
- biWikaSvili 2003:** biWikaSvili i. bagrationTa samefo dinastiis
sagvareulo heraldika. kreb. bagrationebi.
samecniero da kulturuli memkvidreoba.
Tbilisi: gamomcemloba "neostudia", 2003
- borisovi 1997:** Борисов И.В. Родовые гербы России, Москва, 1997.

- brose 1861:** Броссе М. Переписка на иностранных языках грузинских царей с российскими государями от 1659 по 1770 гг. СПб., 1861
- burjanaZe 2007:** burjanaZe e. interviu avtorTan, Tbilisi, 2007
- gabaSvili 1954:** gabaSvili v. qarTuli diplomatiis istoriidan, mski, nakv. 31. Tbilisi, 1954
- gabiZaSvili 1991:** gabiZaSvili e. (Seadgina, gamosacemad moamzada, Sesavali, leqsikoni da komentarebi daurTo). wmindagiorgi Zvel qarTul mwerlobaSi. Tbilisi: gamomcemloba "armazi-89", 1991
- gagoSiZe 2003:** gagoSiZe i. kaTalikos damenti III-is sabeWdavi. J. Academia. #5(A), 2003
- gaiparaSvili 1993:** gaiparaSvili z. gerbi Rirsebis niSanicaa, J. xe lovneba, #5-6, 1993
- gaiparaSvili 2005:** gaiparaSvili z. anTimozi verielis gerbi, Tbilisi, gamomcemloba "saari" 2005
- gaiparaSvili 2005:** gaiparaSvili z. Rirsebis niSanTa krebuli, kreb. amirani, XII, 2005
- gamsaxurdia 1999:** gamsaxurdia s., SoSiaSvili n., xidureli z. saqarTvelos saxelmwifo droSebi da gerbebi. Tbilisi. 1999
- gamyreliZe 2008:** gamyreliZe T. universitetis saubileod. gaz. Tbilisis universiteti, #2, 2008
- gatereri 1805:** Гаттерер Х. Начертание гербоведения. Первое издание по теории геральдики, выпущенное на русском языке (1805) [on-lain wigni]; mis.: www.apress.ru/pages/greif/bib/httprr/.
- gerbebis 1798:** Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПб. t.2. 1801

gerbebis 1799:	Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. t.3. 1799
gerbebis 1799 a:	Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи. СПБ. t. 4. 1799
gerbebis 1800:	Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. t.5. 1800.
gerbebis 1801:	Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. t.6. 1801
gerbebis 1803:	Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. t.7. 1803
gerbebis 1816:	Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. t.9. 1816.
gerbebis 1836:	Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. t.10. 1836
gerbebis 1886:	Общий Гербовник дворянских родов Всероссийской Империи, СПБ. t. XIV. 1886
gvinCiZe 1973:	gvinCiZe o. anTim iverieli. Tbilisi, 1973.
grebe l ski... 1993:	Гребельский П., Думин С., Мирвис А., Шумков А., Катин-Ярцев М., Дворянские роды Российской империи, СПб. t. I. 1993..
guCua 1973:	guCua g. qarTuli kultura XVI-XVII saukuneebSi. saqarTvelos istoriis narkvevebi. t. VI. Tbilisi. 1973
daSkovi 1996:	Дашков С. Императоры Византии. Москва, 1996
didi 1992:	Großes-Wappen-Bilder-Lexikon. Battenberg, 1992

dionise 2000:	Святой Дионисий Ареопagit, О небесной иерархии [on-lain wigni], 2000, gamomsem loba Библиотека "Вехи"; mis: http://vehi.net/areopagit/nebesnaja.html
dogaru 1994:	Dogaru M. Din Heraldica Romaniei. Bucureşti, 1994
dumini... 1996:	Думин С. Гребельский П. Дворянские роды российской империи. Москваю t. III. 1996
dumini... 1998:	Думин С. Гребельский П. Дворянские роды российской империи. Москваю t. IV. 1998
dundua 1967:	dundua v. saistorio Zieban, Tbilisi, t. I, 1967
evange l e 1697:	evangele. Snagov, 1697
esbruki 2004:	Эсбрук Мишель ван Обретение мощей как имперский символ: хитон Христов в Москве и его символизм. [on-lain statia], (ganTavsebulia 2004 w l idan); mis.: www.portal-credo.ru .
vagne r i 1956:	Wagner A.R. Heralds and Heraldry in the Middle Ages. 2 ed. Oxford, 1956.
vadbo l ski 1957:	vadbo l ski m. qarTu l i hera l dikis warsu l idan, J. sabWoTa xe l ovneba, #1, 1957.
vadbo l ski 1960:	vadbo l ski m. saqarTve l os hera l dikur i xe l ovnebis zogierTi Zeg l i, gaz. axa l gaz r da komunist i, 27 agvisto, 1960.
vadbo l ski 1980:	vadbo l ski m. saqarTve l os hera l dikur i simbo l ika. Tbi l isi, 1980

vadbo l ski 2004:	vadbo l ski m. masze: po l one l i mxatvreb i saqarTve l oSi. [on- l ain statia], (ganTavsebu l ia 2004 w l idan); mis.: http://pag.iatp.org.ge
var deniZe 1965:	var deniZe a l . qarTu l i hera l dika, gaz. komunizmis ganTiadi, 4 seqtemberi, 1965 w.
vardosaniZe 1989:	vardosaniZe l . Tbi l isis gerbi _ RonisZieba Tu mov l ena?, gaz. Tbi l isi, 12 seqtemberi, 1989.
vaxuSt i 1973:	vaxuSt i batoniSvi l i, aRwera samefosa saqarTve l oSa, qarT l is cxovreba, IV. Tbi l isi, 1973
vedenski 1962:	Введенский А.А. Вспомогательные исторические науки в работе архивистов. J. Вопросы архивоведения, N2, 1962
veidi 1898:	Wade W. C. The Symbolisms of Heraldry or A Treatise on the Meanings and Derivations of Armorial Bearings. London, 1898, [on- l ain wigni]; mis.: www.digiserve.com/ heraldry
vi l inbaxovi 1997:	Вилинбахов Г. Государственный герб России. СПб. 1997
vink l eri 1893:	Винклер-Фон П. Государственный герб. Энциклопедический словарь. изд. Ф.А. Брокгауз, И.А. Эфрон. СПб. t. IX. 1893
vu l pe 2000:	Vulpe A, Istoria Romanilor. Bucureşti, 2000
zagaSvi l i... 2006	zagaSvi l i g. cibaZe m. hera l dikis safuZv l ebi. Tbi l isi, 2006
TavadaznaurTa 1996:	Дворянские роды Российской Империи, t.3. Москва. 1996
TamaraSvi l i 1995:	TamaraSvi l i m. qarTu l i ek l esia dasabamidan dRemde. Tbi l isi. 1995

- TaqTaqiSvili 2001:** TaqTaqiSvili I. mikvleulia anTimozi verielis beWedi, gaz. qarTul iwigni, 3, Tbilisi, 2001
- TayaiSvili 1910:** TayaiSvili e. sigeli kaTalikos anton I-isa, boZebuli TaziSvilebisadmi, 1780 w., saqarTvelos siZveleni, t. III, t. filisi. 1910
- TayaiSvili 1960:** arqeo logiuri eqspedicia samxreT saqarTveloSi. Tbilisi, 1960
- Tbilisi 1989:** Tbilisis simbolika, gaz. Tbilisi, 1 ivlisi, 1989.
- Teofilaqte 1989:** Teofilaqte bulgareli, ganmarteba wm. maTes saxarebisa. Tbilisis sasuliero akademiisa da seminariis Sromebi, I, saqarTvelos sapatriarqo, 1989.
- TvaraZe 2004:** TvaraZe a. saqarTvelo da kavkasia evropuli wyaroebSi: XII-XVI saukuneta istoriografiuli da kartografiuli masalis safuZvelze, Tbilisi 2004
- iakaSvili 1992:** iakaSvili p. himni, droSa da Rerbi”, gaz. axalgazrda verieli, 25 aprili, 1992.
- iakobaSvili 1994:** iakobaSvili I. feri, erovnuli simbolika da qarTuli saxelmwifoebrioba, gaz. kavkasioni, 6 aprili, 1994.
- ioan.:** ioanes saxareba
- ioane 1936:** ioane batoniSvili. kalmasoba, wigni I. Tbilisi, 1936
- ioane 1984:** ioane batoniSvili. kalmasoba, qarTuli proza. t. 6. Tbilisi, 1984
- ioane 1991:** ioane batoniSvili. kalmasoba, wigni II. Tbilisi, 1991

- iose l i a n i 1936:** iose l i a n i p. cxovreba giorgi mecemetisa.
Tbi l i s i, 1936
- i s t o r i i s 1449:** saqarTve l o s i s t o r i i s c e n t r a l u r i a r q i v i. f o n d i
1449
- k a T a l i k o s n i 1900:** k a T a l i k o s n i d a m R v d e l T - m T a v a r n i. S e d g e n i l i
m R. P p o l i e v k t i s k a r b e l a S v i l i s m i e r. T b i l i s i.
1900
- k a l a n d a Z e 1979:** k a l a n d a Z e c. q a r T v e l T a m o n a w i l e o b a r u s e T i s
k u l t u r u l d a s a z o g a d o e b r i v c x o v r e b a S i,
T b i l i s i, 1979
- k a n d e l a k i 1977:** k a n d e l a k i b. W a v W a v a Z e e b i s g e r b i, J. Z e g l i s
m e g o b a r i, n a k. 45, 1977
- k a n d e l a k i 1994:** k a n d e l a k i b. q a r T v e l i p o e t e b i s s a g v a r e u l o
g e r b e b i (g u r i e l i s, b a r a T a S v i l i s, o r b e l i a n i s,
W a v W a v a Z i s s a g v a r e u l o g e r b e b i), g a z. g a n a T l e b a,
15 i a n v a r i, 1994
- k e k e l i z e 1981:** k e k e l i z e k. Z v e l i q a r T u l i l i t e r a t u r i s
i s t o r i a. t. I I. T b i l i s i. 1981
- k v a s x v a Z e 1952:** k v a s x v a Z e S. v a x t a n g V I s t a m b i s w i g n i. T b i l i s i,
1952
- k i k n a Z e 1990:** k i k n a Z e z. d r o S a d a R e r b i. g a z. s a q a r T v e l o, #3,
1990 w.
- k i n w u r a S v i l i 1998:** k i n w u r a S v i l i s. C v e n i s a q a l a q o h e r a l d i k a, g a z.
T b i l i s i, 21 a g v i s t o, 1998.
- k l d i a S v i l i 1994:** k l d i a S v i l i d. g a z. u w y e b a n i, 26 i a n v a r i, 1994.
- k l d i a S v i l i 1997:** k l d i a S v i l i d. q a r T u l i h e r a l d i k i s i s t o r i a. J.
s a p a r l a m e n t o u w y e b a n i, V I I, 1997
- k l d i a S v i l i 2000:** k l d i a S v i l i d. q a r T l - k a x e T i s s a m e f o s d i d i
s a x e l m w i f o b e W e d i, J. o m e g a, #2, 2000
- k l d i a S v i l i 2001a:** k l d i a S v i l i d. s a q a r T v e l o s s a x e l m w i f o g e r b i s
k v a r T i s i s t o r i a. J. o m e g a, # 6, 2001

- kl diaSvi li 2001 b:** KL Dk l diaSvi li d. qarT l is mefe l uarsab l-is
saxe l mwifo gerbi, Journ. omega, # 8 2001
- kl diaSvi li 2003:** kl diaSvi li d. saqarTve l os
saxe l mwifo ebriobis simbo l oebi. Tbi l isi. 2003
- komar ovski 2003:.** Комаровский Е Новые церковные гербы. газ. Церковный
вестник.2(231), 2003
- kur dRe l aSvi li 1959:** kur dRe l aSvi li m. qarTu l i stambis istoriidan.
Tbi l isi, 1959
- kurTxe va 1997:** kurTxe vaÁ da saydrad aRyvanebaÁ kaTo l i kos-
patriarqisaÁ. Tbi l isi, 1997
- l akier i 1990:** Лакиер А. Русская геральдика. Москва, 1990
- l eoniZe 1951:** l eoniZe g. anTim iverie l i. J. droSa, # 2.
Tbi l isi, 1951
- l i l uaSvi li 2006:** l i l uaSvi li e. qarTu l i ku l tura da Tbi l isis
saxe l mwifo universiteti 1918-1921 w l ebSi.
istoriis mecnierebaTa kandidatis samecniero
xarixsis mosapoveb l ad warmodgeni l i
disertacia. Tbi l isi, 2006
- l opuxini 2007:** Толковая Библия или комментарий на все книги
Св.Писания Ветхого и Нового Заветов. А. П. Лопухина. [on-
lain wigni], ganTavsebulia 2007 w l idan;
misamarTi: <http://lopibible.narod.ru/>
- l orTqi faniZe 1962:** l orTqi faniZe g. qalaq dioskuriis monetebis
motivebis sesaxeb. J. sabWoTa xe l ovneba,
12, 1962
- l uisi 1990:** Luis F. Messia De La Cerda y Pita. Heraldica Espanola,
Madrid, 1990
- l uk:** l ukas saxareba

- I ukomski... 2004:** Лукомский В.К., Тройницкий С.Н., Перечень родам и лицам, гербы которых утверждены или пожалованы российскими монархами, а также утверждены Правительствующим Сенатом Временного Правительства России. СПб. 2004. г.
- maT.:** maTes saxareba
- mamisTva laSvi li 1996:** mamisTva laSvi li e. ami laxvrebi, gori, 1996
- mamisTva liSvi li 2003:** mamisTva liSvi li e. qristes kvarTis istoria. goris sax. universitetis gamomcemloba. 2003.
- mani fest i 1993:** imperator pavle pirveli manifesti, Families of the nobility of the russian empire, st.petersburg, 1993, t. I.
- marT lmadideb luri 2001:** Православная энциклопедия. t. 1. Москва, 2001
- mayaSvi li... 1996** mayaSvi li m., kldiaSvi li d. qarTuli heraldikis istoria, gaz. saxalxo gazeTi, # 88, 89, 1996
- mayaSvi li... 1997** mayaSvi li m., kldiaSvi li d. qarTuli heraldikis istoria, gaz. saxalxo gazeTi, # 90, 95_99, 102, 1997
- medvedevi 2004:** Медведев М. Геральдика, Энциклопедия средневековой культуры, Москва, 2004.
- medvedevi 2004 a:** Медведев М. Геральдический шедевр: герб Анфима I, митрополита Валашского [on-lain statia]; ganTavsebulia 2004 wlidan. mis.: <http://sovet.geraldika.ru>
- medvedevi 2007:** Медведев М. Геральдика: введение в науку [on-lain statia]. ganTavsebulia 2007 wlidan. mis.: <http://sovet.geraldika.ru>
- medvedevi 2009:** Медведев М. Георгий Победоносец: святой иконы и герой герба [on-lain statia]. ganTavsebulia 2009 wlidan. mis.: www.geraldika.ru
- mesia 1990:** Messia de la Cerda y Pita L. F. Heraldica Espanola. Madrid, 1990
- meunargia 1880:** meunargia i. Cveneburi saqarTvelos gerbi, gaz. droeba. 14 agvisto, 1880

miq.:	miqa winaswarmetyve l i
moseSvi l i 1988:	moseSvi l i i. l ado gudiasvi l i. Tbi l isi, 1988
mRvde l mowame 1990:	mRvde l mowame kipriane karTagenis episkoposi, ek l esiis erTianobis Sesaxeb. sityva marT l isa sarwmunoebisa, wigni l, 1990 w.
netari 1907:	Благовестник или толкование блаженного Теофилакта Архиепископа Болгарского на Святое Евангелие. ч. 3, Евангелие от Луки. Казань, 1907
not r-dami 1999:	not r-damis universitetis heral d ikuri l eqsikoni Heraldic Dictionari [on- l ain wigni], ganTavsebu l ia 1999 w l idan; mis.: http://www.nd.edu .
nucubiZe 1994:	nucubiZe s. TeTri giorgi da Svidi mnaTobi. gaz. saqarTve l os respub l ika, 4 ianvari, 1994.
nucubiZe 1958:	nucubiZe S. qarTu l i fi l osofiis istoria. t. II, Tbi l isi, 1958
ocdaSvidi 1971:	ocdaSvidi we l i aziis qveynebSi. gamosacemad moamzada g. zardaliSvi l ma. Tbi l isi. 1971
pav l iaSvi l i 1987:	pav l iaSvi l i q. kaTo l i kuri ek l esia da saqarTve l o (XVII s.), Tbi l isi, 1987
pav l iaSvi l i 1990:	pav l iaSvi l i s q. karmel itebis qronika saqarTve l oze (XVI-XVIII ss.), Tbi l isi, 1990
pav l iaSvi l i 2000:	pav l iaSvi l i q. saqarTve l os marT l madidebe l i ek l esia 1917-1921 w l ebSi. Tbi l isi: gamomcem l oba "giorgi afridonize". 2000
pat riarqi 1977:	sru l iad saqarTve l os kaTo l i kos-patriarqis, uwmindesisa da unetaresis ilia II-is mier

- war moT q mu l i si ty va s ve ti cx o ve l Si,
a R say d re bi s d Res. 25 de k em be ri, 1977. mi s:
<http://www.patriarchate.ge>
- pa tri ar qi 1985:** Z l e va Se mo si l l sa, sa k vi r ve l T mo q me d sa, bo ro ti s
da m Tr gu n ve l sa, di d sa mo wa me sa, w mi d sa na Te l
gi or gi s sr u li ad sa qar T ve l os ka To l i kos-
pa tri ar qi s i l i a II mo kr Za l e bu l i T x ov na. 1985.
mi s: <http://www.patriarchate.ge>
- pi ko 1886:** Picot E. Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur
 Anthime d'Ivir, metropolitaine de Valachie. în Nouveaux
 Melanges Orientaux. Paris, 1886
- 1 ko r . :** pi r ve l i ko ri n Te l Ta
- ro l e ri 1950:** Роллер М. История Румынии. Москва, 1950
- ru mi ne Ti 1956:** Biserica ortodoxa Romina. 8-9. București, 1956
- ru ru a v... 1994:** ru ru a v., qo ri Ze T. yo ve l i sa q ri st i a no da mi xs ni a
mo ox re bi sa gan, gaz. d ro ni, 8 ma r ti, 1994.
- sa m Rv de l m Ta v ro 1908:** sa m Rv de l m Ta v ro ko n da ki. t f i l i si, 1908
- sa qar T ve l os 1991:** sa qar T ve l os d ro Se bi da ge r be bi va xu St i
 ba gr a ti o ni s mi xed vi T, T bi l i si, 1991.
- sa qar T ve l os 2000:** sa q r T ve l os ka To l i kos-pa tri ar qe bi. T bi l i si.
 2000
- sa i sto ri o 1945:** sa i sto ri o mo am be. # 1. T bi l i si, 1945
- sa q me:** mo ci qu l Ta sa q me
- sr u l i 1912:** Полный православный Богословский энциклопедический
 словарь. Москва 1912

- ssa 11:** saqarTve l os sapatr i arqos arqivi, Tema # 11,
dokument i # 11223, furc. 8,16-20
- ssa 1676:** saqarTve l os sapatr i arqos arqivi. saqaRa l de
#1676. dokument i #10646. Tema #106, #19
- suisa 170:** saqarTve l os uax l esi istori is saxel mwifo
arqivi, f. 170. aRw. 1, saqme 47., aRw. 2. saqme 93.
- suisa 471:** saqarTve l os uax l esi istori is saxel mwifo arqivi,
fondi 471, anaw., 6, saqme 1
- suisa 1891:** saqarTve l os uax l esi istori is saxel mwifo
arqivi. fondi #1891. aRw.1. saqme #14
- tresideri 2001:** . Тресидер Дж Словарь символов. Москва, 2001
- tuxaSvi l i 1973:** tuxaSvi l i l . pol itikuri viTareba XVIII s.
pirvel oceu l Si., saqarTve l os istori is
narkvevebi. t. IV. Tbi l isi, 1973
- tfil isis 2006:** tfil isis saxel mwifo universiteti. profesorTa
sabWos oqmebi 1917-1926. Tbi l isi: gamomcem l oba
„universal i“. 2006
- fs:** fsa l muni
- qazaCu 1969:.** Cazacu M Cine, l-a ucis pe Antim Ivireanul ? Magazin istoric, 4 (25).
Bucureşti, 1969
- qarT l is 1955:** qarT l is cxovreba. Tbi l isi, 1955
- qarTu l i 1998:** qarTu l i diplomati is istori is narkvevebi. t. II.
Tbi l isi, 1998.
- qeTel auri 1993:** qeTel auri s. droSa, himni, gerbi, gaz. sityva
qarTu l i, 30 ianvari, 1993.
- qemovedianu 1977:** Cernovodeanu D. Stiinta si arta heraldica in Romania.
Bucureşti, 1977
- qoriZe 1994:** qoriZe T. ni hon, gaz. saqarTve l os respub l ika, 23
agvisto, 1994

- qSutaSvili 2009:** qSutaSvili a. anTimozi verielis monsatris tipikoni _ XVIII saukunis saeklesio samartlis Zeglii. krebuli: "saqartvelo da evropuli samyaro _ filiofiur-kulturul dialogi", t. 1. 2009
- yanCavili 1985:** yanCavili n. mxatvari da sazogado moRvawe. J. sabWoTa xelovneba. # 9, 1985
- Sanize 1935:** Sanize a. qartulistiambis istoriisaTvis. Tbilisi, 1935
- SaraSize 1955:** SaraSize q. pirveli stamba saqartvelosi. Tbilisi, 1955
- Cveni 1923:** Cveni mecniereba. Tbilisi: "tfilisis universitetis gamomcemloba", 1923
- Ciqovani 1990:** Ciqovani n. kvlav saqartvelos saxelmwifo simbolikis Sesaxeb, gaz. Tbilisi, 3 noemberi, 1990 w.
- cixinski 1922:** Цихинский. Кавказский гербовник. Тавадские роды. Петроград (xelnaweri), 1922
- wesi 1997:** wesi, romeli iqmnebis xelTdasxmasa zeda episkoposis. Tbilisi, 1997
- wm. ioane 1998:** wm. ioane oqropiri. TargmanebaÁ maTes saxarebisaÁ. wigni III. Tbilisi. 1998
- wowelia 1989:** wowelia v l. rogor daibada, gaz. Tbilisi, 25 maisi, 1989
- xelnawerTa:** xelnawerTa erovnuli centri
- xelovnebis:** saqartvelos Salva amiranaSvilis saxelobis xelovnebis saxelmwifo muzeumi

- xidaSe l i 1972:** xidaSe l i m. brinjaos mxatvruli damuSavebis istoriisaTvis antikur saqarTveloSi. Tbilisi, 1972
- j avaxiSvi l i 1913:** j avaxiSvi l i iv. qarTveli eris istoria, I,II. Tbilisi, 1913
- j avaxiSvi l i 1926:** j avaxiSvi l i iv. qarTuli sigleTmcodneoba anu diplomatika. Tbilisi. 1926
- j avaxiSvi l i 1945:** j avaxiSvi l i i. istoriis mizani da wyaroebi. Tbilisi, 1945
- j avaxiSvi l i 1928:** j avaxiSvi l i i. qarTuli samarTlis istoria. I wigni. t f i l i s i, 1928
- j avaxiSvi l i 1966:** j avaxiSvi l i i. qarTvel xelovanTa sazogadoebis gamgeobas, moxseneba wakiTxuli 14.VIII.1916. J. Zeg l i s megobari, # 7, 1966
- j avaxiSvi l i 1984:** j avaxiSvi l i q. mixeil j avaxiSvi l i. Tbilisi, 1984
- j avaxiSvi l i 1984:** j avaxiSvi l i n. qarTuli faleristika (j i l d o T m e c n i e r e b a). Tbilisi. 1995
- j avaxiSvi l i 1996:** j avaxiSvi l i n. qarTuli bonistika (q a R a l d i s s a f a s T m c o d n e o b a). Tbilisi. 1996
- ჯავახიშვილი 1998 a:** j avaxiSvi l i n. saqarTvelos demokratiuli respub l i k i s b o n e b i (1919-1921). Tbilisi.1998
- ჯავახიშვილი 1998 b:** j avaxiSvi l i n. d a j i l d o e b a Z v e l s a q a r T v e l o S i. Tbilisi. 1998
- ჯავახიშვილი 1998 c:** j avaxiSvi l i n. Tamar mefis ordeni. Tbilisi. 1998
- j amburia 1973:** j amburia g. saqarTvelos politikuri viTareba

XVII s. 30-90-ian w l ebSi., saqarTve l os istori is

narkvevebi, t. IV, 1973: gv. 342-343

- jafarize 1999:** mTavarepiskoposi anania jafarize, saqarTve l os samociqu l o eklesiis istoria, t. III. Tbi l isi. 1999
- j in j i x a S v i l i 1967:** Джинджихашвили Ф. Антимоз Ивериели. Тбилиси, 1967
- j onsi 1982:** Jones A. A. Illustrated dictionary world religions. Exeter, 1982
- heimi 1978:** Heim B.B. Heraldry in the catholic church. Buckinghamshire. 1978